FURMANOV

Ceapaev

96

BIBLIOTECA
PENTRU TOȚI

D. FURMANOV

Ceapaev

1961

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

Traducere de
Irina Vlad și *Paul Verbițchi*

Д. М. Фурманов
ЧАПАЕВ

Издательство ЦК ВЛКСМ
«МОЛОДАЯ ГВАРДИЯ»
Москва, 1964

PREFAȚĂ

În primii ani după terminarea războiului civil, frontul literar sovietic s-a completat cu un detașament de oameni foarte hotărîți. Ei au venit în literatură direct de pe cîmpul de luptă, mirosind a praf de pușcă, avînd cizmele pline de colbul marșurilor. Undeva, lîngă intrarea în camera de lucru, și-au lăsat o armă cu care se obișnuiseră, ca să ia alta cu care abia trebuiau să se obișnuiască. Numele lor nu spunea mare lucru pe atunci: Vișnevski, Leonov, Șolohov, Fadeev, Furmanov; însă astăzi, auzindu-le, te gîndești la ceea ce se numește fondul de aur al literaturii sovietice.

Dintre acești pionieri, Furmanov s-a impus primul. În 1923 i-a apărut o carte care a atras atenția generală. Autorul era mai puțin cunoscut ca scriitor, afirmîndu-se pînă atunci mai ales în activitatea revoluționară. Participase în calitate de comisar într-o serie de acțiuni de mare răsunet în timpul războiului civil. Unii au văzut numele lui Furmanov pe un ordin de atac, alții l-au citit sub unele articole apărute într-o serie de ziare. Aceștia din urmă, dacă ar fi cercetat mai atent, ar fi remarcat că între romanul *Ceapaev* și acele articole sînt o sumedenie de asemănări. Dar aceste cercetări s-au făcut mai tîrziu. Pe atunci cititorii, criticii și scriitorii au intuit doar că este vorba de un eveniment literar cu totul deosebit. Și nu s-au înșelat.

Cînd a început Revoluția din Octombrie, Furmanov era foarte tînăr, avea numai 26 de ani. În acest sfert de veac drumul viitorului scriitor a fost marcat de multe căutări, frămîntări care, în ultima instanță, sub influența revoluției s-au cristalizat în concepții politice și estetice ferme. Furmanov s-a născut în octombrie 1891 într-o familie de țărani din satul Sereda, nu prea departe de Ivanovo-Voznesensk, unde de altfel tatăl său, în căutare de lucru, se va muta cu familia în 1897. De foarte tînăr, manifestă o pasiune deosebită pentru literatură, citește mult, mai ales din clasicii literaturii ruse, și scrie bineînțeles versuri. În anii de școală, Furmanov a îndurat multe lipsuri materiale. De pe atunci studiind cu atenție literatura, mai ales pe democrații revoluționari ruși — Bielinski, Cernîșevski, Dobroliubov — se formează preocuparea lui pentru arta scrisului. Ca urmare, în 1912, numele lui Furmanov apare pentru prima dată în presă : i se publică în *Ivanovski Listok* o poezie în care se simte pregnant influența poetului Nadson.

În același an pleacă la Moscova, unde urmează cursurile Facultății de filologie și istorie. Atmosfera cazonă care stăpînea în universitate îl deziluzionează profund, și în jurnalul său de însemnări notează că universitatea îi apărea ca o închisoare. În anii de studenție citește tot mai mult literatură revoluționară, și influența acestor lecturi poate fi sesizată în versurile lui scrise în această perioadă. De altfel tot pe atunci începe să compună lucrări în proză.

Concepțiile social-politice ale tînărului Furmanov erau încă neformate. Nu-și dădea seama care este adevărata esență a relațiilor sociale, fapt care a determinat și neînțelegerea de către el a caracterului primului război mondial. Aceasta s-a reflectat printre altele în înrolarea sa ca voluntar în rîndurile armatei. Dar în special în timpul petrecut pe front, cunoașterea frămîntărilor oamenilor din popor, acumularea unei bogate experiențe de viață au determinat evoluția lui politică. În toamna anului 1916 părăsește armata un cu totul alt om

decît cel care s-a înrolat în noiembrie 1914. Cînd se întoarce de pe front, în Ivanovo-Voznesensk, Furmanov nu atinsese încă nivelul politic al bolşevicilor, însă munca desfăşurată de el începînd din martie 1917, în sovietul din Ivanovo-Voznesensk, în care majoritatea o constituiau bolşevicii, a desăvîrşit evoluţia politică a scriitorului. Astfel, Octombrie 1917 îl găseşte în rîndul luptătorilor comunişti.

După Marea Revoluţie Socialistă, Furmanov ocupă o serie de munci de răspundere, lucrează alături de vechi revoluţionari, care — mai ales Frunze — contribuie la călirea lui politică şi ideologică. Totuşi munca dusă departe de front, în timp ce toată ţara era răscolită de războiul civil, nu-l satisfăcea. În sfîrşit, i se îndeplineşte o veche dorinţă: este numit comisar al Diviziei 25-a a Armatei a IV-a, al cărei comandant era Ceapaev. În timpul războiului civil Furmanov primeşte şi o serie de alte misiuni: este, pe rînd, şeful direcţiei politice a frontului din Turkestan, comisarul detaşamentului roşu trimis în Kuban împotriva lui Vranghel, şeful direcţiei politice a Armatei a IX-a.

În tot acest timp Furmanov continuă să scrie, atenţia principală acordînd-o însă activităţii politice şi sociale. Desfăşoară mai ales o activitate publicistică pe care o intensifică după terminarea războiului civil, în timpul petrecut în Caucaz. Între anii 1920—1921 Furmanov publică peste o sută de articole. Se relevă astfel pasiunea scriitorului pentru publicistică şi însuşirea tot mai temeinică a procedeelor ei. Într-o bună măsură acest lucru s-a reflectat mai tîrziu în romanele sale: *Ceapaev* şi *Răzvrătirea*.

În vara anului 1921 Furmanov se mută la Moscova, unde va deveni redactor la secţia de literatură contemporană a Editurii de stat. Impune seriozitatea cu care a lucrat, nu numai în munca strict editorială (este elocventă recenzia asupra romanului *Cimentul* al lui Feodor Gladkov), dar şi pentru documentarea sa personală. Furmanov intrase în vîltoarea vieţii literare din cel de al treilea deceniu al secolului nostru. El începe să scrie intens, şi în anii 1922—1923 aşterne pe

hîrtie romanul *Ceapaev*, care va cunoaşte un ecou deosebit în epocă. În aprecierea operei lui Furmanov şi îndeosebi a romanului său *Ceapaev* trebuie să avem în vedere mai întîi faptul că cele mai însemnate opere despre revoluţie şi războiul civil, *Torentul de fier*, *Înfrîngere*, *Calvarul*, *Donul liniştit*, au apărut mai tîrziu, anii de după revoluţie fiind, în literatură, ani de căutare, de formare a literaturii noi, realist-socialiste. După cum a arătat Lunacearski, caracterizînd procesul literar al timpului într-o prefaţă la un volum de nuvele a lui Ivan Volnov, în aceşti ani s-a creat un material uriaş, insuficient stăpînit chiar de creatorii lui, care se pierdeau în aspectele particulare ale revoluţiei nevăzînd esenţa şi conexiunile întîmplărilor descrise. Prin 1922—1923 se punea problema descrierii multilaterale a revoluţiei, relevarea aspectelor ei esenţiale. Numai aşa se putea reflecta toată complexitatea revoluţiei şi a războiului civil : rolul conducător al partidului, lupta organizată a maselor, înflorirea personalităţilor. Literatura mai rămăsese datoare multora din aceste imperative. Furmanov a fost unul din primii care le-au îndeplinit.

Romanul *Ceapaev* nu constituie unica relatare asupra unuia dintre cei mai remarcabili eroi ai războiului civil. În afara articolelor publicate de Furmanov în timpul războiului civil, în acelaşi an în care a terminat şi romanul — la 6 septembrie — a apărut în *Izvestia* un eseu al lui Furmanov, intitulat, la fel ca şi romanul, *Ceapaev*. Eseul, în care sînt redate informaţii privind viaţa şi condiţiile în care a murit Ceapaev, constituie întrucîtva o fundamentare tematică a romanului.

Furmanov, în calitatea sa de comisar al diviziei comandate de Ceapaev, l-a cunoscut foarte bine pe erou, într-un anumit sens l-a cunoscut cel mai bine. Astfel, la baza romanului a stat o experienţă de viaţă directă, lucru destul de răspîndit în acea perioadă. Cu toate acestea romanul nu este doar un portret al lui Ceapaev, aspectul tematico-ideologic al lucrării fiind cu mult mai vast şi mai profund. Problemele atacate de Furmanov — rolul conducător al partidului, alianţa dintre

proletariat şi ţărănime, participarea conştientă a maselor la făurirea istoriei — sînt şi problemele majore ale revoluţiei şi ale războiului civil.

Obiectivul ideologic al romanului este fixat de la primele pagini : un detaşament de muncitori din Ivanovo-Voznesensk pleacă pe frontul de răsărit să lupte în cadrul unei armate formate în majoritatea ei din ţărani. Din discuţiile muncitorilor, din scena mitingului, din descrierea drumului parcurs de detaşament se desprinde ideea că scopul plecării muncitorilor pe front nu se reduce la cel militar, foarte important şi el, ci, mai presus de toate, detaşamentul de ţesători trebuie să constituie nucleul politic al armatei din care va face parte. Detaşamentul din Ivanovo-Voznesensk nu era deci doar un detaşament de soldaţi, era în primul rînd un detaşament de comunişti, şi rostul lui pe front nu era numai strict militar, ci, în acelaşi timp, şi politic.

La început detaşamentul de muncitori este privit cu neîncredere de formaţiunile în rîndul cărora trebuia să lupte. Spiritul de disciplină, nivelul politic contrastau cu viaţa dusă de detaşamentele de ţărani, unde libertatea friza anarhia, unde toţi cei din spatele frontului erau socotiţi duşmani ai revoluţiei.

Bineînţeles că divizia comandată de Ceapaev nu se caracteriza doar prin manifestări anarhice şi confuzii politice. Membrii acestor detaşamente erau vestiţi prin curajul lor. De multe ori aveau loc acte de eroism în masă, detaşamentele lui Ceapaev fiind considerate detaşamente de şoc. Însă curajul abnegaţia, eroismul lor nu erau susţinute de un fundament politic corespunzător. Din această cauză la începutul romanului, cînd muncitorii din Ivanovo-Voznesensk aproape că nu primiseră botezul focului, sînt totuşi preferaţi de Frunze într-o misiune grea, datorită înaltei lor conştiinţe de clasă.

Treptat, neîncrederea pe care o manifestau soldaţii lui Ceapaev faţă de muncitori începe să se destrame, muncitorii sînt priviţi cu respect pentru modul exemplar în care îşi îndeplinesc misiunile ; între ei şi soldaţii lui Ceapaev începe să se stabi-

lească relaţii prieteneşti. Astfel, Furmanov abordează una din problemele de bază ale războiului civil — problema alianţei dintre proletariat şi ţărănime. Această problemă nu este tratată ca o întrepătrundere spontană a două grupuri sociale, ci ca un proces organizat, desfăşurat sub conducerea partidului. În acest sens Furmanov a fost ajutat de priceperea sa în descrierea scenelor de masă. În primul rînd trebuie remarcată tendinţa de a prezenta masele prin conturarea diferitelor individualităţi, fără să piardă din vedere ideea urmărită, ceea ce îi facilitează reliefarea psihologiei şi a profilului politic al colectivului descris.

La începutul romanului, de pildă, autorul urmăreşte să reliefeze coeziunea şi înalta conştiinţă politică a colectivului de muncitori. Tocmai pentru atingerea acestui scop scriitorul conturează portretul fizic şi moral al unui mare număr de personaje, apelează insistent la dialog, ceea ce face ca portretul colectiv realizat să fie convingător, plin de viaţă. Acelaşi lucru se poate spune şi despre zugrăvirea chipurilor de soldaţi din detaşamentele lui Ceapaev. De la Petka, un fel de aghiotant al lui Ceapaev, pînă la Sizov, comandant deosebit de dotat, este descrisă o mare galerie de personaje. Dacă însă, prezentînd detaşamentul de muncitori, Furmanov îi relevă coeziunea şi înalta conştiinţă politică, în descrierea detaşamentului lui Ceapaev autorul urmăreşte pătrunderea ideologiei comuniste în rîndul ţăranilor îmbrăcaţi în haine de soldat, evoluţia lor politică.

În ansamblu, Furmanov reuşeşte să creeze un tablou în plină mişcare. Frunze, Ceapaev, Klîcikov, soldaţi, comandanţi — toţi aceştia luptă, discută, trăiesc, suferă, se bucură, iar în centrul tabloului se găseşte Revoluţia de care eroii se apropie tot mai mult şi mai conştient.

Acest tablou este axat pe două personaje — comisarul Klicikov (numele sub care apare Furmanov în roman) şi Ceapaev. Ei reprezintă două moduri diferite de participare la revoluţie. Cititorul nu are un contact nemijlocit cu Ceapaev ; între cîti-

tor şi Ceapaev se găseşte comisarul Klîcikov. Cititorul îl vede pe Ceapaev prin optica lui Klîcikov, prin optica unui comunist.

Pentru Ceapaev, ca şi pentru foarte mulţi alţi oameni, revoluţia a însemnat o renaştere şi o autodescoperire, personalitatea lui acum începe să se impună. Furmanov remarcă în roman că toate calităţile pe care le are Ceapaev sînt comune la foarte mulţi alţi oameni. Chiar în divizia comandată de Ceapaev erau ostaşi tot atît de talentaţi, tot atît de viteji, tot atît de inteligenţi ca el. Însă în Ceapaev s-a concentrat tot ce este mai bun, mai sănătos în mediul ţărănesc din care se trăgea. Marea popularitate de care se bucură Ceapaev este rezultatul faptului că el reprezintă pentru soldaţii săi, ţărani ca şi el, cea mai fericită întruchipare a aspiraţiilor lor. Ceapaev le apare ca un ideal viu, ca o materializare a tot ce e mai bun în ei : luptă vitejeşte, îi urăşte pe contrarevoluţionari, aşa cum îi urăsc şi ei, ştie să fie intransigent cu tovarăşii de luptă, dar şi prietenos. Şi tocmai pentru faptul că Ceapaev este al lor, reprezentînd idealul fiecăruia dintre ei, fiind un adevărat erou ivit din rîndul maselor, aceştia îl simt alături în momentele cele mai grele ale bătăliilor şi sînt gata să-şi dea viaţa, împreună cu el, pentru cauza comună, triumful revoluţiei.

Furmanov îl prezintă pe Ceapaev cu toate slăbiciunile lui, caracteristice în bună măsură mediului ţărănesc din care provine. Este uneori anarhic, nedisciplinat, nu înţelege rolul partidului şi al proletariatului în revoluţie, consideră că singurii oameni de treabă sînt cei de pe front, iar că în spatele frontului sînt numai laşi, leneşi şi trădători. Cu toate că aceste defecte omeneşti nu constituie latura esenţială a caracterului său, în anumite condiţii ele pot să umbrească sau chiar să anihileze tot ce este sănătos în el. Problema pe care şi-o pune Klîcicov, cînd soseşte în divizia lui Ceapaev, este cea a educaţiei politice a comandantului ei. Iată direcţia spre care este canalizată activitatea lui Klîcikov, şi, datorită perseverenţei muncii de educaţie purtată de Klîcikov, Ceapaev apare ca un

personaj în continuă dezvoltare. Relaţiile dintre Klîcikov şi Ceapaev reprezintă aspecte ale relaţiilor dintre proletariat şi ţărănime, în condiţiile revoluţiei socialiste, evoluţia lui Ceapaev fiind în primul rînd un rezultat al influenţei comunistului Klîcikov.

Scriam mai sus că romanul are două personaje principale : Klîcikov şi Ceapaev. Între ei se stabileşte o interdependenţă dialectică în care sînt sintetizate relaţiile care se stabilesc între detaşamentul de muncitori din Ivanovo-Voznesensk şi detaşamentele de ţărani ale lui Ceapaev. Descriind luptele de pe frontul revoluţionar de răsărit, Furmanov urmăreşte fenomenele principale ale revoluţiei — rolul organizator şi conducător al partidului şi, ca un rezultat al acestuia, participarea tot mai conştientă a maselor la făurirea noii societăţi. Personalitatea lui Ceapaev s-a dezvoltat multilateral sub influenţa revoluţiei, concepţiile lui au evoluat datorită muncii perseverente de educaţie politică dusă de Klîcikov, divizia comandată de el s-a transformat într-o divizie cu adevărat revoluţionară ca urmare a exemplului oferit de ostaşii-muncitori şi a muncii desfăşurate de comunişti.

O asemenea reflectare a revoluţiei şi a războiului civil, în care problemele majore ale luptei sociale constituie şi baza tematico-ideologică a lucrării, a făcut ca romanul lui Furmanov să nu fie o carte oarecare despre revoluţie, ci un document artistic de seamă. În aceste condiţii este evident rolul important pe care îl joacă în roman figurile de comunişti, dintre care se impun îndeosebi Klîcikov şi Frunze. Comisarul îi imprimă lui Ceapaev o evoluţie politică pe o orbită bine stabilită, transformîndu-l dintr-un erou cu unele manifestări anarhice într-un revoluţionar conştient de importanţa misiunii sale. Raporturile dintre Klîcikov şi Ceapaev sînt prezentate într-un mod interesant. În primele patru capitole Klîcikov îl cunoaşte pe Ceapaev doar din auzite, din mărturiile celor care l-au văzut, mărturii care nu se deosebesc prea mult de legende. Cînd Klîcikov îl întîlneşte pentru întîia oară pe Ceapaev, are loc o primă confruntare între aceste legende şi

realitate, confruntare ale cărei rezultate Klîcikov le intuise. În prim-plan apare portretul fizic al lui Ceapaev, făcut de Furmanov cu talent. Scriitorul pune accent pe trăsăturile cele mai obișnuite ale lui Ceapaev — fața, mustața, statura — în care nu găsim nimic din extraordinarul promis de legende. Ceapaev ne apare în primul rînd ca un om, prin nimic deosebit de tovarășii săi de luptă. Cunoașterea lui Ceapaev de către Klîcikov merge de la legendă la portretul fizic și apoi la caracter. O dată cu aprofundarea cunoașterii, Klîcikov își intensifică și influența sa asupra lui Ceapaev. Însă acest lucru nu ar fi fost posibil dacă Klîcikov, ca și ceilalți comuniști, mai ales Frunze, nu s-ar fi bucurat în ochii lui Ceapaev de o mare autoritate datorită devotamentului față de revoluție, a cinstei, a curajului, a intransigenței revoluționare. Astfel, comuniștii sînt prezenți în roman prin reprezentanții lor cei mai caracteristici, ceea ce i-a și permis lui Furmanov să zugrăvească strălucit rolul conducător al partidului.

Bazîndu-se pe aceasta, criticii sovietici afirmă, pe bună dreptate, că trăsătura dominantă a operei lui Furmanov constă în faptul că în scrierile sale evenimentele istorice nu constituie un simplu fundal pe care se dezvoltă acțiunea, ci fac parte din structura romanelor, soarta eroilor fiind determinată de mersul istoriei însești. Gruparea personajelor, caracterul și intensitatea conflictelor, ritmul dinamic în care se dezvoltă subiectul, toate acestea sînt determinate în modul cel mai direct de evenimentele istorice. Ceea ce te izbește deosebit de puternic cînd citești romanul este mișcarea. Într-o bună măsură lucrarea lui Furmanov poate fi definită ca o imagine despre un neîntrerupt mers înainte, ceea ce se explică, fără îndoială, prin obiectivul ideologic al romanului, dar și printr-o anume atitudine a scriitorului față de procedeele de creare a personajelor.

În afară de portret, căruia Furmanov îi acordă o mare atenție, elementul principal folosit de el este acțiunea. Scriitorul chiar a afirmat că un personaj este cu adevărat bine descris atunci cînd vorbește prin acțiunile sale. Aceasta

explică de ce atît în *Ceapaev* cît şi în *Răzvrătirea* naraţiunea este folosită cu preponderenţă, lucru remarcat încă de Gorki.

Acţiunea romanului se petrece într-o perioadă foarte scurtă — ianuarie-august 1918 — într-un loc limitat: frontul de răsărit; însă Furmanov a ştiut să evidenţieze elemente caracteristice întregului război civil, să creeze o imagine multilaterală a revoluţiei. În aceasta constă marea importanţă a romanului său.

La doi ani după *Ceapaev* apare cel de al doilea roman al lui Furmanov: *Răzvrătirea*. Şi aici scriitorul porneşte de la un fapt concret la care a avut o participare dintre cele mai active. Este vorba de rebeliunea naţionaliştilor contrarevoluţionari din oraşul Vernîi, din Turkestan. Furmanov a fost trimis în fruntea unui grup de comunişti pentru lămurirea situaţiei. Şi acest roman are un puternic colorit autobiografic. De altfel aici, spre deosebire de *Ceapaev*, scriitorul nici nu-şi schimbă numele. Romanul are o compoziţie inspirată: este construit din trei părţi — drumul grupului de bolşevici spre Vernîi, activitatea lor acolo şi momentul răscoalei. Ideea pe care o urmăreşte scriitorul este cea a pătrunderii tot mai profunde a ideologiei comuniste în rîndurile locuitorilor oraşelor multinaţionale din Turkestan.

În primul capitol, în care este prezentat drumul parcurs de grupul de bolşevici pînă la centrul rebeliunii, Furmanov zugrăveşte situaţia complexă din Turkestan. Imaginile peisagistice, amănuntele despre situaţia economică şi socială, descrierea diferitelor figuri de ţărani, dintre care deosebit de reuşită este figura lui Klimîci, toate acestea creează un tablou larg al vieţii în Turkestan, arată condiţiile în care şi-a desfăşurat activitatea grupul condus de Furmanov. Munca politică dusă de comunişti devine din ce în ce mai vastă. În faţa cititorului iau naştere mitinguri, adunări ale muncitorilor, ale ostaşilor din Armata Roşie, ale ţăranilor, şi, treptat, descrierea procesului de înţelegere de către masele populare a politicii partidului cuprinde medii dintre cele mai variate. Nucleul

romanului îl constituie grupul de bolşevici, celelalte personaje fiind concentrate în jurul lui, ceea ce îi facilitează lui Furmanov redarea eficacităţii muncii desfăşurate de comunişti. Dacă în primul capitol Furmanov prezintă situaţia generală din Turkestan, în cel de al doilea este vorba de confruntare directă între tabăra revoluţiei şi cea a contrarevoluţiei. Aici apare şi mai pregnant în prim-plan grupul de comunişti. În primul capitol Furmanov pune accent pe imaginea colectivă a grupului, în cel de al doilea el acordă o atenţie deosebită componentelor acestui colectiv. Procedeul la care apelează cel mai des şi cu cel mai mare succes este portretul. Figurile lui Rubancik, Iona, Alvin, Furmanov sînt zugrăvite cu o remarcabilă forţă artistică. Ceea ce urmăreşte scriitorul descriind chipurile comuniştilor este expresia individuală a ataşamentului general faţă de cauza revoluţiei. Astfel, primele două capitole pregătesc materialul necesar înţelegerii conflictului şi al cauzelor care îi vor imprima o anumită evoluţie. Rebeliunea contrarevoluţionară şi înfrîngerea ei sînt privite prin prisma evoluţiei forţelor revoluţionare.

În *Răzvrătirea*, Furmanov dezvoltă, în alte condiţii, ideile de bază ale romanului *Ceapaev* — rolul conducător al partidului, forţa ideologiei comuniste, participarea tot mai conştientă a maselor populare la lupta pentru crearea unei societăţi noi, marele potenţial moral şi politic al bolşevicilor. Aceasta face ca *Răzvrătirea* să completeze tabloul revoluţionar descris în *Ceapaev*.

Terminînd romanul *Răzvrătirea*, scriitorul intenţiona să treacă imediat la elaborarea altor lucrări. Furmanov scria deosebit de mult. Pe uşa care ducea în apartamentul său se putea vedea un afiş prin care anunţa celor apropiaţi programul său de lucru şi rugămintea de a nu fi deranjat decît în cazuri extreme. Planurile de viitor ale lui Furmanov erau concentrate în jurul a două cărţi — una tot despre războiul civil, pe care a vrut s-o intituleze *Epopee*, şi cealaltă despre viaţa literară de la începutul celui de al treilea deceniu al secolului nostru *(Scriitorii)*.

Din păcate nici una din aceste intenții n-a putut fi realizată. La începutul lui martie 1926 se îmbolnăvește de meningită, și la 15 martie moare.

În cei peste 35 de ani care s-au scurs de la moartea lui, literatura sovietică s-a îmbogățit cu cărți ca: *Donul liniștit*, *Înfrângere*, *Pădurea rusească*, *Pământ desțelenit*, însă la începuturile acestei literaturi închinate luptei și vieții omului nou, sovietic, alături de *Torentul de fier* și *Cimentul*, ca o piatră de hotar, stă romanul *Ceapaev* al lui Dmitri Furmanov.

LEONIDA TEODORESCU

I

UN DETAŞAMENT DE MUNCITORI

Gara e înţesată de oameni: o îmbulzeală de nedescris. Un lanţ de ostaşi roşii, înşiraţi de-a lungul peronului, zăgăzuieşte anevoie mulţimea care freamătă, vuieşte într-una. Primul detaşament de muncitori, alcătuit de Frunze, porneşte la miezul nopţii: pleacă să lupte cu bandele lui Kolceak. Muncitorii din toate uzinele şi fabricile Ivanovo-Voznesenskului s-au adunat la gară ca să-şi petreacă tovarăşii, părinţii, fraţii, fiii. Aceşti proaspeţi „soldaţi", cu mişcări stîngace, cu o expresie de candoare, au, în toată înfăţişarea lor, ceva hazliu. Unii poartă pentru prima oară uniforma militară. Mantaua ostăşească nu-i prea prinde, se înfoaie pe ei, se umflă ca un aluat pus la dospit. Ei şi! Tot chipeşi sînt! Uite-l pe ăsta, de pildă: şi-a strîns cu centura mijlocul, subţire — de-l tragi prin inel. Abia mai răsuflă, sărmanul, dar bate din călcîie semeţ, voinicește. Sau cel de colo, cît de ţanţoş şi nepăsător păşeşte, ca un războinic încercat! Apasă cu stînga mînerul sabiei, înfiptă neîndemînatic în brîu şi, mîndru, discută aprins cu vecinul lui. Al treilea, cu un pistol la şoldul stîng, o pereche de grenade la cel drept şi o bandă de cartuşe de mitralieră de-a curmezişul pieptului, se vîntură de colo pînă colo pe peron, ca să-l vadă toţi prietenii, toate neamurile, toţi cunoscuţii cît e de falnic!

Mulţimea aceea tumultuoasă de muncitori, îmbrăcaţi în straie mohorîte, îi privea şi vorbea despre ei cu mîndrie, cu dragoste, cu înflăcărare.

— Se învaţă ei, frate, se învaţă!... Cum ajung pe front, repede dau cu ochii de dracu...

— Păi ce crezi! Pe front n-o duce omul ca găina la moară.

Oamenii încep să se mişte plini de neastîmpăr, să pufnească în rîs, să-şi întindă gîturile ca să vadă mai bine.

— Ia te uită la Terenti, nici că-l mai cunoşti! La atelier era mînjit ca un drac, dar acum, nimic de zis... falnic şi chipeş.

— Parcă-i un păun înfoiat. Şi are o sabie, ca de general, nu alta; ia te uită cum o tîrîie după el!

— Tereş — îl ia cineva peste picior — bagă sabia în buzunar, că ţi-o smulg cazacii!

Cei din jur se prăpădesc de rîs.

— Vezi să nu ţi-o ia maică-ta, să taie varză cu ea!

— Ai să te împiedici în ea, Tereşka, şi ai s-o frîngi!

— Bagă de seamă, răcane, să nu-ţi tai vreun degeţel!

— Ha-ha!... Ho-ho-ho!... Ha-ha-ha!...

Terenti Bocikin — un flăcău de vreo douăzeci şi opt de ani, roşcovan şi pistruiat — se întoarce către ei, îi priveşte cu blîndeţe şi, roşind uşor, îşi saltă grăbit sabia, care se tîrăşte pe pămînt.

— V-arăt eu vouă, se răsteşte el către mulţime, fistîcit, neştiind cum să ţină piept potopului de zeflemeli şi înţepături.

— Ce-ai să ne arăţi, Tereşa? rîd într-una şugubeţii. Mai bine ronţăie nişte seminţe de floarea-soarelui, soldăţelu lui Dumnezeu... Şi mantaua de unde-o ai? Te pomeneşti că înaintea ta a purtat-o vreun viţel. Ha-ha-ha!... Ho-ho-ho!...

Cu zîmbetul pe buze, Terenti se îndreaptă spre vagoane şi se pierde în mulţimea cenuşie a soldaţilor ce forfotesc de colo pînă colo.

De cîte ori apărea cîte un soldat mai stîngaci era luat în rîs şi împroşcat cu o ploaie de glume usturătoare, cu vorbe de haz şi înţepături. Apoi începeau iar discuţii serioase. Se trecea cu repeziciune de la un subiect la altul — un soi de nelinişte nervoasă, solemnă pusese stăpînire pe toate inimile. Vorbe şi iar vorbe.

— Dacă o fi nevoie l-om scoate şi pe dracu din iad... Ne văicăream într-una : nu-s încălţări, n-avem mantale, ce ne facem de muniţii... Şi-acu, poftim... Cel care vorbea arăta cu degetul spre vagoane, ca să se înţeleagă că e vorba despre ostaşii roşii. Au fost echipaţi, cred, mai mult de o mie...

— Cîţi spui ?

— Da, cam vreo mie... Şi mai vin. S-au găsit şi pentru ei cele trebuincioase. Dacă omul vrea, găseşte de toate, măi frate ; acu nu-i timpul să te scarpini, că uite ce vremuri au venit...

— Vremuri *sirioase*, nici vorbă, întăreşte o voce dogită, de bas.

— Păi cum să nu fie *sirioase* ? Kolceak nu se mai opreşte... Vezi, a început tăraboiul şi în Ural...

— Ehe-he, suspină un bătrînel plăpînd şi scund, cu faţa zbîrcită ca o ciupercă uscată, numai cu o scurteică pe el, şi rebegit de frig.

— Da... cine să ştie cum o să meargă acu şi treburile noastre, că prea de tot s-au încurcat, se tînguie un glas monoton, plîngăreţ.

O voce gravă îi răspunde cu asprime :

— Cine să ştie ? Treburile n-au picioare ca să meargă singure, trebuie să le conduci. Uite, primul pas : o mie de flăcăi ! Asta zic şi eu *treabă*, frate. Şi încă una bună, da, bu-ună de tot !... Scrie prin ziare, cică-s puţini muncitori în armată, da-i nevoie de mulţi... Că omul mun-

citor îi mai cu cap ca alţii... Avem pilda chiar sub ochii noştri. Să-l luăm pe Pavluşka Lopar: parcă ar fi dăltuit în piatră... şi-i şi cu cap, ăsta se descurcă oriunde, n-avea grijă!

— Aşa-i, aşa-i, toată lumea-l ştie.

— Şi apoi nu-i vorba numai de bărbaţi, da chiar şi femeile... Ia te uită la Marfuşka Kojanaia, nici ea nu-i de mămăligă. La o adică îi vine de hac şi unui bărbat.

Auzind că-i vorba de ea, Marfa, ţesătoarea, care tocmai trecea pe-acolo, se întoarce din drum şi se apropie de grup. E o femeie cu umeri largi, cu un obraz lat, uşor pistruiat, pe care strălucesc doi ochi mari, albaştri, larg deschişi. Are treizeci şi cinci de ani, dar arată mult mai tinără. Poartă uniformă militară nouă: pantaloni cazoni, bluză, cizme şi, peste părul tăiat scurt, o căciulă dată pe ceafă.

— Ce te legi de mine? îl întreabă ea.

— Nu mă leg, Marfuşa, că te legi tu şi singură. Ziceam că Marfa nu-i muiere, ci o iapă fără dîrlogi.

— Adică eu sînt iapă?

— Da cine alta? Şi părăsind deodată tonul glumeţ, omul urmează: Ziceam că tare semeni a soldat adevărat... Asta-i!

— Semăn, nu semăn, trebuie...

— Mai e vorbă, firește că trebuie... Şi, după o mică pauză, adaugă: Şi *la tine* cum a rămas?

— Ce *anume* să rămînă?

— Adică, cum ţi-ai rînduit treburile?

— Păi treburile mele... rostește Marfa, desfăcîndu-şi larg braţele, copiii i-am băgat pe la cămine. Ce era să fac cu ei?

— Aşa e, ai dreptate... îi răspunde înţelegător celălalt. Apoi, oftează adînc şi adaugă, compătimitor, din toată inima: Lasă că o să vedem de ei, Marfuşa, tu să nu-ţi faci gînduri, avem noi grijă. Du-te liniştită, că noi aici ce alta avem de făcut decît să muncim în locul

vostru ? O să vină, poate, vremea să pornim şi noi... Ce zici ?...

— Tocmai, se învoieşte Marfa. Chiar mai mult ca sigur că aşa o să fie. Cu un singur detaşament nu se termină... Hotărît că or să urmeze şi altele.

— Băieţii par unul şi unul, spune celălalt, arătînd spre vagoane.

— Păi de-abia aşteaptă să plece, răspunde Marfa. Cică li s-a urît să tot stea locului. Nu se aude decît : Să plecăm, să plecăm, ce ne mocăim atîta ? Ehei, Andreev [1], strigă Marfa după un ostaş care se îndrepta spre vagoane, ce se aude cu plecarea ?

Andreev, lăcătuş din Petersburg, venit de curînd la Ivanovo, era un tînăr de douăzeci şi trei de ani, cu ochii trişti, de un albastru-întunecat, palid la faţă, zvelt, mlădios. Purta şapcă şi o manta cafenie, roasă. Se apropie cu paşi apăsaţi, ca şi cum ar fi trebuit să dea raportul unui şef, îşi lipeşte tocurile, ia poziţie, duce mîna la cozoroc şi, uitîndu-se ţintă la Marfa, cu frumoşii săi ochi, spune :

— Am onoarea să raportez excelenţei-voastre că trenul pleacă peste patruzeci de minute !

Marfa îl trage de mînecă :

— Vorbeşte cineva la plecare sau nu ? Uite, băieţii aşteaptă. Ar trebui măcar cîteva cuvinte, de rămas bun, nu ? Unde-i Klicikov ? Unde o fi dispărut ?

Andreev duce iarăşi mîna la cozoroc şi răspunde răspicat, pe acelaşi ton calm :

— Îşi clăteşte maţele cu ceai, excelenţă !

Marfa îl plesneşte peste mînă :

— Isprăveşte odată, diavole, ce, ai căpiat ? Uită-te la el, ce general şi-a găsit...

Andreev se schimbă pe dată şi spune cu vocea lui firească, răsunătoare :

---

[1] Comisar al Diviziei a 22-a, a picut în războiul civil (n. r. ruse).

— Marfocika...

— Ei, ce-i ?

— Marfocika... Ce-ar fi chiar tu... Hm !

Cu buzele strînse, cu ochii mari, Andreev face un semn cu tîlc.

— Nu înţeleg ! rosteşte Marfa nedumerită.

— Poate le spui tu ceva ?

Marfa nu răspunde şi, ridicîndu-se în vîrful picioarelor, se uită peste mulţime :

— Nu mai... uite-i că vin, cred că...

Cei din jur se saltă şi ei, îşi întind gîturile, privind în direcţia spre care se uita Marfa. Deodată se apropie trei inşi, înconjuraţi de un grup compact. Dintre toţi, îţi sare în ochi Lopar. Înalt, slab, cu o claie de păr negru, cu ochii strălucitori, merge legănîndu-se şi se opreşte la fiecare pas ca să dea mîna cu oamenii. Pare că se împleticeşte, că se împiedică în propriile lui picioare.

Alături de el păşeşte Elena Kuniţina, o ţesătoare tînără, de douăzeci şi doi de ani. Toţi au îndrăgit-o pentru felul ei de a vorbi, simplu şi isteţ, pentru mintea ei limpede, glasul plăcut şi răsunător, pe care ţesătorii l-au ascultat de atîtea ori la mitinguri. Kuniţina n-a primit încă bonetă de ostaş şi s-a legat la cap cu o basma ; nu poartă manta soldăţească, ci un paltonaş negru, subţirel, acuma pe gerurile din ianuarie ! Obrazul ei palid şi aspru e luminat de o bucurie senină.

Alături de Elena merge Feodor Klicikov. Klicikov nu este ţesător, nu este nici muncitor. S-a înapoiat de curînd de la Moscova şi a prins rădăcini pe meleagurile acelea. Alerga toată ziua pe la lecţii, trăind ca păsările cerului, mulţumindu-se cu te miri ce. A fost şi student. În timpul Revoluţiei şi-a descoperit darul de bun organizator ; la adunări vorbea cu entuziasm, cu înflăcărare, cuvintele lui te captivau, deşi nu spunea întotdeauna cine ştie ce lucruri grozave. Muncitorii îl cunoşteau foarte bine şi îl iubeau, considerîndu-l unul de-al lor.

Văzîndu-i pe Kuniţîna, pe Klîcikov şi Lopar, mulţimea, îngrămădită dincolo de peron, începe să se frămînte, să lărmuiască.

— Ai să vezi că acuşi au să ne vorbească.

— Se apropie ora plecării...

— Ar fi şi cazul să ne luăm rămas bun, e timpul să mergem la culcare.

— Păi ne îmbrăţişăm şi gata.

— Auzi, sună de plecare!

— Pentru întîia oară?

— Da.

— La douăsprezece o să pornească...

— Vezi, vor cu orice preţ s-o pornească la miezul nopţii.

Paltoane scurte şi soioase, şube strîmte, zdrenţuite, cu gulere jerpelite, mîncate de molii, cu mîneci prea scurte, rupte în coate, scurteici negre, mici, de postav sau de piele. O mulţime tare arătoasă!

Cara e prea mică, neîncăpătoare. Unii, mai descurcăreţi, se agaţă de gard sau se caţără de pervazurile ferestrelor: mulţi sînt cocoţaţi pe clădirea anexă a gării şi, cu capetele plecate, se zgîiesc la mulţime, alţii stau chircîţi, îmbrăţişînd cîte-o grindă. Alţii, agăţîndu-se de bare, stau ciorchine pe tampoane, pe acoperişurile vagoanelor, pe scări. Îmbulzeală mare. Fiecare vrea să se strecoare cît mai în faţă, cît mai aproape de lada pe care se urcă vorbitorii. Ţipete, bombăneli, înjurături, ocări... Pe ladă urcă Klîcikov, îmbrăcat cu o manta veche, ponosită, cu care făcuse şi războiul trecut. N-are mănuşi şi i-au înghеţat mîinile. Mereu şi le vîră în buzunar, ori le bagă în sîn, suflînd într-una în pumnii roşii de frig. Feodor e azi mai palid ca de obicei: ultimele două nopţi a dormit pe apucate, prost; ziua a avut zor mare, a muncit mult. E istovit. Glasul lui, întotdeauna clar şi răsunător, e surd, hîrîit, ca din butoi.

Klicikov vorbește primul : în numele detașamentului își ia rămas bun de la țesători. E frig. Mulțimea stă zgribulită. Trebuie să se grăbească. Nu e timp de cuvîntări lungi !

Feodor își rotește privirile de jur împrejur, dar nu poate să cuprindă toată masa aceea întunecată, care se întinde pînă departe, dincolo de piața gării, luminată de becuri de gaz. I se pare că îndărătul acestor mii de făpturi îngrămădite în jurul lui și care se pierd în noaptea adîncă se află alte mii, iar în spatele lor alte și alte mii, o omenire fără de sfîrșit.

În această clipă a despărțirii simte deodată, dureros de puternic, cît îi e de dragă această mulțime întunecată, cît de greu îi vine să se despartă de ea.

„Am să-i mai revăd oare ?... Am să mă mai întorc pe aici ?... Avem să ne înapoiem noi toți cîndva acasă ?... Am să le mai vorbesc vreodată, așa cum le-am vorbit atît de des în anii aceștia ?"

Simțămîntul de tristețe care însoțește despărțirile a pus stăpînire pe Klicikov. N-a apucat să-și pregătească scurta-i cuvîntare, nici măcar nu știa bine ce avea să spună. Începe să vorbească neobișnuit de tare, aproape să strige :

— Tovarăși muncitori ! Mai avem de stat împreună clipe numărate, îndată se dă semnalul de plecare și pornim. În numele soldaților roșii ai detașamentului vă spun : rămîneți cu bine ! Să vă aduceți aminte de noi, flăcăii voștri, să nu uitați unde și pentru ce am plecat. Fiți gata să ne urmați și voi la cea dintîi chemare ! Să țineți legătura cu noi și să nu ne lăsați fără vești. Trimiteți-ne tot ce puteți. Din puținul vostru, ajutați-i pe ostași. Nu uitați, tovarăși, că pe front e foamete, e greu, mult mai greu decît aici. Și să nu uitați că mulți dintre noi își lasă aici familia, copiii, fără sprijin, osîndiți la foame ; nu-i lăsați în voia soartei ! Are să ne fie greu în tranșee, în marș, în luptă... Dar de o sută de ori mai grea ne-ar

fi suferința dacă am auzi că familiile noastre se prăpădesc fără ajutor, părăsite, uitate de toți... La despărțire vreau să vă mai spun un cuvînt : munciți ! Munciți din toate puterile ! Sînteți țesători și trebuie să știți că, cu cît se va țese mai mult la Ivanovo, cu atît ne va fi mai cald în stepele înzăpezite ale Uralskului și Orenburgului, peste tot unde va ajunge rodul muncii voastre. Lucrați și luați bine aminte că victoria nu o făuresc numai baionetele noastre, ci și munca voastră. Ne vom mai revedea oare vreodată ? Să nădăjduim că da ! Dar chiar dacă nu ne vom mai revedea, de ce să ne întristăm : Revoluția cere multe jertfe. Rămîneți cu bine, dragi tovarăși, în numele soldaților roșii ai detașamentului vă spun : rămîneți cu bine...

Răspunsul mulțimii a venit ca o vijelie dezlănțuită în zăpezile stepei, stîrnind un vuiet de glasuri înlăcrimate :

— Cu bine, băieți ! Mergeți sănătoși... N-o să vă uităm...

Cîteva clipe, totul a fost învăluit de liniște și întristare, apoi, deodată, prin mulțime a trecut un fior :

— Elena... Uite-o pe Elena Kuniția !

Elena Kuniția se urcă pe ladă. Privește grav înainte, cu ochii ei frumoși, negri ca tăciunele. Își trece în grabă palma peste obraz, peste tîmplă și își vîră cîteva șuvițe de păr sub broboadă, potrivindu-și-o bine pe cap cu amîndouă mîinile.

— Tovarăși ! rostește ea încet, ca și cum ar fi vorbit pentru sine. Mulțimea încremenește mută, toate capetele se înalță spre ea, în așteptare. Iată ce vreau să vă spun la despărțire, tovarăși : noi o să fim frontul, iar voi, ca să zic așa, spatele frontului : dar unii fără alții nu putem. Să ne ajutați, să ne ajutați, asta-i acum sarcina de căpetenie. Dacă vom ști că în spatele nostru totul merge strună, nimic n-o să ni se pară greu, tovarăși. Dar dacă aici o să-nceapă harababura, atunci cum o să ducem războiul ? Oare degeaba ne-am chinuit noi, muncitorii,

în aceşti doi ani? Nu, tovarăşi, toate au un rost. Uite, şi noi femeile mergem pe front. Sîntem douăzeci şi şase în detaşament. Şi noi ne-am dat seama prin ce clipe trece ţara. Care va să zică, trebuie să mergem — asta-i tot ce-am avut să vă spun... Femeile din detaşament — mame, soţii, fiice, surori, logodnice şi prietene — toate vă trimit prin mine ultimul salut. Rămîneţi cu bine, tovarăşi, ţineţi-vă dîrji, că şi noi vom face la fel!...

Din miile de piepturi izbucnesc strigăte de bucurie, făgăduieli înflăcărate, mulţumiri pentru vorbele înţelepte, pline de încredere, spuse de Elena.

— Eh, Elenka, tu ar trebui să fii ministru! Halal muiere, straşnic vorbeşte!

Un ţesător bătrîn îşi face loc prin mulţime şi, răzbind anevoie, se suie pe ladă; poartă o cataveică galbenă, o şapcă uzuroasă şi în picioare — pîslari. Zbîrcituri adînci, întunecate îi brăzdează rînduri-rînduri obrazul, iar buzele-i îngînă cuvinte nedesluşite. Ochii lui umezi scînteiază fericiţi, iar bucuria îi inundă, îi luminează toată faţa.

— Da, o să vă răspundem... Da, da, neapărat! Se fisticeşte o clipă, apoi îşi descoperă capul albit. Dacă v-am strîns, n-am făcut-o de florile mărului... O să vedeţi multe şi o să treceţi prin multe, poate că nici n-o să vă mai întoarceţi pe la noi... Noi, părinţii voştri, oricît de greu ne vine, vă spunem totuşi: Duceţi-vă! Dacă trebuie, înseamnă că nu-i vreme de pierdut, duceţi-vă! Numai să ne apăraţi cu cinste cauza; asta e — cauza! Iar în ceasurile cele mai grele, gîndiţi-vă la noi, aşa o să vă vină mai uşor. Şi noi vă făgăduim: n-o să vă părăsim copiii şi nici nevestele, i-om ajuta cu tot ce-om putea! Hotărît că-i vom ajuta... Aşa-i la război... Fără asta nu se poate... Bătrînul ridică braţele cu un gest grav şi, cu tristeţe în glasu-i limpede, rosteşte: Tot nu-i altă ieşire! Apoi rămîne o clipă tăcut, ca să se reculeagă, şi cum nu-i mai vine altceva în gînd, face un semn cu mîna,

își pune repede șapca pe cap și, pregătindu-se să plece, strigă tare, răspicat: Mergeți cu bine, băieți. Poate că e ultima dată... Glasul bătrînului tremura de tulburare, înfiorînd mulțimea. Poate că... cine știe.., Cîte nu se-ntîmplă! Îi doar război... Războiul...

Printre zbîrciturile întunecate prind a șiroi lacrimi. Bătrînelul dă să și le șteargă cu mîneca murdară și le întinde pe obraz. Și, în timp ce coboară în mulțime, unii izbucnesc în plîns, alții îi încuviințează vorbele:

— Drept ai grăit, tătucule! Așa e! Așa e, unchiașule...

Bătrînelul s-a dat jos. Lada a rămas goală. Răsună al doilea semnal. Sunetul sfredelitor țiuie deasupra capetelor. Klîcikov sare pentru ultima oară pe ladă:

— Și acum, rămîneți cu bine! Încă o dată, rămîneți cu bine, tovarăși! Pentru viitoarea noastră întîlnire, pentru viitoarea noastră întîlnire fericită: ura!

— Ura!... Ura!... Ura!!!

S-a făcut liniște. Se aude comanda:

— Detașament, pe locuri!

Pe deasupra capetelor flutură căciuli, șepci, bonete. Sărutările de adio răsună zgomotos. Urări de drum bun, poveți bătrînești, rugăminți șoptite cu glas trist, vorbe de mîngîiere, toate se amestecă, se învîrtejesc, nu se mai aude decît un zumzet zorit, surd.

Pe umărul unui ostaș roșu, posomorît, tresaltă capul maică-si. Șiroaie de lacrimi îi scaldă obrazul pămîntiu. Dar numai o parte din sufletul ei se tînguie, geme, plînge cu sughițuri, cealaltă stă împietrită, gravă, dîrză, amuțită, cufundată în gînduri.

Detașamentul urcă în vagoane. Mulțimea se apropie de tren. De la ferestrele vagoanelor pare o masă neagră, fără față, care se vînzolește, freamătă, se frămîntă, aidoma unei dihănii cu mii de labe și mii de ochi, uriașă dar ascultătoare ca un urs îmblînzit.

Al treilea semnal..,

Şuierăturile spintecă văzduhul. Sirenele ţipă strident, locomotiva suflă greu scoţînd caiere de fum negru, apoi prinde să pufăie regulat. Roţile scrîşnesc pe şinele îngheţate şi, scîrţîind din încheieturi, trenul se urneşte din loc şi porneşte la drum...

Din vagoane ţîşnesc strigăte, iar mulţimea cenuşie răspunde la fel, tălăzuind în urma trenului. Apoi întunericul înghite vagoanele şi nu se mai aude decît un vuiet surd şi un scîrţîit metalic ce se depărtează tot mai mult, mistuindu-se în beznă.

În toiul acestei nopţi geroase de ianuarie, ţesătorii părăsesc gara şi se înapoiază la casele lor, trişti, posomoriţi, înlăcrimaţi, împărtăşindu-şi unul altuia durerea.

Drumul de la Ivanovo-Voznesensk la Samara a ţinut cam mult, vreo două săptămîni. Dar pe atunci două săptămîni era un timp foarte scurt. Călătorii nu erau peste măsură de obosiţi. Priveliştile necunoscute le încîntau ochii, împrejurările neobişnuite îi întăreau, impresiile proaspete stîrneau noi şi noi simţăminte. Domnea însufleţirea, ca o strună ce răsună gingaş, subţire ; senzaţiile cu totul noi alungaseră plictiseala călătoriei, monotonia popasurilor lungi de pe liniile moarte, din micile halte pierdute în stepă. La fiecare oprire detaşamentul desfăşura o activitate clocotitoare. Peste tot, de-a lungul drumului, aveau loc mitinguri, adunări, şedinţe, conferinţe improvizate, discuţii aprinse în cadrul cercurilor de „cursanţi" amatori. Grupul de ţesători bolşevici, băieţi cu scaun la cap şi severi cu ei înşişi, lăsa pe unde trecea o impresie profundă, de neşters. Pe vremea aceea, prin gările mici şi prin haltele îndepărtate, prin oraşe, sate şi cătune gonea de capul ei „volniţa" — tot soiul de detaşamente mai mici şi mai mari, felurite „formaţii locale", oameni fără căpătîi, fără astîmpăr, întunecaţi la minte, derbedei care colindau fără ţel şi fără rost în lung şi în lat necuprinsa Rusie. Şi toată această gloată trăia

pe spinarea populaţiei, lua cu japca tot ce apuca, lărmuia şi-şi făcea de cap. Abuzurile şi silniciile se ţineau lanţ şi n-avea cine să le stăvilească. În colţurile îndepărtate, uitate de lume, ale ţării, tînăra Putere Sovietică nu se statornicise încă cu toată vigoarea.

Omul simţea atunci, cu toată ascuţimea, că nu era de ajuns să ai o pereche de ochi bine deschişi, auzul ager şi ascuţit, două braţe puternice, gata de muncă, un cap pe umeri şi o inimă în piept. În zilele acelea, cînd sălbăticia domnea nestingherită, omului singur îi era peste măsură de greu.

Cei mai buni fii ai Ţării Sovietelor plecau pe front. A!ţii munceau fără răgaz, zi şi noapte, în spatele frontului. Cum ar fi fost cu putinţă, în asemenea împrejurări, să veghezi pretutindeni, să auzi tot şi să faci tot ce trebuie făcut ?! Nimeni nu va şti niciodată ce s-a petrecut în acele zile tulburi prin colţurile de provincie uitate de lume, prin pădurile sălbatice, neumblate. În ochii cenuşii ai oamenilor se citea durere, suferinţă.

Vechiul pierise, iar noul nu se statornicise încă. Unde să se aciuieze omul lipsit de apărare ? Şi cine dezlănţuise oare pălălaia aceea năprasnică ?

Aha, bolşevicii ? A lor e va să zică „volniţa" cheflie, care nu ne lasă în pace, de la ei ni se trag toate suferinţele acestea cumplite ?

Oamenii nu puteau înţelege că tînăra Putere sovietică abia îşi pregătea arcanul cu care să prindă dezmăţaţii din „volniţă".

Şi lumea aceea năpăstuită şi posomorîtă, de prin ungherele sălbatice ale ţării, îşi vărsa întreaga ură, de veacuri adunată, pe bolşevici :

— Jefuitori ! Banditi ! Neam de ticăloşi !

Şi iată că deodată aceeaşi lume de prin colţuri de ţară pierdute, de prin tîrguşoare răzleţe, a descoperit că cei o mie de bolşevici din detaşamentul de ţesători sînt oameni cumsecade, care îi ascultă cu răbdare şi luare-aminte,

răspund liniştit la toate întrebările, le lămuresc totul temeinic şi pe înţeles, nu le jefuiesc hambarele, nu dau iama prin pivniţe, nu-şi însuşesc nimic cu japca şi plătesc tot ce iau. Ţăranii nu-şi credeau ochilor. Era ceva nou, ciudat, ceva ce le mergea drept la inimă. Uneori, ţăranii de prin satele şi cătunele îndepărtate se îndreptau spre gările mai mici, în care trenurile staţionau cu zilele, ca să „asculte cuvîntul celor înţelepţi". Agitaţia mergea strună, deschizînd parcă poarta gigantícei munci pe care au desfăşurat-o ţesătorii din Ivanovo-Voznesensk în anii războiului civil. Şi pe unde n-au fost văzuţi? La graniţele Chinei, în taigaua siberiană, în stepele Orenburgului, la graniţele Poloniei, la Sivaş, lîngă Perekop — n-a rămas cîmp de luptă pe care ţesătorii roşii din Ivanovo-Voznesensk să nu-l fi stropit cu sîngele lor. De asta li se purta atîta grijă, erau atît de primejduiţi şi erau înconjuraţi de atîta dragoste şi de atîta ură. De aci se trăgea acea amintire neştearsă pe care o lăsau peste tot, ca un cîntec născut pe meleagurile neţărmurite ale pămîntului sovietic.

De pildă, acum plecau pe front, dar în vagoanele de marfă neîncălzite, în gerul aprig de ianuarie, învăţau, munceau, meditau şi chibzuiau ceasuri întregi; toţi ştiau că trebuie să fie pregătiţi pentru orice. Trebuiau să fie în stare să ducă războiul nu numai cu baioneta, ci şi cu vorbe pline de miez, de suflu înnoitor, trebuiau să aibă o minte sănătoasă, multe cunoştinţe, să priceapă repede totul şi să ştie să-l explice şi altora, aşa cum se cuvine. Prin vagoane se citea de zor; învăţătura scîrţîia, dar se învăţa pe rupte, se purtau discuţii aprinse, gălăgioase, iar din cînd în cînd se înălţa în văzduhul îngheţat cîte un cîntec avîntat răsunător, înaripat:

Sîntem fierari cu suflet năzdrăvan.
La' cheia fericirii viitoare
Lucrăm. Mai sus ridică-te, ciocan!
Izbeşte-oţelul tare, tot mai tare!

Şi în mersul de melc al vagonului hodorogit, deasupra cîmpiilor pluteau cîntece de luptă, ce acopereau scrîşnetul roţilor şi, împletindu-se cu tînguitul lor ruginit, străbăteau triumfătoare zările.

Şi cum mai cîntau ţesătorii, ah, cum mai cîntau! Anii de ilegalitate îşi puseseră pecetea şi asupra cîntecului. De aceea, mai tîrziu pe front, în divizie, în nici un alt regiment nu se păstrau cu atîta sfinţenie şi nu se cîntau atît de frumos, cu atîta simplitate, cu atîta dragoste nemărginită, cu atîta foc, cîntecele de luptă, ca în regimentul din Ivanovo-Voznesensk. Aceste cîntări, mîndre, avîntate, înflăcărau regimentele. O, cîntec, cîntec, ce minuni poţi face tu cu inima omului!

Cu cît se apropiau de Samara, cu atît se ieftinea pîinea prin gări. Şi nu numai pîinea, ci şi celelalte alimente. În Ivanovo-Voznesenskul înfometat, unde nu se distribuise cu lunile nici un funt de pîine, se obişnuiseră să socotească o coajă de pîine drept o comoară din basme. Acum muncitorii văzură deodată că era pită din belşug şi că nu lipsa de pîine era buba, ci cu totul altceva. Amarnic se mai întristară dîndu-şi seama că în toate domnea neorînduiala, că nu exista o legătură ca lumea între centrele muncitoreşti industriale şi regiunile bogate în grîu. Şi acum, cînd dăduseră de belşug, se răzbunau, parcă, pe anii de foamete; se grăbeau să mănînce pudurile de grîu de care fuseseră lipsiţi. Ar fi trebuit să se convingă că, pe măsură ce vor înainta în regiunea roditoare a Samarei, vor găsi alimente tot mai multe şi mai ieftine. Dar nu, nu le venea să creadă; foametea îi dezvăţase să fie atît de încrezători. Într-o haltă, unde pîinea le păru deosebit de ieftină şi de albă, cumpărară cîte un pud de cap de om. Puteau pierde oare un prilej ca acesta? O zi mai tîrziu, ajunşi la destinaţie, văzură că

acolo pîinea era şi mai ieftină şi mai albă ; acum zîmbeau stînjeniţi, şopteau între ei ruşinaţi, neştiind ce să mai facă cu proviziile care se uscau.

Ajunşi la Samara, trenul se opri undeva pe linia „cincisprezece", la dracu-n praznic, într-un loc unde zăceau grămezi de şine ruginite şi schelete de vagoane stricate, iar ţesătorii coborîră, se adunară în grupuri, sporovăiră între ei, făcînd larmă, şi cerură comandantului să afle cît mai curînd ce soartă îi aşteaptă.

Unde, cînd vor porni ? Ce misiune vor avea ? Vor pleca imediat mai departe sau vor mai rămîne o zi-două în oraş ?

Numai Frunze putea să le-o spună. Pe atunci el preluase comanda Armatei a 4-a. Plecase din Ivanovo-Voznesensk cu puţin înaintea detaşamentului şi acum se afla la Uralsk, dar lăsase acolo, la Consiliul Militar Revoluţionar, un bilet pentru Feodor. Îl înştiinţa să vină în galop la el, în Uralsk, împreună cu Lopar, cu Terenti Bocikin şi Andreev, iar detaşamentul să-i urmeze. În cuvinte calde, pornite din inimă, Frunze îşi saluta concetăţenii şi le înfăţişa pe scurt situaţia, arătîndu-le ce sarcini mari şi grele îi aşteaptă pe toţi. Feodor Klicikov citi răvaşul în faţa detaşamentului. Oamenii ascultară cu entuziasm cuvintele avîntate ale comandantului lor drag. Cineva propuse să i se trimită o telegramă de salut :

— Să trimitem... Da, da... Să trimitem o depeşă.

— Şi să-i mulţumim ! se auzi un glas.

— Nu, asta nu-i destul... se împotriviră alţii. Să-i spunem că am sosit, că sîntem gata de luptă, că ne ducem oriunde va fi nevoie ! Iaca aşa !

— Drep îi ! Aşa să-i spunem : că sîntem gata de luptă ! Şi că sîntem gata toţi ca unul, adică aşa cum e mai bine !

— Hai, băieți, scrieți telegrama! Trăiască Frunze, ura!

— Ura!... Ura!... Ura!...

Șepci, bonete se înălțară deasupra capetelor, fluturînd în toate părțile, ca un stol de ciori speriate.

Tonul prietenos al biletului lui Frunze îl înflăcărase pe Feodor. Filfiind caraghios hîrtia deasupra capului, striga fericit și naiv ca un copil:

— Tovarăși! Tovarăși! Uitați-vă, acesta-i răvașul, l-a scris *comandantul armatei*, dar nu simțiți că este un om egal cu noi în toate privințele? Nu simțiți oare după tonul prietenos, simplu în care ne scrie că la noi între luptătorul de rînd și comandantul armatei nu-i decît un pas? Ba nici măcar atît, tovarăși, amîndoi se contopesc într-un singur tot, amîndoi sînt o singură făptură: și comandantul și ostașul roșu de rînd. Asta-i puterea armatei noastre: unitatea ei lăuntrică, coeziunea, solidaritatea, asta-i forța noastră... Așadar pentru armata noastră! Pentru victoriile noastre!

Cuprinși din nou de un entuziasm nestăvilit, ostașii roșii își aruncară în sus bonetele, strigînd „ura" și revărsîndu-și bucuria, mîndria și voința de luptă, aidoma valurilor care în timpul furtunii aruncă pe mal pietrele ce au stat pînă atunci ascunse în fundul mării.

După asta, evenimentele se precipitară vertiginos. Detașamentul primi ordin să se încoloneze imediat. Comandantul fu chemat la statul-major al armatei, unde i se ordonă să fie gata de plecare.

La Consiliul Militar Revoluționar, celor patru tovarăși li se aminti:

— Trebuie să plecați neîntîrziat la Uralsk.

Se pregătiră de plecare atît de grabnic, încît nici nu apucară să-și ia rămas bun, ca lumea, de la detașament. De altfel erau încredințați că în curînd se vor revedea la Uralsk.

De la Consiliul Militar Revoluționar porniră două troici : în prima se aflau Feodor și Andreev, în a doua, Lopar și Terenti Bocikin.

Vizitiul scoase un șuierat asurzitor, șfichiui aerul cu o plesnitură de bici năprasnică, caii porniră mincînd pămîntul și troicile dispărură în învolburările de nea, ca niște păsări ușoare ce se pierd in zare.

II

STEPA

În stepă dimineţile sînt geroase. Surugiii s-au încotoşmănat în cojoace miţoase de oaie, cu gulere cîrlionţate ce ascund capetele lor pletoase privirii călătorilor toropiţi din sănii.

— Ţi-e frig, Lopar? întrebă, ghemuindu-se lîngă el, Bocikin, îngheţat bocnă.

— Pişcă al naibii... te pătrunde pînă la oase, îi răspunse Lopar abătut, cu glas răguşit. O mai fi mult pînă la popas?

— Cine ştie! Ia stai să întreb... Hei, prietene! şi împunse cu degetul blana de oaie roşcată a vizitiului, mai e mult pînă la o casă de om?

— Aţi îngheţat?

— E frig al naibii, cumetre! Îi departe satul?

— Să tot fie vreo şapte verste, dacă n-or fi chiar douăsprezece! răspunse scurt vizitiul, fără să se întoarcă.

— Lasă gluma, cît mai e?

— Atît cît am spus! făcu celălalt, chicotind vesel.

— Şi cum ziceai că-i spune satului?

— Ivanteevka.

— De la Ivanteevka la Pugaciov mai e mult?

— Da de unde!

Mujicul, devenind deodată serios, se încruntă şi, preocupat, se scobi în nas cu degetul îngheţat. După o clipă urmă :

— O nimica toată : opşpe verste pînă la Tavolojka şi de acolo încă douăzeci şi două, ajungem taman bine la prînz !

— Da de unde eşti, din Nikolaevka ? îl iscodi Bocikin.

— De-acolo, de unde îi vrea să fiu ?

După tonul lui se simţea că-i era ciudă pe ei. Adică la ce bun să-şi strice gura de pomană ? De vreme ce îi luase din Nikolaevka, de bună seamă că era de acolo.

— Şi de ce-ţi sări mustarul, unchiaşule ? Ai putea tot atît de bine să fii şi din Ivanteevka, stărui Bocikin.

— Pe dracu, din Ivanteevka... unchiaşul plescăi ironic din limbă şi, fără să fie nevoie, trase zorit, cu putere, de hăţuri.

Ţăranii de prin partea locului îşi luaseră pe atunci următorul obicei : un oarecare Karp Edrenîci aducea, să zicem, un călător de la Ivanteevka la Nikolaevka, iar Edren Karpîci, din Nikolaevka, căpăta ordin să ducă un călător de acolo la Ivanteevka. Atunci ultimul nu mai făcea drumul de pomană, ci îl dădea în primire pe „muşteriul" său lui Karp, care-l ducea la destinaţie cu caii lui obosiţi, mergînd cu iuţeala melcului, aşa că drumul ţinea cine ştie cît. Firesc că, la primul prilej, celălalt ţăran îi întorcea unchiaşului Karp binele făcut. Procedeul le convenea de minune surugiilor, în schimb pentru călători era o nenorocire, căci erau siliţi să străbată un drum de vreo două zeci de kilometri în cel puţin patru-cinci ceasuri. Şi asta, în ciuda oricăror prevederi exprese ale mandatului lor, în care scria categoric :

„Extraurgent... Cu precădere... Misiune specială..."

Dar toate aceste aprige prescripţii nu-i mişcau pe ţărani ; zîmbeau blajin, pe sub mustaţa îngheţată, şi îşi desprindeau agale din bărbile zbîrlite ţurţurii de gheaţă, căutînd să-l liniştească pe călătorul zorit şi nerăbdător :

— Tare mai eşti pripit. Nu te grăbi, ai timp să mori, frăţioare...

Terenti auzise de acest şiretlic al vizitiilor şi acum, aducîndu-şi aminte de el, înţelese de ce plescăise şiretul unchiaş atît de mieros.

— Lasă că ştiu eu că voi umblaţi cu schimbul...

— Păi asta aşa-i, se înveseli unchiaşul. Cu schimbul, se înţelege : aşa e mai uşor.

— Depinde pentru cine.

— Ba nici un depinde, tuturor le vine mai uşor... făcu sunugiul, încercînd să-i spulbere toate îndoielile lui Terenti.

— Vouă, ştiu că vă vine mai uşor. Nimic de zis, încuviinţă Bocikin. În schimb pentru noi rînduiala asta-i o adevăraiă pacoste : te pomeneşti că ne tîrîm o zi întreagă cu gloabele astea deşelate...

— Cum, caii mei sînt gloabe deşelate ? sări deodată vizitiul supărat şi, întorcîndu-se cu spatele, trase voinicește de hăţuri, scoase un chiot şi sania se avîntă ca săgeata, ridicînd vîrtejuri de zăpadă. Hii, dracilor ! Ptii, drăguţilor... A-haaa... Hai, că nu mai e mult... Hi, şoimilor !

Vizitiul era de nerecunoscut, gonea prin stepa înzăpezită ca la curse.

După ce-i mai trecu supărarea, domoli căluţii şi întoarse spre cei doi călători capul ascuns vederii de gulerul înalt :

— Aţi văzut ce pot gloabele ?

— Straşnic, frate, straşnic, se minunară călătorii.

— Aşa mai zic şi eu, straşnic, se învoi ţăranul, şi adăugă cu gravitate : Dacă se mai întîmplă să fie şi osteniţi, nici nu-i de mirare... atîta umblet : ba cu treburile noastre, ba te trimite să faci un drum... Diavol să fii, şi tot ai cădea de-a-npicioarele, d-apoi un biet cal...

— Şi faci multe drumuri ? îl iscodi Lopar.

— Destule, răspunse vioi ţăranul. Pe aici umblă multă lume încolo şi încoace. Şi la ce dracu aleargă atîta, blestemaţii, zău dacă pricep : una-două — gata îi vezi că o

iau din loc. Şi toţi cer cai. Iar dacă zăboveşti, îţi mai trag şi-o ciomăgeală!

— Chiar o ciomăgeală? se îndoi Lopar.

— Da cum crezi, ce, ai la cine să te plîngi?

— Tare vă mai pricepeţi la minciuni voi, mujicii, zise cu toată seriozitatea Lopar.

— Minte şi dumneata dacă te pricepi mai bine ca mine, bombăni unchiaşul oarecum supărat, întorcîndu-se greoi pe capră.

— Nemaipomenit, îşi ieşi din sărite Lopar. Scorniţi cîte-o poveste şi credeţi singuri în ea. Credeţi, şi gata! Ce poţi să faci?

— Ce poveste, mormăi vizitiul, supărat şi jignit de întorsătura neaşteptată şi neplăcută pe care o luase convorbirea.

— Pe tine te-a bătut careva vreodată? întrebă Lopar.

— Ba bine că nu. Unul ca dumneata m-a pocnit cu sabia, mama lui. Noroc de cojoc, că altfel îmi scotea maţele afară...

— O fi fost beat, smintitul.

— Se vede c-a fost beat...

— Apoi la ce te poţi aştepta de la un om beat? observă Lopar, în treacăt.

— Parcă eu zic ceva...

Terenti voia să afle cum stau lucrurile cu sovietele: dacă sînt puternice, dacă lucrează bine. Întrerupse vorbele cam în doi peri ale vizitiului şi începu să-i pună alte întrebări. Dar şi de data asta urmară răspunsuri fără şir, neclare, incomplete, ocolite, de parcă ţăranului i-ar fi fost teamă de ceva.

— Ce să spun... multe se întîmplă... Ce rost are să lungim vorba?... încurca unchiaşul lucrurile în loc să răspundă limpede şi hotărît.

— Nu pricep nimic, vorbeşte mai lămurit, se răsti Lopar, ieşindu-şi din fire.

— Îi fi greu de cap, flăcăule, gîndeşte-te mai bine şi poate ai să pricepi...

— Stai puţin, îl întrerupse Terenti pe Lopar, temîndu-se că îi va strica tot rostul discuţiei. Te întreb: cum e sovietul vostru? E bun sau nu? Îşi vede de treabă?

— Fireşte că îşi vede de treabă... numai Gorşkov ne nedreptăţeşte, ne trimite la drum fără nici o socoteală...

Auzind în sfîrşit ceva concret, Lopar se repezi ca pisica la carne:

— Vă nedreptăţeşte?

— Judecă şi tu! Pe socru-său îl ocoleşte totdeauna, iar pe noi ne goneşte mereu, chiar cînd nu ne vine rîndul.

— Ar fi trebuit să te plîngi, îi spuse Terenti. Du-te la soviet, spune şi arată totul. Să vezi cum au să-l scarmene pe ticălos.

— Îl scarmănă, cum să nu! făcu necăjit vizitiul, cu o voce stinsă şi, deznădăjduit, plesni calul cu hăţurile. Vezi să nu-l scarmene: te mai vîri singur în bucluc şi-ţi găseşti beleaua...

— Ce tot îndrugi nerozii? se supără din nou Lopar.

— Nu-s nerozii, aşa-i cum îţi spun eu, zise amărît vizitiul, şi capul îi căzu într-o parte, ca unei păsări moarte.

— A fost vreun caz anume? întrebă răspicat Terenti, ca la interogatoriu.

— Aia e, că a fost.

— Ei, şi?

— Nimic! şopti ţăranul cu buzele îngheţate. A fost şi n-a fost. „A trăit şi s-a prăpădit înainte de soroc, şi cu asta, basta"...

— Şi de ce aţi tăcut? stărui Lopar.

— Păi am tăcut, ca să avem pace, îl lămuri netulburat ţăranul şiret. Cînd îţi ţii gura, scapi mai uşor.

— Gluma-i glumă, i-o reteză Lopar, dar ia vezi... Apoi, parcă revenindu-şi, adăugă cu blîndeţe: De altfel, eu

cred că dacă faci drumuri nu pierzi nimic, nu-i aşa, unchiaşule? Ai văzut doar ce scrie în anunţurile lipite peste tot la soviete: *„Dacă mergi cu caii, plăteşte; dacă iei ceva, plăteşte"*. N-ai văzut cu ochii tăi?

— Am văzut... Las' să scrie...

Lopar scuipă înciudat, îşi ascunse faţa în gulerul umed de năduşeală şi tăcu; la oraş era obişnuit să discute cu muncitorii deschis, pe faţă, cu totul altfel. Cu omul ăsta nu se pricepea s-o scoată la capăt: răspunsurile în doi peri, şirete, încurcate, îl scoteau din sărite. Tot restul drumului pînă la Ivanteevka nu mai rosti nici un cuvînt, în schimb răbdătorul Terenti Bocikin se strădui încă multă vreme să pătrundă înţelesul potopului de vorbe încîlcite şi prefăcute ale vizitiului, căutînd să pescuiască, ca pe nişte mărgăritare preţioase, puţinele fapte mărunte, rarele idei şi păreri ce se puteau desprinde din răspunsurile ocolite pe care le dădea limbutul şi vicleanul ţăran.

Cu totul altfel se desfăşura discuţia în sania lui Feodor şi Andreev.

— Aşadar, tu, Grişa, ai făcut parte chiar din detaşamentul lui? îl întrebă Feodor pe tînărul vizitiu.

— Păi şi piciorul mi l-am vătămat tot acolo, arătă Grişa spre ciotul rezemat de capră. Toată vara am bătut stepa în lung şi-n lat; ei se ţineau pe urmele noastre, ne hăituiau, iar noi făceam tot ce puteam ca să-i îmbrobodim... Acu, ce-i drept, *cehul*[1] e prost, da pe *cazac* nu-l păcăleşti cu una cu două... E la el acasă, cunoaşte locurile, aşa că vezi...

---

[1] Corp de armată format din prizonieni cehoslovaci din primul război mondial, care, incitaţi de Antantă, în anul 1918 s-au revoltat împotriva Puterii sovietice. Revolta lor a fost un semnal pentru culaci şi albgardişti care au dezlănţuit contrarevoluţia în regiunea Volgăi de mijloc şi Ural (n. r.).

Grișa ședea pe capră, sucit într-o parte. Avea gulerul răsfrînt, așa că Feodor îi vedea bine fața roșie, arsă de soare și de vînt: o față bărbătească, deschisă, simplă. În cursul tulburătoarei convorbiri, ținea buza de sus într-un fel propriu: strînsă peste cea de jos, acoperind-o și strivind-o parcă. Avea nasul turtit, lat, ochi cenușii, o frunte joasă, lucioasă, brăzdată de cute; pe scurt, o înfățișare ca oricare alta, nimic deosebit. Și totuși, privindu-l, simțeai că în el clocotește o forță neobișnuită, *autentică*. Grișa n-avea mai mult de douăzeci și doi de ani, dar după față i-ai fi dat și treizeci și cinci. Viața grea și munca de argat, chinurile pe care i le pricinuise piciorul ciumpăvit în luptă își puseseră o pecete de neșters pe fața lui.

— Ei, și cum e *el*, tînăr? întrebă curios Feodor, reluînd discuția întreruptă.

— Da, tînăr de tot. Cred că n-are nici treizeci de ani.

— E de prin partea locului... Cazac?

— Ce cazac?! Lîngă Pugaciov e un sat, Veazovka. Cică de-acolo ar fi. Alții spun că-i venit de la Balakovo. Cine mai știe...

— Ce fel de om e? îl iscodi stăruitor Feodor, și după chipul lui emoționat se vedea că îl captiva această convorbire, că-i era teamă să nu scape vreun amănunt.

— Cum să-ți spun? Pe scurt, e un erou, asta-i, rosti Grișa, ca pentru sine. Șezi, de pildă, în căruță, da băieții, cum îl văd, de la distanță încep să strige: „Ceapaev! Vine Ceapaev!..." Chiar de-ai da ochii cu el de zece ori pe zi și tot ai mai vrea să-l privești: ăsta-i odată bărbat, frate! Așa că te dai jos din căruță și te uiți la el într-una, ca la o minune. Da el vine și-și tot răsucește mustața, cînd pe dreapta, cînd pe stînga, tare îi e dragă mustața, tot timpul și-o netezește. „Ce faci, șezi?" zice. „Șed, tovarășe Ceapaev." „Bine, șezi", și trece mai departe. Atîta ți-i de-ajuns. Cînd ți-a spus o vorbă, parcă te înfiori de bucurie. Ăsta-i *adevărat* om.

— Şi, firește, erou... E într-adevăr erou? îl zădărî Feodor.

— Mai începe vorbă, făcu Grișa, dînd din cap cu înțeles. Să fi văzut, de pildă, cum se grăbea să ajungă la uzina din Ivașcenkovo. Tare ar mai fi vrut să-i scape pe muncitorii de acolo, da n-a izbutit, n-a ajuns la timp.

— N-a ajuns la timp? tresări Andreev.

— N-a ajuns, repetă Grișa suspinînd. Și n-a întîrziat decît atîtica. Of! și ce rîuri de sînge muncitoresc a mai curs din pricina asta. Va-ai!...

Grișa făcu un gest de necaz cu mîna și plecă greoi capul.

Cîteva clipe tăcură întristați. Apoi Grișa urmă cu glas coborît:

— Lumea spune în fel și chip, da hotărît că au fost pe puțin două mii de morți. I-au cosit rînduri-rînduri, printre clădirile fabricii, toată curtea era înțesată... Erau acolo și femei, și copii, și bătrîne... Ce mai, i-au curățat pe toți, de-a valma. Așa au făcut ticăloșii...

Scrîșni cu putere din dinți și smuci hățurile.

— Ai văzut cu ochii tăi? întrebă Feodor.

— Sigur că am văzut.., Mai bine nici să nu-ți aduci aminte... Ce puteai vedea: numai sînge și carne pe din două cu țărînă... Nemernicii, i-au secerat pe toți, la rînd, pe care cum îl nimerea...

— Și Ceapaev ce-a făcut?

— Ce era să mai facă? Clocotea de furie. Ochii lui scăpărau scîntei și tremura din tot trupul, ca un cal după o goană nebună. A lovit o dată cu sabia în caldarîm și a spus: „Ce mai sînge o să curgă pentru sîngele ăsta! N-o să uităm niciodată! O să le arătăm noi!"

— Și le-a arătat? întrebă grav Andreev.

— Și încă cum! răspunse însuflețit Grișa. Gonea prin stepă ca scos din minți. A dat poruncă să nu fie luat

prizonier nici un cazac. „Omoriți-i pe toți, ticăloșii! spunea Ceapaev. N-o să le iert niciodată uzina din Ivașcenkovo!"

Tăcură din nou. Apoi Klicikov îl descusu mai departe pe Grișa, care atîta aștepta.

— Grișa, și ce fel de oameni erau ostașii lui? De pe unde?

— Oameni de pe aici, cine să fie. De-ai noștri, argați, și alții dintre cei mai năpăstuiți... Mai erau și luntrași, ăștia chiar ne-o luaseră înainte...

— Și cum, erați un regiment?

— Da, așa ne zicea cît am stat la Pugaciov. Dar, mai p-ormă, ne spuneau mai mult detașament... De altfel nici lui Ceapaev nu-i plăcea să spună că eram un regiment. „Detașament, zicea dînsul, detașament se potrivește mai bine..."

— Mda... Detașament... Dar cu răniții și morții din detașament ce făceați?

— Îi ascundeam, răspunse tărăgănat Grișa, adunîndu-și gîndurile, îi ascundeam pe unde apucam; pe cei care nu izbuteam să-i strîngem îi omorau cazacii, să nu crezi că scăpa vreunul cu viață. Iar cei pe care îi ridicam, îi lăsam prin sate, că peste tot sînt de-ai noștri. Uite și pe aici, la Tavolojka, au fost unii. Da pe unde n-au fost...

— Și cum îi lecuiați?

— Aici, pe loc, numai că, vezi, nu se aflau nici un fel de doftori, așa că îi îngrijeau babele cum se pricepeau. Cînd se întîmpla să mai ajungă cîte unul la oraș, nimerea mai bine. Da cei care rămîneau prin sate, vai de ei!... Cum să știe o babă proastă să vindece un picior, cînd vinele se bălăbănesc fleandura, iar oasele fărîmate pîrîie ca o zdrăngănitoare?... Cum să-l lecuiască o babă?

— Și au fost cazuri din astea? întrebă Feodor, cu un tremur în glas.

— Mai e vorbă, așa-i războiul!

— Drept ai zis! se amestecă deodată în vorbă Andreev, care ședea cu capul ascuns în cojoc și nu scosese o vorbă tot timpul, de parcă i-ar fi fost ciudă pe cineva, sau ar fi fost nemulțumit de ceva. Ai dreptate, repetă el cu putere, și-l ghionti prietenește pe Grișa.

— Asta așa-i, făcu vesel flăcăul, cu un gest vioi. Au fost de toate!

— Ia ascultă, Grișa, îl întrerupse Feodor. Dar de mîncat pe unde ați mîncat, tot prin sate?

— Da, tot prin sate, răspunse cu importanță flăcăul, încîntat pesemne că se interesau cu atîta stăruință de soarta lui. Cu noi nu luam mai nimic și-apoi cum puteam să ne mai cărăm și cu de-ale gurii? Ce ne trebuia găseam prin sate; veneau ăia — luau, veneam noi — iar luam. Oricum te-nvîrteai — aveai cincisprezece sate în jur.

— Da, trebuie să le fi fost greu, oftă Klîcikov.

— Pentru toată lumea era greu. Da ce, parcă noi o duceam mai bine? făcu Grișa, ca și cum s-ar fi temut să nu fie greșit înțeles.

— Desigur că nu, se grăbi să-l încuviințeze Feodor.

— Aia e, zise Grișa liniștit. Acu ce-i drept, e drept, s-au întîmplat multe! Uneori, de pildă, nu voiau să ne dea o pîine sau ovăz pentru cai, sau nu voiau să ne dea cai de schimb, cînd ai noștri erau istoviți peste măsură, trebuia... Și dacă trebuia luam, fără multă vorbă. Și cred că în privința asta și noi și *ăilalți* făceam la fel... De ce să ne lăudăm că ar fi mers toate cu binișorul! Se mai întîmpla și cu răul... N-ai pus, de pildă, nimic în gură de două zile, și pe deasupra te întorci de la luptă și nu ți se dă nici o coajă de pîine. Cum era să iasă cu bine? Întîi îl luam cu duhul blîndeții: crăpăm de foame, dă-ne să îmbucăm ceva. Da el de colo îți da cu tifla. Și-atunci ce-ai fi vrut să-i faci, să te închini la el? Ba bine că nu.

Pe unii îi băgam la răcoare, iar pe alţii, mai burduhănoşi, îi cîrpeam peste bot de vedeau stele verzi, ce să mai lungeşti vorba cu ei...

— Îi băteaţi ? întrebă Klicikov cu răsuflarea oprită.

— Îi băteam ! răspunse răspicat şi simplu Grişa. Toţi făceau la fel. Aşa-i la război.

— Bravo, Grişuha ! se repezi iarăşi Andreev vesel.

Îl bucura adevărul gol-goluţ, brutal, spus fără ocol.

— Şi crezi poate că eu n-am mîncat bătaie ? făcu Grişa, întorcîndu-se. Şi încă cum ! Chiar Ceapaev m-a altoit o dată !... Ce să-i faci, dacă trebuie !

— Cum ? Ceapaev ? De ce ? întrebă Feodor tresărind cînd auzi (pentru a cîta oară ? !) acest nume magic, uimitor.

— Eram de santinelă, prinse a povesti Grişa, într-o staţie, colo, după Pugaciov, la o zvîrlitură de băţ de aici.., Am uitat cum îi zice... Stăteam în post cam de mult şi începuse să mi se urască. „Mama mă-si, păcătoasă treabă să faci de gardă", mi-am zis eu. Ce mai tura-vura, mă plictiseam. Da-n apropierea gării se înălţau nişte mesteceni tineri şi pe crăcile lor puzderie de stăncuţe. Cîr-cîr-cîr... Croncăneau de te asurzeau. Cînd oi trage o dată, îmi zic, vă piere pofta să mai cîriiţi ! Întîi mă gîndisem la asta în glumă, da pe urmă ce mi-am zis : „Cine-ar putea să mă vadă, că doar atîţia trag cu puşca din te miri ce". Am ochit în grămadă şi : pac, pac, pac... Nici n-am băgat de seamă cînd am tras toate cinci cartuşele din puşcă.., Pe care le-am atins au căzut, agăţînd crăcile cu aripile, şi le-am văzut zbătîndu-se înainte să moară... Celelalte şi-au luat zborul, stoluri-stoluri şi au prins a croncăni de-ţi spărgeau urechile... De unde să ştiu eu că el era la comandantul gării ? Şi-odată îl văd că vine negru ca noaptea. „Tu ai tras ?" „Nu, zic, n-am tras." „Da cine a stîrnit stăncuţele, mă, puţoiule ?" „Cred că singure şi-au luat zborul !"

„Ia dă-o-ncoa !" şi-mi înşfacă puşca. Se uită — magazia goală. „Cum ? îmi zice. De unde ai să iei alte cartuşe, ticălosule ? Cu ce ai să tragi în cazaci, boule ? Va să zică pentru tine o stăncuţă e mai fioroasă decît un cazac ? Na, diavole !" şi-mi arde una cu patul puştii în coastă. Eu tăceam chitic, ce să-i spun ? Pe urmă mi-a venit mintea la cap, da era prea tîrziu... Altfel ar fi trebuit să fac : cînd a vrut să-mi ia puşca, trebuia să nu mă las : „Nu te apropia, că trag ! Nu-i voie să iei puşca santinelei !" Şi orice ar fi făcut, nu trebuia să i-o dau, ba încă ar fi trebuit să îndrept baioneta spre pieptul lui. Asta-i plăcea, şi mi-ar fi iertat tot, pe dată...

— Îi plăcea aşa ceva ? întrebă curios Feodor, privind pe sub gene.

— Grozav îi mai plăcea. Cu cît îl luai mai repede, cu atît se purta mai blajin. Îl respecta pe omul dîrz, orice trăsnăi ar fi făcut : „Eşti un om şi jumătate dacă ai curaj..." Ehei, ar fi multe de povestit... Da iată şi Ivanteevka ! strigă vesel Grişa.

Se îndreptă de spate, pe capră, trase voinicește de hăţuri, plescăi zgomotos din limbă, fluieră şi îndemnă într-una caii pînă ce ajunseră în sat. Nu se mai întoarse spre călători decît o singură dată.

— Să vă duc la soviet ?

— Da, Grişa, la soviet.

— Sau, poate, la Parfenîci ? Ăsta o să vă povestească despre Ceapaev...

— Cine-i Parfenîci ?

— Unu de-ai noştri, a fost în detaşament înaintea mea. Da a pierdut o mînă şi cu atîta s-a ales...

— E de aici, localnic ?

— De aici. A rămas numai cu ce-i pe el ; cazacii i-au distrus totul : i-au dărîmat casa, au dat foc la hambare,

l-au lăsat gol pușcă... A mai dres el cîte ceva, da degeaba!

— Să ne arăți unde stă, cînd vom trece pe acolo, zise Feodor, pentru orice eventualitate.

— Vă arăt...

Intrară în Ivanteevka, un sat mare, întins, cu uliţe late, bătătorite, strălucind în lumina soarelui. Un sat mic se preface iarna într-o vizuină acoperită de nămeţi, îngropată sub troiene; pe cînd un sat mare e o frumuseţe iarna. Grișa dădu bici cailor și ca să se fudulească mergea în trap mărunt. În dreptul unei cocioabe, arătă cu degetul: acolo era izba lui Parfenîci. Făcu semn apoi cu capul spre alta, se întoarse, ciocăni cu degetul în gîtlej și zîmbi: voia să spună, pesemne, că acolo se face rachiu. Sania se opri în piaţa centrală, în faţa sovietului, instalat, ca peste tot, în fosta primărie. Coborîră, tîrîndu-și greu picioarele înţepenite de frig, își scoaseră cojoacele acoperite de zăpadă și chiciură și cu bocceluţa în spate și coșuleţele în mînă (ăsta era tot bagajul: cîte o jumătate de pud de fiecare) urcară scările și intrară în clădirea sovietului.

Un soviet, ca oricare altul: o clădire mare, greoaie, neprietenoasă, neîngrijită și posomorîtă. E încă devreme, la oraș n-ai găsi pe nimeni la ora asta prin birouri, dar aici, ia te uită ce de lume! Și ce-or fi căutînd oamenii aceștia cu noaptea în cap? Rezemaţi de pereţii cafenii, murdari, își răsucesc ţigări, duhnesc a mahorcă, împuţind aerul și așa destul de acru, de apăsător; se îngrămădesc la ferestre, desenînd tot felul de figuri pe geamurile înghețate de frig, își freacă mîinile ca să se încălzească și, din cînd în cînd, schimbă cîte-o vorbă, alene, într-o doară. Se vede cît de colo că mulţi dintre ei, majoritatea, sau poate chiar toţi, se înghesuie fără nici o treabă. Neavînd unde se ducă și nici ce să facă, s-au strîns acolo, ca să-și omoare vremea.

Văzîndu-i pe noii-veniţi, toţi se întoarseră către ei, îi cercetară din cap pînă în picioare, făcură tot felul de reflecţii cu privire la gerul de afară, oboseala drumului, ţinta, scopul, greutăţile călătoriei : pomeniră, în treacăt, că duc lipsă de orz şi ovăz ; în sfîrşit, îşi dădură cu părerea că în ziua aceea o să viscolească şi că „în nici un caz" nu se poate pleca la drum.

— Noroc, tovarăşi, zise Lopar care, zăbovind puţin pe afară, intrase în urma celorlalţi.

— Bună ziua, mormăiră cîteva glasuri.

— Am vrea să-l vedem pe preşedintele sovietului.

— Luaţi-o pe aici, şi i se arătă o cămăruţă dinapoia unui perete de lemn despărţitor.

Tot timpul călătoriei, Lopar jucase rolul de reprezentant al grupului celor patru călători : vorbea în numele lor, cerea cai, se interesa unde puteau opri ca să înbuce ceva, într-un cuvînt se îngrijea de toate.

Andreev nu-şi scosese cojocul ; fără multă vorbă împinse la o parte pe un mujic care stătea pe pervazul ferestrei, îşi făcu loc lîngă el, îşi aprinse o ţigară şi, tăcut, îi întinse şi lui una. Terenti se amestecase în mulţime şi discuta de zor, interesîndu-se cîţi locuitori are satul, cum merg treburile, cum lucrează sovietul, dacă oamenii erau mulţumiţi de Puterea sovietică, pe scurt, se şi apucase de treabă.

Feodor se adîncise în gînduri ; nu-i ieşea din minte ce-i povestise Grişa. Înaintea ochilor îi stăruia întruna figura legendară a lui Ceapaev, acest ataman al stepelor, care-l obseda, îl neliniştea şi-l bucura în acelaşi timp.

„E fără îndoială un erou popular, spunea Feodor în sinea lui, un erou al libertăţii ca Emelka Pugaciov [1],

[1] *Pugacioy, Emelian Ivanovici* (1742[?]—1775) — conducătorul unei răscoale antifeudale a ţăranilor şi cazacilor în secolul al XVIII-lea, care a cuprins întreaga regiune a Volgăi şi a Uralului (n. r.)

Stenka Razin [1], Ermak Timofeevici [2]... Aceştia au făcut fapte mari la vremea lor; el trăieşte în alte timpuri şi de aceea şi faptele lui sînt deosebite. Din cele povestite de Grişa reiese că principalele trăsături ale firii lui Ceapaev sînt: vitejia, bravura. Este mai degrabă *erou* decît luptător, mai degrabă un pătimaş amator de aventuri, decît un revoluţionar conştient. La el predomină, pe cît se pare, şi sînt stîrnite peste măsură: neastîmpărul şi setea de impresii veşnic noi. Dar ce personalitate originală, gravată pe un spirit ţărănesc de răzmeriţă! Ce figură neobişnuită, primitivă, strălucitoare, plină de pitoresc!"

Feodor îi întrebă pe ţărani cum să ajungă la Parfenîci. După terminarea convorbirii cu preşedintele sovietului, Lopar se duse cu ceilalţi să bea în tihnă ceai, iar Feodor le spuse că nu-i dă pace un gînd şi trebuie să se ducă la Parfenici.

O oră şi jumătate mai tîrziu păraseau Ivanteevka. Feodor şi'ătea tăcut şi mohorît; nu-l găsise pe Parfenîci, care plecase din ajun în localitatea Pugaciov. Andreev îi puse vreo două întrebări, încercă să înfiripe o discuţie, dar, văzînd că tovarăşul său n-are chef de vorbă, îl lăsă în pace. Terenti şi cu Lopar stătură cît stătură tăcuţi, apoi, ce le trăsni prin cap? Se apucară să cînte. Era un duet nemaipomenit: Lopar nu cînta, ci scotea un fel de grohăit, iar Terenti scheuna îngrozitor, într-un soi de soprano. Era ceva înfiorător, un vălmăşag de zgomote stridente. De la o vreme, Andreev, care era în sania din faţă, nu mai putu răbda şi le strigă să înceteze cu urletele. Cei doi se lăsară păgubaşi. Moţăiră toţi pînă la Tavolojka,

---

[1] *Razin, Stepan Timofeevici* (mort în 1671) — cazac de pe Don, conducătorul unei mari răscoale antifeudale a ţăranilor şi cazacilor în anii 1667—71 (n. r.).

[2] *Ermak Timofeevici* (mort în 1584) — ataman cazac care, alături de alţi exploratori ruşi din secolul al XVI-lea, a jucat un rol de seamă în deschiderea drumului spre Siberia, pregătind căderea hanatului Tătar din Siberia Apuseană şi alipirea acesteia la statul rus (n. r.)

iar acolo nu mai zăboviră de fel, cerură imediat alți cai și o luară spre Pugaciov.

La ieșirea din Tavolojka, surugiii se uitară cu îngrijorare la norii groși și negri care fumegau pe cerul mohorît. Vîntul bătea tăios și schimbător, din toate părțile, fără o direcție precisă; se năpustea asupra unui dușman nevăzut, ca un cîine scăpat din lanț, își înfigea colții în el, smucea cu furie, dar de fiecare dată o încrîncitură voinicească îl azvîrlea cu putere înapoi. Și atunci, se năpustea din nou, și din nou se retrăgea și mai turbat, lătrînd, schelălăind, urlînd năprasnic, cu furie. Vîrtejuri de zăpadă se roteau, zburau, dănțuiau pe pămînt; drumurile dispăruseră, acoperite cu desăvîrșire de zăpada spulberată. Se lăsa pe nesimțite un amurg negru, prevestitor de viscol. Vîntul se înverșuna, se îndîrjea, și izbea tot mai tare, tot mai aprig; cerul se întuneca din ce în ce; fulgi mari se învolburau tot mai îndrăcit. Vijelia îți șfichiuia obrajii cu ace și turțuri mici de gheață, îți zvîrlea trîmbe de zăpadă în față.

Călătorii, înfășurați în cojoace, păreau niște cîrtițe ascunse în găurile lor. Numai surugiii își mai arătau vîrful nasului. Vîntul îți tăia răsuflarea, gerul îți ardea obrajii. Drumul era lung, și cu cît înaintau în stepă, vifornița se dezlănțuia tot mai cumplită, tot mai turbată. Merseră o bucată printr-o vîlcea, un fel de văgăună cu malurile înalte, străjuite de tufe rare; acolo era parcă mai liniște; dar cum ieșiră din nou în stepă, viscolul începu să-și facă iar de cap ca un bețiv violent, care nu vrea să știe de nimeni și de nimic, și care parcă își zice: „Aci totul e al meu și, orice aș face, n-am de dat socoteală nimănui". Bîntuită de vijelie, stepa oferea o privelițte amețitoare, veselă și totodată înspăimîntătoare.

Pînă la Pugaciov mai rămăseseră vreo zece verste. În drum întîlneau caravane de cămile și, din cînd în cînd, cîte un călăreț. În ziua aceea, desigur, mulți drumeți n-au mai ajuns la căminele lor: unii au pierit în viscol,

alţii au rămas îngropaţi în zăpadă toată noaptea, de unde au fost scoşi abia în zori şi, cu mare greutate, readuşi la viaţă.

„Un viscol ca ăsta, spuneau locuitorii stepei, n-a mai fost de mulţi ani." „Pedeapsă dumnezeiască, spuneau unii, pentru că nu ne-am rugat fierbinte, pentru că oamenii uită să mai păşească pragul lăcaşurilor sfinte."

Spuneau ei aşa, dar se simţea cît de colo că nu erau decît *vorbe goale*, lipsite de conţinut, cuvinte obişnuite, spuse ca să fie, să se găsească. Şi dacă ţăranii le rosteau totuşi, o făceau mai mult din respect pentru tradiţiile bisericii, dar nu puneau mare preţ pe ele.

Gara era înţesată de oameni, veniţi acolo ca să se adăpostească de viscol. De astă dată, cînd călătorii noştri, asemenea unor bulgări de zăpadă, se rostogoliră din sănii, nu se mulţumiră să-l trimită numai pe Lopar singur ca iscoadă, ci porniră toţi : unul la şeful gării, altul la comandantul militar, iar pe simpaticul Tereoşa îl expediară să caute, pe liniile troienite, garnitura cu destinaţia Uralsk. Băieţii noştri recurseseră la această „diviziune a muncii" pentru că, în timpul călătoriei spre Samara, se convinseseră de nenumărate ori cu cîtă măiestrie minţeau — cu ştiinţă sau fără ştiinţă — slujbaşii mai mari de la calea ferată de cîte ori dădeau informaţii cu privire la plecările trenurilor : dacă spuneau, de pildă, că trenul pleacă „peste un ceas", asta însemna că puteai să fii pe pace deoarece pînă a doua zi n-ai să te mişti de aici ; dacă îţi spuneau „în tot cazul nu pleacă pînă mîine dimineaţă", trebuia să te aştepţi ca trenul să dispară de sub nasul tău.

Căutară cît căutară şi, în sfîrşit, descoperiră un vagon ca vai de lume, în care se instalase un grup de activişti politici ce plecau şi ei tot spre Uralsk. Intrară în vorbă cu ei, se înţeleseră repede şi urcară în vagon cu lucruşoarele lor puţine. Dar înainte de a ajunge la Uralsk mai avură multe de pătimit : în apropiere de Erşov,

linia era înzăpezită ; trebuiră să coboare şi să dea la o parte troienele ; prin staţii, se certau cu comandanţii şi recurgeau la tot felul de şiretlicuri ca să facă rost de lemne pentru încălzitul vagonului, în care era frig ca într-un mormînt. Se tîrau încet, ca melcul, de li se urîse. Îndată ce trecură de Erşov, se strică ceva la locomotivă : iar alergătură, debarcare, ceasuri lungi de aşteptare care te scoteau din sărite. Apoi le făcu festa cutia de unsoare a vagonului : altă oprire, din nou bătaie de cap, reparaţii în mers, alte şi alte necazuri şi griji. Drumul între cele două localităţi, Pugaciov şi Uralsk, ţinu două zile încheiate, deşi sînt la o zvîrlitură de băţ una de alta.

III

URALSK

La Uralsk anunţară telefonic din gară că au sosit. Şeful comenduirii le trimise două sănii ţărăneşti. Se urcară cu tot calabalîcul şi porniră spre hotelul Central. Acolo, frig — un frig cumplit, camerele umede, murdare şi goale, n-aveai pe ce să stai, pe ce să te culci, pe ce să-ţi aşezi lucrurile. În cele din urmă luară o singură cămăruţă pentru toţi : cei patru prieteni nu voiau nici în ruptul capului să se despartă.

Înghieţaţi cum erau, goliră mai întîi, unul după altul, două samovare cu ceai, apoi porniră să hoinărească prin oraş — nu ştiau cum să-şi folosească timpul liber. Încă de la gară aflaseră că Frunze plecase de dimineaţă spre poziţii, ca să conducă ofensiva care începuse. Pe vremea aceea, poziţiile cele mai apropiate erau la o depărtare de numai douăzeci de verste de Uralsk şi trebuia acţionat repede pentru a alunga inamicul cît mai departe cu putinţă. De altfel, în primele lupte nu avusesem prea mari succese. N-a fost cu putinţă să-i respingem atunci pe cazaci, ci abia mai tîrziu, după ce s-a alcătuit un plan de ofensivă generală, mai larg şi mai prevăzător. Ofensiva urma să pornească deodată, din mai multe părţi : nu numai de la Uralsk, ci şi dinspre Alexandrov-Gai, asupra staniţei Slomihinskaia. Trecînd de ea, urma să se taie şoseaua principală Uralsk-Lbişcensk-Guriev, pe

care unităţile roşii, ce presau din nord, trebuiau să-i urmărească pe cazaci.

Dar despre aceasta vom vorbi mai tîrziu. Toate lucrurile la vremea lor. Ne vom mai întoarce, şi nu o dată, la drumul chinuitor dintre Uralsk şi Guriev.

Fiecare din prietenii noştri avea obiceiurile lui, mai bine zis, specialitatea lui. De pildă, Terenti Bocikin era mare meşter în alcătuit scrisori. Mai tot ce înşira într-însele se referea la chestiuni cu caracter economic; afla numaidecît ce se vinde, unde şi cu cît, le ţinea minte pe toate, apoi le descria, le compara unele cu altele...

Klîcikov îşi nota regulat impresiile în jurnalul său intim. În orice împrejurare şi în orice condiţii, el reuşea să însemne tot ce era mai important. Dacă nu scria în carneţel, atunci măcar pe fiţuici, din mers sau rezemat de un gard — dar de înregistrat, înregistra absolut totul. Prietenii lui rîdeau de dînsul, pentru că nu vedeau în îndeletnicirea asta nici un rost, nici un folos.

— Şi de ce strici hîrtia, Fedka? îi zicea Andreev. Ce plăcere găseşti să însemni toate prostiile? Cîte nu fac ori nu spun oamenii, poţi să le cuprinzi pe toate? Dar dacă scrii, scrie *tot*, înţelegi? Căci dacă scrii numai o parte, are să iasă numai rău din asta, înşeli lumea degeaba.

— Nu, Andreici, greşeşti, îl lămurea Feodor. Eu scriu o parte, un al doilea, alta, un al treilea, alta, un al zecelea, alta... Le aduni pe toate şi iese treabă bună. Aşa se scrie istoria...

— Păi tu, diavole, cine ştie ce bazaconii născocoşti... Ce fel de istorie o mai fi şi asta? se îndoia Andreev.

— Dar ştiu cum să le leg pe toate, se îndîrjea Feodor, simţindu-se stînjenit că prietenul său o ţine tot pe a lui şi-l necăjeşte mereu.

— Ce ştii tu? Nu ştii nimic, ripostă Andreev, te ocupi de fleacuri!

Lui Klîcikov nu-i plăcea să dezbată această temă şi, ştiind cît era de greu să te înţelegi cu Andreev, căuta să curme vorba, nu-i răspundea de loc la unele întrebări, lăsînd discuţia să se stingă de la sine.

Îşi trecea de obicei în jurnal lucrurile care nu apăreau în coloanele ziarelor, ori erau oglindite acolo în modul cel mai jalnic. Pentru ce nota, nu ştia bine nici el ; o făcea aşa, dintr-o nevoie firească, organică, fără să-şi dea seama limpede ce-l îndeamnă s-o facă.

Andreev avea o altă specialitate : trebuia să fie neapărat la curent cu tot ce se întîmplă pe frontul muncii. Se simţea atras de aceste probleme aşa cum se simţea atras Terenti de scrisori, ori Feodor Klîcikov de jurnalul său. De cîte ori vorbea cu cineva, indiferent dacă îşi cunoştea abia atunci interlocutorul sau dacă se afla pentru prima oară undeva, instinctiv Andreev începea să întrebe : dacă au fabrici şi de cînd, dacă fabricile lucrează bine, de ce şi de cînd sînt oprite, cîţi muncitori au şi cum sînt, dacă au nivel politic, cînd şi cum s-au manifestat etc.

Se vedea în el muncitorul care se simte atras de mediul lui drag, de problemele, nevoile şi grijile semenilor săi. Andreev voia să cunoască şi situaţia generală, mai cu seamă bogăţiile din partea locului, populaţia existentă, compoziţia ei, în ce măsură te poţi bizui pe ea ; de altfel, aceste probleme îi interesau cam în aceeaşi măsură pe toţi patru.

Lopar era *specialist* în probleme militare : putea să afle imediat ce unităţi militare staţionează în apropiere, care regimente sînt mai bune, care mai proaste, cum se duce munca politică în rîndurile ostaşilor roşii, dacă sînt mulţi comunişti şi cum se comportă, care este în general situaţia pe front etc., etc.

Aceste *specialităţi* s-au conturat, într-o oarecare măsură, încă de pe drum, dar mai ales după ce toţi patru au fost prinşi în vîrtejul muncii. La unii, cîmpul de observaţii s-a îngustat (astfel, Andreev găsea rar centre muncitoreşti),

la alţii s-a lărgit : era cazul lui Lopar. Totuşi, chiar din primele zile şi-au dat seama cu toţii de un lucru : problemele şi interesele de ordin militar îi acaparau din ce în ce mai mult şi împingeau tot mai hotărît pe planul al doilea orice alte preocupări şi interese, ajungînd în cele din urmă covîrşitoare.

Cutreierară oraşul în lung şi în lat. Totul era nou, surprinzător, neobişnuit. Nu vedeai decît mantale ostăşeşti cenuşii, puşti, baionete, tunuri, căruţe militare — o adevărată tabără militară. Pe străzi — forfotă neîntreruptă : coloane de ostaşi roşii mărşăluiesc într-una, cite un cavalerist trece în goană, pe caldarîm tunurile lunecă încet, iar caravanele de cămile păşesc maiestuos spre poziţii. De jur împrejur răsună într-una împuşcături dezordonate, fără nici un rost, care se potolesc abia spre seară : unii „îşi curăţă ţevile armelor", alţii „vînează", iar alţii „au apăsat din greşeală pe trăgaci". Un specialist militar, calculînd media gloanţelor trase în vînt pe fiecare secundă şi minut, a găsit că se iroseau în van, cu aceste trageri stupide, două-trei milioane de cartuşe zilnic. Greu de spus dacă socoteala a fost corectă ! Fapt cert este că se trăgea într-adevăr fără noimă. Pe atunci, în rîndul trupelor din stepă, despre care e vorba, nu domnea încă o disciplină de fier liber-consimţită, regimentele nu aveau cadre de bolşevici cu un nivel politic ridicat, în stare să transforme de la bun început aceste regimente, să le imprime o înfăţişare nouă, o formă nouă, o comportare nouă. Toate acestea au venit mai tîrziu. Însă la începutul anului 1919, lîngă Uralsk, regimentele, alcătuite aproape în întregime din ţărani, luptau admirabil, vitejeşte, eroic. În aceste regimente ori nu erau de loc, ori foarte puţini comunişti, din care jumătate purtau numai numele de comunişti.

În regimentele acelea prindea uşor agitaţia care se făcea în jurul comuniştilor, cum că ar fi nişte jandarmi,

niște asupritori veniți de la oraș, chipurile, ca să impună prin forță „comunismul" lor.

Adeseori auzeai vorbindu-se prin regimente că „bolșevicii sînt tovarășii și frații noștri, pe cînd vreme comuniștii sînt cei mai aprigi dușmani". La două zile după sosirea sa, Klîcikov fu nevoit chiar să țină un referat pe tema absurdă: „Ce deosebire este între bolșevici și comuniști?"

De altfel, nici nu era de mirare, deoarece tema „bolșevici și comuniști" răscolise aproape toată republica și era „dezbătută" cu o deosebită înverșunare în ținuturile periferice: Caucaz, Ucraina, Ural, Turkestan și chiar în Gruzia.

Cît de încîlcită era pe atunci situația în regimente se poate vedea chiar și numai din faptul că unul din cei mai cinstiți revoluționari, Lindov, un om inteligent și plin de tact, a fost răpus, împreună cu o întreagă echipă de bolșevici, de către „ostașii roșii", din propriile lor regimente.

Cînd, peste cîteva zile, a sosit la Uralsk detașamentul de țesători din Ivanovo-Voznesensk, cu coifurile lor „variage", cu stele roșii mari în frunte, și a preluat paza orașului, ostașii roșii din regimentele „libere" de țărani au tras mișelește, de după colțurile străzilor, asupra țesătorilor care zăgăzuiau dezlănțuirea aceea — așa-zisa lor „libertate".

Scurt timp după asta, de îndată ce aceste regimente au văzut de ce sînt în stare țesătorii, cu cîtă dîrzenie și curaj luptă, neîncrederea s-a risipit pe loc și s-au statornicit alte legături, legături de prietenie.

În Uralsk erau puțini comuniști: unii căzuseră în lupte, pe alții îi luaseră cazacii, alții fuseseră împrăștiați și terorizați încă mai înainte, iar alții rămăseseră în armată. Munca era dusă mai ales de bolșevicii veniți de aiurea. Între aceștia, figura centrală era un muncitor miner po-

redit „Fugas“ [1], inimă nobilă, tovarăş iubit de toţi, luptător încercat. Antipodul lui, care servea întotdeauna ca termen de comparaţie cînd venea vorba despre Fugas, era un oarecare Pulemiotkin, un intelectual meschin, un filfizon politic căruia îi plăcea să pozeze în comunist, însă era din acei oameni care nu merita decît o antipatie sinceră şi profundă. Pulemiotkin se arătase a fi un fanfaron ambiţios, un palavragiu, un frazeolog care căuta mereu să se evidenţieze şi care se silea să devină popular pretutindeni. Cei patru noi-sosiţi s-au dumerit repede ce-i cu „grupurile“ care se formaseră în jurul lui Fugas şi Pulemiotkin, s-au alăturat lui Fugas şi peste cîteva zile au legat o prietenie strînsă cu dînsul.

Obosiţi de atîta umblet, cei patru se îngrămădiră în odăiţa lor neîncălzită. Terenti îşi scrisese deja jumătate din scrisoarea tradiţională, în care se arăta că „o porţie de seleanka [2], cu pîine cu tot, costă cinci ruble... iar un funt [3] de icre negre — douăzeci şi trei de ruble“, cînd un curier de la statul-major veni să-i înştiinţeze că Frunze se reîntorsese. Băieţii săriră în sus, împinşi ca de un resort, şi o luară din loc. La statul-major totul li se părea ciudat, nou, neobişnuit : nici n-au fost lăsaţi să intre numaidecît, ci au fost anunţaţi mai întîi. Cui ? Lui Mihai Vasilievici, pe care îl cunoşteau atît de bine, cu care lucraseră atît de strîns, atît de simplu şi tovărăşeşte, cu care se obişnuiseră atît de mult ? Visau oare ? Aş, de unde ! Despre ce vis mai poate fi vorba cînd ţi se vîră sub nas baioneta unei santinele ? Santinela nu se uită cu ochi buni la flăcăii aceia care încercaseră, plini de ei, fără să ţină seama de nimic, să intre la comandantul-şef.

Se foiră prin coridor cîteva clipe, stingheriţi, fără să îndrăznească să se uite unul în ochii altuia.

---

[1] Bombă explozivă (n. r.)

[2] Mîncare de varză acră, cu peşte sau carne (n. r.).

[3] Aproximativ 0,5 kg (n. r.).

Cineva strigă :

— Intraţi !

Şi intrară. Întîlnirea fu extrem de călduroasă, simplă, sinceră, cu adevărat tovărăşească. Simţeau că au în faţa lor acelaşi tovarăş dintr-o bucată, apropiat de ei, întotdeauna binevoitor. Abia scăpaseră de stinghereala de adineauri, cînd avură noi surprize. Frunze era înconjurat de specialişti militari, dar nu nişte „pîrliţi", ci d-ăia „barosani", toţi foşti colonei şi generali. Care mai de care se întreceau în temeneli, spunînd într-una : „Da, vă rog", „Nu, vă rog" şi căutau să-i prindă din zbor cuvintele. Băieţii îşi dădeau seama că „aşa cere disciplina", că nu se poate altfel şi nici nu se cuvine să fie altfel, dar nu puteau nimeri tonul potrivit ; se căzneau să nu-i spună comandantului „Mişa", vorbele lor contrastau puternic cu ale celorlaţi şi se purtau aşa ca şi cum ar fi fost la ei, la comitetul de partid... Coloneii ascultau nedumeriţi, se uitau miraţi, zîmbeau stînjeniţi şi erau şi mai atenţi să nu lunece cumva pe panta familiarismului, asemenea noilor-veniţi, să nu calce regulile disciplinei. Aşa că, pînă la sfîrşitul convorbirii, rămaseră două tabere distincte : de o parte, noii-veniţi ; de cealaltă parte, specialiştii militari. Frunze expuse situaţia de pe front, arătă ce evenimente ar putea surveni şi ce trebuia să se întreprindă într-un viitor apropiat. Băieţii ascultau cu un aer blajin, fără să înţeleagă prea mult, dar silindu-se să priceapă, să ţină minte, să-şi imagineze totul cît mai clar. În zadar. Mai întîi nu cunoşteau harta şi de aceea staniţele şi punctele întărite erau pentru dînşii nişte vorbe goale ; pe de altă parte, noţiunile de „strategie", „tactică", „capacitate de manevră" şi altele le înţelegeau numai în linii generale, fără să le pătrundă prea bine sensul.

Scurt timp după asta, specialiştii se retraseră şi rămaseră numai prietenii între ei. Pe dată, totul se schimbă : începură să descifreze amănunţit, pe faţă, planurile. Feo-

dor trăgea cu coada ochiului la Frunze, mirîndu-se cît de limpede înțelegea problemele militare. „Cum de pricepe totul așa de bine și nu se încurcă la nici o problemă? se întreba el. Pentru dînsul totul e clar, se descurcă cu multă ușurință, ține seama de totul, prevede totul, ptiu, drace! Și cînd te gîndești că pînă mai ieri era un *pîrlit* de civil!" Încă din zilele acelea, cînd abia luase comanda, se vădiseră la Frunze trăsăturile lui caracteristice: repeziciunea, perfecțiunea, limpezimea și ușurința cu care înțelegea lucrurile, capacitatea de a le analiza cu de-amănuntul și la momentul potrivit și de a ține seama de tot ce-ar putea surveni, siguranța în rezolvarea problemelor și încrederea în succes, o încredere imensă, dar nu deșartă, ci bine întemeiată.

Au stat așa, mult timp, de vorbă. Și-au amintit de dragul lor Ivanovo-Voznesensk, de tovarășii comuni, de munca lor de pînă mai ieri. S-au despărțit după miezul nopții. Dimineața, Frunze plecă de urgență la Samara, lăsînd vorbă că le va trimite numirile de acolo și că, pînă atunci, trebuie să rămînă la Uralsk și să lucreze la comitetul de partid. Această muncă de partid, neprevăzută, a ținut opt zile încheiate, pînă ce au primit toți patru ordinele de repartizare în armată.

Își împărtășiră impresiile:

— E schimbat Mihailo Vasilievici al nostru...

— Cred și eu. Cu atîtea treburi pe cap...

— E gălbejit și tras la față, săracul de el...

— Poți să și înverzești, nu numai să îngălbenești... Uitați-vă numai la unitățile noastre, o gloată de bezmetici. Credeți că puțină bătaie de cap o să fie cu ele? Nu o dată s-a ordonat să nu se mai tragă degeaba și uite rezultatul... Ascultați numai puțin!

Își lipiră urechea de geam: afară răsunau focuri de armă răzlețe...

— Ce anarhie, lua-o-ar dracu! bombăni mînios Andreev. Apoi, după o scurtă tăcere, adăugă calm și hotărît,

cu vocea-i joasă : Am îndreptat noi lucruri şi mai rele, o să le schimbăm pe toate.

Se apropia ziua de 23 februarie, aniversarea Armatei Roşii. Pregătirile începură ca întotdeauna, cu mult înainte, dar munca de organizare propriu-zisă a serbărilor s-a făcut în ultimele trei-patru zile. Lopar, care era întotdeauna la curent cu tot ce se întîmplă, a ştiut, chiar a doua zi după sosirea lor, că organizaţia de partid locală este extrem de slabă, că, de fapt, n-are cine să se îngrijească de serbări şi că dacă n-o să intervină cineva cu toată energia şi să ia lucrurile în mînă, n-o să iasă nimic. Comitetul revoluţionar i-a comunicat lui Lopar că de serbări se ocupă comitetul de partid. De acolo l-au trimis înapoi la comitetul revoluţionar, invocînd nu ştiu ce comisie inexistentă. La insistenţele lui Lopar, s-a convocat la iuţeală o adunare, s-au invitat reprezentanţi ai muncitorilor, dar nici de data aceasta n-a venit nimeni din partea comitetului revoluţionar. Atunci Lopar s-a hotărît să acţioneze pe riscul lui, a declarat adunarea valabilă şi, avînd drepturi depline, a anunţat pe scurt apropiatele serbări, arătînd că organizarea lor nu mai poate fi tărăgănată, şi a propus să fie ales un organ executiv. Lopar a fost ales preşedinte, iar Andreev, secretar. În sfîrşit, treaba s-a urnit din loc : oraşul a fost împărţit în sectoare, s-au fixat locurile unde aveau să se desfăşoare adunări, mitinguri de masă, conferinţe despre însemnătatea zilei, s-a stabilit cine va lua cuvîntul şi unde anume, s-a hotărît cum să fie folosite teatrul, cinematograful, orchestrele. S-a luat apoi legătură cu sindicatele, au fost chemaţi de acolo muncitori şi muncitoare : unii au fost însărcinaţi cu amenajarea tribunelor, alţii au dat o mînă de ajutor la scoaterea foilor volante, a afişelor şi la editarea numărului festiv al ziarului *Iaiţkaia Pravda*. Un grup de muncitoare a primit în grijă copiii care trebuiau să primească în ziua aniversării o masă mai bună şi să fie duşi la teatru şi la

cinematograf. În trei zile totul a fost gata. În primele ore ale dimineții de 23, coloane de muncitori, venind din toate direcțiile, se scurgeau spre piața principală. Se grupau pe sindicate, în rînduri, tot pe lîngă tribune, lăsînd mijlocul pieței liber pentru unitățile militare care veniseră, în cinstea acestei zile, fercheșe, puse la punct. Piața se umplu de lume. Cuvîntări... cuvîntări... una după alta. Cuvîntarea lui Fugas, scurtă, simplă și inteligentă, fu primită de muncitori și ostași mai bine decît toate celelalte, cu mai multă căldură. Dar după Fugas își făcu apariția, ca de obicei, Pulemiotkin, care începu să rumege și să molfăie aceleași adevăruri răsuflate despre „hidra contrarevoluției"... Era în stare să bată apa-n piuă ceasuri întregi dacă nu-l oprea cineva. Trecură zece minute... douăzeci... treizeci, și Pulemiotkin tot mai turuia. De două ori îl traseră de poalele mantalei : degeaba ! Toți se plictiseau de moarte. Ziua era geroasă, ostașii tropăiau încercînd să-și încălzească picioarele amorțite de frig. Nu mai puteau răbda. Atunci Lopar rosti din spatele lui Pulemiotkin, cu glas răspicat, impunător :

— Încetează o dată, că de nu, strig „ura" ! M-ai înțeles ?

Pulemiotkin întoarse repede capul, ochii săi apoși și răi scăpărară, dar văzînd expresia hotărîtă de pe fața lui Lopar înțelese că acesta nu glumește. Își termină în grabă cuvîntarea, coborî de pe tribună și se pierdu în mulțime. Cuvîntările erau ca toate cuvîntările rostite în ziua aceea în întreaga Rusie Sovietică... Și seara, probabil la fel cu toate serile din restul țării : conferințe, spectacole de teatru, cinematograf...

Toți cei adunați în piață străbătură orașul, purtînd steaguri roșii, cîntînd cîntece revoluționare, și se îndreptară spre mormîntul comun al ostașilor căzuți în lupte. Aici o altă tribună. Fugas și Lopar rostiră de la tribună cîte o cuvîntare. Pe Pulemiotkin, care încercase să se urce la tribună, îl opriră la timp, nu-i îngăduiră să ia cuvîntul.

Lopar evocă tovarăşii ce se odihneau în mormîntul comun, vorbi despre cauza pentru care şi-au dat viaţa şi arătă că trebuie să fie cinstită cum se cuvine memoria lor. Mulţimea primi într-o tăcere prelungită, adîncă, solemnă, cuvintele sale calde, pline de sinceritate şi vigoare. Deodată răbufni o împuşcătură ; o împuşcătură singuratică şi, poate, chiar întîmplătoare, dar care răsună ca un semnal. Toate unităţile din faţă deschiseră „foc asupra cerului" ! Nu erau salve de salut, solemne ; se trăgea dezordonat, asurzitor, din toate părţile. În învălmăşeală, orice albgardist putea uşor „să-i cureţe" pe toţi bolşevicii de la tribună. În zarva aceea nimeni nu l-ar fi observat, nimeni nu l-ar fi recunoscut. Celor de la tribună le era ruşine să coboare şi rămaseră sus, pînă cînd ostaşii roşii îşi consumară toate cartuşele. Lopar era alb ca varul : în acele cîteva clipe îl trecuseră fiorii morţii. Mai tîrziu, niciodată, nici chiar în vîltoarea celor mai crîncene lupte, n-a mai încercat această senzaţie de tremur inconştient, dureros, sfîşietor, care îi zgîlţîia trupul lipsit de apărare. Nu există împrejurare mai stupidă decît atunci cînd te simţi neputincios, în voia întîmplării oarbe !

În Uralsk, ziua Armatei Roşii a fost sărbătorită, am putea spune, mulţumitor. În ce priveşte restul regiunii, cine ştie cum a fost ? Nici directive ca lumea n-au apucat să trimită, s-a amintit numai în linii generale ce trebuie făcut. Bocikin şi cu Feodor Klîcikov plecaseră pe front încă din ajun, luînd cu ei ce găsiseră : numărul festiv din *Iaţkaia Pravda*, manifeste, diferite foi volante. Se întoarseră noaptea tîrziu, îşi treziră din somn prietenii şi le povestiră cu înflăcărare cît de minunat au fost primiţi pe poziţiile înaintate (cu ce mîndrie rosteau aceste cuvinte !), cît de recunoscători erau ostaşii de darurile trimise, de faptul că nu au fost daţi uitării, cum le-au ascultat cuvîntările şi cum i-au rugat să mai vină pe la ei. Andreev şi Lopar, somnoroşi şi nedumeriţi, ascultau fără nici un chef relatarea lor entuziastă ; apoi Andreev, buimac de somn,

drăcui şi declară că s-a săturat pînă în gît să asculte „povestiri vînătoreşti". Se vedea bine că discuţia lîncezea. Curînd, din lipsă de auditoriu, povestitorii se văzură nevoiţi să curme discuţia, cu toate că aveau o poftă grozavă să relateze pînă în „cele mai mici amănunte" călătoria lor pitorească spre „poziţiile înaintate". Şi aşa s-a încheiat pentru prietenii noştri ziua Armatei Roşii.

Într-una din serile următoare, după masă, pe cînd erau adunaţi toţi patru, li se aduse o telegramă. Lopar şi Bocikin trebuiau să plece la brigadă a doua zi de dimineaţă !

S-a sfîrşit ! A venit vremea despărţirii !

Toţi erau într-o dispoziţie neobişnuită, ca în ajun de plecare ; îi frămîntau gînduri şi simţăminte noi, neaşteptate. Nimeni nu se mira că doi dintr-înşii trebuiau s-o pornească în zori şi că ceilalţi doi vor trebui poate să-i urmeze curînd. Tocmai asta au aşteptat ! Şi totuşi, fiecare din cei patru se afla într-o stare sufletească diferită de a celorlalţi : Lopar şi Terenti deveniră deodată foarte bătăioşi, ca şi cum o viaţă întreagă n-ar fi făcut altceva decît să se războiască. Andreev era mai posomorît ca de obicei. Feodor, îngîndurat şi concentrat, tăcea şi asculta zîmbind cuvintele entuziaste şi energice ale tovarăşilor care urmau să plece.

În zori, Terenti şi Lopar se urcară într-o sanie mică. Îşi luară rămas bun, îşi îmbrăţişară prietenii şi o porniră. Apoi sosi o altă telegramă care anunţa că Andreev avea să rămînă pe loc la divizie, în calitate de comisar ; iar Feodor Klîcikov urma să plece la Alexandrov-Gai, ca să organizeze munca politică la trupele în curs de formare, al căror şef fusese numit Ceapaev. Citind telegrama, Feodor încremeni. Nu-şi credea ochilor. Citi şi reciti telegrama. Nu mai încăpea nicio îndoială : *Ceapaev*...

Sîngele-i năvăli în cap. Tîmplele începură să-i zvîcnească. Emoţia îl sugruma, nu putea scoate un cuvînt.

„Cu un asemenea erou!... Cot la cot cu Ceapaev!... Ce uimitor se rînduiau lucrurile... O adevărată minune: visam la Ceapaev ca la un erou legendar, şi acum voi fi alături de el, aproape de tot, cum sînt aici, cu Andreev... Poate că ne vom apropia chiar unul de altul, vom deveni buni prieteni? Da... interesantă întorsătură au luat lucrurile, zău aşa!"

Din clipa aceea, Feodor nu mai avea decît un singur gînd, o singură dorinţă arzătoare: să-l vadă cît mai repede pe Ceapaev. Despre orice se discuta, aducea iar şi iar vorba despre Ceapaev. Din telegramă reieşea că Ceapaev nu era la Alexandrov-Gai, dar că se pregătea să vină acolo. Ei, ce-are-a face! Trebuia să se ducă acolo cît mai repede... Şi, fără să mai aştepte pînă a doua zi, trei ore mai tîrziu, Feodor era gata de drum. Se despărţi de Andreev, ca de un bun prieten, cordial şi simplu. Feodor plecă. Andreev rămase singur la Uralsk.

IV

ALEXANDROV-GAI

Lui Feodor i se spusese că va ajunge cu trenul direct la Algai (aşa se numea prescurtat staţia Alexandrov-Gai), poate chiar a doua zi. Dar pe urmă se dovedise că trebuia să schimbe trenul la Erşov, Urbah şi Krasnîi-Kut. Trei transbordări, nu erau glumă! Cine a călătorit în 1919 pe calea ferată poate lesne înţelege cît de greu şi de chinuitor este să schimbi de trei ori trenul. După socotelile lui aproximative, luînd ca bază cifre medii, Feodor constată că această călătorie va ţine cam o săptămînă şi jumătate. De aceea luă o altă hotărîre. Coborî din tren la Dergaci, unde tocmi nişte cai de poştă, ca să continue călătoria cu sania; de la Dergaci pînă la Alexandrov-Gai era o distanţă de o sută cincizeci de verste în linie dreaptă.

Din nou stepa întinsă, zarea albastră, giulgiul nesfîrşit de nea. Ici şi colo zăpada, topindu-se, dezgolise movilite de pămînt negru. Dacă nu adie nici un vînt în timpul zilei, atunci simţi mîngîierile calde ale soarelui. Asta înseamnă că în curînd primăvara are să poposească pe aceste meleaguri. Prin locurile acelea, în stepă, aşezările sînt rare: la o depărtare de douăzeci şi cinci-treizeci de verste unul de altul. Oamenii duc în sate o viaţă îndestulată, închisă. Fetele aproape că nu se mărită cu flăcăii de prin alte părţi; fiecare sat se descurcă singur, are din

belşug de toate, pentru toată lumea. Satul e ca o mică republică : oamenii se simt de sine stătători, n-au nevoie de nimeni şi de nimic, şi înclină spre cea mai desăvîrşită neatîrnare.

Satele mari, înşirate pe drumul spre Algai — Osinov-Gai, Orlov-Gai, Kurilovo — au jucat un rol uriaş în istoria războiului civil din stepele Uralului. Ele au dat nu numai voluntari răzleţi, ci şi regimente roşii întregi, complet echipate. E drept că tot din aceste sate au plecat şi mulţi chiaburi la albi, dar fapt cert e că balanţa înclina întotdeauna de partea roşilor. Cînd în 1918 căzăcimea, năvălind în Kurilovo, începuse, după indicaţiile chiaburilor de acolo, să-i prindă pe activiştii sovietici, toţi ţăranii muncitori s-au ridicat, ca unul, la luptă, s-au înarmat cum au putut, i-au măcelărit pe cazaci şi i-au alungat. Atunci au hotărît să-şi alcătuiască propriul lor regiment, căruia îi dădură numele de „Kurilovski". În împrejurări asemănătoare au fost create şi alte regimente, formate din localnici : „Donaşkinski", „Pugaciovski", „Stenka Razin", „Novouzenski", „Malouzenki", „Krasnokutski". Aceste regimente aveau la început scopul să-şi păzească şi să-şi apere satele de baştină. Luptătorii şi comandaţii (iniţial nu existau comisari) erau toţi ţărani din acelaşi sat. Legătura dintre ei era, bineînţeles, nespus de trainică : oamenii se cunoşteau de zeci de ani, erau prieteni între ei, mulţi chiar rude. Astfel, din regimentul „Kurilovski" făcea parte un tată împreună cu cei cinci fii ai săi. Erau, ce-i drept, şi cazuri cînd doi buni prieteni se despărţeau : unul fugea la albi, celălalt se înrola în regimentul de ostaşi ai Armatei Roşii din locurile natale ; în alte cazuri, şi mai izbitoare, o familie se rupea în două şi unii treceau de partea albilor, alţii rămîneau cu roşii.

Toate aceste regimente alcătuite din localnici, create pentru apărarea satelor lor, au fost silite curînd, prin forţa împrejurărilor, să părăsească ţinuturile de baştină şi să plece departe în stepele Uralului, de acolo să se îndrepte

împotriva lui Kolceak, apoi din nou în stepă, iar din stepă să ajungă pe frontul împotriva panilor polonezi.

Între aceste regimente, cel musulman era socotit un regiment eroic, cu merite în lupte; în rîndurile sale se aflau reprezentanți a paisprezece naționalități, în cea mai mare parte kirghizi, care pînă atunci fuseseră exploatați crunt, neomenos, de căzăcimea bogată și parazitară, față de care nutreau o ură sălbatică, nestăvilită. Aceste regimente de voluntari săvîrșeau fapte cu adevărat eroice. Fără proiectile și cartușe, prost înarmați, dezbrăcați și desculți, luptau ca niște lei, cu îndîrjire și curaj. Ostașii acestor regimente au rezistat îndelung și i-au înfrînt de mai multe ori pe cazacii din Ural care se răzvrătiseră împotriva Puterii sovietice. De la început și pînă la sfîrșit unitățile de luptă s-au comportat minunat. Dar sub aspectul politic nu s-au maturizat din capul locului, după cum n-au pătruns, n-au înțeles dintr-o dată cauzele și proporțiile luptei sociale la care luau parte.

O disciplină slabă, o înțelegere proprie a noțiunii de „libertate", o luptă îndelungată pentru alegerea cadrelor de comandă, o înțelegere confuză, greșită, a sarcinilor și directivelor care veneau de la centru — toate aceste trăsături au rămas încă multă vreme caracteristice bravelor regimente de voluntari, alcătuite în întregime din țărani, deosebindu-le de regimentele din Rusia Centrală.

Alexandrov-Gai nu era cu nimic mai altfel decît celelalte „gai"-uri, ca Orlov-Gai, Osinov-Gai sau decît alte așezări din stepă, care semănau mult între ele: toate întinse, cu casele împrăștiate, cu centrul satului murdar, iar spre margine aproape să te înec în noroi. Pe vremea aceea Alexandrov-Gai era un punct deosebit de animat: acolo se aflau cantonate statul-major al brigăzii, secția politică, diverse formații și unități de luptă. Pe drumul spre Șilnaia-Balka, spre Bai-Turgan și Port-Arthur, spre Uralsk se circula intens, în toate direcțiile: se asigura legătura cînd cu unitățile militare, cînd cu centrele con-

ducătoare. Treceau într-una căruțe, soseau și plecau oameni ; era un du-te-vino necontenit ; cavaleriștii goneau fără astîmpăr cine știe unde ; convoaiele unităților militare se scurgeau în mersul domol al căruțelor țărănești ori în legănatul semeț al cămilelor. Plecări și sosiri, încărcări și descărcări, fără contenire. La Alexandrov-Gai, viața clocotea peste tot, din plin, așa cum nu clocotise niciodată pînă atunci. În fiecare seară „intelectualitatea" localnică organiza lîngă piață și pe strada principală petreceri ca de bîlci, unde ostașii roșii, care izbutiseră să cucerească pînă atunci inimile unei bune părți din populația feminină a Algaiului, nu-și pierdeau bineînțeles vremea degeaba.

Secția politică a brigăzii organiza din cînd în cînd mitinguri atît pentru ostașii roșii cît și pentru un auditoriu amestecat. La aceste mitinguri era scos în evidență stereotipul „moment actual". Desigur era mai greu să-i antrenezi la viața politică pe localnici decît pe ostașii roșii. Aceștia veneau cu plăcere, ascultau cu atenție, cereau să fie convocați cît mai des, să li se facă expuneri cît mai complete și mai amănunțite. Dorință lăudabilă, care însă nu putea fi întotdeauna satisfăcută, și asta nu numai din lipsă de forțe politice — pentru locurile și vremurile acelea existau, poate, destule forțe — ci pentru că situația militară nu îngăduia să se convoace prea des mitinguri și adunări : cazacii din jur ar fi putut ataca în orice clipă auditoriul, luînd prin surprindere masa de luptători și pricinuindu-le multe nenorociri.

Pe atunci secția politică era condusă de un muncitor din Petersburg, anume Nikolai Nikolaevici Iojikov, un tînăr cam de douăzeci și doi de ani, dar cu mintea coaptă, deștept și serios. Iojikov era în același timp și comisarul brigăzii. Nu numai comandanții și ostașii roșii, ci și locuitorii din sat aveau un mare respect față de Nikolai Nikolaevici. Îl iubeau pentru că vorba îi era simplă, înțeleaptă și prietenoasă. Nu făcea niciodată promisiuni în

vînt, iar cînd făgăduia ceva, cuvîntul lui era lege. Îl iubeau pentru ordinea care domnea în sat. Această ordine se datora, pe bună dreptate, marii înrîuriri morale a lui Iojikov asupra ostaşilor roşii. Aceştia îl iubeau mai cu seamă pentru că mărşăluia alături de ei, lupta cot la cot cu ei, se alătura şirului de ostaşi în lanţurile de trăgători, şi se purta ca de la egal la egal.

Trebuie spus că în vremea aceea — chiar la începutul anului 1919 — în general, munca politică nu era încă organizată cum trebuie în Armata Roşie. Formele şi metodele ei nu erau clare, şi o bună parte din lucrătorii politici, mai cu seamă comisarii inferiori, nu erau decît niste ostaşi dintre cei mai conştienţi, care prin exemplul lor personal arătau cum trebuie să reziste un soldat al Armatei Roşii la foame şi la frig, fără îmbrăcăminte şi încălţăminte, cum trebuie să îndure greutăţile şi lipsurile marşurilor istovitoare, cum trebuie să lupte vitejeşte şi, la nevoie, să-şi dea viaţa calm, liniştit, ca un vrednic ostaş. Din cauza luptelor neîncetate nu se putea duce, săptămîni şi luni în şir, o muncă mai concentrată, mai sistematică. Erau nevoiţi să se mulţumească cu „incursiuni politice" ocazionale, *adevărata* muncă politică fiind amînată pentru zile mai prielnice.

La Alexandrov-Gai situaţia nu era nici mai proastă, nici mai bună decît în alte părţi ; rezervele erau mici de tot şi ostaşii rămîneau prea mult timp în repaos. Marea masă de soldaţi se afla continuu pe linia de foc. Lucrătorii secţiei politice, afară de cei care duceau o muncă „sedentară", plecau mereu pe poziţie, unde împărteau cărţi, dădeau dispoziţii noi, instrucţiuni şi directive, luau contact cu comisarii şi cu celulele de partid şi făceau instructaje curente şi cu alţii. Cînd împrejurările permiteau, duceau muncă şi în rîndurile ostaşilor — iar la nevoie, lăsau la o parte instrucţiunile, luau arma în mînă şi luptau. Chiar atunci, în primele zile ale lui martie, trei dintre lucrătorii secţiei politice a brigăzii au

căzut într-o luptă inegală, pe cînd se retrăgeau într-o vîlcea cu o mînă de ostaşi roşii, sub presiunea unei avalanşe de cazaci.

Prestigiul pe care-l aveau lucrătorii politici în regimentele de ţărani se datora exclusiv preţuirii de care se bucurau : erau socotiţi nişte excelenţi luptători ai Armatei Roşii, nişte oameni viteji şi cinstiţi. Din acest punct de vedere, Nikolai Nikolaevici era extrem de respectat de soldaţi : cînd vorbeau între ei, îl dădeau întotdeauna de exemplu.

La începutul lui martie, poziţiile se aflau în apropiere de Port-Arthur, o aşezare mică, distrusă pînă în temelii, aşezată pe drumul ce ducea la staniţa Slomihinskaia (la cîteva zeci de verste depărtare de Algai); dacă treceai prin această staniţă, puteai ajunge la drumul principal Uralsk-Lbişcensk-Saharnaia-Guriev. Armata, al cărei centru se afla în Uralsk, avea intenţia să înceapă într-un viitor apropiat ofensiva şi, mai tîrziu, prin acţiuni combinate, să-i respingă pe cazaci cît mai departe de Uralsk, ca apoi să le nimicească complet armata. Din Alexandrov-Gai, lovitura avea să fie dată asupra staniţei Slomihinskaia, iar după aceea ofensiva trebuia să se desfăşoare prin mlaştinile Cijinskului şi să ajungă la drumul principal Uralsk-Guriev. Prin această manevră se tăia drumul unităţilor de cazaci, care, sub presiunea trupelor roşii, aveau să se retragă dinspre Uralsk. Ziua ofensivei se apropia ; brigada din Algai se pregătea cu înfrigurare.

De îndată ce ajunse în staniţă, Feodor se duse la secţia politică. Fu condus la Nikolai Nikolaevici. În odaia lui de lucru, cu tavan înalt, aproape goală şi fără pic de foc, Iojikov stătea singur la o masă, înfofolit într-o şubă neagră, închisă la gît, cu capul înfundat într-o căciulă miţoasă, cu pîslari în picioare, şi răscolea cu degetele roşii, tremurînd de frig, un maldăr de hîrtii.

Odaia de lucru era mobilată sărăcăcios : o masă, un scaun — şi atîta tot. Pe masă era un capăt tocit de cre-

ion prost, ieftin ; o candelă cu un lichid cam murdar în ea, de culoare suspectă, probabil cerneală ; un condei ros, care părea mai curînd o lumînare de ceară ; un tampon primitiv ; două cărţi politice ; un registru şi un teanc întreg de hîrtii — un maldăr de hîrţoage de diferite mărimi, boţite şi răvăşite. Şi-au strîns mîna şi au făcut cunoştinţă. Feodor îi arătă lui Iojikov telegrama lui Frunze, în care scria că *„tovarăşul Klicikov este trimis pentru a duce munca în gruparea Alexandrov-Gai"*. (Brigada urma să fie transformată în grupare şi i se afectau noi unităţi.)

Iojikov se uită distrat la hîrtie şi i-o înapoie lui Feodor fără nici un comentariu. Apoi, deodată, spuse :

— Hai să mergem, să te instalez. Să bei un ceai, poate, să te odihneşti după drum...

Feodor ar fi vrut să înceapă imediat o discuţie serioasă cu Iojikov, să afle care este situaţia militară generală, în ce stadiu se găseşte munca politică, care sînt perspectivele, ce măsuri s-au luat, care sînt posibilităţile — într-un cuvînt ar fi vrut să pornească din capul locului la treabă. Iojikov însă îl conduse atît de grijuliu şi de grăbit acasă la el, aduse cu atîta bunăvoinţă apă clocotită pentru ceai, şi pîine, încît Feodor se văzu silit să amîne orice discuţie serioasă pentru mai tîrziu. Iojikov ocupa o cameră într-un apartament mare de tot, care era gol. În mijlocul casei se afla salonul, iar de jur împrejur erau camere mai mici. Feodor se instală într-una din aceste camere. În salon se afla un pian cu coadă. De îndată ce-l aşeză pe Feodor la masă, Iojikov se duse la pian şi începu să zdrăngănească cîntece revoluţionare. Salonul era neîncălzit şi răsuna a pustiu.

Încet-încet, se înfiripă o discuţie : Feodor privea faţa încă tînără, palidă şi aspră a lui Nikolai Nikolaevici, îl admira şi simţea o bucurie nespusă la gîndul că munca politică a brigăzii fusese încredinţată unui om atît de destoinic. Aşa cum se întîmplă de obicei în asemenea

prilejuri, într-o oră îşi împărtăşiră unul altuia biografia, istoricul muncii lor politice de pînă atunci şi condiţiile în care o desfăşuraseră ; cum au ajuns pe front şi la ce se aşteaptă în viitorul apropiat. Discuţia părea că se duce normal, totuşi Feodor avea impresia că Iojikov era grăbit, enervat sau poate supărat şi nemulţumit de ceva. Înfăţişarea lui era de om sincer, se vedea că e o fire deschisă şi simplă, dar nu s-a uitat nici o dată măcar drept în ochii lui Feodor ; clipea şi-şi ţinea privirile în pămînt, îşi freca mîinile şi nu-şi găsea locul. Se ridica mereu în picioare, rîdea prefăcut, încuviinţa totul, extrem de prevenitor şi prea repede...

„Ce dracu, ce-o fi cu el ?" se întreba Feodor, fără să-şi poată răspunde la întrebare, fără să-l înţeleagă pe Iojikov.

Apoi plecară la secţia politică. Acolo, în odaia aceea rece, discuţia luă de la sine un caracter aproape oficial. Iojikov vorbea puţin, nu relata nimic, asculta întrebările lui Feodor şi răspundea scurt, în silă, cu un ton sec, uşor dispreţuitor parcă. Cînd intra cîte un funcţionar, Iojikov îl întîmpina bucuros, începea cu el o discuţie fără sfîrşit şi, după toate aparenţele, absolut inutilă. Dacă Iojikov ar fi fost un palavragiu, lucrul acesta n-ar fi stîrnit mirare. Feodor îl ghicise însă : era zgîrcit la vorbă, mai ales într-o anumită ambianţă de muncă — dădea numai ordine, informaţii sau explicaţii, şi doar atît cît era nevoie. De aceea vorbăria artificială a lui Nikolai Nikolaevici i se păru nefirească. Klîcikov se întreba mereu, nedumerit : de ce se fereşte Iojikov de o discuţie cu dînsul şi se bucură atît de mult cînd vede un funcţionar intrînd pe uşă ?

Din răspunsurile sale scurte puteai conchide că existau pretutindeni celule de partid, că toate comisiile de judecată tovărăşească lucrau admirabil, că literatură era suficientă, că adunările, conferinţele şi mitingurile se ţineau regulat şi cu succes etc., etc. ; într-un cuvînt, munca

mergea ca pe roate, aşa încît Feodor nu va avea probabil nevoie „s-o organizeze şi s-o desfăşoare", deoarece venise la de-a gata.

Drept vorbind, Feodor se simţea destul de încurcat în faţa acestui nou fel de muncă pe care o începea. Se afla pentru prima oară pe front, nu cunoştea cum merg lucrurile acolo şi de aceea nu putea să-l „înveţe" pe Iojikov. De altfel, venise animat de cea mai sinceră dorinţă să muncească — *să muncească* şi nu *să comande*. Problema subordonării nu-l preocupa cîtuşi de puţin. I-o spusese lui Nikolai Nikolaevici deschis, încă de la prima lor convorbire, dar din mormăitul acestuia nu pricepuse dacă primise bine ori rău cuvintele lui. Văzînd că trebuie să-i scoată fiecare răspuns cu cleştele, Klîcikov hotărî să acţioneze cu foarte multă prudenţă şi tact ; bănuia că Iojikov era jignit de numirea lui, care-l punea într-o situaţie de subaltern, dîndu-l jos de pe piedestalul pe care se ridicase faţă de brigadă, precum şi faţă de întreg Algaiul. Pînă acum el fusese *singurul* centru politic cu autoritate : la el se concentrau toate firele, la el se căutau întotdeauna soluţii pentru tot soiul de probleme, numai la el, şi la nimeni altul. Şi acum, iată, soseşte un oarecare Klîcikov, şef politic al unei grupări întregi, din care brigada era numai o unitate... S-a sfîrşit cu el ! Piedestalul său începuse să se clatine. Klîcikov ar putea să-l pună pe Iojikov încet-încet în umbră, să-i submineze situaţia dominantă. Feodor bănuia că toate aceste gînduri îl frămîntau nespus de mult pe Nikolai Nikolaevici, şi aici s-ar găsi pricinia pentru care acesta din urmă, după o oră şi jumătate de la prima lor întîlnire, avea o atitudine vădit ostilă faţă de el, Feodor.

Klîcikov se arătă foarte reţinut şi nu-i mai puse nici un fel de întrebări ; simţul lui de organizator îl făcu să înţeleagă ce are de făcut.

Hotărî, în primul rînd, să se pună la curent cu starea efectivă a muncii în brigadă, pe baza documentelor şi a

dărilor de seamă, urmînd să-şi procure rapoartele oficiale şi toate informaţiile dacă nu prin Iojikov, atunci prin adjuncţii şi colaboratorii acestuia.

În al doilea rînd, va stărui să se convoace mici consfătuiri ale celulelor de partid, ale comisiilor culturale, comisiilor de control economic, adunări ale comisarilor militari etc., cu ajutorul cărora va putea înţelege şi sesiza o grămadă de lucruri.

Apoi voia să dea o raită pe la toate unităţile şi să constate la faţa locului cum este organizată munca şi, în sfîrşit, voia să ia parte personal la viitoarele lupte, ca simplu ostaş, ca să merite numele de bun tovarăş, de soldat viteaz. Aceasta ar putea avea o influenţă decisivă asupra întregii lui munci politice de mai departe, determinînd reuşita sau eşecul ei.

În cele cîteva zile dinaintea ofensivei, Feodor îşi îndeplini cu stăruinţă sarcinile pe care şi le propusese. Stătu de vorbă în repetate rînduri cu oamenii şi în biroul organizatoric, şi în cel cultural-educativ, şi în cel de informaţii, dar pretutindeni fu întîmpinat cu aceeaşi ostilitate preconceputâ : influenţa lui Iojikov se simţea peste tot. Izbuti cu mare greutate să obţină o dare de seamă, destul de amănunţită, despre munca în ansamblul ei. Darea de seamă abunda în generalităţi — neajuns pe care Feodor avea să-l întîlnească şi mai tîrziu de zeci şi de sute de ori, şi chiar atunci cînd i se vor încredinţa munci politice de şi mai mare importanţă. Ca de obicei, expunerea începea de la „Adam", apoi se descria „starea haotică" de la început ; în continuare se arăta că „munca este în curs de organizare", dar că în unele privinţe încă „nu este la înălţimea cuvenită" ; totul se sfîrşea cu citarea unui şir întreg de „măsuri eficace" care, fără îndoială, aveau să remedieze toate lipsurile existente.

Din aceste vorbe pompoase se puteau desprinde anumite lucruri : se aduc de ajuns de conştiincios şi de re-

gulat cărți la regimente, micile biblioteci sînt în curs de înființare ; școlile de alfabetizare nu mai funcționează de loc, din cauza operațiilor de luptă și, cînd funcționează, sînt slab frecventate ; diversele comisii există formal, sînt organizate peste tot, dar lipsesc informații precise despre activitatea lor ; mitinguri se țin, însă rar ; în schimb cercurile de artiști amatori dau des reprezentații la care se vine cu plăcere. Cam așa suna toată darea de seamă. Fără doar și poate, această relatare aridă dădea și ea o oarecare imagine a muncii. Feodor se bizuia însă mai ales pe proiectul său de a vizita personal unitățile și de a cunoaște nemijlocit, la fața locului, munca.

Încercă să convoace cîțiva comisari, dar se izbi de aceeași atitudine preconceptă ; fixă o adunare a reprezentanților celulelor, care n-avu loc de fel ; organiză un miting, dar secția politică făcu o mobilizare slabă, nu se adună decît un public întîmplător, vreo cincizeci-șaizeci de oameni.

Treaba nu mergea. Situația aceasta nu putea să mai dăinuie. Feodor aștepta numai sosirea lui Ceapaev ; era convins că o dată cu venirea lui se va tăia nodul gordian și se vor lămuri lucrurile.

Poimîine începe ofensiva. De ce n-o fi sosit încă Ceapaev ? Feodor ceru lămuriri de la statul-major al armatei, dar nu primi nici un răspuns. Mîine, ultimele unități aveau să pornească prin Kazacia-Talovka spre Port-Arthur, urmînd să ajungă în punctele de plecare înainte de începutul ofensivei.

La statul-major se țin ultima ședință. Se discută planul definitiv al ofensivei, elaborat în amănunt. Ofensiva va fi dezlănțuită din trei puncte deodată ; se conta nu atît pe surprindere, cît pe gradul de organizare generală și pe superioritatea tehnicii noastre de luptă, în special în mitraliere. Feodor, care în vremea aceea nu cunoștea încă

prea bine problemele militare, era atent la toate dezbaterile acestui consiliu militar, dar nu participa la discuţii. Nu-şi lua ochii de la „specialişti", uitîndu-se cînd la unul, cînd la altul, cînd la un al treilea, şi îşi spunea : „Dar ăsta ? O fi un trădător ? E cu putinţă oare ca tot patosul lui să nu fie decît ficţiune, aparenţă, mistificare ? E posibil ca mîine, cînd totul va fi gata, să se transforme din prieten în duşman ?" Îl scrută mai cu seamă pe colonel, comandantul brigăzii, atent, cu răsuflarea oprită. „Să fie oare cu putinţă ?"

Figura comandantului brigăzii nu trezea însă nici o bănuială ; avea o înfăţişare care atrăgea imediat simpatia, încrederea oamenilor. „Totuşi, comisarule, fii cu ochii în patru !"

Şedinţa „consiliului" luă sfîrşit. Participanţii părăsiră clădirea statului-major.

Toată ziua şi toată noaptea se scurgeau spre Kazacia-Talovka transporturi după transporturi, caravane după caravane. Alexandrov-Gai se golea. Mîine vor pleca ultimii : satul va rămîne părăsit, fără apărare.

V

CEAPAEV

Dis-de-dimineaţă, cam pe la ceasurile cinci-şase, cineva bătu hotărît în uşa lui Feodor. Acesta deschise şi se pomeni faţă-n faţă cu un necunoscut.

— Bună dimineaţa. Eu sînt Ceapaev.

Feodor înmărmuri; somnul îi pieri într-o clipă. Îl scrută în grabă pe noul-venit. îi întinse mîna cu un gest pripit, căutînd să rămînă calm.

— Klîcikov, se prezentă Feodor. Aţi sosit de mult?

— Chiar acum. Vin de la gară... Băieţii mei au rămas acolo... Am trimis caii...

Feodor îl cercetă cu luare-aminte; privirea îi alerga iute, de colo-colo, pe chipul oaspetelui: voia să pătrundă cît mai repede fiecare amănunt din înfăţişarea lui, să-i citească pe obraz totul, să înţeleagă totul, aşa cum, pe front, în bezna nopţii, reflectorul scotoceşte ca un copoi, grăbindu-se să pătrundă fiecare crăpătură, să alunge întunericul din toate ungherele, să dezvăluie goliciunea sfioasă a pămîntului.

Seara, Feodor făcu în carnetul său următoarea însemnare despre Ceapaev:

„Un om obişnuit, statură mijlocie, uscăţiv, pe cît se pare nu prea voinic, cu mîini fine, aproape ca de femeie; părul castaniu, rar, se lipeşte în şuviţe de frunte, nasul scurt, subţire şi nervos, sprîncene înguste, buze delicate,

dinți albi, strălucitori, bărbie rasă cu îngrijire, mustăți stufoase de Feldwebel[1]*. Ochii de un albastru deschis, aproape verzi, vioi, inteligenți, care nu clipesc. Obrazul mat, proaspăt, curat, fără coșuri sau zbârcituri. E îmbrăcat cu o tunică kaki, pantaloni albaștri, în picioare cizme de piele de ren. În mînă ține o căciulă cu marginea roșie. Pe piept are o diagonală, și la șold un revolver. Sabia cu mîner de argint și podiovka*[2] *verde și le-a aruncat pe ladă...*"

După atîta drum, n-ar fi stricat o ceașcă de ceai. Dar Ceapaev n-a băut și a stat de vorbă așa, în picioare. A ordonat apoi curierului să se ducă la comandantul brigăzii și să-l cheme la statul-major, unde o să vină și el, Ceapaev. Puțin după aceea, ceata zgomotoasă a băieților care-l însoțeau năvăli în încăpere; își aruncară lucrurile prin toate colțurile; mesele, scaunele, pervazurile ferestrelor se acoperiră cu căciuli, mănuși, centuri, pistoale; unii își scoaseră grenadele și le așezară fără grijă printre căciulile și mănușile umede. Fețe crîncene, arse de vînt, bărbătești; părul gros, aspru; mișcări stîngace, repezite, iar vorbirea — cam din topor, cuvinte aruncate la nimereală, dar în schimb hotărîte și convingătoare. Felul lor de a vorbi era atît de ciudat, încît ai fi putut crede că se înjură într-una; întrebările sacadate și tăioase, iar răspunsurile erau la fel de tăioase și parcă înciudate; lucrurile zburau cît colo...

Toată casa răsuna acum de discuții și dispute; noii-veniți „se răspîndiră" cu iuțeală pretutindeni, în afară de camera lui Iojikov, care era închisă pe dinăuntru.

După două minute, Feodor îl văzu pe unul dintre oaspeți trîntindu-se în patul lui, încă nestrîns. Tînărul își ridică picioarele, le sprijini de perete și-și aprinse o țigară, scuturînd scrumul pe mica valiză a lui Klîcikov, așezată

---

[1] Șergent-major (germ.) (n.r.).

[2] Haină lungă, bărbătească, încrețită în talie (n.r.).

lîngă pat. Un altul se lăsă cu toată greutatea pe măsuța de toaletă, șubredă, care pîrîi, se frînse, aplecîndu-se într-o parte. Cineva făcu țăndări un geam cu tocul revolverului; un altul își zvîrli cojocul de oaie, murdar și rău mirositor, peste pîinea de pe masă și cînd, mai tîrziu, începură să o mănînce mirosea dezgustător. O dată cu această ceată, ba parcă chiar înaintea ei, pătrunseseră în cameră glasuri zgomotoase, gălăgioase, răsunătoare. Discuțiile nu conteniră nici o clipă, fără să se întețească însă; lărmuiau cu aceeași intensitate ca la început; așa obișnuiau să vorbească oamenii aceștia tineri, de stepă. În zadar ai fi încercat să-l deosebești pe șef de subalterni. Nu găseai nici cel mai mic indiciu: aceeași comportare, reacții la fel de spontane, de tăioase, același limbaj original și colorat, din care se revărsa simplitatea și voioșia omului din stepă. O singură familie! Nu se observa însă nici un atașament al unuia pentru celălalt, nici un gest prevenitor, nici o urmă de grijă reciprocă, nici măcar în lucruri neînsemnate: nimic! În același timp, însă, îți dădeai seama, simțeai că alcătuiesc un grup, strîns, unitar. Unirea aceasta izvora însă din alt soi de legături, ea se făurise într-un chip deosebit: îi sudaseră luptele, pribegia, primejdiile; îi apropiase curajul, vitejia, disprețul față de primejdii și lipsuri, o admirabilă solidaritate, întrajutorare în clipe grele, într-un cuvînt o viață plină de greutăți și pitoresc, trăită laolaltă, cot la cot, pe front, în luptă.

Ceapaev se deosebea de tovarășii lui. Avea un pospai de cultură, arăta mai puțin primitiv, se comporta altfel; părea un cal de stepă care caută să se înfrîneze singur. Și atitudinea băieților față de dînsul era diferită; iată, vezi cîteodată o muscă plimbîndu-se pe geam: umblă de colo-colo îndrăzneață, dă fără sfială peste oricare altă muscă, sare peste ea, ori se ciocnesc și își iau zborul amîndouă, dar deodată îi iese în cale o viespe și, speriată, dispare! La fel stăteau lucrurile și cu tovarășii lui

Ceapaev ; cît erau numai între ei, nici urmă de stinghereală sau sfială, erau în stare să-şi trîntească vorbe nelalocul lor, să arunce unii după alţii cu căciula, cu o lingură, cu o cizmă, sau să se stropească, de pildă, cu apă clocotită din pahar. Dar, îndată ce apărea Ceapaev, nici urmă din toate glumele astea. Şi nu din cauza fricii, nu pentru că nu-l socoteau egalul lor, ci pentru că aveau pentru el un respect nemaipomenit : „cu toate că-i de-al nostru, e fără seamăn, e ca nimeni altul".

Asta se simţea în fiecare clipă. Tovarăşii lui Ceapaev, în ciuda apucăturilor lor uşuratice, şi cu toate că făceau o gălăgie nemaipomenită şi înjurau de mama focului, imediat ce aveau de-a face cu el se schimbau ca prin farmec ; dragostea şi respectul ce i-l purtau erau nemărginite.

— Petka, dă fuga la comenduire ! ordonă Ceapaev.

Şi Petka, un ostaş oacheş, mititel şi slăbuţ, însărcinat cu „misiunile speciale", se desprinse numaidecît de grup şi plecă fuga, fără să scoată o vorbă.

— În două ceasuri am plecat, caii să fie gata ! Pe călăreţi să-i trimiţi înainte, iar pentru mine şi Potapov pregăteşte o sanie. Potapov, mergi cu mine !

Şi, cu un gest autoritar, Ceapaev făcu semn unui flăcău cu faţa galbenă, puţin adus de spate. Potapov avea vreo treizeci şi cinci de ani. Ochii lui cenuşii şi plini de bunătate priveau zîmbitori, iar glasul suna ca un croncănit de cioară. Avea mişcări ciudat de delicate, ca de fată, nepotrivite cu statura lui uriaşă, de om voinic, vînjos.

Potapov povestea pesemne, în clipa aceea, ceva hazliu, care stîrnea rîsul, dar, cum auzi glasul lui Ceapaev, se opri pe dată, zîmbetul care-i licărea în ochii cenuşii se stinse ca flacăra unei lumînări, se uită ţintă, cu un aer serios, la Ceapaev şi îi răspunse din ochi : „Am înţeles !"

Ceapaev dădu apoi alte ordine :

— Încolo, nimeni altul ! Mai merg doar comisarul şi trei călăreţi. Ceilalţi vor pleca după noi, la Talovka. Să

nu cumva să goniţi caii fără rost! Spre seară, să fiţi acolo! Ascultă!... şi Ceapaev se uită în jur, dar nu-l zări pe cel pe care-l căuta. Ah, da, l-am trimis... Atunci tu, Kocinev, du-te la statul-major şi dacă-s toţi adunaţi acolo să vii să mă anunţi.

Kocinev ieşi. Lui Feodor îi păru că arată ca un acrobat, atît era de sprinten, uşor, suplu şi vînjos. Purta o scurteică groasă, cu mîneci scurte, o căciulă mititică dată pe ceafă, iar în picioare ghete şi moletiere pînă la genunchi. N-avea încă treizeci de ani, dar toată fruntea îi era brăzdată de zbîrcituri. Ochii şireţi erau de un cenuşiu-deschis; smiorcăia mereu din nasul lat şi umed şi îl tot strîmba şmechereşte într-o parte. Dinţii erau strălucitori, puternici, ca de lup; cînd rîdea, rînjea ca o fiară, de-ai fi zis că-i gata să te sfîşie.

Mai era acolo şi Cekov. Sprîncenele sale groase, roşcate, mustaţa stufoasă de culoarea focului, fălcile ca de crocodil şi pometii de mongol îţi atrăgeau privirea; buza de jos îi atîrna ca o lipitoare ghiftuită de sînge, bărbia pătrată, ca turnată în tuci, îi ieşea mult în afară, iar deasupra ei se înălţa, ca o ciupercă în tigaie, un nas asudat şi moale. Sub tufele roşcate ale sprîncenelor, ochii lui Cekov păreau doi tăciuni. Avea pieptul lat şi bombat, iar braţe grele, cu palme mari, ca două lopeţi. Cekov trecuse de patruzeci de ani.

Ilia Tiotkin se învîrtea printre tovarăşii lui, îşi făcea de lucru cu ceainicul, tăia pîine, se ţinea de glume, rîzînd singur de ele, se lega de toţi şi răspundea fiecăruia. Destonic ostaş roşu, de meserie zugrav, fire blîndă, vorbăreţ, iubit de toţi, era mare amator de cîntece, de jocuri şi de distracţii. Ca ani — ceva mai mare decît Petka: să tot fi avut între douăzeci şi şase, douăzeci şi opt de ani.

Alături, în picioare, aştepta răbdător, tăcut, să-şi primească de la Tiotkin raţia de pîine, Vihor, cavalerist îndrăzneţ, comandant aprig al cercetaşilor călări; îi lipsea

degetul cel mic de la mîna stîngă, amănunt care era ţinta multor glume proaste :

— Ascultă, măi Vihor, ia ghiontește-l cu degetul ăl mic pe puturosul ăsta !

— Dacă-mi arăţi degetul cel mic, îţi dau o ţigară...

— Dă-te-ncolo, mă nătărău cu nouă degete... Dulău cu nouă labe !

Pe Vihor greu îl scoteai din sărite : aşa era firea lui întotdeauna, chiar şi în toiul luptei. Tăcea, dar făcea treabă !

Cel mai neastîmpărat, cel mai gălăgios şi neîntrecut la înjurături era Şmarin. Purta un cojoc de oaie şi pîslari în picioare (mereu rebegit, mereu bolnav), răguşit, ca Potapov, cu ochii negri, părul negru şi faţa smeadă ; era cel mai în vîrstă dintre toţi : avea aproape cincizeci de ani.

Vizitiul Averka, un flăcăiandru, era şi el acolo, în mijlocul celorlalţi şi, sprijinit în coada biciuştii, urmărea cu atenţie forfota pregătirilor pentru gustare şi ceai. Era roşu la faţă, cu nasul ca o ceapă, ochii împăienjeniţi din pricina gerului, buzele crăpate de vînt, iar în jurul gîtului purta o basma pe care nu şi-o scotea nici la culcare.

Dintre curieri, preferatul era Leksei : un băiat ager la minte şi descurcăreţ. Cînd era vorba de făcut rost de ceva, era trimis totdeauna Leksei ; din pămînt, din piatră seacă, făcea rost de toate, prepara şi aducea orice. Indiferent dacă era vorba de ceva de-ale gurii, de un cui pentru osie, de o cureluşă pentru şa, ori de un leac — era trimis Leksei, cel mai dibaci dintre toţi.

Ce oameni ! Cîte figuri, atîtea chipuri ; nu-ţi rămînea decît să iei o pană şi să scrii despre ei un poem al stepei. Fiecare îşi avea trăsăturile sale proprii. Nu semănau doi între ei, nu se potriveau unul cu altul, cum nu se potriveşte o piatră cu alta. Luaţi însă laolaltă, alcătuiau un cuib de voinici strîns legaţi şi uniţi. O singură familie ! Şi ce familie !

Intră Kocinev :

— Comandantul brigăzii e la statul-major, puteţi merge...

Un murmur, o uşoară forfotă ; în toţi ochii aţintiţi asupra lui Ceapaev se aprinse curiozitatea.

— Haidem !

Şi Ceapaev îi făcu semn cu capul lui Potapov, iar cu degetul îi atinse pe Şmarin şi pe Vihor. Se auzi zornăit de pinteni, bocănit apăsat de tocuri ţintuite. Ieşiră. Feodor plecă cu ei. I se păru că Ceapaev îi dădea prea puţină atenţie, punîndu-l în aceeaşi oală cu „suita" lui. Aceste bănuieli îi stîrniră undeva, în adîncul inimii, o teamă neplăcută ; auzise că în 1918, în timpul unei lupte, cînd el şi trupele lui fuseseră încercuite, iar un comisar îşi cam pierduse capul, Ceapaev l-ar fi prins într-o căruţă şi l-ar fi biciuit zdravăn cu nagaica. Aducîndu-şi aminte de asta, încercă un sentiment neplăcut de nelinişte. Ştia prea bine că toată povestea putea să fie născocită, înflorită, trasă de păr. Pe atunci vremurile fuseseră cu totul altele. Ceapaev însuşi era altfel decît acum şi, apoi, chiar comisarul acela poate că era un terchea-berchea ! Feodor mergea în urma tuturor, ceea ce era de ajuns ca să nu se simtă în apele lui.

Ceapaev îl salută pe comandantul brigăzii în grabă, scurt, uitîndu-se într-o parte ; acesta însă se înclină curtenitor, îşi ciocni pintenii, apoi încremeni în poziţie de drepţi, de parcă s-ar fi pregătit să dea raportul. Auzise despre Ceapaev multe, şi mai cu seamă lucruri urîte, scandaloase, în orice caz îl socotea cel puţin un om sucit; cît priveşte faptele lui de vitejie, habar n-avea de ele şi nu credea o iotă din tot ceea ce se scria în foile volante despre eroismul lui Ceapaev.

În uşi se iviră capete curioase, ca în zilele cînd se întîmplă să vină cîte un oaspete de vază la vreun negustor bogat şi ai casei trag cu coada ochiului prin toate crăpăturile ; se vedea cît de colo că nu numai comandantul

brigăzii, ci și toți ceilalți de la statul-major auziseră cele mai înspăimîntătoare grozăvii despre Ceapaev. Contrar obiceiului, astăzi localul statului-major sclipea de curățenie. Toți erau la locurile lor : unii pe scaune, alții în picioare. Se pregătiseră ca să nu se facă de rîs, sau poate îi împinsese frica. Ceapaev e iute din fire și nu știi niciodată ce-i poate trece prin cap... Îndată ce intrară în biroul comandantului de brigadă, acesta întinse pe masă un plan, foarte exact schițat, al atacului din ziua următoare. Ceapaev îl luă, îl examină și, fără să scoată o vorbă, îl puse la loc. Trase un scaun și se așeză. Cîțiva din cei ce erau de față făcură la fel.

— Un compas !

Îi dădură un compas stricat și ruginit. Ceapaev îl deschise, trase de cîteva ori de el, dar nu-i plăcu și renunță.

— Vihor, du-te la Averka și adu-l pe-al meu din raniță.

După cîteva clipe, Vihor se întoarse cu compasul și Ceapaev începu să măsoare. La început măsură distanțele după plan, apoi scoase o hartă din buzunar și se apucă să măsoare pe ea. Se interesa mereu de distanțe, de greutățile drumului, dacă se găsește apă, cum stau cu transportul, cu lumina slabă a dimineților și cu viscolul de stepă.

Toți cei de față tăceau. Doar comandantul brigăzii scotea din cînd în cînd cîte un cuvînt sau răspundea la cîte o întrebare. Privind liniile subțiri de pe hartă, Ceapaev vedea desfășurîndu-se dinaintea ochilor săi văi înzăpezite, sate arse pînă în temelii, trupe care se deplasau prin semiîntuneric, în lanț sau în coloane, convoaie de transport înaintînd greu ; auzea șuieratul vîntului din zori ; prin fața ochilor i se perindau dealuri, fîntîni, rîulețe albastre, înghețate, poduri de lemn cenușii, stricate, tufișuri pipernicite.

Ceapaev pornea în ofensivă !

Cînd sfîrşi de măsurat, îi arătă comandantului brigăzii greşelile găsite: o etapă de marş prea lungă, un loc pentru popas rău ales, o plecare fixată prea devreme, sau o sosire tîrzie. Şi toate observaţiile erau susţinute cu notele pe care şi le făcuse în timpul măsurătorilor. Comandantul brigăzii nu le primea bucuros, ba uneori rîdea pe înfundate. Pînă la urmă, însă, se dădu bătut, îşi notă observaţiile şi modifică ordinele şi planurile. Pentru unele chestiuni, Ceapaev i se adresa cînd lui Vihor, cînd lui Potapov, cînd lui Şmalin, ca şi cum ar fi voit să aibă aprobarea şi sprijinul lor:

— Dar tu ce zici? Ce părere ai? Am sau nu am dreptate?

Tovarăşii săi nu prea erau obişnuiţi să vorbească mult în faţa lui şi, de altfel, nici nu prea ar fi avut ceva de adăugat, atît de amănunţit şi de precis prevedea Ceapaev totul. De aceea îi ticluiseră şi o zicală: „Pe Ceapaev să nu-l încurci. Cu el, aşa-i: un sfat e bun, dar două strică..."

Şi pe bună dreptate, căci i se întîmplase de cîteva ori ca, ascultînd de sfatul altora, să regrete amarnic, să tune şi să fulgere, blestemîndu-şi această slăbiciune. Băieţii nu puteau uita o „consfătuire", în care, în focul discuţiilor, spuseseră cîte şi mai cîte. Ceapaev ascultase cu răbdare, ba chiar încuviinţase într-una:

— Aşa, aşa... Da... Foarte bine... Aşa-i... Foarte bine...

Cei de faţă credeau într-adevăr că este de acord cu ei. Dar cînd terminară, se lămuriră pe dată.

— Bine, bine, făcuse Ceapaev. Uite ce zic eu: tot ce-aţi trăncănit aici nu face nici cît o ceapă degerată. Acum, ascultaţi ce-am să vă ordon eu.

Şi cînd a început...

Imediat a răsturnat totul, încît nu s-a mai ales nimic din cele atît de mult dezbătute.

Cei trei care fuseseră întrebaţi luaseră parte la consfătuirea cu pricina, pe care nu o puteau uita de loc şi de

aceea acum nu se mai amestecau în vorbă, ci mai mult tăceau, ştiind foarte bine cînd şi unde era cazul să vorbească, şi cînd să tacă : „Cîteodată e bine, poate, să vii cu un sfat, dar alteori cu o singură vorbă poţi să dai de belea !"

Acum tăceau. Feodor tăcu şi el mai tot timpul, deoarece nu se pricepea încă în problemele militare, şi anumite lucruri le înţelegea cu mare greutate sau nu le înţelegea de loc ; abia mai tîrziu, după luni de zile, ajunse şi el să pătrundă în tainele luptei şi ale frontului. Acum însă ce puteai să-i ceri unui „pîrlit" de civil ?

Stătea în picioare, în faţa mesei, cu mîinile la spate, şi se uita cu un aer foarte grav cînd la hartă, cînd la plan, încruntînd din sprîncene sau tuşind într-o parte, vădit stăpînit de teama ca nu cumva să stingherească discuţia. Avea o înfăţişare gravă, calmă. Privindu-l, ai fi putut crede că participă la discuţie pe picior de egalitate cu ceilalţi. Încă înainte de a se întîlni cu Ceapaev, Feodor hotărîse să stabilească cu dînsul un fel de relaţii speciale, mai subtile, precaute : la început să ocolească discuţiile despre chestiunile pur militare, ca să nu apară cu desăvîrşire profan ; să dezbată probleme politice în care Feodor era, indiscutabil, superior ; să-l facă să stea de vorbă cu toată sinceritatea despre tot felul de chestiuni, inclusiv cele intime ; să abordeze mai ales probleme de ştiinţă, învăţătură, cultură generală ; aici, Ceapaev va fi silit mai mult să asculte decît să vorbească. Apoi... apoi să-i dovedească că e un ostaş viteaz, asta neapărat, şi cît mai repede cu putinţă, altminteri îşi va pierde toată autoritatea în ochii lui Ceapaev şi poate şi în ochii tuturor ostaşilor roşii. Altfel nu ajută nici politica, nici ştiinţa, nici calităţile personale ! Odată terminată această muncă pregătitoare, de tatonare, şi odată ajuns să-l cunoască întrucîtva şi să-l înţeleagă pe Ceapaev, va putea încerca să se apropie de el, dar, pînă atunci, Feodor trebuia să rămînă prudent ! Atitudinea prevenitoare şi

atentă să nu fie însă interpretată ca o dorință de a intra în grațiile „eroului". (Știa, bineînțeles, că numele lui se bucura pretutindeni de o faimă răsunătoare, și că mulți, foarte mulți oameni s-ar înghesui în jurul lui, s-ar simți măguliți să-i cîștige prietenia.) Abia mai tîrziu, cînd Ceapaev va fi „cucerit sufletește", cînd va ajunge să caute discuțiile cu Feodor, cînd va învăța poate ceva de la el, abia atunci îi va arăta toată solicitudinea. Nici pic de înfumurare ; simplitate, cordialitate și relații întrucîtva brutale trebuiau stabilite de pe acum, pentru ca nimănui să nu-i treacă prin minte să-l socotească pe Feodor drept un „inteligent" — un intelectual, un boierit, față de care pe front toți se poartă bănuitori și cu un dispreț fățiș.

Toate aceste pregătiri ale lui Klîcikov nu erau de florile mărului ; ele l-au ajutat să pătrundă, pe calea cea mai simplă și cu cît mai puține dificultăți, în mediul în care începea acum să-și ducă munca și, în numele acestei munci, să se contopească organic cu acest mediu. Nu știa încă pînă *unde* va merge „contopirea". Dar își dădea bine seama că Ceapaev și tovarășii săi, toată această masă de semipartizani, concepțiile lor, atitudinea lor, erau un fenomen complex, de care nu puteai să te apropii cu ochii închiși. Pe lîngă elementele pozitive, erau și altfel de elemente, față de care trebuia să fii prudent, să le urmărești manifestările cu luare-aminte, stăruitor.

Cine era acest Ceapaev ? Cum îl vedea Klîcikov și de ce își pusese în gînd să înfiripeze tocmai cu dînsul o legătură profundă, neobișnuită ? Era oare într-adevăr necesar s-o facă ?

Încă de pe cînd lucrase în spatele frontului, Feodor auzise vorbind și desigur citise de atîtea ori despre „eroii populari", care străluceau cînd pe unul cînd pe altul din fronturile războiului civil. Cînd cerceta mai atent, vedea că cei mai mulți dintre ei erau țărani și numai foarte puțini proveneau din rîndurile muncitorilor de la

oraşe. Eroii muncitori erau cu totul altfel. Crescut într-un mare centru muncitoresc, obişnuit cu lupta unită, amplă şi organizată a ţesătorilor, Feodor se uita întotdeauna cam chiorîş la isprăvile semianarhice, de partizani, ale eroilor populari, de felul lui Ceapaev. Dar asta nu-l împiedica să-i privească cu cea mai mare atenţie şi să se simtă fermecat de actele lor de eroism, deşi păstra întotdeauna o urmă de îndoială. Acelaşi lucru i se întîmpla şi acum.

„Ceapaev e un erou, îşi spunea Feodor. Întruchipează tot ce-i spontan, de nestăvilit — înverşunare, mînie şi revoltă — tot ce s-a strîns atîta amar de vreme în sufletul ţărănimii. Dar spontaneitatea... naiba s-o ia, nu se ştie niciodată unde poate duce! N-au fost la noi cazuri (şi încă destul de multe!) cînd un comandant glorios, uite aşa ca Ceapaev, şi-a curăţat nitam-nisam comisarul, care nu era nici potlogar, nici palavragiu, nici fricos, ci un revoluţionar viteaz, curajos! Ba au fost unii care au şters-o la albi, cu tot detaşamentul lor «spontan»...

Muncitorii sînt cu totul altceva: *ei nu vor da înapoi niciodată, orice s-ar întîmpla*; bineînţeles, cei care au plecat la luptă în mod conştient. Firește, şi printre muncitori există unii, pînă mai ieri ţărani, cu un nivel mai puţin ridicat, după cum sînt şi unii cu un nivel «prea» ridicat, care au devenit coconaşi. Însă îţi dai numaidecît seama cu cine ai de-a face.

Pe cîtă vreme această bravură nepăsătoare, de partizan, a lui Ceapaev, ascunde tare multe primejdii, of, tare multe!"

Tocmai această atitudine plină de îndoială, pe care o avea faţă de stihia partizanatului, zămislise în Feodor dorinţa de a stabili cu noul mediu astfel de relaţii încît să nu fie înghiţit de acest mediu, ci, dimpotrivă, să-l supună influenţei sale ideologice. Începutul trebuia să-l facă cu căpetenia, cu şeful, cu Ceapaev. Şi asupra lui îşi concentră Feodor toată atenţia...

Petka — așa se obișnuiseră aproape toți să-i spună lui Isaev — își vîrî capul său micuț, de pasăre, prin ușa întredeschisă, îi făcu semn lui Potapov cu degetul mic și îi strecură în mînă un bilețel cu următorul conținut: *„Caii și ălilalți tăti îs gata. Raportează și lui Vasili Ivanici.“*

Petka știa că în anumite locuri și împrejurări nu avea voie să dea buzna, și atunci recurgea de fiecare dată la aceste bilețele. Bilețelul sosise la timp. Totul fusese spus, notat, semnat: ordinul urma să fie trimis îndată la regimente. Cît privește formalitățile pentru luarea în primire, acestea nu răpiră mult timp.

— Eu am venit să comand, declară Ceapaev, nu să-mi pierd vremea cu hîrțoage. Asta-i treaba furierilor.

— Vasili Ivanici, îi șopti Potapov, văd c-ai isprăvit. Totul e gata, putem pleca.

— E gata? Haidem!

Ceapaev se ridică repede de pe scaun.

Ceilalți îi făcură loc și el ieși primul, așa cum intrase.

Afară, în fața pridvorului, se strînseseră o mulțime de ostași roșii care auziseră de sosirea lui Ceapaev. Mulți luptaseră alături de el încă în 1918, unii îl cunoșteau personal, în orice caz toți, pînă la unul, auziseră de dînsul. Gîturi întinse, ochi scînteind de admirație și uimire, zîmbete mieroase, cu gura pînă la urechi.

— Trăiască Ceapaev! strigă cineva din primele rînduri îndată ce vestitul comandant coborî treptele pridvorului.

— Ura-a-a!... Ura-a-a!...

De pretutindeni veneau în goană ostași, localnici. Mulțimea creștea.

— Tovarăși! li se adresă Ceapaev. Se făcu tăcere. N-am timp să vă vorbesc acum. Mă duc pe poziție. Ne vedem acolo; le-am pregătit cazacilor o porție zdravănă și mîine le-o servim... Om sta noi mai tîrziu de vorbă, acum rămîneți cu bine!...

Din nou răsunară, ca un tunet, uralele. Ceapaev urcă în sanie, urmat de Potapov. Alături aşteptau trei călăreţi. Lui Feodor i se aduse un armăsar negru ca pana corbului şi iute ca focul.

— La o parte! strigă Ceapaev.

Caii se smuciră, mulţimea se dădu în lături, hăulind. Şi aşa, pînă la marginea Algaiului, trecură printre două şiruri de oameni.

Stepa troienită şi pustie era monotonă, tristă. În ultimele zile, mai calde, zăpada se topise pe coline, dezgolind pămîntul. Dar iarna se întorsese în stepă, aşternînd pretutindeni o pojghiţă de gheaţă. Caii mergeau la trap, sprinteni şi vioi. Ceapaev şi Potapov şedeau aproape spate-n spate, ai fi zis că sînt certaţi; amîndoi se gîndeau la viitoarea luptă, se pregăteau pentru ziua de mîine. La cîţiva paşi în urmă veneau călăreţii, păstrînd mereu aceeaşi distanţă — nici mai aproape, nici mai departe — de parc-ar fi fost priponiţi. Feodor călărea pe de lături. Uneori rămînea în urmă cu vreo verstă, apoi deodată dădea pinteni calului şi o pornea în galop! E plăcut să călăreşti prin stepă, mai ales pe un fugar sprinten, care abia aşteaptă s-o ia la goană.

„Mîine, îşi spunea el călărind în trap săltat, începe adevărata viaţă de luptător... Şi mă va lua în vîltoarea, în vîrtejul ei... Pentru cîtă vreme oare? Cine ştie ce soartă mă aşteaptă? Poate să spună cineva cînd va fi ziua victoriei? Cînd va fi oare? Zilele se vor scurge una după alta, în iureşul marşurilor şi al luptelor, în primejdii, frămîntări, nelinişti... O să scăpăm oare noi, biete frunze purtate de vînt? Cîţi se vor mai întoarce pe la vetrele lor şi cîţi vor rămîne aici, prin văgăuni întunecoase sau în pustiul troienit al stepelor?“

Şi în minte îi roiau amintiri din viaţa pe care o trăise, i se perindau chipuri dragi, feţe cunoscute... Îşi închipuia cum ar fi dacă l-ar ucide, cum ar zăcea pe zăpadă cu braţele larg desfăcute, cu o şuviţă de sînge prelingîn-

du-i-se din tîmplă. I se făcu chiar milă de el. Altădată, această milă pentru sine s-ar fi transformat într-o tristeţe imensă, sfîşietoare, dar acum se reculese repede, alungă acest sentiment copleşitor şi îşi urmă drumul calm, rîzînd de propria lui moarte.

Aşa trecură vreo două ceasuri şi jumătate. Ceapai [1] se săturase, pesemne, să stea nemişcat. Opri sania, aşeză în locul lui pe unul din călăreţi şi porni mai departe călare. Se apropie de Feodor.

— Aşadar, mergem împreună de-acu încolo, tovarăşe comisar ?

— Da, răspunse Feodor, şi băgă imediat de seamă cît de bine se ţinea Ceapaev în şa ; părea crescut în ea. Apoi se uită cum se ţine el însuşi : parcă era legat de cal.

„Dacă mă zgîlţîie puţin, zbor cît colo, îşi spuse el, pe cînd Ceapaev, ia uite la el, nu-l poţi clinti cu una, cu două."

— Dumneata ai început de mult să lupţi ?

Şi Feodor avu impresia că Ceapaev zîmbise, că glasul lui trăda o uşoară ironie. „Ştie foarte bine că sînt proaspăt picat pe front şi mă ia peste picior."

— Abia acum încep...

— Va să zică pînă acum ai umblat numai prin spatele frontului ? întrebă din nou Ceapaev.

Şi întrebarea asta era veninoasă.

E bine să se ştie că pentru ostaşi ca Ceapaev cei din spatele frontului erau fiinţele cele mai demne de dispreţ, cele mai nevrednice. Feodor presupunea asta mai de mult, iar în ultimele săptămîni, după ce bătuse drumurile alături de soldaţi şi discutase mult cu ei şi cu comandanţii, se convinsese pe deplin de această apreciere.

---

[1] Cei apropiaţi îi spuneau adeseori lui Ceapaev : *Ceapai* (n. r. ruse).

— Prin spatele frontului? Află că am muncit la Ivanovo-Voznesensk... făcu Feodor cu o nepăsare prefăcută.

— Asta e dincolo de Moscova?

— Da, la vreo trei sute de verste.

— Şi ce se aude pe acolo, cum merg treburile?

Feodor se bucură că schimbaseră subiectul, se agăţă imediat de această ultimă întrebare, şi-i explică lui Ceapaev ce viaţă grea duc şi ce foamete îndură ţesătorii din Ivanovo-Voznesensk. De ce numai ţesătorii? Ce, nu mai era nimeni acolo, afară de ei? Era, desigur, dar lui Klîcikov i se întîmpla aşa întotdeauna: cînd vorbea despre Ivanovo-Voznesensk, vedea mereu înaintea ochilor oastea de mii de muncitori, era mîndru că avea legături strînse cu ea şi, povestindu-şi amintirile, era chiar pornit să exagereze puţin, să facă pe grozavul.

— Aşadar, o duc greu, zise cu un ton grav Ceapaev. Şi asta din cauza foametei! Dacă n-ar fi foamete, atunci toate ar merge altfel. Şi ticăloşii ăia se îndoapă ca gîştele, nici nu se gîndesc că...

Feodor nu înţelese şi întrebă:

— Cine se îndoapă?

— Cazacii... Puţin le pasă...

— Totuşi, nu toţi cazacii sînt la fel...

— Ba toţi! se repezi Ceapaev. Dumneata nu ştii. Îţi spun eu: toţi! Ce să mai... Da-da!

Ceapaev se frămînta nervos în şa.

— Cu neputinţă să fie toţi la fel, protestă Feodor. Oricît de puţini ar fi, totuşi sînt şi din cei care ţin cu noi. De altfel, nici nu-i nevoie să căutăm exemple prea departe, urmă Feodor, amintindu-şi ceva cu adîncă bucurie. Uite, chiar în brigada noastră toţi cercetaşii călări sînt cazaci.

— În brigada noastră? întrebă Ceapaev, după o clipă de tăcere.

— Da-da, chiar în brigada noastră!

Ceapaev nu prea se lăsa convins:

— Or fi de pe la oraș... N-aș crede să fie de la țară...

— Ce să zic, nu știu dacă-s de la oraș sau nu, însă că sînt cazaci nu-ncape îndoială. De altfel, e cu neputință, tovarășe Ceapaev, ca toată căzăcimea, absolut *toată*, să fie împotriva noastră. Prin firea lucrurilor așa ceva nu se poate.

— Și de ce nu? Uite, după ce ai să mai stai puțin cu noi, ai să vezi și dumneata...

— Nu, oricît aș rămîne aici, tot n-am s-o cred.

Glasul lui Feodor era hotărît și aspru.

— Nu vorbesc de cazurile răzlețe, începu Ceapaev să dea îndărăt. Firește că există, dar sînt atît de rare, încît...

— Nu, nu-s numai cazuri răzlețe. Dumneata te-nșeli... Uite, în ziar scrie că în Turkestan regimentele de cazaci au constituit soviete într-o regiune întreagă... La fel în Ucraina... Pe Don... Și în multe alte locuri...

— Bizuie-te pe ei! Or să-ți joace festa cînd nici nu te aștepți, ticăloșii!

— Nu mă bizui pe ei, n-am de gînd să fac asta, încercă să-l lămurească Klicikov. Și dumneata ai dreptate în multe privințe... E adevărat, cazacii sînt niște corbi, ai dreptate. Cine spune altfel? Tocmai de aceea autoritățile țariste îi aveau în grijă. Dar ia privește tineretul căzăcesc, ăsta nu mai seamănă cu bătrînii. Tineretul trece mai mult de partea noastră. E limpede, unui cazac cu barbă albă îi vine mai greu să se împace cu Puterea Sovietică... În orice caz, deocamdată, atîta timp cît n-o înțelege, îi vine greu. Doar aud despre noi tot felul de bazaconii și sînt gata să creadă toate neroziile: cică facem din biserici grajduri pentru vite, că la noi femeile sînt ale tuturor, că silim oamenii să trăiască laolaltă, să mănînce și să bea cu toții la una și aceeași masă... Cum să-i placă așa ceva cazacului, cînd el s-a obișnuit din tată-n fiu cu biserica, cu gospodăria lui bogată, îndestulată, îi place să tragă foloase din munca altora, și să ducă o viață de stepă, liberă, fără opreliști?

— „Isplotatori", rosti anevoie cuvîntul Ceapaev.

— Întocmai, încuviință Feodor, stăpînindu-se să nu zîmbească. Aici e toată buba — în exploatare. Vezi bine că bogătașii cazaci nu exploatează numai pe cei ce nu-s de neamul lor sau pe kirghizi, ei nu se dau în lături să-i exploateze și pe ai lor, pe cazaci. Tocmai de aici vin neînțelegerile. Numai că bătrînii, deși simt nedreptatea, s-au obișnuit cu această stare de lucruri și își închipuie că așa a orînduit Dumnezeu; tinerii însă privesc toate astea mai simplu, cu mai mult curaj, de aceea trag mai mult spre noi. Pe bătrîni însă nu e chip să-i scoți dintr-ale lor: nu poți să-i convingi decît cu arma în mînă...

— Cu arma! E lucru știut, întări Ceapaev, dînd din cap. Dar e greu de dus lupta. Altfel...

Feodor nu înțelese ce voia să spună Ceapaev, dar simțea că vorbele acestea nu fuseseră rostite în vînt, că ele aveau un anumit tîlc pe care trebuia să-l pătrundă. Nu răspunse nimic, așteptînd ca celălalt să explice, să-și dezvolte ideea.

— Centrele noastre... asta-i, mai aruncă Ceapaev cîteva vorbe cu înțeles neclar, dar care-l atraseră pe Feodor ca un magnet.

— Care centre ?

— Păi, uite, centrele sînt pline cu tot soiul de mișei, bombăni Ceapaev, ca și cum și-ar fi vorbit sieși, însă în așa fel, ca Feodor să audă totul deslușit. Pe vremuri, ăștia mă țineau în front zi și noapte, pe un ger de crăpau pietrele, și acum... Poftiți, domnule general, lungiți-vă în voie în fotoliul ăsta moale și comandați cum doriți. Adică ar veni cam așa: vreți să ne dați cartușe — bine, nu vreți să ni le dați — iarăși bine, cică — n-au decît să se bată cu ciomegele.

Ceapaev atinsese chestiunea care-l durea cel mai mult: statele-majore, generalii, ordinele, pedepsele pentru nesupunere — probleme care pe atunci îi stăteau în gît nu numai lui Ceapaev ci și celor ca de-alde Ceapaev.

— Nu ne putem descurca fără generali, mormăi Klicikov, căutînd să-l potolească. Cum ai vrea să ducem războiul fără generali ?

— Ba află că ne putem descurca şi fără ei...

Ceapaev strînse frîul în mînă.

— Nu, tovarăşe Ceapaev... numai cu vitejia nu poţi face lucruri mari ; mai trebuie şi cunoştinţe, şi noi nu le avem. Şi cine ar putea să ni le dea dacă nu generalii ? Ei le au şi trebuie să ni le transmită şi nouă. Va veni, desigur, o zi cînd vom avea dascălii noştri, dar, deocamdată, ne lipsesc. Aşa e, sau nu ? Ei vezi, asta-i ! Şi dacă ne lipsesc, trebuie să învăţăm de la alţii !

— Să învăţăm ? Hm ! Da ! Şi ce-au să ne înveţe ei, mă rog ? Ce ? rosti furios Ceapaev. Dumnealor crezi că au să ne spună ce trebuie făcut ? Vezi să nu ne spună ! Am fost şi eu la Academia lor şi am pierdut vremea de pomană vreo două luni, umblînd de colo-colo. Într-o bună zi, am dat la dracu tot, şi m-am întors. De-alde noi n-avem ce căuta acolo. Era un profesor, îl chema Pecikin, chel ca-n palmă... Ei bine, ştii ce m-a întrebat la examen ? „Ai auzit de fluviul Rin ?“ Cum să nu fi auzit, dacă am făcut tot războiul pe frontul german ? Dar ştii ce mi-am zis : ce rost are să-i răspund ? „Nu, zic eu, n-am auzit ! Dar ia spune-mi, dumneata cunoşti rîul Solcanka ?“ A holbat nişte ochi cît cepele, nu se aştepta la asta. „Nu, zice el, n-am auzit. Dar de ce ?“ „Dacă n-ai auzit, n-are rost să mai întrebi nimic... Află că eu am fost rănit pe Solcanka şi am trecut de pe un mal pe celălalt de cinci ori... Ce-mi trebuie să ştiu de Rinul dumitale, la ce bun ? Pe cînd cu Solcanka e altceva, acolo trebuie să cunosc fiecare petic de pămînt, pentru că acolo ne luptăm cu cazacii !“

Feodor izbucni în rîs, se uită mirat la Ceapaev şi îşi spuse : „Ce idei copilăroase poate avea Ceapaev, acest erou popular ! Asta e, fiecare cu chemarea lui, unii se împacă cu ştiinţa, alţii nu. A stat două luni la Academie

omul şi n-a găsit acolo nimic bun, n-a înţeles nimic! Şi totuşi e deştept, numai că e tare crud încă. Va avea nevoie de multă vreme ca să se coacă..."

— Dumneata ai stat cam puţin la Academie, spuse Feodor. În două luni nu poţi să le înveţi pe toate... Nu-i lucru uşor să...

— Mai bine nu mă duceam de loc, răspunse Ceapaev, făcînd cu mîna un gest a lehamite. N-am ce să învăţ acolo... Ştiu tot ce-mi trebuie...

— Cum să nu înveţi, îl contrazise Feodor, întotdeauna ai ceva de învăţat...

— Da, dar nu acolo! stărui Ceapaev agitat. Ştiu că am ce învăţa şi o să învăţ... Vreau să-ţi spun, tovarăşe... Cum zici că te cheamă?

— Klicikov.

— Vreau să-ţi spun, tovarăşe Klicikov, că nu ştiu carte aproape de loc. Am treizeci şi cinci de ani şi abia acum patru ani am învăţat buchile. Am trăit, cum s-ar zice, toată viaţa în bezna neştiinţei. Aşa că... De altfel mai vorbim noi altă dată despre asta... Uite, mi se pare că se vede Talovka...

Ceapaev dădu pinteni calului. Feodor făcu la fel. Îl ajunseră pe Potapov. Zece minute mai tîrziu intrară în Kazacia-Talovka.

VI

LUPTA DE LA SLOMIHINSKAIA

Kazacia-Talovka era un sătuc mititel care arsese pînă în temelii. Numai trei căsuţe, înnegrite de fum, scăpaseră întregi, iar hornurile izbelor arse se înţeau peste tot deşirate şi caraghioase. Poposiră într-o cocioabă în care se îngrămădiseră ostaşii roşii. Unii şedeau în capul oaselor, alţii se lungiseră pe jos, în aşteptarea marşului.

Stăteau tihniţi, nimeni nu-i tulbura, nimeni nu-i poftea să părăsească izba. O parte rămaseră mai departe culcaţi, alţii se aşezară pe laviţă, înghesuindu-se ca să le facă loc şi celorlalţi. Pe cei care sforăiau din cale afară de tare îi deşteptară, căci nu se putea schimba o vorbă din pricina lor.

Ceaţa stepei întărise amurgul, în colibă era întuneric. Ostaşii făcură rost de un muc de lumînare, îl lipiră pe o farfurioară unsuroasă, se îngrămădiră în jurul mesei, întinseră o hartă şi o cercetară, chibzuind în toate amănuntele ofensiva pe care aveau s-o pornească în zori. Ceapaev şedea în mijlocul laviţei, cu amîndouă mîinile pe masă: într-una ţinea un compas, iar în cealaltă, un creion cu vîrful bine ascuţit. Comandanţi de regimente, de batalioane, de companii şi simpli soldaţi se strînseră roată în jurul lui, unii sprijinindu-se în coate, alţii aplecaţi peste masă, şi toţi îl urmăreau atenţi pe Ceapaev, care plimba micul compas alb pe hartă, făcînd cu el paşi de cocostîrc,

în zigzag. Feodor şi Potapov se aşezaseră alături, pe laviţă. La drept vorbind, nu era o consfătuire. Ceapaev voia să-i pună la curent cu situaţia, să relateze unele amănunte, să-i prevină.

Toţi ascultau în tăcere: unii notau diferitele îndrumări şi sfaturi pe care le dădea Ceapaev. În liniştea aceea gravă nu se auzeau decît glasul autoritar al lui Ceapaev şi sforăiturile ostaşilor adormiţi. Unul, lungit în colţ, şuiera de zor, de parcă ar fi suflat într-un fluier; vecinul lui îi atinse nasul cu talpa murdară a cizmei. Ostaşul sări ca ars şi se uită în jur aiurit, buimac de somn, neînţelegînd ce se petrece.

— Mai încet, mă nătăfleaţă, îl ameninţă celălalt încruntat.

— Ce mai încet? şi ochii cîrpiţi de somn priveau nedumeriţi.

Celălalt îl lămuri cu un ghiont zdravăn în spate; ostaşul se săltă, se frecă la ochi şi, văzîndu-l pe Ceapaev, se ridică uşurel în vîrful picioarelor şi ascultă, atent şi blajin pînă la sfîrşit, fără să înţeleagă, poate, ce spune comandantul.

Peste puţină vreme, sosiră de la Alexandrov-Gai şi ceilalţi tovarăşi ai lui Ceapaev. Se înghesuiră şi ei în cocioabă. Era acolo o îmbulzeală nemaipomenită.

— ...Dacă nu-i curăţăm dintr-o dată, continua să vorbească povăţuitor Ceapaev, nu facem nimic; neapărat trebuie să-i dăm gata dintr-o dată! Dacă dăm năvală peste ei pe neaşteptate, nu mai au pe unde scoate cămaşa... Plecăm de aici cu toţii, cam în două ceasuri. Aţi înţeles? Trebuie să ajungem la Port-Arthur înainte de ivirea zorilor, ca să se desfăşoare totul pe întuneric, înainte de a se crăpa de ziuă, aţi înţeles?

Cei de faţă dădeau din cap în semn de încuviinţare, răspunzînd încet:

— Am înţeles... Firește, pe întuneric... Întunericu! e numai bun pentru aşa ceva.

— Ordinul l-aţi primit, urmă Ceapaev. Acolo am arătat precis la ce oră şi unde trebuie să vă opriţi, şi cînd să porniţi mai departe. Trebuie să fiţi încredinţaţi, băieţi, că totul va merge bine. Ăsta este lucrul cel mai de seamă... Dacă nu crezi în victorie, mai bine rămîi pe loc... Eu am fixat ora şi poziţiile, dar nu-i destul ca să biruim. Trebuie să vă străduiţi fiecare. Mai presus de orice, fiţi cu luare-aminte : nimeni nu trebuie să ştie că pornim la atac, absolut nimeni... Dacă se află, se duce totul de rîpă... Pe oricine aţi întîlni : cazac, kirghiz, sau un ţăran oarecare, arestaţi-l şi nu-i daţi drumul. Pe urmă om vedea ce facem cu el.

— Sînt din ăştia, spuse cineva dintr-un colţ.

— Dacă sînt, ţine-i bine, îi luă vesel vorba din gura Ceapaev. Fiţi cu ochii în patru cînd daţi de cazac. Îl ştiţi ce-i poate pielea : e-n stare să răsară de sub masă. Aci e la el acasă : cunoaşte toate potecile, toate văgăunile... Să nu uitaţi. Şi nu lungiţi vorba cu el... Cu cazacul, dacă eşti moale, te mănîncă el fript pe tine..

— Aşa e... Drept îi... Cazacul e întotdeauna gata să-ţi sară în cap...

Partea oficială a discuţiei se terminase.

Petka cel atotputernic scoase pîinea, puse la fiert nişte apă în gamelă, făcu rost de vreo şase bucăţele de zahăr mozolite, cenuşii. Toţi prinseră să discute vesel, zgomotos. Izba se umplu de o larmă asurzitoare, nemaipomenită. Ostaşii care dormiseră tun pînă atunci, istoviţi de pe urma marşului, deschideau rînd pe rînd ochii, nedumeriţi. Se trezeau care din pricina unui strigăt, care dintr-un ghiont zdravăn, care atins pe faţă cu vîrful cizmei, cu patul puştii, cu colţul mantalei, cu ce se nimerea. Fiecare se grăbea să-şi primească ceaiul. După vreo cinci minute, împinseră măsuţa în mijlocul încăperii şi se aşezară în jurul ei pe şei, pe scînduri, pe buturugi, şi chiar pe vine, de-a dreptul pe podea. Capătul de luminare galben

arunca o lumină blîndă : se zăreau doar umbre negre, cu contururi șterse, iar fețele păreau niște pete de ceară.

În mediul acela nou, ciudat, Feodor încerca un simțămînt neobișnuit, straniu. I se părea că nimeni nu-l ia în seamă. Și de altfel de ce l-ar fi luat în seamă careva ? Da, e comisar, dar ce-i cu asta ? ! În problemele militare, deocamdată, nu era în stare să dea cea mai mică îndrumare ; iar de politică, pînă una alta, nu era momentul să se ocupe, și atunci pentru ce să-l ia în seamă ? „O să vină timpul cînd se vor rîndui toate, își spuse el în gînd, iar pînă atunci pot să rămîn și neobservat."

Se simțea singuratic în mijlocul acestei familii de luptători strîns unită. Începuse chiar să-i invidieze pentru că fiecare dintre ei le era celorlalți mai apropiat, mai drag, mai de înțeles decît el, Klicikov — pînă și Petka ăsta, negru ca un cioroi. Și cît de mult îl respectau toți pe Ceapaev al lor ! Era destul să se adreseze vreunuia, pentru ca respectivul să rămînă cu gura căscată, fericit că stă de vorbă cu el. Iar dacă rostea vreun cuvînt de laudă, cel lăudat nu uita în vecii vecilor. Să stea la aceeași masă cu Ceapaev, să-i strîngă mîna, asta era cea mai mare mîndrie a fiecăruia ; aveau pe urmă ce povesti cu belșug de amănunte și cu un adînc respect, înflorind faptele cu tot felul de născociri năstrușnice.

Feodor ieși din căsuță și o porni pe cîmp. Auzindu-i însă pe cei din izbă cîntînd, se înapoie, își făcu loc la masă și ascultă.

Cînta și Ceapaev. Avea un glas metalic, tremurat, care părea la început neplăcut. Pe urmă însă cu cît îl ascultai mai mult te captiva înflăcărarea, patima sinceră cu care-și cînta cîntecele preferate. Și nu erau multe : în total patru sau cinci. Toți tovarășii lui le știau pe de rost, semn că le cîntau adeseori ! Ceapaev putea să ia note neînchipuit de înalte și, în asemenea clipe, te înfiorai de teamă să nu i se frîngă glasul. Totuși nu i se întîmplase niciodată să nu sfîrșească cîntecul ; în cel mai rău caz, dacă își forța

peste măsură vocea, răguşea şi atunci umbla trei-patru zile în şir mai întunecat ca noaptea : aşa era Ceapaev întotdeauna cînd nu putea cînta ; în zilele acelea suferea de dorul cîntecului. Oricît de îngrijorătoare ar fi fost situaţia, oricît ar fi fost de istovit de pe urma drumului, sau de înfrigurat după luptă, oricît ar fi fost de toropit după muncă, tot găsea vreo zece minute ca să cînte cît de puţin. N-ai fi găsit alt om căruia să-i placă atît de mult cîntecele ; pentru el erau ca pîinea, ca aerul. Şi băieţii lui, din obişnuinţă prietenească, nu se lăsau mai prejos, şi-i ţineau, gălăgioşi, isonul :

Ce frumos eşti, marinare,
Douăzeci de ani abia !
Strînge-mă în braţe tare —
Ce-ai să-mi spui cînd te-oi chema ?

Cîntecul se desfăşura mai departe, pînă la capăt, tot atît de dezlînat, de monoton şi de lipsit de conţinut. Ceapaev îl îndrăgise mai ales din pricina refrenului care se potrivea atît de bine cu viaţa lor de partizani, zbuciumată şi pribeagă :

Peste valuri, peste mări,
Azi aici, mîine departe !
Să ne poarte zări şi mări.
Azi aici, mîine departe !

Refrenul acesta, cîntat de întreg corul, bubuia deasupra stepelor, ca un tunet pe cerul înnourat. Le plăcea să cînte şi despre Stenka Razin, despre atamanul Ciurkin şi încă un cîntec care glăsuia aşa :

În tenniţa umedă zac zăvorît,
Un şoim în robie de mic, amărît... [1]

[1] A. S. Puşchin, *Liniee — Captivul*, în romineşte de Al. Philippide — Cartea Rusă, 1957.

Cîntară, glumiră şi pălăvrăgiră pînă la miezul nopţii, apoi se ghemuiră care pe unde apucară şi adormiră.

Atacul era plănuit în aşa fel încît să ajungă la Slomihinskaia de cum se vor ivi zorile. Atacau din trei părţi, pe regimente. Regimentul aflat aici, la Talovka, ataca în centru, lovind direct staniţa ; celelalte două o învăluiau în semicerc, pe la flancuri.

Se stabilise că regimentul din Talovka va pleca curînd cu căruţele, peste vreun ceas şi jumătate. Pretutindeni — linişte, nici un semn prevestitor de luptă.

Feodor nu putea să doarmă. Încercase să se culce pe podea, cu capul pe o şa căzăcească rece, dar nu putea aţipi cu nici un chip. Care să fie pricina : şaua aceea tare pe care nu era obişnuit să doarmă, sau furtuna care se stîrnise, nepotolită, în sufletul lui în această noapte dinaintea primei lupte ?

Celorlalţi nici nu le păsa ! Fuseseră de zeci şi zeci de ori în luptă, aveau contuzii peste contuzii, oase rupte, capete sparte, erau ciuruiţi de gloanţe — ce le păsa lor ! Pentru ei noaptea aceea nu avea nimic deosebit. Mare lucru o noapte din ajunul luptei ! Cîte nopţi ca asta trăiseră ! Sforăiau de cu seară pînă în zori, ca în orice noapte liniştită, obişnuită. Însă fiecare, hotărît că fiecare dintre ei, trecuse o dată în viaţa lui prin „noaptea din ajunul primei lupte". Şi, atunci, desigur că fiecare se frămîntase la fel ca şi Feodor în vălmăşagul acela de contradicţii nerezolvate, de presimţiri sumbre, suferind în tăcere din pricina gîndurilor şi simţămintelor chinuitoare.

Nu putea adormi şi pace. Şi nu numai că nu-l prindea somnul, dar simţea că-l apasă o greutate inexplicabilă, nemaiîntîlnită. Se uită în jur : luminaţi de pîlpîirea firavă a unui muc de lumînare, ostaşii dormeau pe podea, unii lungiţi, alţii ghemuiţi, de-a valma, claie peste grămadă.

„Probabil că tot aşa zac şi pe cîmpul de bătălie leşurile, unul peste altul, în poziţii ciudate, aşa cum i-a sur-

prins moartea : ici un morman, colo cîte unul, dincolo şiruri, şiruri, cum i-a secerat mitraliera."

În semiîntuneric feţele păreau mai palide, ca de mort, iar sforăiturile cînd răbufneau în salve, cînd se avîntau în şuierături şi oftaturi prelungi, aidoma unor gemete...

Văzînd că nu-l prinde de loc somnul, Feodor ieşi afară. Nu e mai bun aerul înviorător al nopţii geroase ? Era o noapte liniştită şi întunecoasă, adevărată noapte de stepă. Pe bolta cerului străluceau stele verzui. O boare lină trecu nestingherită — aşa îşi trimite vîntul adierile numai în stepă.

Regimentul se instalase printre ruinele staniţei arse, sub cerul liber. Ici-colo, lîngă focurile gata să se stingă, desluşeai siluete de ostaşi singuratici : erau soldaţii de planton, care, la fel ca şi el, se chinuiau istoviţi de nesomn, neştiind ce să mai facă ca să treacă mai repede timpul care se scurgea prea încet. Din cînd în cînd aruncau alene în foc surcele ude şi crenguţe jilave, adunate din stepă — în stepă nu găseşti lemne ! Răscoleau grijulii jarul, ca să nu se stingă focul şi să nu rămînă cufundaţi în bezna neagră şi pustie. Lîngă foc se adunaseră trei-patru inşi şi se auzea zăngănit de gamele : fierbeau supă şi ceai, şi pînă departe răsunau hohotele lor de rîs ; se înveseleau cu tot felul de glume, petrecînd în felul lor ultimele ceasuri dinaintea luptei.

Noaptea era nespus de neagră, de sumbră. Îi împresura din toate părţile, înspăimîntătoare, cu mii de foşnete abia auzite, care făceau tăcerea stepei şi mai înfiorătoare.

În stepă, în preajma ruinelor, se legănau lin şi maiestuos, ca nişte stafii, cămile mitoase şi mătăhăloase. Umbre ciudate se strecurau fugare prin beznă. Din întunericul de nepătruns apăreau deodată, în lumina tremurîndă a focului, siluete omeneşti, apoi se pierdeau tot aşa de brusc în bezna adîncă a nopţii. Totul vădea o încordare puternică, de neînţeles ; aşteptarea înfrigurată a unui eveniment măreţ şi hotărîtor : aşteptarea luptei.

Mai tîrziu, Feodor a avut prilejul să petreacă multe nopţi în aşteptarea luptei din zori. Toate aceste nopţi seamănă una cu alta prin sobrietatea şi duritatea lor, prin măreţia lor sumbră şi gravă. Într-o noapte ca asta, mergînd în lungul lanţului de trăgători, păşind peste capetele ostaşilor adormiţi, simţi cum ţi se îmbulzesc în cap gîndurile despre lupta noastră, despre suferinţele oamenilor, despre vieţile jertfite, despre trupurile mîncate de viermi, neştiute de nimeni, risipite pe cîmpurile războiului civil.

„Iată-i acum pe ostaşi dormind, istoviţi după atîtea marşuri obositoare. Mîine, în revărsatul zorilor, vor porni la luptă în lanţuri de trăgători şi în coloane, în coloane şi în lanţuri de trăgători ; se vor culca la pămînt, se vor ridica apoi ca să înainteze dintr-un salt, se vor trînti din nou cu faţa în jos în gropi făcute de vreo sălbătăciune, sau săpate în grabă cu o lopată micuţă sau cu degetele îngheţate... Mulţi dintre ei vor dispare pentru totdeauna, încremeniţi, muţi, în stepa pustie... Fiecare dintre cei căzuţi pradă corbilor, oameni neînsemnaţi şi singuratici, veniţi neobservaţi pe front şi dispăruţi din rîndurile luptătorilor tot aşa, fără urmă — fiecare dintre ei a dăruit tot ce a avut, fără surle şi trîmbiţe, necunoscut şi neglorificat de nimeni, desprinzîndu-se pe neobservate, ca un şurub dintr-un colos de oţel cu suflare de foc..."

Feodor zări un vlăjgan cu părul cîrlionţat aplecîndu-se deasupra focului : pusese cîţiva cartofi să se coacă în spuză şi îi întorcea cu vîrful baionetei... Din cînd în cînd înfigea nerăbdător baioneta în cenuşă, scotea cîte un cartof, îl pipăia cu vîrful degetelor şi îl ducea cu grijă la gură — era doar din foc ! Apoi scuipa repede şi azvîrlea din nou cartoful din vîrful baionetei în spuză : era cu totul absorbit de această îndeletnicire nevinovată. Poate că şi în capul lui roiesc acum gînduri obsedante, amintiri care gonesc una după alta ? La ce s-o fi gîndind cu atîta încordare, cu ochii ţintă la focul ce se stinge ? Hotărît că se gîndeşte la satul lui, la munca lui, la viaţa pe care a

părăsit-o ca să se ducă pe front, şi la care ar vrea să se întoarcă. Ah, cu cîtă bucurie şi cu cîtă dragoste s-ar întoarce! De altfel, cine poate şti cîte gînduri îl vor frămînta în noaptea asta... Şi dimineaţa îl vor aduce, poate, tot aci, fără un picior, cu pieptul ciuruit de gloanţe sau cu ţeasta spartă... Va horcăi sfîşietor, încet şi zadarnic; îşi va îndrepta scrîşnind din dinţi mîna sau piciorul sfărîmat, va avea o înfăţişare groaznică, sălbatică, va fi plin de sînge şi de cheaguri; îi vor tunde atunci claia asta de cîrlionţi negri, dezmierdată cu duioşie de cine ştie ce mînă; îi vor rade capul mare şi rotund şi se vor apuca să-i scormonească cu bisturiul şi cu ace de oţel trupul însîngerat, sensibil la cea mai mică atingere... Brrr...

Vecinul lui, uite, ţăranul acela cu barbă roşcată, nu mai e tînăr: să aibă cam vreo patruzeci de ani. Şi el e adîncit în gînduri. Nu-şi spun nimic, nu schimbă nici o vorbă: fiecare e copleşit de frămîntările lui, în fiecare pulsează acum mai puternic, mai iute, viaţa sa proprie, legată de a celorlalţi şi, în acelaşi timp, deosebită de a tuturor... În clipele acestea nu le arde de discuţie, vorbele sînt de prisos. Ţăranul cu barba roşcată stă nemişcat, de parcă ar fi încremenit în poziţia aceea: cu mîinile încrucişate pe burtă, cu picioarele îngheţate, strînse sub el, priveşte ţintă focul, fără să clipească; îl năpădesc gîndurile. Mîine poate va rămîne şi el întins, încremenit, în stepa înzăpezită, printre alte cadavre, la fel cu al lui — pete negricioase şi roşii pe covorul neprihănit de zăpadă pufoasă... Doar într-un singur loc, lîngă tîmplă, sîngele purpuriu va lăsa o pată întunecată pe zăpadă... încolo, nici o altă urmă.

Mîinile acestea uscăţive şi pistruiate nu vor mai sta încrucişate pe burtă, ci desfăcute în lături, ca într-un delir, de parcă cineva l-ar fi răstignit şi ţintuit cu cuie nevăzute pe linţoliul de zăpadă... Privirea de plumb va fi tot atît de nemişcată ca şi acum; privirea moartă, sticloasă a unui cadavru răcit...

Feodor își imagina clar aceste tablouri îngrozitoare, ce i se întipăriseră în minte din timpul războiului trecut, cînd aduna răniții de pe cîmp și le dădea primele îngrijiri...

— Stai, cine e ? îl somă o santinelă.

— Om bun, un tovarăș...

— Parola ?

— Închizător...

Santinela trecu arma grea dintr-o mînă în alta, se cutremură înfrigurat, și păși pe lîngă el, topindu-se în beznă.

Feodor se înapoie în cocioabă. Acolo sforăitul și șuierăturile se înălțau pe-ntrecute, cînd într-un colț, cînd într-altul. Ochi primul locșor liber între trupurile adormite, se strecură printre ele, își făcu loc, se ghemui și se culcă. Se culcă și adormi.

Încă nu se risipise întunericul cînd înșăuară caii și porniră la trap din Talovka spre Port-Arthur. (La drept vorbind de ce i-o fi spus „Port-Arthur" micului sat, acum ars pînă în temelii ?) Tremurau de frig. Din pricină că nu dormiseră destul, toți căscau nervos, de le trosneau fălcile. În stepă, înainte de ivirea zorilor, aerul e rece și tăios ; frigul pătrunde prin manta și prin cămașă și îți înțeapă trupul cu mii de ace de gheață.

Călăreau în tăcere. Abia cînd ajunseră lîngă Port-Arthur și cînd primele explozii de șrapnele săgetară cerul întunecat, Ceapaev se întoarse către Feodor :

— A început...

— Da...

Apoi tăcură din nou ; pînă în sat nu mai scoaseră nici o vorbă. Dădură pinteni cailor și o luară la galop. Inima se strîngea și se oprea, cuprinsă de acea emoție nemaipomenită care e nelipsită cînd te apropii de locul luptei, indiferent dacă ești laș și fricos, sau curajos și viteaz : în asemenea împrejurări nu există om calm ; să susții că sînt oameni *cu desăvîrșire calmi în luptă, sub foc,* e o simplă

pălăvrăgeală ; astfel de cioturi nesimţite nu se găsesc în neamul omenesc. Poţi să înveţi *să pari* calm, poţi să te ţii demn, poţi *să te stăpîneşti, să nu te laşi influenţat* repede de condiţiile înconjurătoare — asta e altceva. Dar *oameni calmi* în luptă şi în clipele dinaintea luptei nu au existat, nu există şi nu pot exista.

Atît Ceapaev, luptător călit, cît şi Feodor, un novice, — amîndoi erau stăpîniţi acum de această stare uimitoare. Nu era nici frică şi nici groază de moarte, ci o maximă încordare a tuturor strunelor sufletului, o ascuţire extremă a gîndurilor şi o grabă, o grabă nemaipomenită, de neînţeles. Încotro te grăbeşti, încotro te zoreşti aşa nu-ţi dai seama şi nu înţelegi, dar toate mişcările brusce, cuvintele trunchiate şi scurte, privirile atente şi grăbite, toate arată că în aceste clipe întreaga ta făptură e cuprinsă de o grabă nestăvilită. Feodor ar fi vrut să-l întrebe ceva pe Ceapaev, să-i afle gîndurile, să ştie ce simte, dar văzînd expresia gravă, aproape mînioasă, ce i se întipărise pe faţă, tăcu. Se apropiară de Port-Arthur ; aci se opriseră coloanele de transport ; conducătorii-ţărani şedeau grupuri-grupuri printre ruinele sătucului ars, îşi turnau din gamele ceai fierbinte şi mîncau, pe îndelete, cu poftă, nesăţioşi. Ceapaev sări de pe cal, se căţără pe un perete înalt de tizic, care mai rămăsese în picioare, şi se uită cu binoclul spre locul unde explodau şrapnelele. Întunericul se destrămase, lăsînd să pătrundă lumina. După cîteva minute, încălecară din nou şi porniră în galop mai departe. În drum, întîlniră o căruţă ţărănească pe fundul căreia era întinsă o mogîldeaţă acoperită cu un zăbun vechi şi zdrenţuit.

— Ce duci acolo, tovarăşe ?

— Un soldăţel rănit...

Feodor aruncă o privire în căruţă şi, deslu şind sub zăbun contururile unui trup, întoarse calul şi călări un timp pe lîngă căruţă. Ceapaev îşi văzu de drum.

— E grav ?

— Grav, tătucule... Şi la cap şi la picioare...

— E pansat ?

— Firește, e tot numai fețe.

În clipa aceea rănitul gemu şi scoase încetişor de sub țoala cenuşie capul însîngerat, înfăşurat în pansamente : deschise ochii şi se uită la Feodor cu o privire tulbure, grea, de parcă ar fi vrut să spună : „Da, frate, cu o jumătate de ceas în urmă şi eu eram teafăr ca tine. Şi acum, ia priveşte. Mi-am făcut datoria şi plec.. schilodit, las locul altora, e rîndul lor. Am luptat cinstit şi... pînă la capăt. Acum, după cum vezi, mă duce pe sus...'

Aceste crîmpeie de gînduri îl săgetară fulgerător pe Feodor. Şi simţi o durere nespusă, căci acesta era *cel dintîi* rănit... Vor mai fi şi alţii, ce să-i faci ? La ceilalţi îi va veni mai uşor să se uite. Aşa e în luptă. Acesta era însă *cel dintîi ;* o, cît de dureroasă eşti tu, cea dintîi pierdere !

Prin minte i se perindară, tot atît de repede, şi alte gînduri — mai bine zis nu gînduri, ci imagini proaspete, de ieri : Kazacia-Talovka, focul de vreascuri... Poate că şi omul acesta, la fel ca celălalt, ieri... şi nu ieri, ci astă-noapte, a copt îngîndurat undeva, lîngă foc, cartofi aproape putrezi, i-a înţepat cu baioneta şi i-a scos din spuză fierbinţi, încinşi, încercîndu-i cu buzele ?

Feodor galopă ca să-l ajungă pe Ceapaev, dar pesemne acesta o luase prin altă parte. Se întîlniră abia pe lanţul de trăgători.

Atît spre front, cît şi dinspre poziţii se scurgeau şiruri de căruţe : unele cu obuze, cu cartuşe, altele goale, ducîndu-se după răniţi, iar altele — care veneau din partea opusă — toate cu aceeaşi încărcătură înfiorătoare : trupuri omeneşti sfîrtecate.

— Mai e mult pînă la ai noştri ? întrebă Feodor.

— Nu mai e mult, uite ici, să tot fie vreo cinci verste...

În dreapta, dincolo de rîul Uzen, se înşiruie aulele kirghizilor ; cazacii fuseseră scoşi de acolo cu foc de arti-

lerie. Peste rîu se văd umblînd de colo-colo cercetaşii : doi ostaşi roşii. Sfredelesc cu privirea rîpile, cercetează mormanele de pietre şi de tizic, să vadă dacă n-a căzut pe acolo vreun tovarăş de-al lor rănit. Bateria bubuie tot mai aproape şi mai puternic, exploziile obuzelor răsună mai clar... Iată şi lanţurile de trăgători, conturîndu-se negre în depărtare. De unde cinci verste ? Probabil că nu sînt nici două. Pesemne ţăranului i s-a părut calea mai lungă din cauza focului artileriei !

Feodor se apropie de al doilea lanţ de trăgători şi acolo dădu de Ceapaev, însoţit de comandantul regimentului. Cei doi discutau grav şi calm.

— Am trimis un om şi nu s-a mai întors, răspunse comandantul de regiment la o întrebare a lui Ceapaev.

— Să mai trimiţi unul ! i-o reteză Ceapaev.

— Am mai trimis ! Acelaşi rezultat...

— Să trimiţi din nou ! stăruia Ceapaev.

Comandantul de regiment tăcu o clipă. Ceapaev se aprinse la faţă de furie. Pleoapele îi tremurară, ochii scînteiară fioros printre gene, pîndind atent ca o fiară hăituită.

— De acolo a venit cineva ? întrebă tăios Ceapaev.

— Nici de acolo n-a venit.

— De mult ?

— De mai bine de un ceas.

Ceapaev încruntă sprîncenele, dar nu spuse nimic şi nu mai continuă discuţia. Feodor înţelese că era vorba de legătură. Cu unul din regimente aveau o legătură excelentă, iar cu celălalt nu aveau nici un fel de legătură. Abia mai tîrziu aflară că ostaşii se îndoiseră de buna-credinţă a comandantului de regiment — un fost ofiţer ţarist. Li se năzărise deodată că ofiţerul îi duce la moarte sigură, şi nu plecaseră la atac. Stătuseră multă vreme locului, făcuseră o zarvă nemaipomenită, încercînd să lămurească lucrurile, şi pierduseră un timp preţios.

Feodor păşea alături de Ceapaev ; amîndoi mergeau pe jos, ducînd caii de dîrlogi. Deodată se pomeniră lîngă ei cu Potapov, care se apropiase pe nesimţite, la cîţiva paşi — Teotkin Ilia şi lîngă el Cekov. Feodor habar n-avea cînd apăruseră acolo : în zarva plecării din Talovka, o dată cu Ceapaev, nu băgase de seamă dacă flăcăii rămăseseră în cocioabă sau dacă, după ce isprăviseră de cîntat, porniseră călare înaintea lor, în noapte.

Pînă la primul lanţ de trăgători mai era vreo jumătate de verstă. Hotărîseră s-o ia călare într-acolo. Deodată însă începu să sufle un vînt tăios, stîrnit brusc, aşa cum se întîmplă adeseori în stepă ; prinseră să cadă fulgi mari de zăpadă, moale şi apoasă, acoperind feţele şi împiedicîndu-i să înainteze. Opriră atacul. Dar viforniţa nu ţinu mult ; după o jumătate de oră, lanţurile de trăgători se puseră din nou în mişcare. Klicikov şi Ceapaev se îndreptară fiecare spre cîte un flanc ; erau acum chiar în primul lanţ de trăgători. În dreapta se ivi cătunul Ovcinnikov.

— Cred că aci s-au cuibărit cazacii, făcu Ceapaev arătînd cu mîna dincolo de rîu. Încăierarea o să aibă loc lîngă sat !...

De astă dată Ceapaev se înşelase : mînaţi din urmă, cazacii nici nu se gîndiseră să rămînă în sătuleţ ; trăseseră doar cîteva focuri ca să-i sperie pe urmăritori şi o luaseră la sănătoasa, fără să opună rezistenţă.

Se apropiau de Slomihinskaia. Pînă la staniţă mai erau o verstă şi jumătate-două. În faţă se întindea, cît vedeai cu ochii, un şes neted ca-n palmă, deci nimic mai uşor şi mai prielnic decît să tragi din staniţă încoace. Cazacii însă tăceau... De ce or fi tăcînd ? Tăcerea aceasta sinistră e mai înfiorătoare decît bubuitul tunului. Nu cumva pun la cale un şiretlic, nu cumva le pregătesc acolo o cursă ? Se încăieraseră numai pe celălalt mal al Uzenului, iar aici domnea o linişte adîncă.

Feodor călărea în faţa lanţului de trăgători, fumînd şi vrînd să-şi arate curajul : vedeţi cît sînt de viteaz — pă-

rea el să spună — merg călare în faţa lanţului de trăgători şi nu mi-e teamă că ar putea să mă lovească vreun glonţ căzăcesc...

Răbufnea din el o lăudăroşenie copilărească, dar în clipele acelea era necesară. În primul rînd creştea autoritatea comisarului şi apoi această înfocare dădea fără îndoială curaj şi lanţului de trăgători : cînd în faţa lanţului merge un călăreţ, trăgătorii se simt mai voioşi, au mai mult curaj ; asta o ştie orice luptător care a luat parte la vreun atac. Firește însă că această bravură e cu putinţă numai înainte de începerea luptei ; cînd s-a dezlănţuit focul şi au început salturile, n-o mai poţi face pe călăreţul neînfricat.

Ceapaev galopa înaintînd ca săgeata ; îl frămînta problema stabilirii legăturii între regimente, se interesa de transportul obuzelor, cerea relaţii despre coloanele de transport...

Feodor trecu călare de la un capăt la celălalt al lanţului de trăgători, se întoarse la flancul drept, descălecă şi porni şi el alături de ostaşi, ducînd calul de dîrlogi. Bateria îşi înteţi focul. Staniţa continua să tacă. Cît timp ţinu tăcerea, Feodor merse calm, glumind, făcînd puţintel paradă de simplitate şi de o aşa-zisă obişnuinţă cu astfel de treburi : făcea aproape pe veteranul înnegrit de fumul prafului de puşcă. Acesta era însă la el „botezul focului", la ce te-ai fi putut aştepta mai mult de la un „pîrlit de ţivil" ? Mai bine să vedem ce s-a întîmplat cu veteranul după vreo cinci minute.

Cazacii îi lăsară să se apropie la vreo trei sute de stînjeni, apoi deschiseră focul cu tunurile. În urma artileriei, prinseră să ţăcăne mitralierele, aşezate în dreptul morilor din marginea satului. Feodor îşi pierdu pe dată cumpătul dar nu lăsă să se vadă cîtuşi de puţin ce simţea : avea impresia că se prăbuşise *o dată* ceva într-însul, că se făcuse un gol, şi-l treceau fiori de gheaţă de parcă i-ar fi stropit cineva măruntaiele înfierbîntate cu picături reci de mentă.

Un timp continuă să meargă ca şi pînă atunci, dar pe urmă se desprinse de ceilalţi, îi lăsă s-o ia puţin înainte, venind în urma lor, ascuns după cal.

Lanţul de trăgători se culca la pămînt, se ridica, făcea un salt, apoi se culca din nou, scobind în grabă în zăpadă gropi mici, în care îşi vîrau capetele, de păreau morţi. Tot pîndu-se după greabănul calului, Feodor făcu şi el vreo două salturi, apoi sări în şa şi porni în galop. Încotro ? Nici el nu ştia, în orice caz nu voia să părăsească cîmpul de luptă, ci doar să plece *de acolo*, din locul acela, să plece undeva în altă parte, unde gloanţele poate că nu ţiuie atît de strident şi pericolul nu este atît de apropiat şi îngrozitor. Galopă în lungul lanţului de trăgători, însă de astă dată nu pe dinaintea lui, ci prin spate, pornind fără nici un motiv spre extremitatea flancului stîng. În clipa aceea faţa lui avea o expresie cît se poate de gravă, se citea pe ea o preocupare serioasă, încît dacă l-ai fi întîlnit nici prin cap nu ţi-ar fi trecut că flăcăul o luase la goană de spaimă. Ai fi zis că duce o comunicare foarte-foarte importantă sau că se îndreaptă spre un sector primejdios cu o misiune urgentă.

În drum îl întîlni pe Potapov ; acesta galopa spre flancul drept. În ce scop ? Poate pentru acelaşi motiv pentru care galopa Feodor spre flancul stîng. De altfel, cum ai putea să ştii ? În luptă nu poţi să-ţi dai seama dacă omul aleargă undeva cu o însărcinare, ori pentru că i-a luat spaima minţile şi el goneşte năuc, fără rost, în căutarea izbăvirii. Ajunşi faţă în faţă, se opriră, ţinînd strîns caii de dîrlogi, şi-şi puseră întrebări zorite :

— Sînt cartuşe ? Avem obuze destule ? Unde-i Ceapaev ? Cum poate fi găsit ?

Întrebările erau numai de formă.

Cît s-au învîrtit ei pe loc, cazacii din staniţă i-au luat la ochi, presupunînd că cei doi călăreţi nu pot să fie în nici un caz soldaţi de rînd, ci niscaiva comandanţi mai mari. Deschiseră atunci un foc rapid, încadrîndu-i pe

amîndoi. Obuzele cădeau din ce în ce mai aproape, tot mai aproape, mai aproape...

Unul explodă la vreo douăzeci şi cinci de stînjeni, altul la vreo cincisprezece, iar un altul şi mai aproape. Era clar că staniţa îşi regla focul asupra lor. Obuzele cădeau roată de jur împrejur. Cercul de foc se închidea, se strîngea tot mai mult.

— Să plecăm, repede! şopti zorit şi destul de tare Potapov.

În apropiere explodă un nou obuz.

Feodor nu-i răspunse şi, înfigînd pintenii în pîntecele calului, o luă la goană spre spatele frontului, îndepărtîndu-se de lanţurile de trăgători...

Potapov porni după el, apoi făcu stînga împrejur, rămase în urma lui şi dispăru în direcţia flancului drept. Feodor ajunse pînă la o colină, în spatele căreia se tupilaseră vreo zece căruţaşi. Se culcă şi el alături de ei şi urmări cum explodează obuzele exact în locul unde stătuse cu două minute înainte de vorbă cu Potapov. Îşi priponise bidiviul de o căruţă din preajmă şi, lipit de pămînt, asculta atent vuietul şi şuieratul obuzelor ce zburau prin văzduh; cînd ţiuiau aproape de el, Feodor se făcea una cu povîrnişul îngheţat, acoperit de zăpadă, şi zăcea nemişcat, cu faţa în jos. Apoi ridica încetişor, cu grijă, capul şi, cu inima cît un purice, urmărea, chinuit, dacă nu mai bufneşte alt obuz pe lîngă el. Cine ar putea spune cît a stat el culcat acolo? Nimeni nu ştie. Cu siguranţă însă că ar fi fost ucis de vreun proiectil rătăcit, care schilodise trei dintre ţăranii lungiţi alături de el pe zăpadă, dar Feodor se ridicase cu cîteva clipe mai înainte, sărise în şa şi rămăsese o clipă pe gînduri, întrebîndu-se încotro s-o ia. Dinspre flancul sting un tînăr ostaş roşu galopa spre el, ca şi cum i-ar fi venit în ajutor. Îngăimînd vorbele pe nerăsuflate, întrebă, fără a se adresa cuiva anume:

— Unde sînt mitralierele? Unde-s mitralierele?

— Care mitraliere ?

— Ne trebuie mitraliere ; din flancul stîng vin cazacii, puhoi...

La început Feodor crezu că are de-a face cu un viteaz ca şi el. Aruncîndu-şi însă privirile în direcţia pe care o arăta cavaleristul zări deodată, nu prea departe, o masă neagră venind într-un iureş turbat... Simţi că i se ridică părul măciucă.

— Am să trimit îndată mitraliere de la căruţe ! îi strigă el şi cravaşînd calul o porni în goană spre coloane.

Ajuns acolo se fîstîci, nu mai ştia ce să spună. Căruţaşii schimbau priviri batjocoritoare, clipeau şiret şi rîdeau pe sub mustaţă : se vede treaba că simţiseră de ce venise acolo viteazul. Sau poate că lui Feodor i se păruse numai, poate că ţăranilor nici nu le ardea de el, ci rîdeau şi glumeau numai ca să treacă mai repede aceste ceasuri de aşteptare, îngrozitoare, nesfîrşite. Să stai şi să aştepţi, să nu te mişti din loc pînă nu primeşti ordin, în timp ce de jur împrejur şuieră şi ţiuie obuzele, căutînd victime. Obuzele rătăcite zboară departe ; ele pot nimeri foarte bine şi în convoiul de căruţe. Numai în glumă poţi spune că în coloana de transport sînt trimişi doar cei ce se tem.

Ia încearcă să vii şi să stai aici — atunci ai să-ţi dai seama ce cuib de fricoşi e coloana de transport ! Soldatul se simte la largul lui în lanţul de trăgători : acolo fiecare are puşcă, acolo sute de oameni înaintează cot la cot, cu pieptul înainte, în faţă au mitraliere proprii, însoţite de bubuitul tunurilor. Ce le pasă celor din lanţul de trăgători ?! Acolo ai mereu pe cineva alături, ai de cine să te lipeşti, şi la tot pasul găseşti ajutor. Cu totul altfel stau lucrurile la coloana de transport : două sute de căruţe, două sute de ţărani, şi pentru toţi aceşti două sute... unsprezece puşti ! Unsprezece puşti, iar cartuşe o nimica toată. E drept că mai e şi o mitralieră de re-

zervă, dar şi asta trebuie reparată. Unde mai pui că din cei două sute, o sută cincizeci nu ştiu să tragă ca lumea, iar cei care ştiu să tragă sînt schilozi sau bicisnici; cîte unul nu-i în stare nici să ducă arma la umăr; singurul lucru pe care-l poate face e să îndemne iapa cu hăţurile. Uite aşa e la coloana de transport! Cazacilor însă le plac coloanele de transport. Şi de ce să nu le îndrăgească cu mîinile goale! Şi cînd dă năvală o sotnie[1], cine să te apere, în cine să-ţi pui nădejdea, de unde să aştepţi ajutor? Cazacii gonesc printre căruţe şi retează la capete cu nemiluita. Cele unsprezece puşti tac şi ele: cît ai clipi cazacii le-au smuls din mîini. Uite aşa e cu coloana de transport, cu adunătura asta de fricoşi; căruţaşii trec printr-o astfel de spaimă, cum nu trec nici cei din lanţul de trăgători!

Aşa că e păcat, jignitor şi nedrept să spui că la coloanele de transport sînt fricoşi; fricoşii tremură pretutindeni, iar spaima de la coloana de transport e cu mult mai grozavă decît cea care-l înfioară pe ostaşul din lanţul de trăgători!

Klicikov se simţea cu musca pe căciulă, îl rodea ruşinea. În situaţia lui nici nu putea să intre în vorbă cu ţăranii sau să glumească cu ei, şi nici nu putea să plece — unde să se ducă? Rătăci aşa, printre căruţe, cerînd un foc să-şi aprindă ţigara, interesîndu-se de furaje, de unsoare pentru roţi, de pîine, de conserve, de satul de baştină al celor cu care intra în vorbă: îs de departe sau de pe-aici? Dar toate încercările de a înfiripa o discuţie dădeau greş. Cuvintele sunau deşarte, fără noimă, nimeni nu avea nevoie de ele. Părea că oamenilor de la căruţe le era silă să-i răspundă. Se depărtau de el fără să-l ia în seamă, într-un fel jignitor. Timpul se scurgea încet, anevoie, tîrîndu-se ca un vierme ve-

[1] Unitate de cavalerie cazăcească, compusă din o sută de cazaci (n. r.).

ninos. Clipele acestea cumplite îi otrăveau, îi sfredeleau, îi sfîşiau inima lui Feodor ca şi cum ar fi vrut să-l pedepsească pentru frica şi laşitatea lui.

Tunurile urlau, cutremurînd împrejurimile şi văzduhul. Bubuitul se zvîrcolea în stepă, ca o fiară uriaşă, încolţită, ce se zbate, se zbuciumă şi răcneşte de moarte. În geamătul, vîjîitul şi vuietul acesta, lanţurile de trăgători înaintau sprintene; lupta le dădea curaj. Cu căciula-i neagră bordată cu roşu, într-o burcă[1] tot neagră, ce fîlfîia în bătaia vîntului ca aripile unui diavol, Ceapaev zbura de la un capăt la altul al frontului. Silueta lui uscăţivă, înşurubată parcă în şaua căzăcească, apărea ici-colo şi dispărea fulgerător. Dădea ordine din fuga calului, transmitea comunicări, cerea relaţii. Comandanţii, care îl cunoşteau atît de bine pe Ceapaev al lor, îl informau scurt şi repede; nici un cuvînt de prisos, nici o clipă de zăbavă.

— Mitralierele merg toate? întrebă din goană Ceapaev.

— Toate! îi strigă cineva din lanţul de trăgători.

— Cîte căruţe cu obuze aveţi?

— Şase.

— Unde-i comandantul?

— În stînga.

Şi Ceapaev zbură spre flancul stîng.

Lanţurile de trăgători se avîntau năvalnic. În aceeaşi clipă mitralierele cazacilor începură să răpăie. Luptătorii se aruncară la pămînt, se făcură una cu pătura de zăpadă şi încremeniră, aşteptînd o nouă comandă.

Prin spatele lanţurilor de trăgători gonea Ceapaev, dînd ordine scurt, repede şi poruncitor, şi prinzînd răspunsurile din zbor.

Iată-l întorcînd brusc calul şi galopînd spre comandantul de baterie:

---

[1] Haină lungă şi largă de postav, îmblănită (n. r.).

— Trage asupra morilor! Curăţă toate mitralierele de acolo! De staniţă să nu te atingi pînă nu-ţi ordon!

Şi, întorcîndu-şi repede fugarul, se îndreptă spre lanţurile de trăgători. Tunurile, mînioase, prinseră să bubuie mai des, mai aprig. Staniţa se grăbea, încordată, să oprească lanţurile ce înaintau în salturi. Dinspre mori se auziră urlete şi deodată răbufni un pîrîit scurt şi strident, ca un lătrat: începuseră să tragă toate mitralierele deodată. Focul se înteţea din amîndouă părţile. Dar, cu fiecare clipă, ostaşii roşii se apropiau tot mai mult, obuzele cădeau şi explodau tot mai precis; ţi se tăia răsuflarea la gîndul că moartea e atît de aproape, că duşmanul e la o zvîrlitură de băţ, că trebuie să-l dobori şi să pătrunzi în staniţă, urmărindu-l pas cu pas...

Întărîtat, cu ochi scînteietori, Ceapaev zorea de colo, colo. Trimitea călăreţi ba la mitraliere, ba la căruţele cu obuze, ba la comandantul regimentului, pornea iarăşi în galop şi ostaşii zăreau peste tot silueta lui subţire. Un cavalerist se apropie în goană şi-i comunică ceva foarte grăbit.

— Unde? La flancul stîng? se repezi Ceapaev.

— Da.

— Sînt mulţi?

— Da, vă rog.

— Mitralierele sînt la posturi?

— Totul e în ordine. Am trimis după ajutor...

Şi Ceapaev goni într-acolo, spre flancul stîng, unde era primejdia mai mare. Cazacii se năpusteau puhoi... Caii lor galopau foarte aproape... Ceapai se opri lîngă comandantul batalionului.

— Nu vă mişcaţi nici un pas! Toţi, în lanţul de trăgători! Trageţi salve!

— Am înţeles.

Apoi zbură ca vîntul printre rîndurile de ostaşi culcaţi la pămînt.

— Nu vă fie teamă, nu vă fie teamă, băieţi! Nu vă ridicaţi... Lăsaţi-i să se apropie, şi apoi deschideţi focul la comandă... Staţi cu toţii pe loc... Foc la comandă!!!

Ce bine le prindea ostaşilor un cuvînt de îmbărbătare în clipele acelea hotărîtoare, ultimele! Acum erau liniştiţi. Auzeau şi vedeau că Ceapaev e cu ei şi erau siguri că nu se va întîmpla nimic rău.

De îndată ce puhoiul de cazaci ajunse în bătaia puştii urmă o salvă, apoi alta... Mitralierele începură să ţăcăne nervos...

„Ta-ta-ta... ta-ta-ta... ta-ta-ta..." răpăiau necontenit mitralierele.

„Pa-ac! Pa-ac! Pa-ac!" le ţineau isonul salvele tăioase, răspicate...

Puhoiul se clătina, năuc, încremenit pentru o clipă.

„Pa-ac!... Pa-ac!..." răbufneau sec salvele... Încă o clipă şi avalanşa nu mai înaintează... O altă clipă şi caii îşi întorc capetele. Cazacii o iau la sănătoasa, iar în urma lor răsună: „Ta-ta-ta... Pa-ac!... Pa-ac!... Ta-ta-ta... Pa-ac!... Pa-ac!"

Atacul fusese respins. Ostaşii ridicară de la pămînt capetele albe. Pe feţele unora, încă înfierbîntate şi neliniştite, flutura sfios un zîmbet speriat... Lanţurile de trăgători ajunseseră chiar lîngă staniţă... Salturile erau tot mai scurte şi mai dese... Focul mitralierelor căzăceşti biciuia, cu un piuit subţire, lanţurile de trăgători. Şi, îndată ce ostaşii se ridicară în picioare, răsunară salvele căzăceşti, acoperite de pîrîitul mărunt, tremurător al mitralierelor. Ostaşii ajunseră dincolo de primele mori, şi, pitulîndu-se după movile, furişîndu-se pe lîngă garduri, pătrundeau tot mai adînc şi mai adînc în staniţă...

Pe neaşteptate, izbucniră strigăte:

— Tovarăşi! Ura... Ura... Ura!!!

Lanţul de trăgători fremăta, tresărea, ostaşii luară puştile în cumpănire şi, în pas viu, se avîntară la ultimul atac.

Mitralierele căzăceşti nu se mai auzeau ; mitraliorii fuseseră căsăpiţi. În staniţă se revărsau valuri gălăgioase de ostaşi roşii... Ultimii călăreţi se mistuiră în zare.

Armata Roşie intrase în staniţa Slomihinskaia...

Abătut, tulburat, Feodor Klicikov ieşi din adăpostul în care se ascunsese în chip ruşinos. Se îndreptă din nou spre lanţurile de trăgători. Nu ştia ce se întîmplase acolo, dar auzea împuşcături tot mai rare, şi apoi linişte, focul încetase.

„Cu siguranţă că ai noştri au intrat în staniţă, îşi spuse el, deşi s-ar putea să se fi întîmplat şi altfel : să fi fost încercuiţi, să fi luptat cît au putut şi să se fi predat. Poate că acum cazacii, îmbătaţi de izbîndă, îi scaldă într-o baltă de sînge. În zece minute vor sosi aici în galop ca să pună mîna pe căruţe. Şi o dată cu căruţele îl vor lua şi pe el, comisarul. Ce ruşine ! Ce infamie nemaipomenită ! Îi venea să intre în pămînt cînd se gîndea că în prima luptă i-a pierit curajul, a tremurat ca un iepure, şi-a înşelat propriile-i speranţe şi aşteptări. Unde erau bărbăţia, curajul, eroismul la care se gîndise atît de mult cît timp fusese departe de lanţurile de trăgători, departe de cîmpul de luptă, departe de obuze şi de gloanţe ?"

Zdrobit, copleşit de sentimentul vinovăţiei sale, se îndreptă în trap uşor spre locul unde fugise în chip atît de ruşinos cu două ceasuri în urmă. Trecu de colina în spatele căreia stătuse lungit împreună cu căruţaşii şi zări aproape de tot o groapă uriaşă săpată de un obuz, iar pe zăpadă o pată de sînge. De unde sînge ? Al cui să fie ? Încă nu aflase că un obuz căzuse aici şi zdrobise trei dintre căruţaşii cu care stătuse de vorbă cu puţin mai înainte.

Dincolo de colină se întindea şesul neted : pe acolo înaintase lanţul nostru de trăgători. Unde or fi acum ? Or fi în staniţă ? Sau poate pe malul celălalt al Uzenului ? Să-i fi gonit cazacii pînă acolo ? Mai ştii ?! I-or fi fugărit prin toată staniţa !

Îl năpădiră tot soiul de bănuieli şi făcea felurite presupuneri.

Între timp, un călăreţ se apropie de el în trap. Pesemne şi ăsta „căuta mitraliere". Îi turuia gura ca o moară, dar vorbea fără şir. Feodor îl privi ţintă în ochi şi îşi dădu seama că amîndoi suferă de aceeaşi boală.

— Unde or fi ai noştri ? întrebă cu un aer foarte firesc călăreţul.

— Şi eu îi caut, răspunse dispreţuitor Feodor, simţind că-i plesneşte obrazul de ruşine. Fiecare dintre ei înţelesese tot ceea ce se petrecuse cu celălalt.

— Or fi în staniţă ? întrebă necunoscutul, cu un căscat prefăcut şi silindu-se să pară calm.

— Poate, încuviinţă Feodor.

— Păi atunci să mergem şi noi, ce zici ?

— Unde ?

— În staniţă !

— Dar dacă-s cazacii acolo ?

— Nu cred... Au intrat ai noştri, desigur... Cu toate că, cine ştie...

— Tocmai asta-i... Dacă le cazi în gheare nu mai ai nici o scăpare !

S-au tot îndemnat aşa unul pe altul de cîteva ori şi tot de atîtea ori a căutat fiecare să-l convingă pe celălalt să renunţe, prevenindu-l, atrăgîndu-i atenţia că-i primejdios şi arătînd că ar trebui mai întîi să afle, pe ocolite şi cu precauţie, cine stăpîneşte acum staniţa.

Tot discutînd, înaintară încet-încet şi nici nu observară că se aflau la o jumătate de verstă de staniţă şi că de la mori erau foarte bine văzuţi ; îşi dădură seama că n-au unde să se ascundă şi că dacă ar fi urmăriţi n-ar avea rost să fugă pentru că tot i-ar ajunge gloanţele mitralierelor.

Mergeau înainte tremurînd ca varga. Nu ştiau ce-i aşteaptă şi se îngrozeau. Dîrdîiau şi îşi vedeau de drum.

Cînd dădură de primele cocioabe, le ieşi în cale un băieţel de vreo zece ani.

— Puștiule, hei puștiule, Armata Roșie a intrat în sat?

— Da, sună vesel, ca un clopoțel, glasul copilului. Dar dumneavoastră de unde veniți?

— Nu-i treaba ta, piciule! Hai, șterge-o! Du-te la joacă... Nu te privesc chestiunile militare, răspunse Feodor părintește, potolind curiozitatea, cu totul nelalocul ei, a băiețașului.

Auzind că nu mai e nici o primejdie, tovarășul lui de drum dispăru într-o clipită, discret și fără urmă. Klîcikov, liniștit, însă tot atît de abătut și rușinat, intră în stanița ocupată de regimentele roșii. Încercă să se mîngîie cu gîndul că așa pățesc toți „bobocii" la prima luptă; că mai tîrziu va arăta el ce poate și că, începînd de la a doua sau a treia luptă, are să se schimbe cu desăvîrșire...

Feodor nu s-a înșelat: un an mai tîrziu a fost decorat cu ordinul Drapelul Roșu pentru o acțiune din cele mai strălucite. Prima luptă a fost o lecție aspră, din care a învățat mult. Ce i s-a întîmplat la Slomihinskaia nu s-a mai repetat niciodată în tot timpul războiului civil, cu toate că uneori s-a aflat în situații mult mai grele și mai complicate decît lupta de la Slomihinskaia... A dobîndit însușirile la care a năzuit: curaj, sînge rece, stăpînire de sine, priceperea de a cumpăni o situație și de a lua repede măsurile necesare... Dar toate astea au venit treptat; ca să ajungă aci, a trebuit să străbată mai întîi un drum, pare-se, obligatoriu: de la zăpăceală și teamă, la calm și demnitate.

Întrebînd pe cei pe care-i întîlnea în drum unde se oprise statul-major, Klîcikov băgă de seamă că oamenii îi răspundeau grăbiți, parcă în silă. Toată stanița se ridicase în picioare, era o zarvă și o fierbere grozavă. Cazacii fuseseră puși pe fugă, iar unități trimise anume îi urmăreau. Pricina neliniștii nu stătea nici în primejdiile de ordin militar, nici în pregătirile de luptă. Care să fie cauza frămîntării?

Feodor se apropie pe nesimțite de casa în care se instalase statul-major, încăpătoarea casă a negustorului Karpov. Erau toți în păr: Ceapaev, tovarășii lui, Iojikov, acesta din urmă îi rămăsese în minte multă vreme. Iojikov înțelesese pesemne ce se întîmplase și îl primi pe „fiul rătăcitor" cu un zîmbet abia stăpînit:

— Ai fost să faci ordine pe la formațiunile de spate... tovarășe Klicikov?... și ochii lui, cu sclipiri aurii, rîdeau batjocoritor.

— Da... Am fost reținut acolo, mormăi încurcat Feodor, apoi, adresîndu-se lui Ceapaev, întrebă: Ați încunoștiințat armata?

— Uite, acum vrem s-o facem... Din Uralsk ne vin știri bune... Acolo au înaintat mult, curăță drumul spre Lbișcensk...

— N-ar fi rău... Dar noi cum stăm cu stanița Saharnaia?

De îndată ce puse întrebarea i se făcu rușine; i se păreau vorbe de prisos, după cum, de altfel, i se părea că și el însuși e de prisos. „Ei s-au dus cu toții la atac, au luptat și și-au primejduit viața, pe cîtă vreme eu am catadicsit să apar după două ceasuri!"

Remușcările îi sfîșiau inima; obrajii îi ardeau ca para focului!

Țărancele se apropiau, una cîte una, de casă. Gesticulînd de zor, se străduiau să înduplece santinelele și plantoanele, încercînd zadarnic să pătrundă la statul-major. De la fereastră se vedea bine că n-au să le lase; înfățișarea netulburată și zeflemitoare a ostașilor arăta că sînt de neclintit. Feodor ieși și căută să le afle păsurile. Femeile se plîngeau de noii lor oaspeți. „Ostașii roșii, ziceau ele, ne șterpelesc lucrurile." Feodor le însoți numaidecît la fața locului, se interesă și cercetă ce li s-a luat, însemnă totul și făgădui femeilor că lucrurile vor fi căutate și înapoiate.

Fără îndoială că se săvîrşeau jafuri. Intrarea trupelor în diferite localităţi era urmată inevitabil de jafuri. Feodor a avut deseori prilejul să se convingă de acest adevăr atît în ceea ce priveşte trupele roşii, cît şi cele duşmane. Jaful - ca o stihie, un fenomen cu care e greu de luptat şi care va dăinui atîta vreme cît va dăinui războiul. Luptătorii din zilele noastre, întărîtaţi, cu mentalitatea lor specific războinică, dominată de spiritul distrugerii, s-au obişnuit să prade. Jafurile de război vor dispare numai o dată cu dispariţia războiului. Asta aşa e. Dar nu înseamnă de loc că nu pot fi combătute de pe acum, şi chiar cu foarte-foarte mult succes.

Feodor avu prilejul să descopere o serie întreagă de prădăciuni fără nici o noimă, care n-aveau nimic comun cu tendinţa omului de a se căpătui. Iată, de pildă, un ostaş roşu tîrînd o boccea cît toate zilele, plină cu tot felul de boarfe.

— Ce-i cu asta ? Ia arată ce-ai acolo !

Cu aerul cel mai liniştit din lume, soldatul puse boccеaua pe zăpadă, o desfăcu şi scoase la iveală cămăşuţe de copii, scutece, tot felul de jucării, cîrpe, rochiţe..

— Ce ai de gînd să faci cu ele, prietene ?

Ostaşul tăcea. Îşi dădea seama şi el că n-avea ce face cu ele.

— De ce ai luat lucrurile astea, ia spune ?!

— Le-am luat şi eu la întîmplare, aşa cum fac toţi.

— Bine, dar pentru ce ?

— Ştiu şi eu ?

— Ei vezi ! O ţărancă a venit la mine şi s-a plîns... Îşi căuta lucrurile. Poate că or fi chiar astea ?

— Poate... Să şi le ia ! încuviinţă flăcăul, fără pic de părere de rău că se desparte de ele.

— Nu „să şi le ia", trebuie să i le duci tu înapoi, îl povăţui Klîcikov autoritar, dar prietenește, fără umbră de răutate.

— Pot să i le şi duc, răspunse soldatul. I le duc, firește, ce să umble muierea pe drumuri ? Spune-mi unde, şi i le duc numaidecît.

Feodor se interesă de unde luase ostaşul lucrurile şi îl întovărăşi pînă la locuinţa femeii. Ostaşul, fără să crîcnească, puse boarfele pe un pat de fier prăpădit ; stătu locului o clipă, apoi apăsă pe clanţă şi ieşi fără să spună un cuvînt.

Mai tîrziu, Feodor întîlni un altul. Purta pe cap un cărucior de copil împletit din răchită ; poate avea de gînd să-l bage în sobă sau poate îl luase pur şi simplu ca să facă haz. Se mai întîmplau şi din astea — se înveseleau oamenii cum îi tăia capul. Un zdrahon cu labe ca de urs înşfăca pe cîte un Mihriutka pletos, cu cizme grele şi pline de noroi, o matahală de om cu o claie de păr de culoarea inului, punea gabja pe el şi-l tîra spre un astfel de cărucior de copil. Mihriutka urla, dădea din mîini şi din picioare, speriind trecătorii cu ţipetele lui. Oriunde s-ar fi petrecut lucrurile — într-o staniţă, într-un sat sau în oraş — jocul era peste tot la fel. Oricît ar fi zbierat, tot nu-l scăpa : flăcăii alergau din toate părţile, puneau mîna, îl legau fedeleş de nu mai putea să facă nici o mişcare şi-l vîrau, ghem, în cărucior, cu mîinile răsucite şi bine strînse cu o frînghie. Apoi alegeau un povîrniş cît mai prăvălatic şi, de sus, dă-i drumul cu căruciorul, de-a rostogolul !

Şi să te ţii rîsete ! Ce desfătare voinicească !

De astă dată Klicikov izbîndise din nou : flăcăul îi înapoie căruciorul fără urme de părere de rău, deoarece n-avea de loc nevoie de el, îl luase numai pentru că îi plăcuse.

Aşa au fost găsite şi înapoiate multe lucruri ; staniţa se potoli şi jalbele încetară. Ceapaev dădu ordin să fie adunaţi imediat toţi comandanţii : le ordonă pe un ton aspru să se facă percheziţii peste tot, să fie arestaţi toţi cei la care se vor găsi lucruri de furat. Lucrurile găsite trebuiau

să fie adunate în anumite puncte ; să se numească o comisie specială de distribuire, urmînd să fie chemaţi păgubaşii şi să li se asculte plîngerile, dar... numai cei săraci. Cît despre „burjui", nu li se dă nimic, nici o copeică. Avutul lor va fi predat la casieriile regimentelor ce trebuiau înfiinţate imediat, fără întîrziere ! Cei care vor aduce singuri lucrurile înapoi să fie lăsaţi în pace şi să nu fie arestaţi. În două ceasuri toţi ostaşii să fie adunaţi în piaţă şi să li se anunţe că „însuşi Ceapaev va veni să le vorbească"... Chiar aşa ordonă să se anunţe : „însuşi Ceapeev va veni să le vorbească !"

Două ceasuri mai tîrziu, Petka Isaev îi raportă lui Ceapaev că ostaşii roşii s-au adunat în piaţă şi îl aşteaptă. În aceeaşi clipă sosi comandantul unui regiment şi Ceapaev porni împreună cu el spre piaţă. Feodor îl auzea pentru prima oară pe Ceapaev vorbind. De multă vreme se dezobişnuise să asculte astfel de oratori. În faţa unui auditoriu format din muncitori Ceapaev n-ar fi făcut două parale, n-ar fi fost bun de nimic, acolo ar fi fost luat în rîs. Aici, însă, lucrurile stăteau cu totul altfel. Dimpotrivă, cuvîntarea lui avu un mare răsunet. O începuse abrupt, fără introduceri sau lămuriri, trecînd direct la chestiunea pentru care îi adunase pe ostaşi : jafurile. În continuare pomeni în treacăt o mulţime de amănunte inutile, agăţîndu-se de tot ce-i venea întîmplător în minte şi putea fi „legat de problemă" într-un fel oarecare. Cuvîntarea lui era fără şir, lipsită de unitate, de un plan diriguitor ; spunea tot ce-i venea în gînd. Cu toate acestea, în ciuda nenumăratelor slăbiciuni, cuvîntarea făcu o impresie extraordinară. Şi nu era numai o impresie superficială şi trecătoare, nu ! Omul acesta avea o putere de înrîurire, de pătrundere, ce lăsa urme adînci. Din cuvîntarea lui se revărsa sinceritate, energie, puritate şi un fel de cinste naivă, aproape copilărească. Ascultîndu-l, simţeai că această cuvîntare dezlînată, plină de amănunte neînsem-

nate, nu era vorbărie goală şi nici poză, ci profesiunea de credinţă, pasionată, sinceră, a unui om de suflet ; era chemarea unui luptător jignit şi care protestează ; un îndemn viu şi convingător şi, dacă vreţi, în acelaşi timp, un ordin ; pentru triumful adevărului, Ceapaev putea şi ştia nu numai să îndemne, ci să şi ordone ! „Vă ordon, spunea el, să nu mai furaţi niciodată. Numai ticăloşii jefuiesc. Aţi înţeles ?"

Ordinul fu primit de mulţimea de mii de oameni cu strigăte de încuviinţare şi recunoştinţă, asurzitoare, pornite din adîncul inimii. Domnea un entuziasm de nedescris. Ostaşii jurau cu toată convingerea, jurau sincer conducătorului lor, că nu vor mai îngădui niciodată jaful, că ei înşişi îi vor împuşca pe loc pe cei vinovaţi.

Dar vai ! nu-şi dădeau seama că aşa ceva era *cu neputinţă* de realizat, că în *război* jaful nu putea fi stîrpit din *rădăcină* ; totuşi ei jurau cu convingere şi, fără îndoială, jafurile au fost *reduse* la minimul posibil pe front.

Iată cîteva frînturi din cuvîntarea lui Ceapaev :

— Tovarăşi ! vocea lui metalică acoperea piaţa. Nu voi îngădui nici o clipă cele ce s-au petrecut ! Voi trage cel dintîi, cu *mîna mea* în ticălos ! şi flutură energic braţul drept. De mă veţi prinde pe mine furînd, trageţi, nu-l cruţaţi pe Ceapaev ! Sînt comandantul vostru, dar numai pe cîmpul de luptă. În afara serviciului, sînt tovarăşul vostru. Aveţi nevoie de mine, veniţi la orice oră din zi şi din noapte. Dacă e nevoie, treziţi-mă din somn. Sînt întotdeauna cu voi, oricînd gata să vă ascult şi să vă răspund la ce vă doare... Dacă mănînc aşezaţi-vă la masa mea ; dacă beau ceai să bem împreună. Aşa comandant sînt eu !

Feodor se simţi cam stingherit de această lăudăroşenie copilărească, sfruntată, dar Ceapaev, după ce răsuflă o clipă, urmă netulburat :

— Eu m-am obişnuit cu viaţa asta, tovarăşi ! N-am fost pe la „Academii", nu am urmat cursuri, dar cu toate

acestea am organizat paisprezece regimente, şi pe toate le-am comandat. Şi ce ordine domnea acolo! Nu se jefuia niciodată. La mine nu s-a întîmplat niciciînd ca soldaţii roşii să fure rasele popilor din biserici... Sînteţi oare popi, să vă îmbrăcaţi cu rasă? Atunci de ce să le furaţi, ticăloşilor?

Ceapaev se întoarse ameninţător într-o parte, apoi în cealaltă, îşi dădu capul pe spate, sfredeli mulţimea cu o privire ageră, ca şi cum ar fi vrut să recunoască în masa cenuşie de mii de oameni care-l înconjura pe răufăcătorii de care vorbise.

— Popii sînt nişte mincinoşi, e lucru ştiut, enunţă Ceapaev o idee profundă. Ei dintr-asta trăiesc, că dacă n-ar minţi n-ar fi popi... Nu mînca de dulce, zice popa, dar el se îndoapă cu gîscă friptă în unt, de-i trosnesc fălcile. Nu te atinge de lucrul altuia, zice popa, dar el fură pe rupte. Uite, de asta mi s-a şi făcut lehamite de popi!... Toate astea-s adevărate, totuşi nu avem de ce să ne legăm de credinţa altora, de vreme ce nu ne supără cu nimic. Am dreptate, tovarăşi?

Momentul era cît se poate de prielnic. Ceapaev o ştia prea bine, tocmai de aceea pusese întrebarea sa cu tîlc, exact în *acest* moment.

Ostaşii roşii, ţăranii, înfierbîntaţi de cuvîntarea lui Ceapaev, ieşind din tăcerea îndelungată ce-i sugruma, izbucniră în strigăte asurzitoare.

Asta urmărea şi Ceapaev. Cîştigase simpatia ascultătorilor şi, oricum şi-ar fi desfăşurat mai departe cuvîntarea, succesul îi era asigurat.

— Uite, de pildă, jefuieşti o casă... Osteneală de pomană că şi aşa toate lucrurile sînt ale tale... Odată războiul terminat, cine are să se folosească de ele, dacă nu voi? Totul va fi al nostru. Dacă se iau o sută de vaci de la un burjui, atunci o sută de ţărani vor primi fiecare cîte o vacă... Dacă i se ia îmbrăcămintea, şi ea trebuie împărţită, deopotrivă... N-am dreptate?

•

— Sigur că ai dreptate! Aşa-i! Aşa-i! tună din toate părţile răspunsul.

Obrajii se îmbujorau, ochii scăpărau, străluceau de entuziasm... Prin crîmpeie de cuvinte, clătinări din cap, rîsete, ocheade vesele, ostaşii roşii îşi mărturiseau simpatia, aprobarea şi satisfacţia... Ceapaev stăpînea sufletul colectiv al mulţimii, silind-o să gîndească şi să simtă ceea ce gîndea şi simţea el însuşi.

— Să nu furaţi!... strigă el, întărindu-şi vorbele cu un gest hotărît al braţului stîng. Tăcu o clipă, negăsind cuvîntul de care avea nevoie. Să nu furaţi, vă zic, ci strîngeţi tot grămadă şi predaţi comandantului vostru, predaţi-i tot ce aţi luat de la burjui! Comandantul are să le vîndă şi are să verse banii la casieria regimentului... Eşti rănit, capeţi o sută de ruble de la casierie... Te omoară, primeşte cîte o sută de ruble fiecare membru din familia ta! Ei, ce ziceţi? Am sau nu am dreptate?

De astă dată se petrecu ceva de nedescris, entuziasmul se transformă într-o explozie de exaltare, strigătele se prefăcură în urlete nestăvilite, frenetice...

- Să aduceţi tot, termină Ceapaev, după ce se potoli freamătul, tot ce aţi luat, pînă la cel din urmă capăt de aţă. După aceea o să vedem ce şi cum trebuie dat, şi ce trebuie lăsat, tot spre folosul vostru. Aţi înţeles? Lui Ceapaev nu-i place să glumească: atita timp cît o să mă ascultaţi, sînt tovarăşul vostru, dar de nu-i disciplină, atunci să nu vă plîngeţi de mine.

Ultimele cuvinte ale lui Ceapaev fură acoperite de un tunet de aplauze şi urale nesfîrşite.

Pe lada de pe care tocmai coborîse Ceapaev sări un ostaş roşu, îşi descheie într-o clipită mantaua, îşi ridică bluza şi cu o mişcare rapidă îşi desfăcu cingătoarea căzăcească masivă, încrustată cu argint, care-i ţinea pantalonii.

— Uitaţi-o, tovarăşi, strigă flăcăul, învîrtind cingătoarea pe deasupra capului, o port de şapte luni... Am cîştigat-o

într-o bătălie. Eu l-am ucis, eu i-am luat-o. Şi, totuşi, o dau. N-am nevoie de ea. La ce bun ? O dau ca să fie în folosul tuturor. Trăiască viteazul nostru comandant, tovarăşul Ceapaev !

Mulţimea fremăta, exprimîndu-şi zgomotos entuziasmul.

Feodor vedea cît de adîncă era impresia produsă de cuvîntarea lui Ceapaev, se bucura de acest efect, dar îl cam îngrijora chestiunea cu „suta de vaci" şi îmbrăcămintea pe care urmau să o împartă „deopotrivă" ; şi apoi nici cu comisiile acestea pe regimente nu era prea bine.

— Tovarăşe Ceapaev, spuse el, aş vrea să fac chiar acum cunoştinţă cu ostaşii roşii şi aş mai vrea să le spun cîteva cuvinte despre situaţia generală din ţară, numai că v-aş ruga să-i anunţaţi personal că are să le vorbească comisarul, tovarăşul Klîcikov.

Ceapaev urcă imediat pe ladă, îl anunţă, şi Feodor începu să vorbească despre luptele care se desfăşurau pe alte fronturi, împotriva lui Kolceak, împotriva lui Denikin, împotriva tuturor căpeteniilor armatelor albe. Se referi în treacăt la situaţia internaţională, spuse cîteva cuvinte despre viaţa economică a statului. Din cînd în cînd, aşa ca printre altele şi pentru a-şi ilustra expunerea, cită exemple date de Ceapaev, se opri asupra lor şi, fără să le combată făţiş, le completă cu astfel de „explicaţii" încît din principiile acestuia nu mai rămînea decît o vagă amintire...

Feodor proceda cu o extremă prudenţă la dărîmarea tezelor lui Ceapaev şi tot timpul folosea expresii cam de felul următor : „Admirabila şi justa idee exprimată de tovarăşul Ceapaev cu privire la avutul nostru *comun*, duşmanii noştri ar răstălmăci-o desigur în sensul că noi am lua, am fura şi am împărţi totul, aşa cum i se năzare fiecăruia... Dar nu aşa înţelegem noi, tovarăşul Ceapaev şi cu mine, această chestiune şi, de altfel, nici voi n-o

înţelegeţi aşa..." Şi Feodor dărîmă sistemul de „împărţeală", propus chiar de Ceapaev. În orice caz, numai aşa putea fi dezvoltat şi interpretat vestitul lui exemplu: „o sută de vaci luate, le vom împărţi la o sută de ţărani, cîte o vacă de fiecare..." Era cu neputinţă să laşi asemenea teze fără explicaţie.

Răstimpul, ce e drept scurt, pe care Ceapaev îl petrecuse într-un grup de anarhişti, trecutul lui de ţăran şi firea sa cutezătoare, necumpătată, haotică, nedisciplinată, toate acestea îi imprimau o mentalitate cam anarhică, îl îndemnau să activeze ca un simplu partizan.

Cuvîntul are într-adevăr o putere nemaipomenită: în staniţă jafurile, silniciile şi fărădelegile au luat sfîrşit.

Îndată ce se termină mitingul, Feodor îl căută pe Iojikov, voia să se sfătuiască cu el dacă n-ar fi bine să se înfiinţeze în aceeaşi zi un comitet revoluţionar în staniţă sau să se aştepte pînă a doua zi dimineaţă. Iojikov însă bombăni ceva neînţeles, ocolind un răspuns direct. Feodor hotărî să acţioneze singur: îi înştiinţă pe săteni să se adune numaidecît la sediul conducerii staniţei, invită şi trei lucrători politici, îşi notă cîteva probleme pe care urma să le discute şi hotărî să-şi încerce norocul şi să pornească singur la treaba cea nouă. Pînă atunci n-avusese prilejul să înfiinţeze comitete revoluţionare în zona acţiunilor militare. Locuitorii staniţei se adunară în număr atît de mare, încît încăperea se dovedi prea mică. Iojikov aflînd că comitetul revoluţionar va lua fiinţă, chiar fără el, veni singur. La început, Feodor nu prea înţelegea ce urmărea Iojikov. Abia mai tîrziu pricepu că Iojikov voia să strîngă cît mai mult material cu privire la inactivitatea lui Feodor, la incapacitatea lui, la lipsa lui de energie etc., pentru ca Feodor să fie rechemat, iar el să rămînă comisar al grupării. Avusese de gînd să înfiinţeze singur comitetul revoluţionar şi să-l pună pe Feodor în faţa unui fapt împlinit, dar nu apucase s-o facă.

Așa cum se întîmplă de obicei în asemenea împrejurări, cei de față șoviăiau. Și nici nu era de mirare. Ieri, îi strînseseră cazacii în același loc, ca să aleagă căpeteniile staniței. Azi, vin roșii, înființează un comitet revoluționar; iar mîine poate că se vor întoarce iar cazacii, și atunci ce va fi? Nu vor zbura oare capetele cetățenilor aleși să conducă stanița?

Nimeni nu voia să lucreze în comitetul revoluționar — le era teamă. Cei cărora nu le era teamă și care înțelegeau toată complexitatea și gravitatea evenimentelor părăsiseră de mult stanița, plecaseră la oraș și se înrolaseră în Armata Roșie. În comitetul revoluționar fură numiți lucrători politici din unități. Începură apoi discuții despre munca pe care urmau s-o desfășoare; ce trebuia făcut în primul rînd, ce în al doilea rînd, ce putea fi amînat etc. Pentru acoperirea primelor cheltuieli hotărîră să ceară celor de față să dea fiecare cît poate, iar apoi să umble cu căciula roată, prin toată stanița. După aceea urmau să ia legătură cu Uralskul, pentru a primi de acolo directive și îndrumări, și poate chiar un ajutor bănesc.

Feodor se străduí să explice cît mai deslușit sarcinile comitetului revoluționar, și totodată și pe cele ale Puterii sovietice. Sătenii ascultau, se declarau de acord, încuviințau... În staniță se statornici Puterea sovietică. Deasupra pridvorului fostei primării căzăcești fu înălțat un mic drapel roșu.

Spre seară, patrula de cercetare se întoarse, dar fără rezultat. Încercase pe ici, pe colo, căutase, iscodise, cercetase, dar din pricina revărsării apelor Cijinskului nici nu te puteai gîndi să ajungi cu sania la drumul mare care duce spre Uralsk. E drept că dimineața totul înghețа tun, dar peste zi zăpada din stepe se făcea moale și lipicioasă. Zilele călduroase de martie fleșcăiseră și topiseră zăpada, desfundînd drumurile. Ofensiva trebuia oprită pînă la noi ordine. În casa mare a negustorului Karpov se adunară

toți comandanții. Ceapaev ordonă să se instaleze posturi de pază, convoaiele să fie aduse mai aproape, să se facă ordine în staniţa sovietică... Tot acolo erau aduși prizonierii. Un kirghiz, prins în stepă, fu interogat îndelung, însă fără rezultat. Aflară că în apropiere de Șilnaia-Balta — sat aflat la cîteva zeci de verste — cazacii își făceau de cap și erau gata să ocupe satul ; trebuiau trimise acolo neîntîrziat o parte din forțele disponibile. Aceasta era problema ce se discuta acum. Și cîte alte treburi mai erau ! Parcă le poți înșira pe toate ?

Amurgul se lăsase ca o ceață neagră. Istoviți de marșurile și frămîntările de peste zi, comandanții dormeau. Feodor adormise și el. Curînd, Ceapaev îl trezi, ca să semneze un ordin. Se deșteptă, semnă și adormi din nou. Și din nou îl trezi Ceapaev. Acest om uimitor nu închise ochii pînă în zori. De cîte ori se deștepta, Feodor îl vedea pe Ceapaev stînd la masă singur, la lumina zgîrcită a unui opaiț violet. Aplecat greoi deasupra unei hărți, cu compasul favorit în mînă, același pe care îl avusese și la Alexandrov-Gai — măsura într-una și nota, iar măsura și iar nota... Toată noaptea, pînă la cîntatul cocoșilor, măsură pe hartă, ascultînd sforăitul puternic al comandanților adormiți. La ușă, ținînd strîns pușca, moțăia santinela, ciocnindu-și mereu fruntea cenușie de mucluia neagră a baionetei.

Rămaseră patru zile la Slomihinskaia. Frunze îi anunță, prin fir direct, că trimite brigada pe frontul Orenburg. Dar împrejurările îl siliră să-și schimbe repede hotărîrea ; brigada nu fu trimisă spre Orenburg, ci spre raionul Buzuluk. Frunze îi chemă pe Ceapaev și pe Klîcikov, la el, la Samara, ca să hotărască amănuntele acestei operații.

În patru minute fură gata de plecare. Știau că nu se vor mai întoarce pe meleagurile acelea. Aruncară raniţele în sanie. Caii înhămaţi la troică fremătau nerăbdători: fuseseră aleşi cei mai buni, cei mai iuţi.

Averka era pe capră, gata să le dea drumul, glonţ, prin stepă; ţinea hăţurile din scurt, voinicește, strînse ca buzele unei bătrîne. Potapov, Cekov, Tiotkin Ilia, toţi flăcăii lui Ceapaev, ieşiră în curte să-i petreacă.

— Să nu ne laşi mult pe aici, tovarăşe Ceapaev...

— Cum ajung, vă chem acolo!

Şi troica porni...

Prin învolburările de nea răzbăteau strigătele de rămas bun. De pe pridvor, ochii răsfrîngeau, ca nişte oglinjoare, mîhnirea despărţirii. Un chiuit, o pocnitură de bici, o căciulă aruncată în văzduh... Pridvorul dispăru, trist, mohorît şi rămase undeva în urmă înghiţit de întinderea de zăpadă, răscolită de copitele cailor.

Stepă şi iar stepă! Amurguri purpurii şi leagăne albe de nea pufoasă. Ca un suspin, vîntul pribegea cu undele-i reci şi aromitoare, plutea pe deasupra troienelor albe, pe deasupra pustiului înzăpezit, se pierdea în azuriul neprihănit al cerului de martie!

De la Slomihinskaia au făcut cale întoarsă spre Alexandrov-Gai, pe acelaşi drum pe care trecuseră mai ieri cu regimentele.

Mergeau în tăcere. Pentru călător stepa e ca un culcuş: îl îmbie la somn dulce.

Iată şi Kazacia-Talovka. Parcă ieri se pregătiseră aici de luptă, studiaseră harta, brăzdînd-o în lung şi-n lat cu compasul şi ţinuseră consfătuiri, storcîndu-şi mintea ca să găsească mijlocul să zdrobească căzăcimea şi s-o facă praf! Şi noaptea aceea cu cîntecele, cu glumele ei, după care se lăsase o linişte adîncă, tulburată de sforăitul asurzitor al ostaşilor istoviţi, adormiţi buştean...

Feodor își aduse aminte de focurile din noapte și de țăranul cu barba roșcată din preajma lor, și de flăcăul cu părul cîrlionțat, ce întorcea cartofii în spuză, scoțîndu-i cu baioneta. Unde or fi acum ? Or mai fi în viață ?

Așa merse pînă la Alexandrov-Gai, cufundat în amintiri despre cele trăite, chibzuind și cumpănindu-și faptele.

La Algai nu zăboviră mult : își traseră puțin sufletul, îmbucară ceva, și — la drum ! Străbătură în goană stepa, cu troici de schimb pînă la Samara.

VII

LA DRUM

Ceapaev era un om de care puteai să te apropii şi să legi uşor prietenie cu el, dar tot atît de uşor şi de brusc puteai s-o şi curmi. Odată îşi ieşea din sărite, striga cît îl ţinea gura, te înjura, te bruftuluia, te ocăra, te repezea, se dezlănţuia nestăvilit, necruţător ; mînia, furia lui oarbă îl scoteau din minţi. O clipă mai tîrziu se potolea şi-i părea nespus de rău. Cu încetul îşi reamintea ce-a făcut, cîntărea, judeca, deosebea ceea ce era important şi serios de ceea ce era neînsemnat, întîmplător, ca grăuntele de pleavă, ca grîul de neghină. Odată lămurit, era gata să dea înapoi. Dar nu întotdeauna şi nu în faţa oricui : numai cînd voia şi numai în faţa celui pe care îl respecta, pe care îl preţuia. În clipele acelea, trebuia să-l provoci, fără şovăire, stăruitor, să se destăinuie, să spună tot ce are pe suflet. Ceapaev se lăsa uşor ademenit şi uneori îşi deschidea inima cu atîta sinceritate, încît citeai în ea totul, vedeai pînă în străfunduri.

Era nestăpînit, gălăgios şi atît de aspru, încît cine nu-l cunoştea bine nu cuteza să se apropie de el ; te lua la rost — ba mai ştii — înfierbîntat, îţi mai şi ardea una.

Aşa ceva se putea întîmpla într-adevăr oricui, mai cu seamă dacă era un fricos. Ceapaev nu-i suferea pe fricoşi : cu cît era mai temător omul ce-i ieşea în cale, cu atît mai

repede începea să clocotească. La prima vedere ţi se părea o fiară, dar dacă-l observai mai atent constatai că era un om simplu, un tovarăş săritor, deschis la suflet, omenos, că inima lui bătea laolaltă cu inimile tovarăşilor săi. Dacă te uitai bine simţeai îndată că din toate sudălmile trîntite cu năduf, din toată crîncena-i asprime nu mai rămînea nimic, nici urmă de pică. Îţi spunea verde în faţă tot ce avea de spus şi după ce terminai de vorbit cu el, indiferent dacă erai de acord sau nu, ştiai şi simţeai că şi-a revărsat toată mînia şi s-a potolit. Nu lăsa niciodată vreo treabă sau vreo problemă nerezolvată, totul trebuia dus la bun sfîrşit, şi pace!

Ceapaev avea o ţinută falnică, mîndră, nu degeaba i-a mers faima faptelor lui eroice prin toată stepa. Faima aceasta l-a ameţit; i s-au urcat la cap fumurile ambiţiei, făcîndu-l să se creadă un erou de nebiruit.

Flăcăii din jurul lui Ceapaev făceau mare caz de isprăvile lui, şi atunci cînd era de faţă, şi cînd lipsea. Ei erau cei dintîi care răspîndeau toate aceste poveşti adevărate sau născocite, şi îl zugrăveau în culori strălucitoare, ca pe un erou. Ei erau cei dintîi care-i cîntau osanale înflăcărate şi îl tămîiau, vorbind despre forţa lui de neînvins. Adeseori, îl amăgeau cu dibăcie, umblînd cu fel de fel de linguşeli, iar Ceapaev se lăsa măgulit cu plăcere ca un motan ce se linge pe bot după ce bea lapte. Le ţinea isonul, ba chiar mai adăuga şi el cîte ceva la balivernele cîte unui guraliv mincinos. Dar dacă dădea peste vreun flecar sau peste vreun lingău meschin, care nu ştia nici să mintă cumsecade, îl alunga pe dată şi ordona să nu i se mai dea drumul la dînsul.

Ceapaev avea şi o altă trăsătură de caracter ciudată, care te uluia: credea ca un copil toate zvonurile, absolut toate, indiferent dacă erau adevărate ori fără temei, sau pur şi simplu absurde.

Credea, de pildă, că la Samara se distribuiau raţii de cîte zece funţi de mahorcă pe cap de om, pe cînd pe front nu se dădea nici o optime dintr-un funt.

Credea că la statul-major al frontului sau al armatei o ţin toţi într-o beţie, zi şi noapte, că acolo nu-s decît specialişti-albgardişti care trădează în fiecare clipă.

Credea că muniţia, încălţămintea, pîinea, puştile, întăririle — într-un cuvînt, totul — soseau cu întîrziere din pricina relei-voinţe a cîtorva indivizi şi nu din cauza lipsurilor generale, a dezorganizării transporturilor, a podurilor stricate, de pildă etc., etc.

Credea că păsările transmit tifosul şi că, deci, cu cît sînt mai multe păsări, cu atît e molima mai mare; că zahărul ar creşte în formă de căpăţîni; că un cal dacă nu-i bătut, nu-i bun de nimic... Şi cîte şi mai cîte nu credea el în simplitatea şi naivitatea lui!

Sau se lega de pildă de unul din tovarăşii săi, să zicem de Potapov. Potapov era comandant de brigadă; era şi el un erou: luase parte, alături de Ceapaev, la toate încercările grele, la nenumărate atacuri, fusese rănit sau contuzionat în mai multe rînduri; pe scurt, nu degeaba era comandant de brigadă.

Dar iată că s-a întîmplat ceva în cursul luptei: fie că Potapov n-a reuşit să-şi adune la vreme coloanele de transport, sau n-a izbutit să ajungă la timp în ajutorul unei alte brigăzi, sau poate că s-a retras, să zicem, cinci verste, pentru ca să înainteze apoi zece. Şi s-a găsit cineva care să-i sufle imediat la ureche credulului comandant de divizie:

— Potapov e un laş. A luat-o la fugă... Rău a făcut că n-a sărit în ajutor, şi-a pierdut capul. Şi apoi toată săptămîna s-a ţinut de beţii, ticălosul. Şi p-ormă, a zis parcă ceva împotriva ta, Ceapaev. E invidios...

Şi credulul Ceapaev asculta, sorbea cu nesaţ cuvintele, credea tot şi se înfuria cumplit:

— Ticălosul! Lasă că-i arăt eu! Îi zbor capul! Îl împuşc pentru beţie! Ce-i asta: îmi duce oamenii la pierzanie, iar el chefuieşte!... Şi Ceapaev să tragă ponoasele... Chemaţi-l imediat!

Şi aştepta furios să sosească Potapov care, auzind de furtuna izbucnită, lăsa totul baltă şi sosea în galop. Pe coridor se informa:

— E mînios?

— Foc, nu alta...

— Iarăşi pe mine?

— Numai pe tine...

— Te pomeneşti că m-a turnat careva...

— De bună seamă că aşa o fi...

— În sfîrşit, o trece şi asta...

Potapov îşi strînse repede centura, îşi îndreptă pantalonii, tocul revolverului, luă o ţinută militărească şi intră la Ceapaev.

— Am onoarea, tovarăşe Ceapaev!

Celălalt nici nu se uită la el. Nu-i răspunse. Sub streaşina grea a genelor, ochii furioşi priveau în jos. Ceapai îşi răsucea mînios mustaţa, şi o vreme rămase tăcut. Pe urmă sări ca dopul sticlei:

— Iar te-ai pus pe beţie!

— Da eu nici măcar...

— Gura! V-aţi destrăbălat, nemernicilor!

— Tovarăşe Ceapaev, eu...

— Gura! Meriţi să te împuşc, da-i păcat de glonţ, ticălosule! Într-o situaţie ca asta, vă dezmăţaţi în asemenea hal, diavolilor! Ce-i asta? Hai, spune, ce-i asta? Vreţi să-l duceţi de rîpă pe Ceapaev?

Potapov tăcea. Ştia că după ce iese damful, poţi destupa sticla fără teamă. Mai ştia că după ce strigă şi-şi varsă toată furia, Ceapaev se potoleşte. Şi cînd se potoleşte, atunci poţi să-i raportezi, să-i povesteşti cum a fost, să spulberi calomnia şi zvonurile prosteşti. La început o

să se împotrivească, o să se încăpățîneze, n-o să vrea să te audă, dar nu te lăsa, dă-i înainte, hotărît.

E destul să-i clintești cît de puțin convingerea și să-i arăți că-i vorba doar de o clevetire, că se face iarăși bun ca pîinea caldă, te privește prietenos în ochi și-ți spune, cu un aer vinovat:

— Și cînd te gîndești, că eu, înțelegi...

— Înțeleg, sigur că înțeleg.

— Da, da, apoi iacătă, eu, înțelegi. Mi s-a spus că ai luat-o la fugă... că te-ai pus pe beție.

— Da, da.

— Și eu am crezut... Cum era să nu cred? Dacă ai fi fost tu în locul meu n-ai fi crezut? Ba bine că nu. Oricine ar fi crezut!

Și Ceapaev începea să rîdă. Îl bătea prietenește pe umăr pe Potapov. Îl poftea la masă, să bea ceaiul împreună, și nu mai știa cum s-o dreagă...

După două-trei zile întîmplarea cu Potapov se repeta cu altcineva aidoma: Ceapaev credea iarăși tot ce i se spunea, toate calomniile și zvonurile absurde, tuna și fulgera iar, țipa și amenința, și pe urmă — pe urmă începea din nou să-i dea tîrcoale, vinovat...

Era credul ca un copil și din pricina asta suferea mult, dar nu se putea schimba.

Un singur lucru nu l-ar fi crezut în ruptul capului: că dușmanul dispune de forțe puternice, că nu poate fi zdrobit și pus pe fugă.

— Nici un dușman nu mi se poate împotrivi! rostea el mîndru și răspicat. Ceapaev nu cunoaște retragerea! Ceapaev nu s-a retras niciodată! Așa să le spuneți tuturor: nu știu să mă retrag! De mîine dimineață să-l punem pe fugă pe dușman, de-a lungul întregului front! Transmiteți că am dat ordin! Dacă îndrăznește cineva să mă contrazică, aduceți-l la statul meu major... O să-l învăț eu în doi timpi și trei mișcări încotro să-și îndrepte dosul!

În domeniul lui, Ceapaev era mare meşter şi ştia de minune ce are de făcut; îşi cunoştea foarte bine întreaga divizie — de la luptător la comandant; era mai puţin informat în privinţa lucrătorilor politici şi, de altfel, nici nu-l prea interesau. Regiunea unde se desfăşurau acţiunile de luptă n-avea nici o taină pentru el. O cunoştea fie din memorie, căci aici îşi petrecuse tinereţea, fie din informaţiile luate de la localnici, fie pentru că o studiase pe hartă, cu specialiştii. Şi avea o memorie uimitoare, care înregistra totul, nu scăpa nimic, ţinea ca într-un cleşte, cît voia, ceea ce avea nevoie. Îi cunoştea pe locuitori, mai ales masele de ţărani. Oraşul îl interesa mai puţin. Ceapaev ştia ce fel de ţărani sînt prin partea locului, la ce te poţi aştepta de la ei, pe ce te poţi bizui, de ce trebuie să te temi. Era informat despre pîine, încălţăminte, zahăr, cartuşe, obuze, mahorcă, ştia tot. Nu exista nici o chestiune pe care să n-o cunoască, despre care să nu fi putut imediat să-şi spună părerea.

În schimb din problemele de altă natură, de ordin politic, mai ales cele care depăşeau cadrul diviziei, nu înţelegea o iotă, nu ştia nimic despre ele şi nici nu voia să ştie. Mai mult decît atît: multe lucruri nici nu le credea.

De pildă, internaţionalismul mişcării muncitoreşti îl socotea o născocire; nu credea şi nici nu-şi putea închipui că ar putea exista într-o formă atît de bine organizată. Cînd i se indicau fapte, ştiri din ziare, zîmbea viclean:

— D-apoi ziarele nu tot noi le scrim?... Ca să lupte oamenii cu mai mult curaj, mai născocesc cîte ceva.

— Ba de loc, uite, se dau nume, oraşe, date, cifre. Sînt fapte care nu pot fi tăgăduite.

— Şi ce-i dacă se dau cifre? Mare lucru! Şi eu aş putea să scornesc cifre...

La început era absolut convins de toate astea şi, cînd i se arăta că lucrurile nu stau aşa, nici nu voia să audă, zîmbea numai, zeflemitor.

Dar, după îndelungate şi numeroase discuţii cu Klicikov, îşi schimbă părerea şi în această privinţă, aşa cum şi-o schimbase şi în multe altele.

Apoi, credea că toată socoteala cu anarhiştii e zadarnică, absurdă.

— Pe anarhişti trebuie să-i laşi de capul lor, şi n-au să-ţi facă nici un rău, spunea Ceapaev.

Cu toate că era în partid de mai bine de un an, nu cunoştea de loc programul comuniştilor, nu-l citise, nu-l studiase, şi nu înţelegea temeinic nici o problemă.

În sfîrşit, era interesantă şi atitudinea lui faţă de „statele-majore", cum zicea el tuturor organelor de la care primea ordine, directive, ba primea chiar şi oameni, cartuşe, îmbrăcăminte, într-un cuvînt tot ce avea nevoie. În această privinţă, era cu neputinţă să i se schimbe părerea : Ceapaev era profund convins că în „statele-majore" se cuibăriseră aproape exclusiv ofiţeri ţarişti, care „trădează în dreapta şi în stînga" în vreme ce „poporul", sub conducerea unor oameni ca el, Ceapaev, nu se lasă dus de nas şi, procedînd în mod obişnuit *contrar* ordinelor date de statele-majore, nu pierde, ci, dimpotrivă, *cîştigă*. Neîncrederea faţă de centru era la el ceva organic, iar pe ofiţeri îi ura de moarte. Rareori întîlneai în divizia lui cîte un amărît de ofiţer, însă din „cei mai mici în grad". Erau şi ofiţeri (foarte puţini la număr) care se distinseseră în luptă. Ceapaev nu-i uita, îi aprecia, însă... niciodată nu avea încredere în ei.

Nici pe intelectuali nu-i prea avea la inimă. Ceea ce nu suferea îndeosebi erau *peroraţiile* despre ce trebuie făcut şi lipsa unor acţiuni *vii*, concrete, la care se pricepea de minune şi pe care le preţuia mult. Pe intelectualii care ştiau să *facă treabă* îi socotea nişte excepţii extrem de rare. Din această atitudine a lui Ceapaev faţă de ofiţeri şi intelectuali decurgea în mod cu totul firesc tendinţa de a pune pretutindeni numai oameni *de-ai lui* : în primul rînd, pentru că erau oameni ai faptelor şi nu

ai vorbelor, oameni de nădejde ; în al doilea rînd, pentru că alături de ei se simţea mai la largul său şi, în sfîrşit, pentru că aşa cum spunea adesea : „Trebuie să-l învăţăm pe ţăran şi pe muncitor chiar de pe acum, şi asta nu se poate face decît prin practică... Îl numesc, de pildă, pe unul şef de stat-major şi prostul nu vrea să primească, nu vrea să înţeleagă că o fac tot în interesul lui. Atunci îi dau ordin, îl oblig ; o săptămînă dă din colţ în colţ, şi pe urmă merge, se descurcă chiar foarte bine, mai bine ca un ofiţer !"

Această linie, de a promova peste tot oameni *de-ai lui*, devenise o conduită. De aceea întreg aparatul diviziei sale era maleabil şi docil : pretutindeni avea numai comandanţi devotaţi, dintr-ai lui, mai mult chiar, oameni care-l ţineau la mare cinste.

Klicikov descoperi destul de repede toate aceste particularităţi ale caracterului lui Ceapaev şi, odată descoperite, se convinse şi mai mult că, mai întîi, trebuie să capete prestigiu în ochii lui şi abia pe urmă să-l convertească, să-l înfrîneze, să-l orienteze pe calea luptei conştiente — nu oarbă şi instinctivă — oricît ar fi fost de pitorească şi eroică, de răsunătoare şi glorioasă.

Cum să capete acest prestigiu ? Trebuia să-l cucerească pe Ceapaev spiritualiceşte, să trezească în el setea de cunoştinţe, de învăţătură, de ştiinţă, dorinţa de a avea un orizont larg, de a nu se mărgini numai la chestiunile de luptă.

Feodor îşi cunoştea superioritatea pe acest tărîm şi era convins dinainte că, de îndată ce va izbuti *să trezească* în el această năzuinţă, s-a sfîrşit cu Ceapaev anarhistul şi partizanul, şi atunci va putea fi atras — pe nesimţite, cu precauţie, dar hotărît — şi spre alte gînduri, i se va putea trezi interesul şi pentru alte probleme. Şi Feodor avea multă încredere în capacitatea şi în puterile sale.

Ceapaev iese din comun, n-are seamăn, e adevărat ; nu va putea fi domesticit decît cu greu, ca un cal nărăvaş.

Dar... şi caii nărăvaşi pot fi înfrînaţi! Este însă musai s-o facă? Asta-i întrebarea. N-ar fi mai bine să lase în voia soartei acest înzestrat şi original om, n-ar fi mai bine să nu se atingă de această făptură scînteietoare, s-o lase să strălucească, să înfrunte, să-şi sclipească miile de focuri ca o nestemată? Gîndul acesta îl săgetă o clipă pe Klîcikov, dar pe fundalul luptelor gigantice ce se dădeau, i se păru caraghios şi copilăresc.

Ceapaev era acum ca un vultur cu ochii legaţi; inima îi tresălta, sîngele îi clocotea, avea porniri minunate, pătimaşe, o voinţă de neînfrînt, însă... nu urma un drum precis, nu cunoştea limpede calea pe care trebuia să meargă, nu şi-o putea închipui, nu o vedea...

Şi Feodor se botărî să-l lumineze cît de cît, să-l ajute şi să-l scoată la liman. Chiar dacă nu va izbuti şi va da greş, n-are a face! Încercarea nu strică, mai rău nu poate să fie. Dar, dacă va izbuti — chei! Revoluţia are nespus de mare nevoie de astfel de oameni!

De-abia părăsiră Alexandrov-Gai, şi imediat le dispăru din minte Slomihinskaia, lupta recentă şi toate evenimentele din ultimele zile. Gîndul le zbura acum la acţiunea măreaţă, necunoscută, care-i chema grabnic la Samara. Nu bănuiau încă ce primejdie îngrozitoare pîndea pe frontul împotriva lui Kolceak şi nu aflaseră de gravele înfrîngeri pe care le suferisem la Ufa. Oricum, era limpede că nu degeaba fuseseră chemaţi atît de grabnic; se pregătea, probabil, o bătălie mare, în care urmau să joace un rol nu dintre cele mai neînsemnate.

— Ce credeţi, de ce ne cheamă? întrebă Klîcikov.

— La Samara?

— Da.

— Să ne arunce în alt sector. Au nevoie de noi în altă parte, răspunse, sigur de sine, Ceapaev.

Nici unul însă nu ştia nimic precis şi, nevoind să se piardă în presupuneri, discuţia se curmă de la sine. Amîn-

doi se adînciră tăcuți în gînduri nesfîrșite și nemărturisite...

Ajunși în primul sat se opriră în fața sovietului. Îndată ce auziră de sosirea lui Ceapaev, țăranii umplură izba, înghesuindu-se, îmbrîncindu-se, ca să-l vadă pe gloriosul erou. Curînd știrea se răspîndi în tot satul. Se stîrni o zarvă, un iureș nemaipomenit. Oamenii alergau de zor pe uliță, grăbiți, ca să apuce să-l vadă. În fața pridvorului se adunară o mulțime de oameni: copii, femei și chiar bătrîni stafidiți, cu barba și părul ca neaua. Toți îi dădeau binețe ca unei vechi cunoștințe, iar unii îl strigau pe nume. Și aici, ca și lîngă Samara, se găsiră vechi ostași care luptaseră împreună cu el, în 1918. Din toate părțile îl împresurau zîmbete duioase, drăgăstoase: figurile străine, cenușii se luminau de bucurie. Unii îl priveau stăruitor, cu aer grav, ca și cum ar fi vrut să-l soarbă din ochi, să-și întipărească pentru vecie în minte chipul cocomandantului-erou. Cîteva țărance stăteau locului, nedumerite. Nu știau, nu înțelegeau ce se întîmplă, la cine și de ce se uită toată lumea cu atîta curiozitate; bărbații plecaseră grabnic spre soviet și se luaseră și ele după ei. Copiii nu făceau larmă ca de obicei: stăteau cuminți, așteptînd cu răbdare ceva. De altfel, toată lumea aștepta: nădăjduiau, pesemne, că va vorbi Ceapaev. Prin mulțime zburau de la om la om cuvinte răzlețe, prinse la întîmplare. Oamenii le schimonoseau, le încurcau, dar le transmiteau mereu mai departe, tot mai departe...

— Ar fi bine să ne spui ceva, tovarășe comandant, zise președintele sovietului, adresîndu-se lui Ceapaev. Oamenii, vezi, ar fi tare bucuroși să audă cîteva cuvinte înțelepte.

— Ce să le spun? întrebă Ceapaev, zîmbind.

— D-apoi spune-le cum trăiește lumea pe acolo. Ticluiește ceva...

Lui Ceapaev nu-i plăcea să se lase mult rugat. Știa că țăranilor le place să le vorbești, și vedea că-s dornici să-l asculte — atunci de ce să nu stea la taifas cu ei?

În timp ce se înhămau caii, le ţinu o cuvîntare. Ar fi greu de spus ceva despre tema principală a scurtei lui cuvîntări — repetase frazele cele mai generale despre Revoluţie, despre primejdia care ne ameninţa, despre foamete. Dar şi aceste vorbe fură primite cu bucurie: păi ce, doar nu era glumă, le spunea însuşi Ceapaev! Ascultară cu luare-aminte, pînă la ultimul cuvinţel, discursul lui încîlcit, haotic şi, cînd termină, clătinară din cap în semn că sînt de aceeaşi părere. Se auzeau murmure:

— Asta mai zic şi eu cuvîntare!

— Să tot asculţi!

— Straşnic om!

— Ne-ai spus multe lucruri bune. Îţi mulţumim, frate! Îţi mulţumim din inimă!

Prin toate satele şi cătunele pe unde trecură se repetă acelaşi lucru. Ceapaev era pretutindeni cunoscut, pretutindeni întîmpinat cu aceleaşi onoruri, cu aceeaşi bucurie, cu acelaşi alai. Tot satul alerga în goana mare să-l vadă, bărbaţii intrau în vorbă cu el, femeile oftau şi şuşoteau, iar la plecare copiii lărmuiau şi se ţineau după sania lui. Ici-colo mai rostea cîte o „cuvîntare". Efectul şi succesul îi erau asigurate: nu cuvîntarea conta, ci numele lui Ceapaev. Acest nume avea o putere magică. El vestea că în spatele acestor *„cuvîntări"*, oricît ar fi ele de goale, de slabe, se ascund fapte mari, însemnate.

Este o particularitate foarte ciudată a firii omeneşti, dar aşa se întîmplă întotdeauna: o vorbă aruncată la nimereală, şi adeseori *stupidă*, spusă de un om vestit, acoperit de glorie, capătă mai multă importanţă decît cuvintele, fără îndoială *înţelepte*, spuse de un om de rînd, şters, fără renume.

Pe drum, între două sate, aduseră vorba despre chestiuni personale: locul de baştină al fiecăruia, ocupaţiile lor din trecut, în ce mediu crescuseră. Tema era inepuizabilă. Feodor vorbi despre oraşul muncitoresc, afumat,

în care se născuse, în care culesese cele dintîi impresii de copil şi în care pricepuse pentru întîia oară că viaţa e o luptă aprigă. Apoi vorbi despre viaţa sa de pribegie şi de traiul ce-l dusese pînă la Revoluţie. După ce îşi isprăvi scurta poveste a vieţii lui, Ceapaev începu să vorbească despre sine. Ca să nu uite, în primul sat în care se opriră, Feodor însemnă, în aceeaşi zi, din memorie, povestirea lui Ceapaev.

BIOGRAFIA LUI CEAPAEV

...Ceapaev mi-a povestit viaţa lui, scria Klicikov. Nu ştiu dacă să-l cred sau nu. În orice caz, sînt unele puncte în privinţa cărora am îndoieli; de exemplu, în ceea ce priveşte arborele lui genealogic este evident că a exagerat peste măsură. Am impresia că în acest domeniu a dat frîu liber fanteziei, totuşi voi reda totul aşa cum mi-a povestit el. Şi de ce n-aş reda ?

Nu văd în asta nici un rău, iar dacă cineva are intenţia să stabilească totul cu precizie, n-are decît să cutreiere locurile despre care vorbesc — acolo au mai rămas şi prieteni de-ai lui Ceapaev, şi rude de-ale lui. Ei vor povesti, desigur, multe lucruri despre viaţa şi lupta comandantului din stepă.

— Ştii cine sînt eu ? m-a întrebat astăzi Ceapaev, pe cînd şedeam în sanie. Şi ochii îi luciră tainic şi naiv. Maică-mea a fost fiica guvernatorului din Kazan, iar tata — ţigan, muzicant...

Cît pe ce să cred că „binevoieşte să glumească", însă, după cîteva clipe, văzînd că nu dau semne de mirare, Ceapaev a urmat :

— Ştiu că e greu de crezut, totuşi e adevărat, cum mă vezi şi cum te văd... El, ţiganul, a ademenit-o pe mama şi a părăsit-o însărcinată. „Fă ce ştii", i-a spus. Încotro

s-o apuce sărmana? A alergat încoace şi încolo şi, pînă la urmă, s-a dus la maică-sa. Maică-sa era deja văduvă. „Bunicul meu", guvernatorul, nu mai trăia... A rămas la maică-sa şi a murit la facere. Am ajuns ca un cîine al nimănui. Toată lumea se întreba cum să scape de asemenea odor. Şi pînă la urmă au găsit. Au chemat un servitor care avea un frate la ţară, şi m-au dăruit fratelui acestuia, ca pe o jucărie. Am trăit şi am crescut ca toţi copiii. Fratele servitorului avea familia lui, o droaie de copii... Uneori ne luam la bătaie, ţipam cît ne ţinea gura — să-ţi iei lumea în cap, nu alta... Despre copilăria mea nu-mi amintesc aproape nimic şi de altfel nici n-aş avea ce să-mi amintesc, la ţară copilăria e la fel peste tot. Cînd am împlinit opt ani, m-au băgat la stăpîn. Am pribegit aşa, de colo-colo, toată viaţa... Întîi m-au pus la păzit porcii, ca să-mi fac ucenicia; vitele mari ţi se dau pe mînă mai tîrziu. După ce am învăţat să păzesc porci, am ajuns văcar adevărat. De aici m-a luat un artel de dulgheri, şi-am învăţat dulgheria. Lucram, mă duceam pe şantiere, dar într-o bună zi am ajuns băiat de prăvălie, la un negustor. Învăţam să fac negustorie, să jecmănesc muşteriii, dar n-am scos-o la capăt; nu puteam suferi să înşel lumea... Un negustor trăieşte numai din înşelătorie; cum nu înşeală, cum ajunge la sapă de lemn. Cînd mi-am dat seama de toate astea, nimic n-a fost în stare să mă mai convingă: în ruptul capului n-am vrut să mai rămîn, şi am plecat. Dacă acum am pică pe negustori, e pentru că-i cunosc pe diavolii ăştia cum îmi cunosc buzunarele; în această privinţă sînt mai socialist decît Lenin, pentru că din practică am văzut ce le poate pielea la toţi şi ştiu bine că trebuie să li se ia tot, să-i lase goi puşcă pe ticăloşii ăştia! Am dat, deci, dracului negustoria şi am început să mă gîndesc de ce-aş putea să mă apuc eu, un orfan? Aveam pe atunci vreo şaptesprezece ani. Am chibzuit cît am chibzuit şi mi-a venit în minte s-o iau de-a lungul Volgăi, prin oraşe, să văd lumea, să mă în-

credințez cu ochii mei care cum trăiește... Și mi-am cumpărat o flașnetă... Era pe-atunci, cu mine, o *fată*, Nastia... „Să pornim, Nastia, de-a lungul Volgăi, i-am spus, eu am să cînt și am să învîrt la flașnetă, iar tu ai să joci. În schimb o să vedem și Volga și o să cutreierăm toate orașele amîndoi!" Și am plecat. Cînd ne prindea iarna pe undeva, rămîneam mai mult locului și chiar ne apucam de muncă, dar nu cîștigam cît ne trebuia ca să ne potolim foamea. De altfel, ce muncă era aceea — ne tocmeam slugi pentru treburile de iarnă... Dar îndată ce soarele începea să încălzească verdeața lui aprilie, iar maica Volga să-și urnească sloiurile spre Caspica, porneam iar la drum de-a lungul malului, cu mațele chiorăind de foame... Muzica flașnetei, trilurile ciocîrliilor deasupra capului, cu Nastia alături și cîntecul pe buze... Ah, Nastia, mi-e cu neputință să uit! Frumoasă erai, plutind pe valurile primăverii! Deodată capul îi căzu pe piept și glasul lui vesel se întristă: Mult soare e în aprilie, dar în afară de soare mai fumegă și umezeala pămîntului... Și de boarea asta răcoroasă n-am știut s-o păzesc pe rîndunica mea... S-a prăpădit ca o frunză care se vestejește, și-am rămas singur, cu flașneta mea. Iar pe micuța dansatoare am îngropat-o la Volsk, pe mal. Am vîndut flașneta unui țigan și am rămas singur-singurel. În asemenea împrejurări însă viața nu te lasă în pace; așa s-a întîmplat și cu mine: se apropia vremea să mă ia la armata țaristă. La soroc, m-am dus, și cum m-am dus a izbucnit războiul. De atunci n-am mai lăsat arma din mînă. Asta mi-a fost viața...

— Ai fost însurat? îl întreb pe Ceapaev. Parcă mi-ai vorbit într-o zi de copii...

— A! da! Asta a fost înainte de război... E drept că am fost însurat, numai că nu pentru multă vreme. Cum a început războiul ruso-german, îndată m-au înhățat... Într-o bună zi am venit în permisie și am auzit niște vorbe urîte pe socoteala nevestei mele. Eu — și să cred,

şi să nu cred. „Spune-mi, zic, cum s-a întîmplat ?“ „Nu-i crede, Vasea, zice ea, îs numai bîrfeli de oameni răi.“ Acu, ce-i drept, lumea bîrfea, dar pe urmă am aflat totuşi că într-adevăr nu fusese femeie cinstită. „Aşa va să zică, năpîrcă, îi zic, deşi te-am iubit ! Cară-te, du-te să nu te mai văd în ochi, căţea ce eşti ! Pe copii îi iau cu mine.“ Jignirea însă îmi îndurerase inima pînă în străfunduri. N-o văzusem de doi ani, iar de alte femei nu mă atinsesem nici atîtica ! Niciodată ! Tot aşteptam s-o revăd, mă păstrasem pentru dînsa... Şi cum aş fi vrut să nu mi se tulbure inima ! Vine bărbatul acasă şi uite ce găseşte !

M-am întors înapoi pe front şi, de supărare, mă băgam mereu unde era focul mai aprig. „Mai bine s-o isprăvesc odată, îmi ziceam, de vreme ce în viaţă n-am parte de nimic bun...“ Am căpătat toate patru ordinele sfîntul Gheorghe, am fost înaintat subofiţer, apoi feldwebel, dar gloanţele tot nu reuşeau să-mi vină de hac... În mai multe rînduri am fost rănit dar am scăpat de fiecare dată cu viaţă... O singură belea se ţinea de mine : mă pricepeam de minune să lupt, dar nu ştiam carte o iotă, şi tare-mi cădea greu, crăpam de ruşine, ba mă rodea şi pizma : tovarăşii mei ştiau să citească şi să scrie, iar eu eram cu ochii legaţi. Într-un rînd, un praporgic [1] m-a făcut diavol cenuşiu ; i-am tras atunci o înjurătură rusească, zdravănă, că strașnic mă înfuriasem... Îndată mi-au luat toate galoanele şi am rămas din nou soldat prost, ca mai înainte. În schimb am învăţat carte : scriam şi citeam pe cinste. Lucrurile îşi urmau cursul, războiul nu se mai termina ; între timp, a venit Revoluţia şi iată-mă trimis la un regiment, în garnizoana Saratov.

Ce naiba ? mi-am zis eu. În jurul meu auzeam numai discuţii serioase, oamenii vorbeau cu socoteală, ştiau de ce şi cum s-a pus în mişcare poporul, numai eu nu ştiam

[1] Sublocotenent (n. r.).

pe ce lume trăiesc... Hei, îmi zic, hai să intru şi eu într-un partid... M-am dus să mă sfătuiesc cu unul care se pricepea — da el mă tot trăgea la cadeţi [1], numai că n-am făcut pureci acolo... Am trecut la eseri [2]: am văzut că ăştia nu stăteau cu mîinile în sîn. Am stat o vreme cu eserii, am umblat şi pe la adunările lor şi acolo am dat de anarhişti. Iată — mi-am zis — unde-i bine! Ăştia nu se codesc mult, nu cunosc oprelişti, fiecare face ce vrea... Pe vremea aceea Kerenski [3] forma un detaşament de voluntari, din sîrbi. M-au pus comandant. Dar tot eu am destrămat detaşamentul — l-am întors împotriva lui Kerenski. Atunci mi-au luat comanda, m-au trimis la Pugaciov şi m-au numit comandant de companie. Da ce vremuri erau pe atunci? La Pugaciov, Consiliul Comisarilor Poporului era de-al nostru, iar preşedintele, un băiat, ce să zic, clasa una... Nu ştiu cum s-a făcut, dar, se vede că i-am plăcut, nu-i vorbă că şi el mie! Cînd îl auzeam vorbind, îmi venea poftă să ajung şi eu om cu cap. Chiar el a început să mă ajute şi să mă lumineze. De atunci, am început să judec totul altfel! I-am lăsat şi pe anarhişti, şi m-am făcut bolşevic. Mi-au intrat atunci alte cărţi pe mînă, că tare sînt dornic de slovă scrisă! În celălalt război, îndată ce am învăţat buchiile, stăteam în tranşee şi nu mă mai săturam de citit... Băieţii rîdeau de mine: vezi că ai să ajungi dascăl la biserică, ai să te sminteşti de atîta citit, dar eu nici nu le luam în seamă glumele. Am citit despre atamanul Ciurkin, despre Razin, Emelka Pugaciov, Ermak Timo-

---

[1] Membri ai partidului constituţional-democrat contrarevoluţionar creat în octombrie 1905, principalul partid al burgheziei imperialiste din Rusia (n. r.).

[2] Membri ai partidului socialist-revoluţionar, creat în 1902, care în timpul războiului civil a luptat, împreună cu intervenţioniştii străini, împotriva Puterii sovietice (n. r.).

[3] *Kerenski, Alexandr Feodorovici* (n. 1881) ministru şi preşedinte al mai multor formaţiuni ale guvernului provizoriu burghez, contrarevoluţionar, din Rusia anului 1917.

feici, mi-au căzut în mînă cărți despre Hannibal, am citit despre italianul Garibaldi și chiar despre Napoleon... Ce-mi place mai mult e ca omul să știe să ducă războiul, la nevoie să nu se cruțe nici pe sine... Pe ăștia îi cunosc pe toți... Pe urmă, am mai citit și altele. Se spunea că Turgheniev scrie frumos, dar nu l-am găsit ; cît despre Gogol, l-am citit tot și îl țin minte foarte bine, pe Cicikov nu l-am uitat... Oh ! dacă aș avea mai multă învățătură — și capul mi-ar lucra altfel. Pe cînd așa, sînt ca un om cu ochii legați ! Așa am fost, așa am rămas...

De altfel, nici n-aveam timp să învăț : la Pugaciov eram veșnic hărțuiți de cazaci... Și apoi, de cîte ori era nevoie de adus grîne sau de înăbușit o rebeliune, întotdeauna numai pe mine mă trimiteau.

— Ceapaev e aici ?

— Prezent !

— Pleci imediat.

Atîta tot ; nu era nevoie de nici o lămurire, știam ce am de făcut..."

Povestindu-și biografia, Ceapaev ajunse la Revoluția din Octombrie.

N-am de unde să știu dacă tot ce mi-a povestit era adevărat. Cert e că-i plăcea să se laude puțin, avea acest păcat. Poate că și de data asta a mai înflorit puțintel lucrurile, dar, în orice caz, nu mult. [1]

Biografia părea din cele mai obișnuite, fără nimic extraordinar. Priviți însă mai atent : toate împrejurările, toate lipsurile suferite și întîmplările din viața sa personală îl împingeau spre nemulțumire și protest !

Feodor mai notase și alte lucruri, însă noi o să ne oprim aici și n-o să reproducem aprecierile lui asupra lui Ceapaev. Despre viața lui Ceapaev după Octombrie, informațiile diferă : această epocă e prea zbuciumată, prea

[1] Cît privește originea „guvernatorială", este o născocire evidentă ; în această privință, mai tîrziu, toată lumea a avut îndoieli (n. r. ruse).

vie. Ceapaev alerga prin stepă ca viforul. Azi era văzut într-un sat, iar mîine la o sută de verste depărtare...

Cazacii tremurau numai cînd auzeau de numele lui Ceapaev, se fereau să lupte cu el, atît erau de uluiţi de şirul lui de succese, de victorii, de fapte vitejeşti.

Drumul pînă la Samara ţinu patru zile. Trecură prin nenumărate sate şi cătune. Oriunde se rostea, numele lui Ceapaev făcea aceeaşi impresie extraordinară. Ceapaev se purta cu o îndrăzneală nemaipomenită. Iată o întîmplare: o dată sosiră noaptea tîrziu într-un sat; pe uliţe nu era ţipenie de om şi n-avea cine să-i îndrepte spre soviet. Ar fi vrut să bată la o primă poartă, dar nu se îndurau să coboare din sanie, pe ger; atunci porniră de-a dreptul spre biserică, în nădejdea că vor descoperi sovietul „undeva, pe acolo, prin centru, în piaţă".

În sfîrşit, apăru un trecător.

— Tovarăşe, unde-i sovietul?

— Uite, colea, dincolo de rîpă... arătă el înapoi.

Întoarseră caii şi se îndreptară spre marginea satului. Dincolo de rîpă se înălţa o clădire uriaşă, ca un soi de hambar, veche, părăginită, o clădire pustie, într-un loc pustiu. Se vedea cît de colo că era părăsită. Bătură la uşă mult şi bine pînă să li se deschidă. Apăru un moşneag prăpădit şi surd:

— Ce căutaţi, zice, şoimilor?

— Unde-i activistul de serviciu? întrebă supărat Ceapaev.

— Păi nu-i nimeni. Au plecat acasă, pe aici vin numai ziua. Nu-i nimeni...

— Cheamă îndată preşedintele!...

În asemenea cazuri, Feodor nu protesta niciodată împotriva tonului categoric şi chiar tăios: pe vremea aceea cu politeţea nu prea obţineai multe. Deseori, cînd omul era moale, nu ştiau cum să-i mai facă mizerii, să-l sperie, să-i caute pricină... Vremurile erau aspre şi trebuia să te

porți aspru cu oamenii, dacă voiai să faci ceva, să nu-ți pierzi vremea degeaba.

Trimiseră după președinte. Acesta aflase încă pe drum, de la curier, că „Ceapaev personal" îl cheamă la dînsul. Veni cam speriat, scoase căciula, salută.

— Ia ascultă, frate, ce-i ăsta, soviet sau grajd? îl întîmpină Ceapaev, amenințător. Ce l-ai băgat tocmai la dracu-n praznic, n-ai găsit un loc în centrul satului?

— Dacă oamenii nu dau altă casă... ripostă sfios președintele.

— Care oameni? Nu oamenii! Chiaburii nu vor, oamenii n-au nimic cu asta... Ia te uită ce îngăduitor e dumnealui!

— Păi eu am vrut...

— Ce-ai vrut? îl întrerupse Ceapaev. Trebuia să faci, nu să vrei... Ce fel de autoritate ești? Chiar mîine să muți sovietul în piață, într-o casă bună, și să spui că a dat ordin Ceapaev. Ai înțeles?

— Am înțeles, bolborosi omul.

— Am să mă întorc pe aici de la Samara și dacă te mai găsesc în văgăuna asta...

Președintele supus și, pesemne, slab, șters, un om de nimic, începu să se agite și alergă îndată să caute cai... Nici n-au vrut să înnopteze „într-un asemenea sat". În aceeași noapte plecară mai departe.

Ajunși la Samara, se prezentară la Frunze. Acesta îi pofti prietenește pe Ceapaev și pe Feodor, seara, la dînsul acasă, ca să se înțeleagă cum se cuvine asupra viitoarelor operațiuni. Se duseră. Frunze le explică situația de pe front, le spuse cu cîtă hotărîre trebuie acționat acum și de ce fel de comandanți era nevoie în momentul acela. Cînd Ceapaev ieși pentru vreo cinci minute cu niște treburi, Frunze i se adresă lui Feodor:

— Situația e gravă, tovarășe Klicikov. Am de gînd să-l numesc pe Ceapaev comandant de divizie. Ce părere ai?

îl cunosc prea puțin, însă circulă atîtea zvonuri despre el, știi și dumneata. Ce fel de om e? Dumneata, oricît de puțin, dar tot ai lucrat cu el împreună...

Feodor îi spuse tot ce gîndea: avea o părere bună, însă sublinie că Ceapaev nu avea maturitate politică.

— Sînt de aceeași părere, încheie Frunze. Fără îndoială că este un om excepțional. Poate să ne fie de foarte mare folos, numai că e stăpînit încă prea mult de spiritul unui simplu partizan... Fă tot ce-ți stă în putere... Nu-i nimic că-i iute din fire; și oamenii de acest fel se pot da pe brazdă...

Feodor îi explică pe scurt lui Frunze că își îndreaptă eforturile tocmai în această direcție, că a izbutit fără îndoială să-i cîștige simpatia și încrederea lui Ceapaev și speră că se va putea apropia de el și mai mult.

Intră din nou Ceapaev. După o scurtă convorbire, Frunze îi anunță numirea, și-i spuse că trebuie să plece imediat la Uralsk, și acolo să aștepte ordinele, deoarece planul general al viitoarelor operațiuni tot nu era încă precizat. Își luară rămas bun și plecară. După două ceasuri părăseau Samara. Înainte de plecare, Ceapaev ceru voie să treacă prin Veazovka, satul lui natal. Frunze încuviință. Plecară la Veazovka.

— Pe cine ai la Veazovka? întrebă Feodor.

— Pe toți ai mei!... Bătrînii, părinții mei adoptivi, doi băieței și o fetiță... Sînt la o văduvă. Are și ea doi copii și trăiesc toți laolaltă.

— E o cunoștință bună?

— Da, o bună prietenă... O foarte bună prietenă. Ceapaev zîmbi șiret: Am avut un prieten care a murit, și ea a rămas; ei bine, prietenul ăsta i-a lăsat cu limbă de moarte să nu se despartă niciodată de mine...

La Veazovka li se făcu o primire triumfală. Președintele sovietului convocă îndată o adunare în onoarea scumpului oaspete. Ceapaev rosti și acolo o „cuvîntare". Seara avu loc la Casa Poporului, care purta numele lui,

un spectacol dat cu „forțele locale". Jucau îngrozitor de prost, dar cu un mare entuziasm : artiștii se străduiau să-i fie pe plac lui Ceapaev... Rămaseră peste noapte acolo, iar a doua zi de dimineață — la drum, spre Uralsk !...

Lui Feodor i se păru că Ceapaev nu se purta cu duioșie față de copiii săi și i-o spuse.

— E adevărat, răspunse Ceapaev, de cînd mi s-a stricat casa nimic nu-mi mai e drag ; chiar pe copiii mei îi socotesc aproape străini...

— Și cum o să-i crești ?

— Făi cum să-i cresc ? Uite, mereu n-am timp. Ce fac ei — cine știe ? Și-apoi eu nici nu m-am gîndit la așa ceva. Le trimit o parte din soldă și gata.

— Nu-i de ajuns.

— Știu... Și n-am primit nimic nici pe noiembrie, nici pe decembrie. Noiembrie-i departe. Acum sîntem la jumătatea lui martie. Nu ni se plătește.

— Da, nu-i bine...

— Pe timpurile astea, tovarășe Klîcikov, fiecare pierde cîte ceva, spuse cu gravitate Ceapaev. Fiecare. Se vede că fără asta nu se poate face revoluție : unii își pierd averea, alții familia, iar alții își jertfesc studiile ; cît despre noi, noi poate ne vom pierde și viața...

— Da, zise Feodor gînditor, poate și viața... Ciudat e războiul ăsta : nu i se întrezărește sfîrșitul. Mereu se ivesc noi și noi dușmani, din toate părțile. Pretutindeni ne pîndesc primejdii. O să mai umblăm oare mult împreună ? Și sîntem abia în ajunul unor noi campanii !

— Nici nu vreau să mă gîndesc la asta, răspunse Ceapaev, făcînd un gest cu mîna. Cine știe cum o să se isprăvească ?... Cîteodată te pomenești într-o încurcătură atît de mare, de ți se pare că nu mai e nici o scăpare și pînă la urmă ieși teafăr din ea. Așa că e mai înțelept să nu te gîndești la viitor. Într-o zi am ajuns din greșeală într-un sat ocupat de cehi, era prin 1918... Îs ai noștri,

îmi zic, sigur că-s ai noştri! Şoferul habar n-avea! Te ducea încotro îi cereai... De-abia trecuserăm de primele case, cînd ce-mi văd ochii: cehii! „Acu, îi zic eu lui Babaev (şoferul meu), întoarce cum ştii." Da eu, cu mitraliera în mînă. „Întoarce, îi zic, pe uliţă, că eu am să trag cu mitraliera. Dacă reuşeşti să întorci maşina, sîntem salvaţi, dacă nu, s-a zis cu noi..." El întoarce, şi eu trag, el întoarce, şi eu trag... După ce-a întors, a băgat în viteză şi, valea! În clipa aceea vreo cincisprezece călăreţi dau năvală după noi. Întorc capul: în spatele nostru praful se înălţa pînă la cer, de nu se mai vedea nimic... Îi aud cum trag din goană: ei spre noi, şi eu spre ei, dă-i şi dă-i... Am tras aşa amîndouă benzile. Închipuie-ţi că ar fi plesnit un cauciuc, ce s-ar mai fi ales din mine? Încă de pe atunci cehii puseseră capul meu la bătaie: „Aduceţi capul lui Ceapaev şi vi-l plătim cu aur!..." Ce se mai strîmbau de rîs băieţii mei cînd citeau fituicile lor! Ba o dată le-au şi răspuns: *„Veniţi la noi, la regimentul «Stenka Razin», că vi-l dăm şi fără aur...!"* Au scris răspunsul, l-au pus într-un plic şi l-au trimis cu un băiat din sat... Multe *istorii* de astea mi s-au întîmplat în viaţă.

— Şi totuşi eşti viu şi nevătămat, spuse Feodor. Cui se datoreşte asta: întîmplării sau iscusinţei? Cine ar putea să ştie? De zeci de ori trebuie să fi fost la un pas de moarte!

— Da, da, încuviinţă măgulit Ceapaev, de zeci de ori, chiar de sute de ori. Îmi spun adesea că am pesemne în pieptu-mi şapte vieţi. Parcă mă ocroteşte o mînă nevăzută... Altul, la primul glonţ, pac! s-a dus.

— Ce crezi, întrebă Feodor, e o întîmplare sau e altceva la mijloc?

— Da de unde, ce întîmplare? Trebuie să ai cap. Capu-i mare lucru! O clipă de zăbavă, şi te-ai dus pe copcă, şi nu numai tu, ci o sută de oameni. Într-o zi, într-un sat, ne-au surprins cehii dormind... Eu mă aflam în celălalt capăt al satului. Am sărit numai cu pantalonii

pe mine, strigînd: „Ura! Ura!..." Eram cu mîinile goale, n-aveam nici un fel de armă, însă băieții au prins curaj și au tăbărît pe dușmani, i-au dezarmat, i-au zdrobit... Și nu numai că ne-am luat înapoi prizonierii noștri, dar am și făcut prizonieri dintr-ai lor. La război, tovarășe Klicikov, trebuie *să te pricepi*, fără iscusință te prăpădești cît ai zice pește.

— Și n-ai chef să te prăpădești, nu-i așa? glumi Feodor.

— Depinde, îi răspunse serios Ceapaev. Crezi că fiecare ține atît de mult la viață? Mai mult chiar, unul și același om nu ține întotdeauna la fel la viața lui așa cum se cuvine. Iată eu, de pildă, pe cînd eram simplu soldat, nici nu-mi păsa: puteau să mă omoare sau să nu mă omoare, îmi era totuna... Cine ar fi avut, mă rog, atîta nevoie de unul ca mine? D-ăștia ca mine, îmi ziceam, găsești cîți vrei. Nu dădeam doi bani pe viață. La trei sute de pași de tranșeele dușmane, mă suiam pe parapet și începeam să urlu cît mă țineau bojocii: „Na, mă, încearcă..." Ba mă apucam chiar să joc, fără să mă gîndesc o clipă la moarte. Mai pe urmă, am văzut că încep să fiu luat în seamă, care va să zică aduc și eu a om... Și, ține minte ce-ți spun tovarășe Klicikov, pe măsură ce mă ridic, tot mai mult îmi prețuiesc viața. N-am de ce să mă ascund de dumneata și am să ți-o spun deschis: am început să-mi schimb părerea despre mine. Cum să-ți spun? Nu sînt o ploșniță, o pramatie, ci un om adevărat, și am poftă să trăiesc cum trebuie, să trăiesc cu adevărat! Nu c-aș fi devenit mai fricos, da am prins mai multă minte. Acum n-aș mai juca pe parapet, nici gînd de așa ceva, n-am chef să mor de pomană...

— Dar în luptă? întrebă Feodor.

— În luptă? Uite, îți jur, spuse aprins Ceapaev, îți jur pe tot ce vrei, că în luptă n-am să fiu niciodată laș. Cînd e vorba de luptă, orice alte gînduri pier. Dar dumneata ce credeai?

— Nu credeam nimic, am întrebat așa, într-o doară.

— Adevărat ? Sau ți s-a suflat ceva despre mine la *statul-major ?*

Feodor nu înțelegea ce voia să spună Ceapaev.

— Colonelașii ăia, urmă Ceapaev, și în vocea lui se simțea o întărîtare greu stăpînită. Acolo, desigur...

— Nici pomeneală, ți-o spun cinstit, îl liniști Klîcikov. N-am vorbit nimic cu nici un „colonelaș" și apoi de ce să vorbesc ?

— A, ei ți-ar îndruga multe...

— Nu le ești pe plac ? întrebă Feodor.

— Mă urăsc, spuse încet și răspicat Ceapaev. Le-am trimis niște telegrame și niște fițuici, că voiau chiar să mă dea în judecată. Numai că războiul le-a încurcat socotelile, altminteri cine știe, poate nimeream în fața tribunalului. Șed tolăniți, nici o adiere de vînt nu le atinge fața, și comandă : aleargă după dracu ! Da eu n-aleg după dracu, să fie ei cine-or fi. Ce mai comandanți ! Cînd le ceri cartușe — n-au, dar la dat ordine-s tari. Da și eu îi înjuram, cum îmi venea la gură... „E un huligan, ziceau ei, ce vrei de la el ?"

— Așadar, tovarășe Ceapaev, întrebă Feodor mirat, dumneata crezi că în Armata noastră Roșie colonelașii comandă ?

— Păi ce, nu ?

— Dar ce fac Consiliile Militare Revoluționare, comisarii, comandanții noștri roșii ?

— Atunci înseamnă că nici Consiliile Revoluționare nu înțeleg uneori nimic, și cred tot ce li se îndrugă...

— Nu, nu-i de loc așa, îl contrazise Feodor. Ai o părere greșită, tovarășe Ceapaev, despre Consiliile Revoluționare. Acolo sînt tovarășii de-ai noștri, oameni care știu ce au de făcut, așa că degeaba îi...

— Așteaptă să iei parte la lupte și ai să vezi, răspunse încet Ceapaev, dar glasul lui nu mai suna nici convingător, nici insistent.

Feodor îi povesti cum s-au organizat Consiliile Militare Revoluționare ; îi explică rostul lor, atribuțiile ce le revin și structura lor. Cu acest prilej văzu că Ceapaev nu știa nimic despre toate acestea, că avea o adevărată revelație. Asculta cu luare-aminte, fără să-i scape nimic, și reținea aproape cuvînt cu cuvînt tot ce auzea — avea o memorie nemaipomenită. Feodor se mira întotdeauna de memoria lui Ceapaev : își amintea cele mai mici amănunte și, cînd nici nu te așteptai, le scotea la iveală.

Lui Feodor îi plăceau aceste lungi și nesfîrșite discuții. Știa că aruncă sămînța într-un pămînt bun. Băgase de seamă că, de la un timp, discutînd cu alții, Ceapaev, ca din întîmplare, dădea drept ale sale idei de-ale lui. Feodor înțelesese că Ceapaev vedea în el un „cunoscător" și, pesemne, se hotărîse să se folosească de această legătură. De la problemele cu privire la conducerea armatei, la tehnică, știință, trecură la punctul cel mai dureros pentru Ceapaev : lipsa lui de cultură. Se înțeleseră ca Feodor să-i dea lecții, în măsura în care timpul și împrejurările vor îngădui... Ce oameni naivi ! Voiau să studieze algebra în fumul prafului de pușcă ! Bineînțeles, nu avură prilejul să facă lecții niciodată, dar ideea, tema aceasta revenea de nenumărate ori în discuțiile lor. Mergeau, de pildă, spre poziție împreună, se antrenau în discuții și deodată aduceau iar vorba :

— Și cînd te gîndești că voiam să studiem împreună, spunea Feodor.

— Ehei ! Parcă ăsta-i singurul lucru pe care am fi vrut să-l facem ; dar din păcate nu toate vrerile noastre pot fi împlinite, răspundea Ceapaev cu amărăciune, cu părere de rău.

Feodor vedea cu ce sete sorbea Ceapaev orice cuvînt nou ; și tare multe lucruri erau pentru dînsul noi ! Era în partid de un an. Ar fi fost firesc să fie lămurit în privința religiei. Cînd colo, într-un rînd, Klîcikov vede că Ceapaev își face cruce.

— Ce-i cu tine, Vasili Ivanovici ? îl întrebă el pe Ceapaev. Comunistul lui Dumnezeu, nu eşti zdravăn la cap ?

La două săptămîni după ce se cunoscuseră, începuseră să se tutuiască.

Ceapaev se fîstîci, însă răspunse înţepat :

— Sînt de părere că şi un comunist poate face ce-i place. Tu nu crezi în Dumnezeu, treaba ta, n-ai decît, dar dacă eu cred, ce-ţi strică ţie ?

— Nu mie ! Nu vorbesc de mine, nu se lăsă Feodor. Dar mă mir de tine : cum poţi tu, un comunist, să crezi în Dumnezeu ?

— Da poate că nici nu cred.

— Dacă nu crezi, de ce-ţi faci cruce ?

— Iac-aşa... Mi-a venit să-mi fac cruce... şi-mi fac.

— Apoi cum se poate... Ce, asta-i de glumă ? continuă să-l convingă cu toată seriozitatea Klîcikov.

Atunci Ceapaev îi povesti o întîmplare din frageda lui copilărie, şi căută să-l încredinţeze că această întîmplare fusese hotărîtoare.

— Cînd eram mic de tot, începu el să istorisească, am furat într-o zi două copeici din cutia milelor de la o icoană ; era la noi acolo o icoană făcătoare de minuni... Am furat şi gata ! Cu bănuţul furat mi-am cumpărat un pepene verde şi am mîncat pînă am simţit că plesnesc, nu alta. Numaidecît după aceea, m-am îmbolnăvit ; am zăcut şase săptămîni în şir. Fierbinţeală, friguri, pîntecăraie, aproape să dau ortul popii. Mama însă aflase că am furat copeicile, şi cîte monezi de argint, de zece copeici, a mai aruncat în cutia milelor ! Zicea că a dat vreo trei ruble în piese de argint de cîte zece copeici şi nu mai contenea rugîndu-se pentru mine la Maica domnului, să mă ierte. Şi ruga ei a fost împlinită ; în a şaptea săptămînă m-am ridicat... Uite, de atunci am rămas cu gîndul că există totuşi o putere de care trebuie să te temi. Şi tot de atunci m-am lăsat de furat. N-aş lua nici măcar un măr din grădina vecinului. Mi-ar fi frică. De gloanţe nici nu-mi

pasă, dar să fur mi-e teamă. E mai presus de puterile mele...

De data asta, Feodor nu stărui, mai tîrziu, însă, aduse adesea vorba despre religie, îi vorbi despre originea ei, şi despre aşa-zisul Dumnezeu. Ceapaev nu-şi mai făcu niciodată cruce. Şi nu numai că nu-şi mai făcu cruce, dar chiar îi mărturisi lui Feodor „că fusese un mare dobitoc cîtă vreme nu înţelesese cum stau lucrurile, însă de cînd a înţeles — gata; dacă ai dat de dulceaţă, nu mai vrei ardei..."

În urma cîtorva discuţii de acest fel, Ceapaev îşi schimbă cu totul părerile despre credinţă, despre Dumnezeu, biserică şi popi; de altfel, pe popi îi urîse şi mai înainte, numai că-i rămăsese totuşi o uşoară teamă să gîndească rău despre ei, i se părea că „deşi sînt mari ticăloşi, sînt totuşi mai aproape de Dumnezeu decît noi".

Pe zi ce trecea Feodor se încredinţa că Ceapaev, acest om aspru, de granit, acest erou-partizan, putea fi supus ca un copil. Puteai să-l modelezi ca pe un boţ de ceară moale pe care-l prelucrezi în noi şi noi forme, numai că trebuia s-o faci cu luare-aminte şi cu pricepere, trebuia să ştii ce „înghite" şi ce nu merge, de la bun început. Principalul domeniu în care-l puteai atrage cu cea mai mare uşurinţă era ştiinţa; primea cu plăcere şi cu dragoste ideile vii. Dar numai atît. În rest, era refractar, potrivnic, uneori îndărătnic chiar. Pînă atunci condiţiile de viaţă fuseseră vitrege cu el, dar iată că i se deschiseră multe nedumeriri, că începuse să vadă căi nebănuite, să-şi însuşească o nouă înţelegere a lucrurilor înconjurătoare. Şi Ceapaev prinse a se gîndi profund la toate aceste lucruri. Se apropia încet, pe nesimţite, sfios, de porţile forecate pe care năzuia să le deschidă şi, tot atît de încet, aceste porţi se dădeau în lături şi înaintea lui se desfăşura larg drumul spre o viaţă nouă.

VIII

ÎMPOTRIVA LUI KOLCEAK

Rămaseră zece zile la Uralsk, aşteptînd ordine. Se plictiseau de moarte; n-aveau nici o treabă. Se învîrteau pe la statul-major al diviziei din Uralsk, cartiruită acolo, şi ţineau legătura cu brigada din divizia lor, care nu fusese încă aruncată în raionul Buzuluk. Le era îngrozitor de urît. Feodor îl întîlni pe Andreev o singură dată şi se opri cu el numai cîteva clipe. Andreev cutreiera mereu frontul şi nu venea la Uralsk decît pe fugă. Se trăsese la faţă, îngălbenise, frumoşii lui ochi albaştri se înfundaseră adînc în orbite şi păreau aproape negri; se vedea că nu doarme cît trebuie, că se agită mult şi nici de mîncat poate nu mănîncă de ajuns. Klîcikov îl întîlni pe coridor la statul-major al diviziei, complet echipat, gata de plecare, cu toate că nu sosise acolo decît cu o jumătate de ceas în urmă. Se uitară lung unul la altul, cu o privire iscoditoare, ca şi cum s-ar fi întrebat: „Ei, ce ţi-a adus nou viaţa: ce-ai cîştigat şi ce-ai pierdut?"

Şi se pare că amîndoi observară acest *nou* ce-şi punea pecetea sa de neşters asupra privirii, feţei, gesturilor omului care a luat contact cu viaţa de luptă.

Discutară cîteva clipe, din mers şi, luîndu-şi rămas bun, se despărţiră...

Ceapaev era peste măsură de nervos; cînd n-avea treabă nu-şi găsea locul. Dacă se întîmpla să se oprească

o zi sau două şi să aştepte ceva, Ceapaev devenea de nerecunoscut. Atunci începea să se agaţe fără cruţare de oameni, să-i dojenească pentru nimicuri, să-i ameninţe cu tot soiul de pedepse...

Forţa sa lăuntrică, energia lui clocotitoare căutau mereu o supapă şi, atunci cînd n-o găseau în acţiune, se descărcau în gol. De descărcat trebuiau însă neapărat să se descarce.

În vremea aceea, divizia din Uralsk îşi avea frontul undeva lîngă Lbişcensk. Acţiunile de luptă nu mergeau nici bine, nici rău : fără înfrîngeri mari, dar fără victorii însemnate. Deodată, o nenorocire : într-o luptă nefericită au pierit o mulţime de oameni. Dincolo de Lbişcensk, frontul se clătină. Regimentul musulman şi cel din Novouzensk fuseseră decimate. Regimentul din Kurilovsk fu trimis urgent în ajutor. O adevărată catastrofă. Şi atît de neaşteptată — ca un trăsnet din senin. Nimeni nu-şi închipuise, nu bănuise aşa ceva ; nici un semn prevestitor. Pînă şi comandantul diviziei din Uralsk — om cu sînge rece şi conducător încercat — îşi pierduse capul, nu înţelesese imediat ce se petrecuse şi, la început, nu ştiu ce să facă. Se sfătui cu Ceapaev şi hotărîră împreună ce măsuri trebuiau luate.

Dar frontul n-a mai putut să fie restabilit. În curînd Uralskul a fost încercuit şi a trebuit să reziste aşa luni întregi...

Îndată ce se primi şi fu transmisă la centru ştirea despre această catastrofă, Frunze numi o comisie specială, dîndu-i ordin să cerceteze cauzele înfrîngerii ; din comisie făcea parte şi Ceapaev, iar Feodor fu numit preşedinte. Ceapaev se simţise, pesemne, jignit că preşedinţia îi fusese încredinţată comisarului şi nu lui, dar nu-şi arătă supărarea decît mai tîrziu. Lui Ceapaev nici nu-i trecea prin cap că în cazul de faţă, în afară de circumstanţele de ordin pur militar, un rol tot atît de însemnat, dacă nu chiar mai mare, îl jucau circumstanţele de ordin politic ; probabil că aşa judecase lucrurile centrul şi de aceea îi

fusese încredințată conducerea întregii anchete lui Klicikov.

Se apucară imediat să strîngă materiale, documente, copii după diferite ordine și dispoziții, buletine, telegrame. Ceapaev luă de la Feodor ordinul brigăzii, în care se vorbea despre atacul atît de neizbutit asupra sătucului Merghenevski. Ordinul constituia cheia cu ajutorul căreia s-ar fi putut găsi explicația celor petrecute, de aceea Klicikov îi atribuia o importanță excepțională. Ceapaev îl studie cu atenție, își formă „o opinie critică" și se așeză s-o dicteze unui dactilograf. Intră Feodor.

— Ai examinat ordinul, Vasili Ivanîci ?

— Și dacă l-am examinat, ce-i cu asta ?

— M-am gîndit și eu mult la el... hai să-l discutăm împreună, propuse Feodor.

— N-ai decît să citești, uite, părerea mea e bătută la mașină.

În glasul și în comportarea lui Ceapaev se citeau o nepăsare prost ascunsă și un fel de nemulțumire, deocamdată neînțelese pentru Feodor.

— Hai, citește-mi tu, zise Feodor, și să discutăm, poate că-i cazul să facem ceva modificări.

— Nu, nici un fel de modificări ! i-o reteză Ceapaev. N-ai decît să faci modificări în concluziile tale, în ce mă privește, ce-am scris — asta trimit.

— De ce ? se miră Feodor, mîhnit de acest răspuns dușmănos.

— D-aia ! De vreme ce ești „președinte", raportează părerea ta. Eu sînt un „specialist"... Eu sînt numai „specialist"...

Repetă înciudat cuvîntul de două ori.

— De ce vorbești așa ? răspunse Feodor supărat. Ce te-a apucat ? Ce rost are să lucrăm fiecare aparte ? Hai să discutăm răspunsul și să-l trimitem împreună.

— Nu, și gata ! se încăpățînă Ceapaev.

Klicikov n-avea poftă să mai stăruie.

— Hai, citește, spuse el, trîntindu-se pe scaun.

Ceapaev citi critica lui la adresa ordinului dat de brigada diviziei din Uralsk; era o analiză destul de bună, amănunțită, temeinică. Feodor se feri să o discute și hotărî să-și trimită raportul separat.

— Ce ai de spus? întrebă Ceapaev.

— După mine, e bine, răspunse printre dinți Feodor.

— Păi de ce să fie rău? ridică deodată glasul Ceapaev. O fi el rău, dar nu la mine, în nici un caz... Da! Eu știu ce fac, nu ca filfizonii ăia... Niște netrebnici, niște ticăloși!

Feodor nu înțelese cui îi dărnuia Ceapaev aceste epitete.

— Niște ticăloși, continuă el cu furie. Vor să-mi taie aripile, să-mi pună bețe-n roate... Dar lasă că le venim noi de hac, le arătăm noi ce putem!

Ceapaev își vărsa mînia pe „blestematele state-majore", pe care le socotea o adunătură de trîntori, fricoși, carieriști, și tot soiul de alte lepădături...

— Stai, Ceapaev, de ce te faci de rîs? îi spuse Feodor, pe jumătate în glumă. Ce dracu te-a apucat așa din senin? Ori ai mîncat mătrăgună?

— De mult am mîncat, a început să mi se aplece, și în glasul lui Ceapaev se simțea un reproș. Te înăbuși, te zbați, dar n-ai de ce te agăța... Pe noi, frate, nu merge să ne sapi cu intrigi. Ceapaev își cunoaște meseria.

— Ce vrei să spui?

— Unul și același lucru: că n-am învățat noi la academii... Da ne descurcăm și fără academii... Lucrăm țărănește și tot facem treabă. N-am purtat epoleți de ghenerał, da și fără ei, slavă domnului, *stratchi* ca noi sînt rari.

— Nu te lăuda, nu te lăuda, Vasili Ivanîci, nu-ți stă bine. Lasă-i pe alții să te... Tu însă... și Feodor duse degetul la buze.

Impresia neplăcută de adineauri îi tot da ghes să-l înțepe într-un fel pe Ceapaev, ca să zic așa, să se răzbune

pe el. Dar cum ? Feodor ştia că slăbiciunea lui Ceapaev era să-l ridici în slăvi ; punctul lui vulnerabil însă era să-i pui la îndoială vitejia, capacitatea, talentul şi mai cu seamă să adaugi cîte ceva şi despre „statele-majore". Momentul era bine ales. Nu mai era nevoie să-l zădărască fiindcă Ceapaev era şi aşa destul de întărîtat :

— Strategia ! Ai face mai bine să taci şi să nu vorbeşti de ea, i-o tumă Feodor.

— Să tac eu ? Tu să taci ! se indignă Ceapaev.

Klîcikov se stăpîni, străduindu-se să pară calm, şi-i spuse încet :

— Uite ce-i, Ceapai... Tu eşti un soldat bun, un luptător curajos, un partizan excelent, dar atît. Să fim sinceri. Ar trebui să ai curajul să recunoşti tu însuţi că, în ceea ce priveşte ştiinţa militară, eşti slab... Ce fel de strateg eşti tu ? Ia gîndeşte-te, cum ai putea tu să fii strateg ?

Un tremur nervos îl scutura pe Ceapaev ; iar ochii săi cenuşii-albaştri, ca de lup, scăpărau de mînie.

— Sînt un strateg prost ? spuse el aproape strigînd. Eu, strateg prost ? Du-te la dracu !

— Ia-o mai domol, jubilă Feodor, mulţumit că l-a atins cît de cît la punctul slab. De ce te enervezi ? Trebuie să înţelegi o dată pentru totdeauna că pentru ca să ajungi un om priceput în problemele militare, pentru ca să cunoşti baza ştiinţifică a strategiei, mai întîi trebuie să înveţi toate aceste lucruri. Or, tu, tu n-ai avut timp de asta, nu înţelegi, omule...

— Nu înţeleg nimic... Nu înţeleg... îl întrerupse Ceapaev. Dac-aş lua comanda unei armate, aş fi în stare s-o conduc !

— Dar un front ? glumi Feodor.

— Şi un front. Crezi că nu ?

— Poate că n-ai avea nimic împotrivă să fii numit comandant suprem ?

— Şi ce, crezi că nu m-aş descurca ? Aş urmări atent ce trebuie făcut, m-aş obişnui şi, după un timp, m-aş descurca. Dacă vreau, pot să fac orice, înţelegi ?

— Cum să nu înţeleg ?

Feodor nu mai încerca sentimentul cu care începuse discuţia, nu mai avea nici ironia cu care-i pusese întrebările. Ceapaev se arătase atît de convins de posibilităţile sale fără margini, încît îl uimise de-a dreptul.

— E foarte bine să ai încredere în forţele tale, îi spuse el lui Ceapaev. Fără această încredere, nu poţi face nimic. Dar oare nu ţi s-a urcat la cap, Vasili Ivanici ? Oare nu e asta lăudăroşenie curată ? Nu-ţi cumpăneşti vorbele, asta-i buba !

Privirea lui Ceapaev deveni şi mai furioasă, ochii îi scăpărau şi mai răutăcios : clocotea de mînie, dar aştepta ca Feodor să sfîrşească.

— Eu ? Eu sînt un lăudăros ? ! ţipă el. Dar în stepă cine a luptat împotriva cazacilor, fără cartuşe, cu mîinile goale ? Cine ? se repezi el la Feodor. Lor ce le pasă, canaliile, de strategia mea ?...

— Nici eu nu te socotesc strateg. Înseamnă, deci, că şi eu sînt o canalie ? îl puse în încurcătură Feodor.

Ceapaev se potoli pe dată, tulburat ; sîngele îi năvăli în obraz ; simţi deodată că nu mai e în stare să spună nimic, ca un copil care a fost prins cu o poznă caraghioasă, stupidă.

Feodor întorsese dinadins întrebarea în felul acesta, ca să-l dezveţe de obiceiul de a arunca orbeşte vorbe grele, jignitoare ; şi asta nu numai pentru că era un obicei nelalocul lui, dar că era şi nespus de primejdios : s-ar fi putut să-l audă nişte răuvoitori, să înregistreze totul, pentru ca mai tîrziu să-l strîngă cu uşa, să i se pună în faţă martori şi documente. Atunci n-ar mai avea încotro şi ar fi foarte prost pentru el.

Or, pe Ceapaev nu rareori îl auzeai înjurînd de mama focului şi statele-majore, şi Consiliile Militare Revoluţio-

nare, şi CEKA [1], şi secţiile speciale, şi comisarii, pe scurt, pe absolut toţi cei ce puteau să-şi manifeste cîtuşi de puţin autoritatea faţă de dînsul. Ţipa, înjura, blestema, ameninţa, şi toate astea fără nici un rost; era de ajuns să-l lămureşti, ca să înţeleagă numaidecît tot, să se declare de acord, renunţînd chiar uneori la părerea lui, ce-i drept, încet, cu greu, în silă. Nu-i plăcea să dea înapoi nici cînd era vorba de o simplă părere. Trebuie menţionat că nu schimba niciodată ordinele pe care le dădea şi din această consecvenţă izvora o deosebită putere de convingere.

Acum, cînd Ceapaev se prinsese în undiţă, Feodor hotărî să ducă pînă la capăt *lecţia* pe care i-o dăduse: să plece şi să-l lase pe gînduri. „Dacă îl vor frămînta îndoielile, va ţine minte şi mai bine..."

Şi cînd Ceapaev îşi reveni puţin din uluială, şi se strădui să-l încredinţeze pe Feodor că „nu asta am vrut să spun... că nu m-am referit decît la ăia" şi aşa mai departe, Feodor îşi luă ziua bună şi plecă.

Întorcîndu-se acasă, la miezul nopţii, Klicikov îl găsi pe Ceapaev în camera lui. Şedea pe un scaun şi, ruşinat, răsucea în mîini o hîrtiuţă.

— Citiţi-o! i se adresă el lui Feodor, întinzîndu-i un bileţel bătut la maşină. De multe ori, cînd era tulburat, jignit sau se aştepta la o ofensă, Ceapaev nu-l mai tutuia. Feodor observă acest lucru şi din felul în care îi vorbise Ceapaev, şi din bileţel. „*Tovarăşe Klicikov*, scria acolo, *vă rog să citiţi cu luare-aminte aceste rînduri pe care vi le adresez. Sînt tare mîhnit de felul în care aţi plecat şi*

[1] *Ceka (Comisia Extraordinară)* — organ al Puterii sovietice pentru pedepsirea spionilor, complotiştilor, teroriştilor, bandiţilor, speculanţilor. A fost creat imediat după Revoluţia din Octombrie în scopul apărării intereselor revoluţiei împotriva atentatelor burghezilor contrarevoluţionari şi sle agenţilor lor. În 1922 a fost reorganizat în C.P.U. (Direcţia Politică de Stat) (n. r.).

că aţi socotit că cele spuse de mine erau adresate dumneavoastră, ceea ce vă aduc la cunoştinţă, căci dumneavoastră nu mi-aţi făcut încă nici un rău, şi dacă sînt sincer şi cam iute, fără să mă sfiesc de loc în faţa dumneavoastră, şi spun tot ce gîndesc despre unele persoane, ceea ce v-a supărat. Dar, ca să nu fie între noi socoteli personale, mă văd silit să înaintez un raport, ca să cer îndepărtarea mea din funcţie, decît să nu mă înţeleg cu colaboratorul meu cel mai apropiat, fapt pe care vi-l aduc la cunoştinţă ca unui prieten. Ceapaev".

Acesta era biletul, cuvînt cu cuvînt, fără cea mai mică modificare. Scrisorica putea să aibă urmări din cele mai grave : raportul fusese deja întocmit. O clipă mai tîrziu, Ceapaev îl arătă. Dacă Feodor ar fi avut o atitudine negativă, sau chiar dacă s-ar fi mulţumit să tacă, chestiunea ar fi ajuns „sus" şi cine ştie ce urmări ar fi avut ? Ciudat lucru : Ceapaev părea să nu ţină de loc la divizia lui, deşi din ea făceau parte regimentele : „Pugaciov", „Razin", „Domaşkin", toate acele regimente eroice, care-i erau atît de dragi. În cazul de faţă îşi spusese cuvîntul trăsătura principală a caracterului său : pentru un lucru cu totul lipsit de însemnătate, pentru un fleac, era în stare să sacrifice pe negîndite, cu ochii închişi, într-o clipă, tot ce-i era mai scump.

Dacă l-ai fi aţiţat într-un astfel de moment, ar fi fost în stare, probabil, să facă cele mai mari prostii.

Feodor termină de citit, se întoarse spre Ceapaev şi, cu faţa strălucind de bucurie, îi spuse :

— Lasă, dragă Ceapaev. Eu nu sînt de loc supărat şi chiar dacă am fost puţin necăjit, e cu totul din altă pricină.

Şi Feodor nu mai adăugă nimic. Abia a doua zi îi destăinui adevărata cauză.

— Uite o telegramă, îi spuse Ceapaev.

— De unde ?

— Din ordinul statului-major, mîine plecăm la Buzuluk... Nu mai mergem la Orenburg... Trebuie să isprăvim ce avem de făcut şi să plecăm...

Se sfătuiră şi hotărîră să nu zăbovească pînă a doua zi dimineaţa, ci să isprăvească totul numaidecît şi să plece noaptea — tot nu era cu putinţă să termine într-o singură zi ancheta cu privire la cauzele înfrîngerii suferite de divizia din Uralsk ; pentru asta ar fi trebuit să se deplaseze la faţa locului, să mai caute unele documente ş.a.m.d. Hotărîră să se ducă fără întîrziere la statul-major al diviziei. Chemară oamenii de care aveau nevoie. Discutară cu ei. După un ceas şi jumătate părăsiră Uralskul, îndreptîndu-se spre Buzuluk.

În zilele acelea, pe linia spre Samara se petrecea ceva de neînchipuit. Spre Kinel goneau sau se tîrau trenuri venind din toate părţile : de la Ufa şi Orenburg, de aproape sau de departe, unele încărcate cu trupe, obuze, alimente, trenuri blindate. Altele se îndreptau în direcţie opusă — trenuri goale, convoaie sanitare, din nou vagoane cu trupe, trupe şi iar trupe... Lungi şiruri de căruţe se scurgeau dinspre Uralsk, iar de acolo veneau încoace trupe.

Se executa o regrupare rapidă. Erau deplasate mase enorme : erau trimise pe front trupe noi, proaspete, şi se retrăgeau în spatele frontului cele vlăguite, demoralizate, care deocamdată nu erau în stare să lupte. Kolceak cucerise Ufa şi înainta spre Volga. Situaţia devenea gravă. Samara era ameninţată, şi o dată cu ea erau primejduite şi alte centre mari de pe Volga. S-ar fi putut ca situaţia să impună o retragere pe Volga, ceea ce ar fi însemnat o lovitură grea pentru Rusia. Comandamentul roşu, vrînd să evite acest lucru, începuse să pregătească cu înfrigurare apărarea, hotărît să reziste cu orice preţ, să îmbunătăţească situaţia, să-i smulgă duşmanului iniţiativa şi să-l alunge înapoi, departe de inima Ţării Sovietice. În raionul Buzuluk se concentra o puternică grupare de

izbire : de acolo urmau să fie date primele atacuri. Divizia 25-a a lui Ceapaev avea o misiune importantă : să-l lovească pe Kolceak drept în frunte şi împreună cu celelalte divizii să-l alunge de pe Volga, avînd ca obiectiv imediat recucerirea Ufei.

În afară de unităţile care veneau de la Slomihinskaia, în afară de brigada lui Sizov — un comandant tînăr şi talentat — brigada care luptase la Uralsk şi fusese trimisă în grabă spre Buzuluk, în raionul Sorocinsk, Diviziei 25 i se mai afecta o brigadă sub comanda unui ofiţer, care peste două săptămîni avea să treacă de partea albilor. Din această brigadă, concentrată în apropiere de Samara, în raionul Krotovka, făcea parte şi regimentul din Ivanovo-Voznesensk.

Kolceak înainta pe un front foarte larg spre Perm, Kazan, Samara. Pe aceste trei direcţii acţiona o armată de aproape o sută cincizeci de mii de albi. Forţele erau aproape egale : noi trimiteam împotriva lor o armată doar cu puţin mai mică decît a lui Kolceak. Prin Perm şi Veatka, Kolceak intenţiona să facă joncţiune cu intervenţioniştii străini, iar prin Samara — cu Denikin ; el se zorea să sugrume, în acest cerc fatal, Rusia Sovietică.

Dar Kolceak a primit cele dintîi lovituri grele în apropiere de Samara ; acolo i-am smuls din mîini iniţiativa ; acolo au fost zdrobite o parte din diviziile şi corpurile lui de armată ; acolo a început destrămarea morală a trupelor lui.

După primele lovituri, nici batalioanele de ofiţeri, nici muştruluiala soldaţilor, nici tehnica — nimic n-a putut să oprească retragerea, în dezordine, a trupelor lui. Ele s-au îndreptat spre Ufa, apoi dincolo de Ufa, spre Siberia, fiind apoi definitiv înfrînte. La luptele de la Belebei au luat parte regimentele din corpul Kappel — floarea, speranţa armatei albe ; la fel ca şi celelalte regimente albe, ele au fost biruite de trupele roşii, ale căror valuri se

rostogoleau nestăvilite, întîmpinate cu entuziasm de populația vlăguită, prădată, ruinată.

Gările și haltele par niște furnicare: oamenii mișună, forfotesc, se înghesuie, se ciocnesc, cad, se ridică, se grăbesc, se zoresc, repede, repede... sosesc trenuri. Din ele țîșnesc, ca apucați, o mulțime de ostași roșii, se împrăștie în toate părțile, împresoară micile clădiri de cărămidă, se așază la coadă, își zăngăne gamelele, se îngrămădesc, se ciorovăiesc, se înfurie, tropăie pe loc, așteptînd apa clocotită pentru ceai; alții se risipesc prin gară și prin casele din împrejurimi, cumpără chibrituri, tutun, *voblă* [1], tot ce găsesc, dau pe gît laptele adus de țărănci, iau pe capete — ca să-și facă provizii — pîinoaie, pîini, pîinișoare, pîinicele... Se perindă într-una, în pîlcuri nesfîrșite și fac gălăgie la șeful comenduirii de stație, ocărăsc cum le vine la gură ordinea și dezordinea, îi aruncă în față tot felul de injurii nenorocitului de șef al comenduirii, cer ceea ce nu este cu putință, jură pe ceea ce nu există, așteaptă ceea ce nu se poate înfăptui: să li se dea îndată o echipă, ori un mecanic, ori o altă locomotivă, ori alte vagoane, sau să li se schimbe vagoanele de marfă cu vagoane de călători. Cînd li se răspunde: „Nu e posibil, n-avem!", la furtuna de proteste și ocări se adaugă amenințările: jură să se răzbune ei înșiși, sau să trimită pe un comandant al lor, care-i va mînca fripți pe toți.

Deodată răsună semnalul.

— Al cîtelea?

— Al treilea.

Și toată această mulțime de nemulțumiți se desprinde ca ieșită din minți de ghișeul șefului comenduirii, gonește peste șine, răstoarnă pe cine întîlnește în cale, năucește oamenii care-i blestemă și-i amenință.

Trei bătăi de clopot. Un șuierat. Trenul pornește și încă multă vreme întîrziații aleargă în urma lui, buluc sau

[1] Un soi de pește din Marea Caspică (n. r.).

unul cîte unul, se agaţă de scări, se anină de minere, se caţără pe acoperişuri... Sau, istoviţi, renunţă să mai alerge, se aşază osteniţi pe şine, apoi umblă de colo-colo fără rost, în aşteptarea unui nou tren, o zi, poate două, cine ştie? Nu observă un tren, scapă alt tren, iar al treilea le pleacă de sub nas...

În vagoanele de marfă e întuneric beznă; nici o luminare, nici o lampă, nici un felinar cît de mic. Soldaţii stau culcaţi de-a dreptul pe scîndurile goale, mînjite de opincile şi cizmele încărcate cu noroi, de gamelele mîzgălite de grăsime, murdare de ciorbă şi de ceai, pline de scuipat şi de chiştocuri. Nopţile sînt lungi, timpul se scurge greu cînd stai lungit în întuneric, în frig, acoperit ca vai de lume cu o manta veche, numai găuri, şi cu un sac de pînză sub cap. În gări, manevre nesfîrşite; vagoanele sînt trase cînd înainte, cînd înapoi, împinse de pe o linie pe alta, mutate de la un tren la altul, cuplate şi iar decuplate, tampoanele se ciocnesc fără milă, de ţi se clatină creierii în cap. Oameni cu felinare mici în mînă strigă şi înjură în noapte. Vagoanele sînt trase undeva, departe, pe o linie moartă, şi lăsate „să mai stea"... Se îngrămădesc acolo trenuri peste trenuri, ticsite cu ostaşi roşii; unii scot nasul prin micuţele ferestre, sar apoi din vagoane, aleargă, alţii urcă, se caţără sus. În jurul garniturii trasă pe „linia moartă" e un du-te vino neîncetat, zi şi noapte; unii se grăbesc după „treburi", alţii ies pur şi simplu să facă mişcare ca să se încălzească, iar alţii caută din ochi peste tot, nădăjduind să găsească nişte traverse, lemne, lăzi — ceva cu ce s-ar putea face foc — alţii se vînzolesc prin preajma gării, nepăsători, toată noaptea, în căutarea unei aventuri.

După multe zile de drum, după îndelungi strădanii, opriri istovitoare prin gări, scandaluri, citeodată bătăi şi chiar schimburi de focuri, au ajuns! Pe uşile larg deschise, bagajele sînt zvîrlite din vagoane, cît colo. Se adună un morman de calabalîcuri, doi oameni înarmaţi cu puşti

stau de veghe, iar ceilalți se duc să dea o mînă de ajutor : coboară caii pe niște podețe, îi împiedică, îi leagă, îi adună herghelie, se instalează în jur și-i păzesc, ca să nu fugă, coboară încetișor tunurile, căruțele cu materiale, automobilele, într-un cuvînt, tot ce-au adus cu ei.

Gata ! Trenul golit privește ca un orfan, cu vagoanele goale, parcă și mai reci. Larmă, înjurături, harababură, învălmășeală, comenzi răzlețe, aruncate la întîmplare, pe care nimeni nu le ascultă încă. Dar iată, răsună o comandă veritabilă :

— Plecăm !

Și începe forfota : toți sînt preocupați, zoriți, fiecare își caută compania, plutonul, grupa... În sfîrșit, toată lumea s-a încolonat... Pornesc. Rîndurile largi, drepte, încep să unduie, căruțele huruie, hodorogesc, caii, odihniți, nechează, sforăie, armele zăngănesc. Din cînd în cînd, răsună cîte o detunătură răzleață... Șirurile de ostași străbat primele verste țanțoș, cu pas vioi, în cadență, cu cîntece puternice, răsunătoare, apoi... Apoi cei rămași în urmă, cei obosiți, cei bolnavi sînt urcați în căruțe, rîndurile se învălmășesc, cîntecele amuțesc : oamenii nu visează nimic altceva decît să se odihnească, și cît mai curînd... Iată și popasul : după cîteva clipe, unii sforăie voinicește, adormiți buștean, alții, neobosiți, cîntă mai departe, ascultă armonica, joacă, sar și chiuie „de mama focului". Din popas în popas, așa, într-una, pînă la tranșee...

Începe viața de luptă.

Comanda brigăzii venită de la Buzuluk e încredințată lui Potapov ; brigada din Sorocinsk o comandă Sizov, iar lui Șmarin i-a fost încredințată, ceva mai tîrziu, comanda brigăzii al cărei comandant trădător o șterse la albi. Divizia s-a grupat. S-au grupat și celelalte divizii ; armatele s-au concentrat, gata de luptă ; întreg frontul a încremenit în așteptarea primelor lovituri.

Primele lovituri erau de o însemnătate covîrșitoare, în ele se afla răspunsul la întrebarea : „a fi sau a nu fi".

„Dacă nu izbutim să le smulgem inițiativa, dacă vom fi aruncați dincolo de Volga și Kolceak va reuși să închidă la sud și la nord cercul fatal (ceea ce-i foarte posibil), atunci însăși Rusiei sovietice i se pune întrebarea: «a fi sau a nu fi?»"

Într-adevăr, primejdia era mult mai gravă și mai apropiată decît o credeau mulți. Uriașul val albgardist împroșcase cu cei dintîi stropi Veatka, Kazan, Samara, Saratov.

Drumul spre Samara era pentru Kolceak cel mai ademenitor, cel mai însemnat, cel mai important: drumul cel mai scurt spre inima Rusiei. Nu degeaba scria pe vagoanele lui: „Ufa-Moscova".

Patrulele călări înaintate apăruseră aproape de tot de Buzuluk. În ultimele zile fusese pierdut și Buguruslanul. Atmosfera era tot mai încordată, dușmanul — tot mai aproape, primejdia — din ce în ce mai mare.

La noi nu fusese încă totul pregătit, nu terminasem cu transporturile, nu ne adunasem toți, drumurile desfundate din cauza dezghețului și ploilor de primăvară ne îngreuiau mișcările, dar nu puteam să mai așteptăm; cu fiecare zi se îngrămădeau alți nori, se apropia vijelia întunecată, îngrozitoare...

Armata Roșie stătea gata de luptă, clocotind de energie, dîrză, cu baionetele regimentelor, brigăzilor, diviziilor ridicate ca țepii zbîrliți ai unui arici. Aștepta semnalul. La acest semnal întregul front se va arunca asupra lui Kolceak, ca să-și măsoare puterea, într-o încleștare hotărîtoare, corp la corp...

28 aprilie... Zi neuitată, zi în care s-a hotărît începutul unei acțiuni de cea mai mare importanță: Armata Roșie pornea împotriva lui Kolceak.

IX

ÎN AJUNUL LUPTELOR

Buzulukul nici nu se gîndea la evacuare. Toată localitatea era în picioare — toată lumea se pregătea de luptă. Comitetul de partid, comitetul executiv, sindicatele se alăturaseră diviziei aflate acolo şi-şi puseseră toate forţele la dispoziţia Armatei Roşii. Lozinca severă „Totul pentru front" se îndeplinea cu stăruinţă, probabil la fel cum se înfăptuise, de sute de ori, în toate centrele asediate.

Buzulukul era ameninţat. Patrulele călări inamice puteau fi văzute la cîteva zeci de verste de oraş. Acolo se refugiaseră de pretutindeni, şi mai ales dinspre Buguruslan, puţinii activişti de soviet şi de partid pe care nu apucaseră să pună mîna patrulele lui Kolceak sau pe care lepădăturile albe, din satele de prin partea locului, n-avuseseră vreme să-i trădeze. Unii intrau imediat în armată, ca simpli soldaţi şi, cînd ajungeau cu regimentele învingătoare în satele lor, îşi reluau lucrul. Alţii nu mai părăseau oastea şi plecau cu regimentele în depărtări necunoscute, ca luptători, ca simpli ostaşi roşii.

În atmosfera încărcată, apăsătoare, în care plutea miros de sînge şi de praf de puşcă, se simţea apropierea unor vremuri epocale, a unei noi etape. Trebuia să vină o zi mare, cu care avea să înceapă o eră nouă, măreaţă.

Se dădeau ultimele dispoziţii, se făceau ultimele pregătiri. Oamenii îşi adunau, îşi încordau toate puterile pentru a se avînta spre ţelul lor unic. În orăşelul acela toropit, modest, prinseră să huruie motocicletele, să gonească automobilele, să galopeze călăreţii în toate direcţiile, să treacă coloane de soldaţi în pas cadenţat, voinicesc.

Statul-major al diviziei era instalat la răscrucea celor două străzi principale: acolo, forfota nu contenea nici zi, nici noapte, acolo se concentra şi se răsfrîngea, ca într-un focar, toată viaţa zbuciumată, zgomotoasă şi zorită a ultimelor zile.

Ceapaev şi Feodor, prieteni la cataramă şi colaboratori nedespărţiţi, puteau fi rareori găsiţi acasă; îşi făceau veacul la statul-major. De la centru soseau mereu ordine şi dispoziţii; de pe teren, de la unităţile lor veneau, de asemenea, tot felul de informaţii, de cereri; se purtau nesfîrşite „discuţii" la telefon, prin fir direct. Firește, convorbirile cele mai lungi şi cele mai aprinse erau cele cu privire la diferitele lipsuri materiale. Dar pe atunci lipsuri erau tot atîtea cît şi probleme, de aceea discuţiile cu unităţile (ba şi cu centrul) aveau loc de obicei pe un ton ridicat şi erau pline de asigurări, rugăminţi, ameninţări „să se procedeze la o schimbare radicală". Ceapaev credea că era de ajuns să facă presiuni asupra „diferitelor consilii ale economiei naţionale" pentru ca să apară pe dată, cu prisosinţă, tot ce era nevoie. Cum vedea sau auzea că există pe undeva douăzeci-treizeci de căruţe, trei-patru butoiaşe de unsoare pentru roţi, sau că într-un depozit s-ar afla vreo sută cincizeci de metri de postav, cîteva căciuli, pîslari sau cojoace, începea să tune şi să fulgere, să stăruie ca totul să fie predat armatei. Lozinca „Totul pentru front" o înţelegea întocmai, cuvînt cu cuvînt. Ceapaev credea că acele fărîmituri şi zdrenţe ar putea hrăni şi îmbrăca întreaga noastră armată de multe milioane de soldaţi. El vorbea adeseori despre ruina eco-

nomică şi despre lipsurile inevitabile, dar, pesemne, nu era încă în stare să-şi imagineze exact cum stau lucrurile şi să tragă, chiar din propriile lui cuvinte, concluziile cuvenite. De obicei Klîcikov îl determina să renunţe la pretenţiile şi tentativele lui nechibzuite şi trebuie spus că reuşea destul de uşor: era suficient să-i aduci două-trei argumente serioase, pentru ca Ceapaev să se declare de acord şi să nu mai scoată nici o vorbă.

Doar fără să scoată o vorbă! Numai aşa! Căci ca să renunţe la cuvintele lui, să şi le retragă, să recunoască el că a greşit şi să o *declare* pe faţă — ei bine, la asta să nu vă aşteptaţi, Ceapaev nu o va face niciodată! Argumentele trebuiau să fie prezentate categoric şi convingător. Nu putea suferi oamenii care se tînguie, care abia deschid gura şi îndeobşte nu ţinea seama de spusele lor, oricît de preţioase ar fi fost.

Îi plăcea vorba răspicată, fermă, cutezătoare. Dar şi mai mult îi plăcea fapta hotărîtă, dîrză, chibzuită!

După două zile, brigada lui Sizov plecase. Se oprise la patruzeci de verste de Buzuluk şi trebuia vizitată.

Vlăguit de atîtea lupte, rănit de două ori, comandantul de brigadă Sizov nici nu-şi mai putea aduna gîndurile, nu era în stare să vorbească liniştit. La douăzeci şi doi de ani arăta ca un moşneag.

Îşi părăsise, încă din 1917, mica-i gospodărie şi intrase în Garda Roşie. I-a fost sortit curînd să-l întîlnească pe Ceapaev. Acestuia i-a plăcut Sizov: îi preţuia vorbele-i înţelepte, iuţeala cu care acţiona şi curajul său uluitor, nechibzuit uneori. Ceapaev l-a numit comandant al cercetaşilor pedeştri. Adeseori Sizov, însoţit numai de doi-trei cercetaşi, se furişa pînă la cazacii adormiţi şi, de cele mai multe ori, pînă la cehi! Deschidea focul, făcea tărăboi, îi dezarma şi o dată îl vedeai că se întoarce cu zece-cincisprezece prizonieri grămadă. Avea la activul său o sumedenie de acţiuni de acest fel: operaţiuni tot atît de îndrăzneţe şi de neobişnuite ca şi cele pe care le între-

prindea și le îndrăgea atît de mult însuși Ceapaev. Pe Irghiz, la Gusiha, într-o luptă cu cehii, Sizov a fost lovit de un glonț în picior. A zăcut cît a zăcut, pînă i s-a urît. Cum i s-a prins puțin rana, a plecat iar pe front. N-a trecut mult și într-o nouă luptă un glonț i-a ciuruit brațul. Nu-i păsa însă de rană, nu-l speria operația, nici durerea, nici tratamentul chinuitor — toate acestea erau fleacuri, dar îi părea nespus de rău să se despartă de tovarășii lui de luptă. Nici de data aceasta n-a zăbovit mult în pat și s-a întors pe front prea devreme.

Luptele necontenite, aprige, de pe frontul din Ural, l-au sleit și de cele din urmă puteri, zdruncinîndu-i nervii și așa destul de slăbiți. Mușchii proeminenți ai obrazului său ars de soare tresăreau nervos; nările mari fremătau ca la sălbăticiuni; părul bălai, de culoarea cînepii, era încîlcit; fruntea înaltă, frumoasă — dar, vai, brăzdată de zbîrcituri — pătată de cerneală; ochii lui cenușii, înroșiți, luceau cu sclipiri metalice, aspre; palmele-i mari de muncitor erau pline de bătături tari: gulerul cămășii stătea veșnic descheiat, ca și cum i-ar fi fost prea cald și s-ar fi înăbușit; glasul nervos îi tremura răgușit, cu inflexiuni false, ascuțite, stridente. Cînd vorbea, părea că vorbește tot trupul lui uscățiv, musculos, mlădios ca un arc: capul i se clătina dintr-o parte într-alta în ritmul cuvintelor, tropăia, lovea cu pumnul. Sizov își cunoștea meritele și nu se lăsa călcat în picioare de nimeni, nici chiar de comandantul său.

Îl zgîndărea și-l rîcîia gloria copleșitoare, ca din basme, de care se bucura Ceapaev în stepă. Pizma îl ameți se, speranțele și dorințele fierbinți îi curmau răsuflarea: „Și de ce n-aș fi și eu un Ceapaev?"

Acest sentiment îl apăsa, risipea sinceritatea și duioșia întîlnirilor cu Ceapaev, întuneca prietenia lor pînă nu de mult neîntinată. Ceapaev simțise această schimbare a lui Sizov, însă în ruptul capului n-ar fi consimțit să-l lase să plece din divizia lui: știa că gloria sa personală se

născuse, se menținea și creștea datorită unor oameni ca Sizov. La rîndul său, Sizov nu l-ar fi părăsit pe Ceapaev pentru că razele gloriei acestuia se răsfrîngeau și asupra sa, pentru că Ceapaev îi deschisese un drum larg, pe care pășeau împreună, antrenîndu-l și pe el pe acest drum cu o admirabilă și nestăvilită însuflețire.

Se întîlniră prietenește. Fără să piardă o singură clipă, se îndreptară imediat spre masă : hartă, ordine, fir direct, telefon... Curierii vor pleca numaidecît după comandanții de regimente, șefii serviciilor de aprovizionare, după medici, comisari... Tabloul e conturat precis și clar... Se pare că totul a fost prevăzut, că nimic n-ar trebui să eșueze, numai că totul trebuie executat întocmai, așa cum ai cînta după note. Dar ca să executi acest cîntec după note, trebuie să fii un mare maestru. În privința asta, Sizov era un maestru strălucit : trei zile mai tîrziu a sosit vestea că schilodise o întreagă divizie dușmană. Ședeau și chibzuiau și discutau, discutau și se certau, nu cădeau de acord, se preveneau reciproc, apoi ajungeau la o înțelegere, adoptînd soluțiile care le păreau tuturor mai înțelepte.

— Ar trebui să adunăm regimentele, spuse Ceapaev. Să le explicăm poate și lor cîte ceva.

— Într-o clipă...

Comandantul brigăzii se sculă și ordonă tuturor comandanților să-și adune imediat ostașii în cel mai mare cinematograf din oraș.

— Și să le spuneți că tovarășul Ceapaev va ține o cuvîntare, strigă el în urma lor. Să se pregătească să-l asculte.

Ar fi greu de spus de ce adăugase aceste cuvinte : în serios, sau în glumă, ca să-și rîdă de Ceapaev, care era atît de amator de „cuvîntări". Tonul lui nu trăda nimic : glasul lui Sizov suna la fel și cînd glumea și cînd comanda.

Peste o jumătate de oră uriașa sală a cinematografului, igrasioasă, neprietenoasă, era ticsită de mantale cenușii :

n-aveai unde să arunci un ac ; un număr şi mai mare de ostaşi rămăsese afară. Pe scenă o masă, şi pe ea, aşa cum e obiceiul, o carafă plină cu apă, un pahar, un clopoţel strălucitor, cu mîner de lemn...

Cum apăru Ceapaev, toţi prinseră să şuşotească, să tuşească grăbit ca să-şi dreagă vocea, să-şi îndrepte cuşmele ca să pară şi ei nişte voinici. Îndată ce rosti primul cuvînt, atît de viguros şi de îndrăgit : „Tovarăşi !", mulţimea de feţe şterse se contopi într-un singur tot, aşteptînd mută şi încremenită, cu atenţia încordată, cuvintele mult dorite.

— Tovarăşi ! spuse Ceapaev, mergem la luptă împotriva lui Kolceak. Mulţi cazaci am bătut noi în stepă, nu sîntem la prima victorie. N-are să ne scape nici amiralul Kolceak...

Mulţimea, pînă atunci tăcută, răbufni într-o furtună de exclamaţii entuziaste, strigăte şi aplauze asurzitoare. Atmosfera se înfierbîntă dintr-o dată. După cîteva clipe, fiecare vorbă pătrundea şi mai adînc în inimi, era primită cu şi mai multă căldură, îndoindu-şi, înzecindu-şi valoarea. Ceapaev avea puse deoparte cîteva fraze de efect şi nu scăpa niciodată prilejul să le folosească în cuvîntările lui. În fond, erau fraze cu totul inofensive, nu aveau nimic deosebit, dar spuse în faţa unor ascultători naivi, simpli, însufleţiţi, pe care şi-i cîştigase, produceau o impresie de necrezut.

— Tovarăşi, eu nu sînt un general vechi, tună Ceapaev. Aştia trimiteau, de la trei sute de verste depărtare, ordinul să se cucerească cu orice preţ cutare colină. Li se raporta că fără artilerie nu se poate, că înălţimea e împrejmuită cu treizeci de rînduri de sîrmă ghimpată... Da lui, diavol bătrîn, ce-i păsa ? Trimitea un nou ordin : „Aţi învăţat gimnastică ? Ştiţi să săriţi ? Atunci, ce mai aşteptaţi ? Săriţi !..."

La această parte a cuvîntării, auditoriul izbucni într-un hohot de rîs, manifestîndu-şi zgomotos dragostea faţă

de orator. Evocarea naivă şi simplistă le era pe plac, nimerea drept la ţintă.

— Ei bine, eu nu sînt un general, urmă Ceapaev încîntat, răsucindu-şi mustaţa. Eu sînt mereu cu voi şi întotdeauna în frunte, iar dacă-i vreo primejdie, apoi pe mine mă paşte mai întîi. Primul glonţ spre mine zboară. Dar sufletul e dornic de viaţă, cine are chef să moară? Am să aleg locurile în aşa fel, încît toţi să scăpaţi teferi şi nici eu să nu mor de florile mărului. Iată cum ducem noi războiul, tovarăşi...

Cu astfel de cuvinte şi pe acelaşi ton îşi ţinea toată cuvîntarea. De altfel trebuie să recunoaştem, spre meritul lui, că nu-i plăcea să pălăvrăgească mult: nu pentru că n-ar fi fost în stare, ci pentru că era conştient de avantajele unei cuvîntări scurte.

După cuvîntarea lui Ceapaev, vorbi Sizov, dar era greu să mai aibă succes. Nici Feodor nu produse cine ştie ce impresie. După discursuri urmă un concert: o improvizaţie atît de reuşită, cum nu puteai găsi decît pe atunci şi, cu siguranţă, numai pe front.

Cînd ultimul orator îşi termină ultimele cuvinte, ce păreau că mai stăruie în aer în aşteptarea cuvintelor următoare, începu să răsune o armonică. De unde şi cînd apăruse armonistul pe scenă nu observase nimeni, fără îndoială însă că acţiona dintr-un ordin nevăzut şi neauzit. Şi ştiţi ce cînta? „Kamarinskaia"... Cu atîta foc, de simţeai furnicături în picioare de dorul jocului. Ceapaev sări sprinten în mijlocul scenei şi-i dădu drumul... Întîi, lin ca o lebădă, cu trupul arcuit, rotindu-se în cerc. Pe urmă cu paşi mărunţi, pe călcîie, ca la ceciotka [1]. Şi cînd, fremătînd de entuziasm, mulţimea, ca o singură fiinţă cu mii de capete, începu să chiuie, să strige, să bată din palme, Ceapaev apucă cu mîna stîngă frumoasa lui sabie, încrustată cu argint, şi începu să facă

[1] Dans popular rus, un fel de bătută (n. r.).

figuri, lăsîndu-se pe vine, de-i zuruiau pintenii, iar căciula îi căzu pe o ureche. Ce mai bucurie pe armonist, un voinic din Veatka, cu faţa împodobită cu un nas acvilin, lucios, şi cu ochi micuţi, ca de elefant. Şi avea şi de ce: Ceapaev în persoană juca în cîntecul armonicii lui răguşite şi hodorogite de atîta zdrăngănit.

Ultima săritură, ultimul salt de joc voinicesc, şi Ceapaev se dădu sprinten la o parte, scoase o batistă cenuşie, cam soioasă — nici un colţişor nu era curat — şi-şi şterse năduşeala de pe faţa-i veselă şi mulţumită.

Vreme de un ceas scena n-a stat o clipă goală: dansatorii ţîşneau din sală nu cîte unul, ci în grupuri. Erau atît de mulţi amatori, încît începu o adevărată concurenţă. Cei care uitau să plece de pe scenă erau izgoniţi fără multă vorbă: ai jucat destul, mai lasă şi pe alţii!

După dansatori, veni rîndul povestitorilor-declamatori care spuneau nişte prostii, de-ţi venea să te apuci cu mîinile de cap. În vremea aceea, pe front nu se găseau nici cărţi, nici culegeri de versuri sau de cîntece revoluţionare. Toate acestea ajungeau rareori pe front şi, în afară de strigături şi de cîntece ostăşeşti de masă, soldaţii nu ştiau mare lucru.

După recitări, îşi dădură drumul, cît îi ţineau bojocii, cîntăreţii: nici ei nu-şi băteau capul prea mult cu alegerea cîntecelor: cîntau ce le trăsnea prin cap. Pierdere de vreme! În schimb cîtă veselie şi sănătate! Cîtă sinceritate şi pitoresc! Cu cîtă bucurie se odihneau luptătorii după marşurile lungi, după luptele grele, uitînd de viaţa din tranşee, monotonă şi încordată, uitînd de foamea care-i chinuise cumplit. În zilele ce urmară, în grupurile adunate pe ulîţele noroioase, la masă, în grajduri, în timp ce se ronţăiau seminţe, nu se mai vorbea aitceva decît despre veselul miting-concert. Şi în centrul tuturor discuţiilor şi aducerilor aminte stătea figura lui Ceapaev. Comandanţi ca dînsul sînt iubiţi de os-

taşi... În zori conduce pe cîmpurile învăluite în ceaţă lanţurile de trăgători şi coloanele la asalt, la atac, la luptă, iar seara joacă împreună cu ei „Kamarinskaia" în sunetele armonicii! Pe vremea aceea se simţea cu adevărat nevoia de *astfel* de comandanţi ca Ceapaev, ieşiţi din rîndurile masei de ţărani şi întruchipînd organic toate caracteristicile ei. Îndată ce masa se va maturiza, această nevoie va dispare. Ba chiar de pe atunci, un Ceapaev n-ar mai fi avut ce face, de pildă în regimentul ţesătorilor din Ivanovo-Voznesensk: acolo cuvîntările sale primitive n-ar fi avut nici un succes, acolo atitudinea conştientă, calmă ar fi fost mai preţuită decît îndrăzneala necugetată; acolo, tovarăşii ar fi luat parte cu mai multă tragere de inimă la o convorbire sau la o adunare, decît la „Kamarinskaia"; acolo ar fi vorbit cu Ceapaev ca de la egal la egal, fără priviri admirative şi fără ca, văzîndu-l, să le strălucească ochii de fericire. De aceea lui Ceapaev nu-i prea plăcea să se ducă pe la regimentul ţesătorilor din Ivanovo, care erau atît de zgîrciţi cu primirile triumfale şi entuziaste.

Cînd se prezentă pentru prima oară la secţia politică a diviziei, Feodor simţi o primire ostilă, rece, şi îşi dădu seama că existau probabil unele idei preconcepute. „Care o fi cauza?" se întreba el nedumerit şi nici prin minte nu-i trecea că atitudinea lipsită de bunăvoinţă a lucrătorilor politici faţă de „partizanul şi bătăuşul" Ceapaev se răsfrîngea în mod automat şi asupra lui, „comisarul lui Ceapaev".

Mai mult. La secţia politică se şi cunoşteau legăturile de prietenie dintre Klîcikov şi Ceapaev, iar explicaţia pe care o dădeau era cît se poate de simplă: sau căzuse „comisarul nostru" sub influenţa lui Ceapaev şi face sluj în faţa eroului, nefiind decît o paiaţă care acţionează inconştient sub imperiul voinţei celuilalt; sau altă presupunere: „comisarul nostru" nici n-avea nevoie de în-

rîurirea cuiva, deoarece el însuşi e un fel de partizan şi un „semeţ", ca şi Ceapaev...

Unii gîndeau într-un fel, alţii gîndeau în alt fel, însă toţi erau de aceeaşi părere că, de la bun început, „comisarul trebuie pus la punct". De aceea, cînd Feodor sosi la secţia politică a diviziei, şeful secţiei, fără să-i spună un cuvînt despre muncă, despre nevoi, despre planuri, se grăbi să-i vîre în mînă, cu o bucurie răutăcioasă, o hîrtie şi apoi, privindu-l batjocoritor drept în ochi, căută să vadă efectul acestei hîrtii. Era o citaţie prin care Klîcikov era chemat să se prezinte în faţa tribunalului în calitate de „acuzat". La început, Feodor nu pricepu nimic, pe urmă, aducîndu-şi aminte de ceva, izbucni în rîs. Rîjikov (şeful secţiei politice), care se aşteptase, pesemne, la cu totul altceva, se uită la Feodor nedumerit.

— Te cheamă în faţa tribunalului! strecură el printre dinţi.

— Da, ştiu... Un fleac... Nu mă duc... Să vă spun cum s-a întîmplat. Cînd am fost ultima dată la Samara, mergeam împreună cu Ceapaev: pe amîndouă părţile, nămeţi uriaşi, drumul îngust, strîmt, cu neputinţă să te dai în lături, decît dacă te băgai în troiene. Şi iată că deodată apare într-o sanie un filfizonaş, mi se pare un comisar de legătură, nu-mi mai aduc aminte. Ştiu doar că era foarte ferchez şi dichisit. Se vedea cît de colo că se strecurase întîmplător în partid. Pe scurt, ticălosul vine în goana mare peste noi, şi nu zice nici pîs! Ne înghesuie cu sania şi ne sileşte să sărim în zăpadă, altfel calul lui ne-ar fi călcat în picioare. M-a scos din sărite şi mi se pare că i-am promis o palmă pentru mojicia lui. A oprit calul, s-a dat jos din sanie, ne-a întrebat cum ne cheamă şi şi-a notat numele meu şi al lui Ceapaev. Asta-i tot. Şi acum a depus plîngere la tribunal.

Pe măsură ce Feodor istorisea cu dezinvoltură povestea asta stupidă, faţa lui Rîjikov îşi pierdea tot mai mult ex-

presia triumfătoare şi răutăcioasă de la început. Se vedea că „povestea" era cu adevărat stupidă şi că nu era de loc cazul să se bucure că „comisarul nostru şi-a făcut într-adevăr de cap... Îl cheamă în faţa tribunalului..."

Totul era un fleac. Pe de altă parte, înfăţişarea lui Feodor, atît de simplă şi de prietenoasă, felul lui de a se purta şi de a vorbi dovedeau că nu era cîtuşi de puţin „un partizan şi un bătăuş". Părerea lui Rîjikov despre Feodor începu să se clatine chiar după prima lor întîlnire, iar în cele din urmă se schimbă cu desăvîrşire; pe cît de bănuitor şi ostil fusese la început, pe atît de sincer şi de încrezător deveni mai tîrziu.

Feodor răspunse tribunalului că e un caz lipsit de importanţă şi că n-are timp să vină, deoarece luptele sînt pe cale să înceapă şi că socoteşte prezenţa lui mai necesară acolo. „De altfel, scria el, mă socot obligat să mă supun oricărei hotărîri pronunţate în lipsă, dar vă aduc la cunoştinţă că lucrurile s-au petrecut după cum urmează..."

Şi făcu o relatare în scris, amănunţită, arătînd cum s-a petrecut totul de la început şi pînă la sfîrşit. Tribunalul înţelese despre ce era vorba; fu crezut, i se dădu cîştig de cauză şi nimeni nu-l mai stînjeni cu nimic. Mai tîrziu s-a aflat că, în timpul verificărilor, filfizonul cu pricina a fost dat afară din partid, ca un element strecurat întîmplător în rîndurile partidului.

Între Klicikov şi Rîjikov şi, prin aceasta, cu toţi ceilalţi lucrători politici se statorniciră repede relaţii dintre cele mai bune. Klicikov îi convinsese repede că tot ce li se spusese despre Ceapaev erau născociri absurde şi că de fapt Ceapaev era cu totul altfel decît şi-l închipuiau.

Numai o singură dată, şi asta la început de tot, a avut loc o discuţie neplăcută şi violentă, cu privire la stabilirea atribuţiilor. Problema împuternicirilor şi a împărţirii atribuţiilor între comisar şi conducerea secţiei poli-

tice a diviziei a fost, în general, de-a lungul întregului război civil, una dintre problemele încîlcite, aprig dezbătute. De aceea nu-i de mirare că ea a constituit un motiv de supărare, ce-i drept de scurtă durată, între Rîjikov şi Feodor.

Rîjikov susţinea că secţia politică trebuie să aibă autonomie deplină, legătură direct cu armata, să nu răspundă de loc faţă de comisar, consimţind numai să-i dea din cînd în cînd informaţii foarte sumare. Feodor, dimpotrivă, avea cu totul alt punct de vedere şi, referindu-se la diverse instrucţiuni şi hotărîri cu care se înarmase din belşug la Samara şi pe care le cercetase cu atenţie şi le studiase, îl combătea acum, fără milă, pe Rîjikov „pe bază legală". Problema a fost rezolvată foarte lesne, dar nu datorită discuţiilor în contradictoriu sau argumentelor invocate de unul şi de celălalt, şi nici pe baza motivărilor formale, referirilor la diversele „paragrafe", ci însăşi viaţa de front a dat soluţia. Chiar din primele zile şi săptămîni, Feodor s-a convins că nu poate şi nu are timp să le facă singur pe toate — să conducă munca de agitaţie şi propagandă, să se ocupe de problemele organizatorice ale muncii politice, să îndrumeze sistematic şi amănunţit activitatea în mijlocul populaţiei, să urmărească zilnic prezentarea la timp a rapoartelor şi dărilor de seamă, treburile serviciilor de statistică şi informaţii, să menţină legătura cu celulele şi să cuprindă vastul domeniu al muncii cultural-educative.

Toate acestea constituiau o sarcină directă a secţiei politice şi, prin urmare, şi a şefului ei. Cît priveşte comisarul căruia i se întîmpla uneori să plece pe cîte cinci sau şase zile în şir pe la brigăzi, fără să mai treacă în acest timp pe la centrele diviziei, lui îi venea tocmai bine să observe pe teren ce şi cum *se face*, ce şi cum *trebuie* făcut, care probleme erau de urgenţa întîi, care de urgenţa a doua, a treia, unde era nevoie de forţe,

asupra cărei munci trebuiau ele concentrate în momentul respectiv.

Cîntărind situaţia în raport cu aceea a unei divizii, ba chiar într-un cadru mai larg, Feodor se mărginea doar să semnaleze problemele principale, să indice chestiunile care nu sufereau amînare, dînd în acest sens directive secţiei politice; acolo erau realizate cu forţe proprii, cu metode proprii şi cu ajutorul aparatului secţiei politice. În felul acesta, Klicikov nu numai că s-a împăcat, dar s-a şi apropiat de secţia politică, şi în viitor n-a mai avut, pînă în ultima zi, nici un singur conflict cu secţia politică, nici măcar divergenţă de păreri. A înţeles că *nu trebuie* să comande secţiei politice, ci trebuie numai *să o ajute* şi să supravegheze cum se traduc în viaţă directivele principale.

Secţia politică absorbea mereu, ca un burete uriaş, nenumărate informaţii, fapte şi o bogată experienţă, de la unităţi şi de la populaţia din împrejurimi, apoi, după ce asimila această experienţă — se ţineau tot felul de consfătuiri, şedinţe, sau numai analize individuale — o răspîndea prin intermediul numeroaselor cadre de organizatori şi agitatori, sub forma unui mare număr de foi volante, apeluri, instrucţiuni şi îndrumări.

Şi, de bine de rău, munca politică s-a desfăşurat totuşi neîntrerupt nu numai în unităţile militare, ci şi în rîndurile populaţiei din zona apropiată de front. Călări, pe jos sau în „chibitce roşii", agitatorii comunişti mergeau prin cătune şi sate şi explicau populaţiei unde se duce Armata Roşie, de ce se îndreaptă într-acolo, în ce scop a fost creată, ce se petrece în Rusia sovietică şi ce se întîmplă dincolo de graniţele ei. Adeseori nu ştiau nici ei prea mult, căci n-aveau de unde să ştie, adeseori, nici nu erau în stare să vorbească cumsecade, în schimb, aduceau întotdeauna la cunoştinţa oamenilor esenţialul; erau făclii ce răspîndeau lumina, purtători de cuvînt, dascăli... Uneori se apucau să organizeze spectacole, făceau rost de

cîte o lanternă magică, se chinuiau cu ea şi proiectau filme pe perete — care erau adevărate minuni pentru cîte un sătuc prăpădit, uitat de lume, populat pe jumătate de tătari care nu se depărtaseră niciodată de sat pe o rază mai mare de treizeci-patruzeci de verste...

Cu ostaşii roşii e mult mai uşor de lucrat ; ei sînt întotdeauna adunaţi la un loc, pregătiţi, organizaţi, şi-apoi nivelul lor poate fi comparat cu cel al populaţiei săteşti ? Afară de asta, munca politică cu ostaşii roşii se ducea şi fără secţia politică, prin celulele de partid din unităţi ; ele nu cereau de la secţia politică decît ajutor material şi documentare proaspătă — cît despre muncă, de cele mai multe ori se descurcau singure.

Şi ce fel de activitate se ducea în regimente ? Diferită, în funcţie de locul unde se afla regimentul şi de ceea ce făcea el. În spatele frontului, cînd treceau la odihnă, se putea desfăşura o muncă sistematică, se putea lupta zi de zi pentru lichidarea neştiinţei de carte, se puteau ţine cît de cît conferinţe, se puteau organiza la anumite ore lecturi cu glas tare. Se putea face mult. Şi se făcea. Pe cînd în marş, în timpul luptelor, săptămîni în şir nu luai în mînă un ziar, nu era timp de conferinţe, de mitinguri. Lupta e luptă ! Cînd prindeau cîte o clipă de răgaz, ostaşii abia aşteptau să se trîntească jos, să închidă ochii cît mai repede, să doarmă pe săturate, să-şi dreagă cizmele găurite, să-şi bată o pingea desprinsă, să-şi mai refacă forţele, să se pregătească pentru un nou marş, ce urma să înceapă a doua zi de dimineaţă.

Cînd inspectau regimentele, nu ştiu cum se întîmpla că, de obicei — în mod tacit, fără să se înţeleagă dinainte — Feodor nu apuca să stea de vorbă cu toţi comandanţii, iar Ceapaev nu apuca să cunoască mai îndeaproape celula de partid şi să se pună la curent cu desfăşurarea muncii politice. Ceea ce nu reuşea să facă unul din ei, neapărat izbutea să facă celălalt. Şi cînd plecau

mai departe și discutau între ei pe drum, cunoșteau de minune toată viața regimentului, îl aveau ca în palmă. Trăiau și munceau strîns uniți și în bună înțelegere.

Cînd s-a dezlănțuit ofensiva generală împotriva lui Kolceak, dezghețul era în toi; pe rîuri gheața începuse să crape, descătușînd apele; la început pe înălțimi, iar apoi, în scurt timp, și prin văi, pămîntul prinsese a se dezgoli; pîraie și pîrîiașe desfundaseră drumurile; prin zloată, pe pojghița subțire de gheață, nu se putea străbate nici cu artileria, nici călare, iar în unele locuri, nici măcar cu piciorul. Pe meleagurile acelea se înscăuna domnia primăverii.

Se circula nespus de greu, așa se și explica, în parte, încetineala cu care au înaintat la început trupele roșii. Dar numai în parte, fiindcă mai erau și alte cauze. Imediat după primele ciocniri, trupele de avangardă ale lui Kolceak se opriseră ca și cum ar fi stat pe gînduri. Între timp loviturile au început să cadă una după alta, din toate părțile. Trecerea regimentului Taras Șevcenko de partea noastră a încurcat toate socotelile dușmanului și a sporit din capul locului curajul unităților roșii care luptau în acel sector. Fără să dea răgaz dușmanului ca să-și vină în fire, trupele roșii au început să preseze tot mai unite, tot mai hotărît. Frontul inamicului fusese clătinat. I se smulsese inițiativa. Momentul de cotitură se apropia, era vădit nu numai pentru un ochi experimentat. Speranțele creșteau. Forțele sporeau. Ofensiva, în plină desfășurare, prevestea victoria.

X

SPRE BUGURUSLAN

În ziua aceea de pomină, începuse o înaintare generală pe întregul front. Ciocniri izolate avuseseră loc, bineînțeles, și înainte de asta.

Pe front nu se cunosc antracte.

Pe la douăzeci aprilie, în săptămîna Paștelui, avuseseră loc primele lupte cu dușmanul, care își continua marșul victorios de la Buguruslan spre Buzuluk. Brigada lui Sizov, împărțită pe regimente, se afla pe malul stîng al rîului Borovka, stăvilind năvala albilor. Regimentele ajunseră cu mare greutate la rîu, din pricina drumurilor desfundate și a șuvoaielor de primăvară, adînci, vijelioase. Era cu neputință să înaintezi cu artileria; mitralierele fuseseră demontate și transportate în saci. Îndată ce regimentele ajunseră la rîul Borovka, începură luptele care nu mai conteniră pînă la Ufa.

În timpul unei operații militare la Buguruslan, Sizov era cît p-aci să cadă în ghearele albilor; scăpase numai printr-o întîmplare fericită. El, Vihor și vreo șaptezeci de călăreți se strecuraseră în spatele dușmanului, și acolo observaseră o baterie care se deplasa printr-o văiugă. Porniră în galop, dar îndată ce se apropiară ofițerii artileriști, dîndu-și seama cu ce fel de călăreți aveau de-a face, începură să tragă cu șrapnele în ostașii roșii. Se vedea că servanții refuză să tragă, iar ofițerii îi loveau cu

săbiile şi cu mînerele pistoalelor, dar nu-i puteau determina să tragă. Atunci Sizov trimise cea mai mare parte a detaşamentului să execute o manevră de întoarcere, abătînd asupra acestei părţi atenţia albilor, iar el cu Vihor şi cîţiva călăreţi se strecurară într-o altă văiugă şi ajunseră în goana mare aproape de tunuri. Uluiţi, ofiţerii îşi scoaseră *Mauser*-ele, dar era prea tîrziu: în plină viteză, Vihor îi crăpă capul unuia, altuia îi răpuse calul, iar pe ceilalţi îi trîntiră la pămînt propriii lor servanţi şi-i călcau în picioare sau îi ţineau cu braţele răsucite la spate. Totul se petrecuse cu iuţeala fulgerului; ai fi zis că servanţii nu aşteptaseră decît apropierea călăreţilor. Numai cei care-i ţineau pe ofiţeri cereau din priviri îndurare; ceilalţi încremeniseră, cu mîinile ridicate în sus. Nici un ofiţer nu rămase în viaţă, dar de soldaţi nu se atinseră. Bateria fu îndreptată împotriva regimentului, în ajutorul căruia se grăbeau albii s-o ducă, iar regimentul, dîndu-şi seama că se găseşte într-o situaţie desperată, se predă unităţilor roşii care înaintau spre el. Vihor rămase să conducă această operaţie, iar Sizov, însoţit de vreo zece agenţi de legătură, porni în galop mai departe, spre coloana de transport. În timp ce galopau pe lîngă căruţele pline cu încălţăminte şi bluze militare, li se tăia răsuflarea de bucurie la gîndul că toate acestea vor fi ale ostaşilor roşii. Căruţaşii nu opuseră rezistenţă; unii rămăseseră înmărmuriţi de întorsătura aceasta neaşteptată, alţii nu înţeleseseră ce se întîmplă şi, luîndu-i pe călăreţi drept „ai lor", crezură că sînt întorşi din drum pentru a merge „în altă direcţie". Şi aşa, întreaga coloană de transport, numărînd cîteva sute de căruţe, ajunse în mîinile regimentelor roşii.

Nu departe de coloana de transport se afla statul-major al diviziei albe; acolo se stîrnise o panică de nedescris: în astfel de prilejuri se exagerează întotdeauna proporţiile atacului, aşa se explică de fapt şi panica ce-i cuprinsese şi care uşurase „atacatorilor" victoria şi captu-

rarea unei prăzi atît de bogate. Şi de data asta lucrurile se petrecuseră ca de obicei : nimeni nu se gîndise să ia vreo măsură, nimănui nu-i ardea de nimic, nimeni nu examina situaţia ca să stabilească adevărul. Fiecare se gîndea numai cum să-şi scape pielea... Primul care ţîşni din izba statului-major fu comandantul diviziei, colonelul Zolotozubov ; împreună cu preotul diviziei sări într-o cabrioletă care stătea în permanenţă înhămată şi o luă la goană. Peste tot fugă nebună, ţipete, învălmăşeală, ploaie de înjurături, ameninţări.

Între timp, vreo zece călăreţi roşii trecură în galop, valvîrtej, printre ofiţerii de stat-major înspăimîntaţi, mărind cu chiote, împuşcături şi somaţii de predare panica şi aşa de nestăvilit. Sizov porni în urmărirea comandamentului diviziei şi era gata să-l ajungă şi să-l lovească cu sabia, cînd popa din trăsură se întoarse şi trase ; glonţul lovi unul din picioarele dinainte ale bidiviului. Fugarul începu să şchioapete şi să înainteze tot mai încet. Atunci se opri şi cabrioleta ; colonelul sări jos şi deschise foc cu *Mauser*-ul. Al doilea glonţ nimeri calul în cap ; acesta se clătină şi se prăbuşi, dar în cădere Sizov reuşi să-şi scoată piciorul din scară şi, cum atinse pămîntul, o luă la fugă spre o pădurice din apropiere. La marginea ei un ţăran mîna o căruţă cu doi cai de povară, voinici. Sizov se repezi spre el. Nu era timp de discuţie : îl ameninţă cu revolverul, sări pe unul din cai, tăie hăţurile cu o lovitură de sabie şi porni glonţ înapoi, spre locul în care îşi lăsase tovarăşii. Panica se potolise însă. Albii îşi dăduseră seama că primejdia nu era chiar atît de mare. Tovarăşii lui Sizov fuseseră, pesemne, luaţi prizonieri, ori poate chiar măcelăriţi ; Sizov nu mai găsi pe nimeni. Numai în timp ce trecea ca o săgeată prin faţa izbei în care fusese statul-major, îl zări pe unul din ostaşii lui, fără cal, cu obrazul plin de sînge. Se îndreptă glonţ spre el, strigîndu-i să sară în spatele lui, pe crupa lată a calului. Fără să piardă o

clipă, ostaşul se avîntă dintr-o săritură pe cal, agăţîndu-se de Sizov de era cît pe ce să-l dea jos.

Aşa galopară împreună, după ce-şi desprinseseră mai întîi semnele de luptători din Armata Roşie, trecînd în goană prin spatele căruţelor şi prin dosul izbelor, către o colină, spre care, după socotelile lui Sizov, trebuia să se apropie un regiment de-al lor. Drept înainte, în mijlocul drumului, stătea un grup de călăreţi; nu era chip să-i ocolească. Cine să fie? Cînd ajunseră mai aproape, văzură că erau tovarăşii lor: părăsind coloana de transport, se strînseseră acolo şi nu mai ştiau cum să treacă prin luminiş, sub focul inamicului, spre regimentul lor, care înainta în cîmpie. Calul lui Sizov, deşi voinic, nu era bun pentru o astfel de ispravă, şi Iaşka Galah, unul dintre cei mai destoinici şi mai viteji însoţitori ai lui Sizov, înţelese repede asta.

— Tovarăşe comandant, zise el, ia calul meu, eu o să merg pe jos. De m-or prinde, o să le spun că am fost mobilizat, poate nu mi-or face nimic. Se mai întîmplă să te lase în pace.

Nu era timp de tocmeală. Sizov sări de pe iapa lui voinică, cu crupa lată, o lăsă soldatului şi urcă pe calul lui Iaşka, iute ca focul. Se înşirară prin flanc şi porniră. Rămas singur, Iaşka Galah o luă încet înapoi, spre coloana de transport. (S-a înapoiat la brigadă abia după trei săptămîni; a istorisit că se ascunsese printre căruţaşi şi că ostaşii-ţărani nu se atinseseră de el, nici nu-l denunţaseră. Nu izbutise să fugă mai repede, deoarece căruţele, reuşind să scape de regimentul roşu, fuseseră trimise înapoi.)

Străbătură cîmpia în goană. Gloanţele repezi şuierau, cîntau, bîzîiau ca albinele; doborîră doi călăreţi care rămaseră pe întinsul cîmpiei. Ceilalţi ajunseră la ţintă. Ajunse şi Sizov. Chemară repede de la celălalt flanc un pluton de cercetaşi călări şi, luînd-o înaintea regimentului, plecară în grabă să taie drumul coloanei de trans-

port ce se îndepărta. O parte din căruțe apucase să se retragă, însă cea mai mare parte căzu în mîinile regimentului; echipamentul capturat fu de mare ajutor brigăzii lui Sizov, desculță și în zdrențe.

Nu strică să arătăm că regimentelor, brigăzilor și diviziilor nu le prea plăcea să trimită prada de război „mai sus, pentru a fi repartizată tuturor"; de obicei și-o opreau, uneori își făceau chiar rezerve, își satisfăceau nevoile pînă la saturație (ceea ce se întîmpla rar) și trimiteau „sus" numai surplusurile care, categoric, nu le erau de nici o trebuință și pe care nu aveau unde le pune. Procedau în felul acesta nu numai cu îmbrăcămintea, încălțămintea și alimentele; același lucru se întîmpla și cînd era vorba de puști, cartușe, mitraliere și chiar de... tunuri. Așa se făcea că uneori la cutare regiment găseai cu greu zece mitraliere, pe cîtă vreme altul avea aproape o sută, și nimeni n-ar fi suflat o vorbă, n-ar fi spus în ruptul capului că au o sută; știau să doseaască acest surplus chiar și la diverse controale. Cît despre „rapoarte" și „dări de seamă" nici prin gînd nu le-ar fi trecut să indice în ele cifrele adevărate! În această privință secretul era atît de bine păstrat, încît nici un comandant de brigadă nu-i spunea adevărul „nici chiar lui Ceapaev". De altfel, Ceapaev nici nu căuta vreodată să-l cunoască, ci atunci cînd dădea ordinele avea în vedere întotdeauna — cu toate că nu spunea nimic oficial despre asta — douăzeci sau treizeci de mitraliere în plus, ba uneori chiar și vreun tun „neînregistrat", pe care-l zărise din întîmplare sau despre care auzise de la vreun nătăfleață din regiment, ce nu știa să-și țină gura. Cifra care indica numărul armelor existente rămînea multă vreme neschimbată în rapoarte. Să nu se creadă însă cumva că n-ar fi existat și pierderi. Pierderi erau, numai că oamenilor nu le convenea să vorbească de ele și ar fi fost poate chiar rușinos, de aceea pierderile erau trecute sub tăcere și înlocuite din tainicele și neseca-

tele „rezerve proprii". Dacă nu se spunea nimic despre pierderi, apoi nu se spunea tot adevărul nici despre „prada de război" ; în această privinţă oamenii manifestau o „perspicacitate" deosebită ; preferau să nu alerge după o glorie trecătoare, de aceea, pentru a-şi mări „rezervele", cînd raportau capturile dădeau o cifră de două, de trei şi chiar de mai multe ori mai mică, decît cea adevărată, în funcţie de nevoi.

Atunci unde mergeau aceste „acumulări" ? Cum erau justificate ?

Aici intrau în scenă tot felul de „vechituri, rebuturi, materiale reformate" ; la divizie nu se preda decît ceea ce într-adevăr nu era bun de nimic, iar ceea ce era bun se păstra întotdeauna la unitate. Cînd Feodor află despre aceste procedee, începu să fie mai puţin amărît la auzul văicărelilor amare şi deznădăjduite cu privire la tot felul de lipsuri, deoarece ştia că ele porneau de obicei cu „anticipaţie" ; tînguielile începeau cu mult înainte de a se simţi cu adevărat lipsa. Lucrurile trebuiau interpretate cam aşa : „Divizie, ajutor ! Nevoile se furişează spre rezervele mele tainice !..."

Într-adevăr, mai tîrziu, după văicăreli începea să sporească, să crească, să se apropie lipsa reală.

De pildă acum, brigada lui Sizov îşi însuşise aproape toată prada ; pentru divizie rămăsese foarte puţin, cît despre armată, nici vorbă să mai capete cîte ceva.

Feodor Klîcikov află toate astea şi, pentru prima dată, trase concluziile respective pe baza exemplului victoriei lui Sizov.

„În primul rînd, îşi spuse el, va trebui să ţin seama de această situaţie la analiza forţelor proprii, iar în al doilea rînd, mă voi strădui să pun frîu minciunilor comandanţilor."

Luînd-o înaintea evenimentelor, trebuie să spunem că după vreo şase luni izbutise într-adevăr să obţină ceva

rezultate, dar în genere neînsemnate, mult prea neînsemnate!

Tot atunci, Feodor mai observă şi altceva: Sizov, comandantul brigăzii, însoţit de un grup de agenţi de legătură, acţionase în spatele frontului inamic. Ce e drept, acţionase cu succes: capturase o baterie, grăbise nimicirea unui regiment duşman, dezorganizase complet o coloană de transport, era cît pe ce să pună mîna pe comandantul diviziei albe. Toate astea erau foarte bune, dar... Acest „dar" îi încolţise în minte încă de pe atunci. Şi tot atunci trase următoarea concluzie logică, incontestabilă, convingătoare şi limpede: un comandant nu trebuie niciodată să se lase antrenat de o acţiune locală, el trebuie să aibă întotdeauna în vedere *ansamblul*, operaţia în *ansamblu*, unităţile sale în ansamblu; iar misiunile cu caracter local trebuie să li se încredinţeze altora.

Vitejia personală a lui Sizov ar fi putut avea un sfîrşit tragic, poate pentru întreaga brigadă, dacă Zolotozubov l-ar fi doborît cu *Mauser*-ul lui, iar înlocuitorul său n-ar fi fost în stare, poate, să conducă regimentele în luptă.

Chiar de atunci Feodor îşi fixă bine în minte această idee, care rămăsese într-o anumită măsură abstractă, deoarece în fapt adesori se abătea şi el de la ea şi nu dezaproba niciodată pe cel care reuşea să ducă la bun sfîrşit o acţiune primejdioasă, chiar dacă ar fi fost necugetată, numai să se fi terminat cu bine. Atît de învăluitor era farmecul unei fapte de arme excepţionale.

Îndată ce se află că Sizov pornise la treabă cu succes, Ceapaev şi Feodor plecară să-l vadă, însoţiţi de Kocinev, Petka Isaev şi încă vreo cincisprezece călăreţi. Prin părţile acelea era cu neputinţă să te arăţi de unul singur, căci în orice loc puteau să apară patrulele duşmane, care cutreierau ţinutul şi nici chiaburii de prin sate nu-i prea aveau la inimă pe ostaşii roşii, iar pe „ăi mari", cu atît mai puţin.

Ziua era senină, luminoasă, o adevărată zi de sărbătoare. Prin sate, tineretul, în straie viu colorate, se înveselea, cînta, juca — te uimea voioşia lor. Bătrîne gîrbovite de ani tuşeau şi gemeau pe prispele caselor. Se gătiseră cu şube grele, călduroase, de sărbătoare, şi ieşiseră ca broaştele din ascunzişurile lor, proţăpindu-se ca nişte statui de marmură neagră. În jurul sovietului se înghesuia o mulţime de oameni, neştiind cum să-şi omoare timpul. Dar Ceapaev le arăta tuturor cum să scape de plictiseala zilelor de sărbătoare. Prin sate şuvoaiele brăzdaseră cruciş şi curmeziş drumurile cu hîrtoape adînci, iar căruţele brigăzii se împotmoleau, rupîndu-şi hamurile, sfărîmîndu-şi roţile. În fiecare sat îl chemau pe preşedintele sovietului şi îi porunceau să mobilizeze pe dată populaţia ca să dreagă drumurile. Oamenii făceau gălăgie, se împotriveau să lucreze, dar la întoarcere vedeai că drumul era bun. Astfel, din sat în sat, din cătun în cătun, reparară tot drumul care ducea spre regimentele cele mai înaintate.

Pe Sizov îl găsiră la statul-major. Potrivit regulii generale, el întinse imediat pe masă o hartă brăzdată de linii şi semne în toate culorile şi începu să arate pe ea diferite puncte în care, potrivit ultimelor informaţii, se afla inamicul. Scurt timp după asta sosi la statul-major un grup de zece călăreţi plini de noroi, uzi leoarcă şi, se vedea, tare obosiţi... Grupul acesta, în frunte cu comisarul brigăzii, Burov, fusese în cercetare, cutreierase patru sate de pe mal, ba chiar trecuse rîul înot pe malul celălalt şi adusese numeroase informaţii preţioase. Scoţîndu-şi carnetul, pe care-l ascunsese cu grijă sub veston, aproape de gît, ca să nu-l ude, Burov înfăţişa, pas cu pas, situaţia de peste rîu. Inamicul se pregătea să preîntîmpine ofensiva Armatei Roşii, concentrîndu-şi forţele, aducînd artilerie, regrupîndu-şi unităţile şi trimiţînd în grabă, în toate părţile, lungi coloane de transport încărcate. Micul carneţel dezvălui lucruri mari. Informaţiile primite fură transmise,

prin statul-major al diviziei, comandamentului armatei.

Feodor îl privea cu mîndrie şi bucurie pe comisar, un vlăjgan înalt, puternic, plin de noroi, un lăcătuş din Piter care plecase voluntar pe front, cu un an în urmă, în 1918.

Se traseră mai la o parte şi începură să discute amîndoi.

— Cum merge munca politică ? întrebă Feodor.

— Ca muncă politică, făcu comisarul un gest cu mîna, să vă spun sincer, tovarăşe Klîcikov, nu fac nimic, zău, nimic ! Puteţi să mă dojeniţi sau nu, n-am timp. Ce să fac ? Să mă duc peste rîu, ori să îndeplinesc programul... Mai necesar e să mă duc peste rîu.

— Foarte bine, spuse Feodor. Nici nu zic... Din moment ce împrejurările ne-o dictează, cine ar putea să zică ceva ? Dar sînt totuşi momente cînd se poate ?

— Niciodată ! i-o reteză Burov, răsucindu-şi o ţigară.

— Cred că exagerezi, obiectă neîncrezător Feodor. Nu se poate : sînt momente, numai că trebuie să ştii să le prinzi...

— Încercaţi s-o faceţi cu băieţii noştri, zîmbi Burov.

— Asta-i altă problemă...

— De ce alta ? Încercaţi, continuă Burov, căutînd să-l întărîte pe Klîcikov, trebuie să vă spun că nu-i prea...

Şi ridică degetul în sus, cu tîlc, ca şi cum ar fi spus o ghicitoare şi aştepta răspunsul.

— E greu ? întrebă Feodor înţelegător.

Burov privi tăcut în jos, apoi izbucni :

— Ce greu ? E cu neputinţă ! Absolut cu neputinţă ! Noi am venit să luptăm, zic ei, cărţi o să citim pe urmă. Să terminăm războiul şi atunci ne apucăm de cărţi...

— Ei, vezi, tocmai aici începe sarcina dumitale, îl întrerupse Klîcikov. Comisarul trebuie să-i convingă exact de contrariu : trebuie să-i convingi că fără politică nu pot lupta... Ce fel de armată are să fie asta, dacă nu ştie unde se duce să lupte şi cu ce scop ? Şi pentru asta se poate găsi timp... nu cred că nu se poate... Încearcă numai... Data viitoare ai să recunoşti singur că se poate... Caută

numai să-i pui în mişcare pe toţi : comisarii de regimente, celulele... De altfel, şi pe dumneata. De dumneata depind multe. Of, foarte multe...

— Eu, cum vedeţi, şi Burov îi arătă vestonul ud, mînjit de noroi.

— Nu-i de ajuns, ripostă Feodor cu toată seriozitatea. Asta e prea puţin ! Exact de aci începe deosebirea dintre dumneata şi comandant. Căci aşa faci impresia unui luptător bun, dar atît, şi nimic mai mult...

— Pentru ei asta-i principalul, căută să-l convingă comisarul. Cum nu stai cot la cot cu ei, sănătate ! Nici nu se mai uită la tine ! Vorbeşti, vorbeşti, zic ei, da tu nu faci nimic. Ia să te vedem pe tine...

— Stai, stai, nu te grăbi, îl opri Feodor. Repet, trebuie... *Dar nu numai asta* trebuie, nu numai asta... Cine să lumineze armata dacă nu noi ? Înţelege o dată că *nu-i destul să fii ostaş îndrăzneţ, trebuie să fii şi conştient*...

Şi Feodor se apucă să-i dovedească lui Burov necesitatea şi posibilitatea de a duce munca politică, chiar în situaţia cea mai complicată.

Burov nu se mai împotrivi, dar era limpede că în direcţia asta nu va face cine ştie ce. Comandant ? Da, va fi un comandant excelent. Peste puţin timp acestui tovarăş i s-a încredinţat o funcţie de comandă, iar în locul lui a fost numit un alt comisar.

Terminîndu-şi discuţia, se apropiară de masă. Sizov povestea o întîmplare din ajun.

— ...Erau vreo cincisprezece. Îmbrăcaţi în uniforme, dar fără nici un fel de semne distinctive : soldaţi şi atît. Numai comandantul avea o stea roşie ; a scos-o şi a băgat-o în buzunar. Au intrat în sat şi — drept la soviet : unde-i preşedintele ? Se adunaseră acolo vreo cincizeci de ţărani ; şoptesc între ei, se trag deoparte, se tem...

— Sînteţi de-ai lui Kolceak, ostaşilor ? întreabă ţăranii.

— Da, de-ai lui Kolceak, răspund băieţii, cărora le-a dat în cap să se prefacă, ca să vadă ce-o să iasă din asta.

— Şi pe la noi cu ce treburi ? Luptaţi ?

— Da, luptăm, fraţilor, îi căutăm pe roşii : unde or fi, care dintre voi ştie ?

Şi încep să-i iscodească pe ţărani : ce unităţi roşii se află pe aici, unde sînt, încotro merg, cum se poartă cu ţăranii...

Ţăranii pleacă ochii, plouaţi, dar nici unul nu dă un răspuns ca lumea.

— Să vă spună Ivan Parfenici, el le ştie pe toate, e preşedinte...

Ivan Parfenîci apare în uşă ; trage la cîntar vreo unsprezece puduri, uite aşa — şi povestitorul roti mîna în jurul pîntecului, arătînd cît de gras este acest Ivan Parfenîci.

Toţi izbucniră în rîs.

— Da, da, încuviinţează Sizov. S-au cuibărit d-ăştia prin soviete, cu duiumul. Ţăranii nu au deschis încă bine ochii, se tem şi, uneori, aleg fel de fel de lepre...

Coboară deci Parfenîci jos pe scară şi, fără pic de teamă, fără să clipească măcar, se îndreaptă maiestuos, plin de respect, spre „oamenii lui Kolceak", îi salută de la uşă, duce laba la cozoroc rînjind şi zice mieros : „Să trăiţi !"

— Tu eşti preşedintele ? îl întreabă băieţii.

— Eu sînt, şi iar rînjeşte, canalia. M-au pus cu sila, ticăloşii, zice, şi n-am încotro, stau. V-am aşteptat, dragii mei, săptămîna trecută. Slavă domnului... aţi venit ! Mi-au scos sufletul...

Băieţii se prefac însă că nu-l cred :

— Lasă-te de baliverne şi spune o dată unde-s „ai voştri" ?

— Care „ai noştri" ? holbează ochii preşedintele.

— Cum, care ai voştri : roşii, unde sînt ? Zi, diavol roşu !

Atunci preşedintele se aruncă în genunchi, încearcă să-şi arate nevinovăţia, cheamă vreo trei martori din mulţime (fiecare de cîte opt puduri) ; ăia îi iau apărarea.

— A, nu, zic ei, Ivan Parfenici e om cumsecade, nu s-a încurcat niciodată cu de-alde ăştia ; ţăranii l-au silit să se bage în soviet.

Băieţii au descălecat, au intrat în soviet, au scris toate declaraţiile lui şi l-au pus să semneze : „Vrem, i-au zis ei, să ducem documentele domnilor ofiţeri..."

Toate le-a iscălit, ticălosul... Îndată după asta, urcă-l în căruţă împreună cu cei trei apărători ai săi şi dă-i drumu-ncoace. Abia atunci şi-a dat seama cum stau lucrurile şi a început să urle : „Uite, zice, asta mi-e crucea, jur pe Hristos, sînt şi eu bolşevic..." Ţăranii s-au speriat — nu ştiu ce spun... S-au zăpăcit de tot oamenii, făcu Sizov cu un gest expresiv, terminîndu-şi povestirea.

— Şi unde-s acum ? întrebă Feodor.

— I-am trimis pe toţi patru în faţa tribunalului... Hotărît însă că oamenii din preajma frontului şi-au pierdut capul cu totul : într-o săptămînă i-au întîmpinat de patru ori cînd pe albi, cînd pe roşii şi au pierdut socoteala, nu mai ştiu care au venit cei dintîi, care au fost ultimii, cine i-a nedreptăţit amarnic şi cine nici nu s-a atins de ei... Numai cîţi cai li s-au luat cu japca ! Nici nu le mai ştie nimeni numărul. Da cîte căruţe sfărîmate, grajduri arse, oale sparte, lucruri furate, mai bine să nu mai vorbim de asta. Vitele însă ţăranii s-au învăţat cum să le scape : mînă cirezi şi herghelii întregi în desişul pădurii, şi nu le mai scot, le cară acolo nutreţ noaptea. Vin soldaţii :

— Unde-s caii, unde-s vacile ?

— Ne-au luat tot... N-a mai rămas nimic...

— Cine a luat ?

Dacă întreabă albii, dau vina pe roşii ; dacă întreabă roşii, dau vina pe albi. Se înghite. Dar nu întotdeauna. De

la o vreme soldaţii au prins să cerceteze, să trimită patrule prin păduri... Găsesc cireada, o scot de-acolo ; tot satul se pune pe bocit. Dar ce pot face lacrimile lor, cînd nici sîngele nu te mai mişcă ?

În drum spre regimente s-au abătut printr-un sat.

— Aveţi soviet ?

— Soviet ? s-au codit ţăranii. Da, am avut soviet...

— Unde a fost ?

— Acolo, cred, în casa aceea, şi arată o casă mare, cu ferestrele bătute în scînduri.

— Şi acum unde este ?

— Acum ? Cine ştie unde ? În sat. Golo... Undeva la capătul satului...

— Păi cum, oameni buni, nu ştiţi unde e ?

— Apăi de ce să ştim ? Nu ştim nimic. Duceţi-vă la capătul celălalt, poate vă spune acolo.

— Da voi nu sînteţi din partea locului ?

— Cum să nu, toţi sîntem de aici.

— Şi nu ştiţi dacă aveţi soviet ?

— Trebuie să fie, o fi pe undeva... O fi pe undeva...

— Da staroste aveţi ?

— Avem şi staroste.

— Dar lapte aveţi ?

— Avem şi lapte.

— Ia daţi-ne un ulcior, mai iute, şi să fie rece !

— Asta se poate... Vaniuşka, ia adă !

Au trimis îndată băiatul după lapte ; nu ştiau cum să se poarte şi despre ce să vorbească. S-au găsit doi inşi care să-l recunoască pe Ceapaev. Dar mult timp n-au vrut să creadă că cei veniţi „nu sînt dintre ofiţeri". În cele din urmă, luîndu-se după diferite semne, fapte, amintiri comune, au crezut. Au început să-şi deschidă inima, fără sfială. În vorbele lor se citea simpatia, dar şi oboseala, o oboseală cumplită. Şi spaima. O spaimă adînc înrădăcinată, cronică, permanentă...

Țăranii spuneau că ar vrea „să fie lăsați în pace, fiindcă — ziceau ei — le este lehamite de toți, că de la toți au de suferit, că, oricum ar fi războiul, greutățile tot pe capul țăranului cad...“

S-au odihnit, au stat de vorbă un ceas și mai bine și, cînd au plecat, țăranii i-au petrecut, dîndu-le sfaturi, urîndu-le prietenește drum bun...

Mihailov se oprise cu regimentul lui într-un sat, chiar pe malul rîului Borovka ; nu puteai ajunge acolo decît mergînd de-a lungul malului. De pe malul celălalt însă, din spatele unei coline unde erau pitite lanțurile de trăgători dușmani, împușcăturile nu mai conteneau : cum zăreau pe cineva peste apă, începeau să tragă și trăgeau într-una... Pînă-n sat mai era foarte puțin, începuseră să se zărească hambarele, cînd dușmanul înteți focul... Gloanțele țiuiau grăbite prin văzduh. Unul din ostași fu lovit în picior. Dădură pinteni cailor și se avîntară într-o goană nebună, înșirîndu-se prin flanc cîte unul, la vreo douăzeci de pași distanță între ei. Feodor își aminti de fuga lui în timpul luptei de la Slomihinskaia și își dădu seama cît de mult se schimbase ; nu mai simțea panica și teama de atunci... Galopa și nici nu-i trecea prin minte, nici nu credea cu putință să-l atingă vreun glonț. „Pe vecinul meu, asta da, s-ar putea, dar pe mine, puțin probabil...“ Ce-l făcea să gîndească așa — nici el nu știa.

Doi cai fură răniți. Un glonț găuri căciula unui călăreț... Se adăpostiră după niște stoguri înalte de fîn, descălecară, apoi porniră unul cîte unul, în salturi, de la un stog la altul și de la o șură la alta, pînă ajunseră în sat. Ceapaev venea cel din urmă. Feodor se pitise ca să observe ce se întîmplă. Îl văzu pe Ceapaev luîndu-și vînt și pornind în fugă, dar deodată se întoarse înapoi și se ascunse din nou îndărătul stogului. Apoi așteptă cîteva clipe și nu mai încercă să

meargă de-a dreptul spre sat, ci o luă înapoi pe un drum ocolit şi ajunse la sfatul-major în urma celorlalţi.

Feodor îl întrebă curios :

— Ce-i asta, Vasili Ivanîci, mi se pare că ai cam feştelit-o ? Ce te tot învîrteai ca un fricos în dosul stogului ?

— Nu-mi plac gloanţele rătăcite, răspunse pe un ton grav Ceapaev. Mi-s nesuferite... Nu vreau să mor prosteşte... În luptă-i altceva, mai merge, dar aici... şi trînti înciudat un scuipat.

Să ajungi la statul-major nu era lucru uşor, satul era sub bătaia focului, se trăgea de pe colina înaltă de dincolo de rîu. De îndată ce duşmanii zăreau pe cineva printre case, revărsau într-acolo o grindină de gloanţe. Dar nici ostaşii roşii nu se lăsau mai prejos : se căţăraseră pe şuri, se ascunseseră pe acoperişuri, înapoia gardurilor, făcuseră cîte o gaură în pereţii şurelor şi observau atent ce se petrecea pe celălalt mal. De îndată ce se deslueşea sau sălta o siluetă, ori se ivea o căpăţînă undeva, din spatele unei movile, deschideau focul. Nu era o luptă, ci o adevărată vînătoare reciprocă, foc asupra unei „ţinte întîmplătoare". Cu toate acestea — lucru curios — fetele se plimbau prin sat în straie pitoreşti de sărbătoare, în unele locuri răsunau cîntece, rîsete, glume... Flăcăii nu pierdeau nici ei prilejul, dădeau tîrcoale fetelor, cîntau cu ele, ba unul îi zicea chiar din armonică.

Trebuie spus că, în locul acela, rîul nu era lat şi de pe colină se vedea bine dacă se plimba un soldat, un ţăran sau dacă juca o fată... Nu trăgeau decît în ostaşii roşii. Ţăranii umblau ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic deosebit ; liniştiţi, domoli... Dacă n-ar fi fost împuşcăturile, cu greu ţi-ai fi închipuit — cînd îi vedeai aşa — că peste tot, în fiecare clipă, te pîndea moartea. Ai fi zis că te găseşti într-un sat aşezat departe în spatele frontului, un sat care-şi sărbătorea în cea mai deplină linişte tradiţionalul Paşte...

Voiră să-l povăţuiască pe Mihailov să trimită o patrulă de cercetare de partea cealaltă a rîului, dar aflară că el trimisese una încă de dimineaţă şi că o aştepta din clipă în clipă să se întoarcă. Într-adevăr, patrula sosi după scurt timp. Pierduseră pe malul celălalt doi oameni — fuseseră ucişi în ultima clipă, în timp ce coborau spre vad. Pe front, rareori poţi să faci ceva fără jertfe! Ascultară raportul, se sfătuiră şi hotărîră să facă o incursiune chiar în noaptea aceea. Ştiau că vadul cu pricina va fi păzit, aşa că trebuia găsit un altul, încă pe lumină. Mihailov luă asupra lui conducerea operaţiei. Nădăjduiau că vor izbîndi şi se bizuiau mai ales pe faptul că unităţile albilor fuseseră în parte cîştigate, prin agitaţia desfăşurată din timp. Era o agitaţie făcută într-un fel deosebit, în mod simplu şi original: vreo zece comunişti porneau din mijlocul satului tîrîş, pe burtă, strecurîndu-se pe aceleaşi uliţe pe care duşmanul biciuia pătimaş pe ostaşii roşii. Se tîrau într-una, fără să ridice capul, fără să se clatine sau să se abată într-o parte sau în alta, se tîrau încet şi mereu în aceeaşi direcţie. Ajungeau la un gard, în care se făcuseră găuri încă de cu noapte, şi se strecurau prin ele, coborînd spre rîu. În faţa gardului însă luau mai întîi sumare măsuri de deghizare. Unii făceau treaba asta încă în sat, înainte de a porni. Travestirea era cît se poate de simplă: unii se găteau cu vreascuri, cu rămurele, cu crenguţe de brad, alţii cu cîrpe vechi, ca să nu mai semene de loc a oameni. Aceste făpturi ciudate porneau tîrîş către rîu. Uneori îşi puneau pe ei fîn, paie, sau se acopereau cu o rogojină; pe scurt, fiecare cum îl tăia capul... Zece-cincisprezece monştri din aceştia apăreau de-a buşilea pe mal, în diferite locuri şi, pitindu-se pe după movilele de pămînt, pe după tufişuri sau găsindu-şi orice alt ascunziş, se opreau cam pe aceeaşi linie şi începeau dintr-o dată să strige într-un glas:

— Soldaţi ! Soldaţi albi ! Tovarăşi... Ucideţi-vă ofiţerii ! Treceţi de partea noastră ! Aţi fost înşelaţi ! Ei aţiţă ţăranii unii împotriva altora ! Ofiţerii sînt boieri. Ei sînt duşmanii voştri, noi sîntem fraţii voştri. Treceţi la noi, tovarăşi ! Ucideţi-vă ofiţerii ! Treceţi la noi !

În locul acela rîul era îngust şi se auzea foarte bine de pe un mal pe celălalt, mai ales la vremea cînd cădea roua ; agitatorii veneau, bineînţeles, la asfinţit sau la revărsatul zorilor, cînd era mai greu să-i descopere... De pe malul celălalt ofiţerii răspundeau cu un potop de înjurături ca de surugii, cu tot felul de sudalme. Nici nu găseau destule cuvinte de ocară pentru „propovăduitorii" bolşevici. Deschideau şi focul, dar ce folos, asupra cui să tragă, cînd nu se vedea nimeni nicăieri ?

De înjurat înjurau ei, dar se temeau totuşi să lase unităţile multă vreme locului, le mutau mereu şi tremurau tot timpul ; le era frică să nu se întîmple cine ştie ce grozăvii în propriile lor rînduri. Soldaţii albi dădeau ascultare vorbelor simple şi convingătoare care le veneau de pe malul celălalt al rîului şi, după cum au povestit mai tîrziu, zeci de oameni de-ai lor au fost împuşcaţi de către ofiţeri pentru că fuseseră prinşi vorbind despre „fraţii bolşevici". Cu timpul, albii intensificară din ce în ce activitatea de spionaj, chiar şi în rîndurile propriilor lor soldaţi. Ţăranii din armata albă începură să înţeleagă că sînt mînaţi împotriva fraţilor lor, siliţi să lupte împotriva unor oameni care muncesc ca şi ei. Toate acestea uşurau într-o mare măsură lupta regimentelor roşii. Într-adevăr, munca agitatorilor descompunea unităţile albe.

Ofiţerii trăgeau cît trăgeau, şi apoi se lăsau păgubaşi, iar agitatorii se tîrau înapoi spre sat. Umblau tot atît de încet, fără cel mai mic zgomot, fără să se clatine, aşa cum veniseră.

În seara din ajunul incursiunii plănuite în noaptea următoare, agitaţia desfăşurată avu un deosebit succes : în unele locuri soldaţii albi, riscîndu-şi viaţa, intrară chiar în

vorbă cu agitatorii, le puseră diverse întrebări, le vorbiră despre greutăţile ce le întîmpinau cînd voiau să treacă de partea roşilor, despre supravegherea severă şi represaliile sălbatice la care erau supuşi.

Noaptea, Mihailov, împreună cu un detaşament de oameni unul şi unul, porni să execute acţiunea plănuită. A doua zi, sosi la statul-major al brigăzii următoarea telegramă, trimisă de el : *„Am trecut, noaptea, cu două sute de oameni, rîul Borovka prin vad şi pe un podeţ de grinzi, înghebat în grabă, şi am atacat prin surprindere inamicul adormit. Am capturat mai bine de o sută cincizeci de prizonieri, patru mitraliere, puşti, cartuşe, bucătării, căruţe...“*

— A luat o sută cincizeci de prizonieri, spuse cu voce tare Ceapaev, bine, pe ăştia i-a luat, dar cîte cadavre or fi pe cîmp ? Scrie ! se adresă el unui funcţionar de la statul-major, care întocmea un raport despre acest succes : *„Au fost capturaţi o sută cincizeci de prizonieri şi ucişi două sute de duşmani“*.

— Ascultă, ce înseamnă asta ? întrebă Feodor, ridicîndu-şi mirat ochii spre Ceapaev. De unde i-ai scos pe ăştia două sute ?

— Cel puţin atît ! îi răspunse Ceapaev, cît se poate de liniştit.

— De unde-ai scos două sute de morţi ? Ce te-ai apucat să scorneşti, frate ?

— Nu scornesc nimic, se supără Ceapaev. Dacă lui, prostul, nu i-a dat în gînd să raporteze, trebuie s-o trec şi eu sub tăcere ?

— Stai puţin, nu te grăbi să scrii. Aşteaptă să ne informăm mai întîi, şi vom comunica mai tîrziu, să raportăm acum n-ar fi decît o născocire, Vasili Ivanîci !

— Şi ce-i cu asta ? zîmbi celălalt naiv. Trebuie să-i înveselim puţin !

— Pe cine să înveselim ? stărui Feodor. Ce veselie ar fi asta ? Dacă se află năzbîtiile astea, n-or să te mai creadă niciodată.

— N-o să se afle nimic, încercă să glumească Ceapaev, dar Feodor insistă ca cele două sute de „suflete moarte" să nu fie trecute, şi Ceapaev fu nevoit să accepte, cu amărăciune.

Cînd se întoarseră, la statul-major îi aştepta un ordin: să plece imediat, *luînd cu ei — cutare, cutare, cutare.* Se arăta locul şi scopul: transferarea în altă armată. În timpul deplasării interveniră mai multe schimbări de acest fel: erau trimişi cînd ici, cînd colo; ba li se lua o brigadă, ba li se dădea înapoi; pe scurt, lucrurile se petreceau aşa cum cereau împrejurările. De obicei, la fiecare deplasare de acest fel, Ceapaev se supăra şi înjura de mama focului, punînd-o fie pe seama întîmplării, fie pe seama relei-voinţe de care dădeau dovadă nu ştiu care „oameni prost intenţionaţi" faţă de el. Cu acest prilej îi treceau prin cap nişte idei surprinzător de naive, pe care uneori le-ai fi putut lua drept glume, dacă n-ar fi fost spuse şi prezentate cu atîta seriozitate. Noua situaţie, la drept vorbind, nu avea nimic nou şi de altfel şi distanţa pe care trebuiau s-o străbată nu era prea mare. Pe vremea aceea, armatele erau înghesuite unele lîngă altele şi înaintau în front continuu. Succesele şi insuccesele unei armate erau resimţite puternic şi de armatele vecine. Ştirile se răspîndeau cu repeziciune, aci semănînd amărăciune, aci dîndu-ţi aripi şi speranţe. Deosebit de mare fu bucuria lui Ceapaev cînd auzi de succesul brigăzii lui Sizov.

— Straşnic băiat, pişicherul ăsta, n-a învăţat degeaba! declara el cu un aer triumfător la statul-major, şi, fără să zăbovească o clipă, îi trimise o telegramă în care, printre alte fraze referitoare la problemele brigăzii, îi exprima bucuria lui; nu se obişnuia să se trimită numai telegrame de felicitări, formale, lipsite de alt conţinut.

Ofensiva se desfăşura cu succes. Ocupară o serie întreagă de puncte, de mai mare şi de mai mică importanţă. Alergau de-a lungul frontului ca nişte apucaţi ; trebuiau să fie pretutindeni, să dea indicaţii, să ajute, să prevină, iar cîteodată să ia parte personal la luptă. Feodor şi-a notat în carnetul său unul din aceste episoade de luptă sub titlul de „Lupta de la Piliughino". Reproducem cuvînt cu cuvînt această însemnare.

LUPTA DE LA PILIUGHINO

1. Plecarea

Am plecat din Arhanghelskoe devreme, în zori. Soarele nu dezmorţise pămîntul ; stăruia încă umezeala nopţii, iar în aer plutea liniştea încordată din preajma dimineţii. Regimentele noastre ieşeau unul după altul pe cîmpia întinsă, se aliniau şi, fără o vorbă, fără strigăte sau cîntece, fără larmă, porneau spre colina înaltă care ascundea vederii satele apropiate. În toate direcţiile fuseseră trimise grupuri înaintate ; cercetaşii călări plecaseră primii şi se şi pierduseră în zare. Ceapaev, comandantul brigăzii şi cu mine călăream în faţa regimentelor, trimiteam într-una curieri cu veşti proaspete, ceream mereu material informativ nou. În stînga noastră, îndărătul unei alte coline, bufneau surd tunurile — erau dincolo de Kinel ; pe acolo trebuia să se deplaseze o brigadă de-a noastră. Primise misiunea să iasă în spatele duşmanului şi să-i taie retragerea atunci cînd aveam să-l alungăm din Piliughino. Nu era chip să ne dăm seama cine trăgea ; focurile răsunau undeva departe, la douăzeci sau douăzeci şi cinci de verste, iar bubuiturile înăbuşite ale tunurilor se desluşeau numai în zori, ziua nu se prea auzeau.

Trebuia să pornim un atac neaşteptat, luînd duşmanul pe la spate, ca să provocăm panică în rîndurile lui şi,

profitînd de învălmășeală, să punem mîna pe artileria despre care ne raportaseră cei trimiși în recunoaștere. Bubuitul tunurilor de dincolo de rîu ne dădea a înțelege că inamicul prinsese de veste, că pricepuse exact manevra noastră. Șrapnelele de izbîndă scădeau.

Am ajuns pe culmea unui deal. În vale se întindea micuțul sătuc Skobelevo; de acolo urma să pornim ofensiva spre Piliughino. Patrula de cercetare s-a înapoiat în galop, raportînd că dușmanul părăsise Skobelevo încă în ajun, seara. Ne-am apropiat de sat. Țăranii se strîngeau șoväitori în jurul izbelor, privind cu sfială la trupele ce intrau în sat.

— Azi albii, mîine roșii, se jeluiau ei. Pe urmă au să vină din nou albii și iar roșii, și așa mereu... Am rămas și fără pîine, și fără vite, ne-au luat tot. Pe urmă, scărpinîndu-se pe după ceafă, adăugau cu o resemnare filozofică: Acu, ce-i drept, îi război... se înțelege... n-avem de cine ne plînge. Dar tare ni-i greu, nu mai putem. Cînd se va sfîrși oare blestematul ăsta de război? Ar trebui să ne mai tragem sufletul.

— Cînd vom învinge, li se răspundea. Pînă atunci, nu poate să se sfîrșească.

— Și cînd o să fie asta? întrebau ei cu o privire obosită, sticloasă.

— Nici noi nu știm. Ajutați-ne și o să meargă mai repede... Dacă punem umărul cu toții, Kolceak n-o să se mai poată ține.

— Asta așa-i! încuviințau mujicii.

— Va să zică, trebuie să ne ajutați...

— Trebuie, continuau ei să aprobe. Da ia încearcă! L-am ajutat pe Kolceak și, ce să vezi, ați cucerit voi satul... Numai bine ne-am lipit de voi, și iacă vine el și-l ia înapoi, și atunci să te ții, cînd te iau în focuri din două părți. Cîte a mai văzut Skobelevo al nostru: și de-ai voștri au fost destui, și cîte n-am pătimit și nu o dată...

Aşa că-i mai sănătos să stai în pivniţă, să nu ţii nici cu unul, nici cu celălalt...

Zoriţi să-i ajungem pe cei plecaţi înainte, le-am explicat din mers în ce consta greşeala lor, căutînd să-i facem să înţeleagă ce însemna pentru ei puterea lui Kolceak, puterea ofiţerilor şi boierilor, şi ce însemna puterea sovietelor... Pricepeau, încuviinţau, dar se vedea cît de colo că despre aceste lucruri nu li se vorbise decît rareori şi foarte puţin. Oamenii nu ştiau multe şi mereu aduceau vorba de dorinţa lor să fie „lăsaţi în pace".

Nu se întîmpla peste tot la fel, ci numai în colţurile de ţară îndepărtate, uitate de lume, ca Skobelevo. În satele mari, locuitorii se împărţeau de obicei în două tabere distincte, total opuse, în duşmani de neîmpăcat: cînd soseau albii, scotea capul una din tabere, se răzbuna, îşi bătea joc, persecuta, denunţa; la sosirea roşilor, triumfa cealaltă tabără care, la rîndul ei, fireşte că nu-şi cruţa vechii duşmani...

Unităţile au străbătut satul, au trecut un podeţ, s-au împrăştiat pe cîmpie, rînduindu-se în lanţuri de trăgători. Din Piliughino artileria a început să tragă asupra cîmpiei.

Între timp însă primele linii înaintaseră repede spre marginea din dreapta a satului şi în spatele lor se înşiruiau altele, ca nişte panglici subţiri. Grupurile se risipiseră, dispăruseră, era extrem de greu să reglezi bine focul; de aceea rezultatele trageriloi artileriei erau neînsemnate.

Am intrat cu Ceapaev într-o izbă, ca să cerem lapte. Gazda, bolnavă, plăpîndă, speriată de bubuitul tunurilor, ne-a adus un ulcior cu lapte şi ne-a pus alături un codru de pîine; a sărit cu multă duioşie, cu mare dragoste şi grijă în ajutorul ostaşilor roşii care au bătut la uşa ei, le-a dat de mîncare şi le-a povestit cum se speriase cînd se trăgea asupra satului... Am vrut să-i plătim laptele, dar n-a primit.

— Eu, a spus ea, mă descurc şi fără bani, pe cită vreme voi, cine ştie cît o să mai luptaţi ?!

Şi pînă la urmă nu i-a luat. Am pus banii în mîinile copiilor, care se îngrămădeau sfioşi în jurul mamei, agăţîndu-se de poala ei, şi se uitau ca nişte mici sălbăticiuni, cu ochişorii lor sclipitori, la necunoscuţii aceia care purtau puşti, revolvere, săbii şi grenade.

— Voi plătiţi, a spus femeia, deşi n-am nevoie de ei, dar în sfîrşit. De-o fi fin, de-o fi ovăz, plătiţi. Pe cită vreme ceilalţi ne-au jefuit tot, fără să dea un ban. Şi pe feciorul meu, Vaniuşka, l-au luat cu ei, cu cal cu tot. Dumnezeu ştie dacă o să se mai întoarcă vreodată...

Nu avea nici în glas, nici în purtare nimic linguşitor, spunea adevărul. Cu toate că nici ai noştri nu plăteau totdeauna, şi pretutindeni, femeia n-avea de unde s-o ştie, dar despre oamenii lui Kolceak auzeai în fiecare cătun, în fiecare sat, unul şi acelaşi lucru : ne jupoaie, nu plătesc, pradă totul...

Şedeam într-o bojdeucă şi mă uitam pe fereastră cum explodează obuzele în cîmpie, la două-trei sute de stînjeni depărtare. Ici, colo apăreau deasupra pămîntului, rînd pe rînd, mici nori de fum negru, des, şi de fiecare dată văzduhul se cutremura, pămîntul se zguduia, geamurile caselor zuruiau clinchetind ca nişte clopoţei. Duşmanul trăgea asupra liniilor noastre, în van, la întîmplare, fără nici un rezultat. Obuzele cădeau dincolo de noi, la o depărtare de zeci de stînjeni. Noi zăboveam, aşteptam sosirea artileriei noastre ca s-o punem imediat la treabă. Am ieşit din bojdeucă, m-am urcat pe o movilită şi m-am trîntit la pămînt. Deodată am văzut venind în fugă o femeie. S-a uitat în toate părţile, a scos ceva de sub şorţ şi mi-a strecurat în mînă :

— Ţine, ia, mai repede...

M-am uitat : un ou. Nu înţelegeam nimic şi căscam ochii la ea mirat :

— Cît face ?

— Ce vorbă-i asta, frăţioare? s-a supărat ea. Îi fi sleit. Ce bani! Mănîncă-l sănătos şi gata.

Se vedea după vorbe şi gesturi că se grăbea. Rostea o vorbă şi se uita în jur: să n-o vadă cineva din sat că, dacă vin iar albii, o denunţă şi atunci are să fie vai de capul ei.

— De ce mi l-ai adus? am întrebat.

— Frate-meu e la ai voştri. Luptă cot la cot cu voi... E şi el în Armata Roşie... Se auzea că albii v-au bătut şi că ar fi luat Samara, e adevărat?

— Nu, drăguţă, nu-i adevărat, i-am răspuns eu, nu-i de loc adevărat. Vezi şi tu cu ochii tăi care din noi bate pe celălalt.

— Apăi, da, văd... Ei, rămîi cu bine, neică...

S-a strecurat grăbită de pe colină, ascunzîndu-se şi uitîndu-se în toate părţile, şi apoi s-a pierdut printre case. Eu stăteam locului, stăpînit de un sentiment de bucurie ciudată, aparte. Mă uitam la ou şi zîmbeam, amintindu-mi chipul acestei femei bune şi simple. „Avem pretutindeni oamenii noştri, îmi spuneam, chiar şi într-un sătuc uitat de lume, ca Skobelevo. Deşi nu înţeleg poate multe lucruri, totuşi simt instinctiv încotro merg unii şi încotro ceilalţi. De pildă, femeia asta: cît ne-a aşteptat... Am sosit, s-a bucurat, şi acum, neştiind cum să-şi arate bucuria, mi-a adus oul ăsta..."

2. În lanţul de trăgători

A sosit artileria şi i s-a indicat drumul. Luînd-o printr-o văiugă, caii au tras din răsputeri tunurile grele, împotmolindu-se în noroiul clisos. Am văzut bateriile oprindu-se în spatele liniilor noastre. A răsunat prima detunătură: bbbu-um!... bbb-um!... Şi apoi n-a mai contenit, s-a tras într-una. Auzind bubuitul artileriei noastre, trăgătorii au înaintat mai voioşi. Am sărit în şa şi, însoţit de călăreţi, am pornit în galop mai departe. Am ajuns pe

colină; de sus, Piliughino se vedea ca-n palmă, pînă acolo nu erau mai mult de trei verste în linie dreaptă. Ne-am despărţit ca să ne îndreptăm spre flancurile lanţurilor de trăgători: Ceapaev spre dreapta, eu spre stînga.

— Tovarăşe, mi-a spus însoţitorul meu, ce-i acolo, ia te uită, ai noştri parcă se retrag, fug. Vin spre noi, se vede?

M-am uitat într-acolo. Era într-adevăr mare învălmăşeală: ostaşii roşii alergau într-o parte şi în alta, lanţul de trăgători aci se strîngea, aci se resfira din nou... O fugă de cal şi iată-ne acolo. Lucrurile s-au lămurit imediat: lanţul de trăgători se regrupa pentru a porni în altă direcţie.

Am trecut peste un cîmp de floarea-soarelui; ne-am croit anevoie drum printre tulpinele înalte şi ţepoase. Am ajuns în prima linie şi am descălecat. Însoţitorul meu venea în urmă, la vreo treizeci de paşi; eu m-am culcat la pămînt în lanţul de trăgători. De o parte şi de cealaltă stăteau lungiţi doi tineri cu obrajii arşi de soare, amîndoi scunzi şi îndesaţi, vînjoşi, cu umeri laţi — Sergheev şi Klimov. Cînd înainta lanţul de trăgători domnea tăcerea, nimeni nu sufla o vorbă; doar cîte o comandă răsuna tăios sau vreunul din oameni tuşea ori scuipa. Rar, foarte rar, mai scăpa careva o vorbă. Erau clipe de încordare: în plin foc, cînd îţi ţiuie şi-ţi vîjîie gloanţele deasupra capului, cînd te poţi aştepta în orice moment să ţi se găurească piciorul, pieptul sau capul, nu-ţi arde de vorbă, nu-ţi vine să deschizi gura. Eşti cufundat în gînduri încîlcite, schimbătoare, grăbite, de obicei neclare. Stai concentrat, tăcut, devii chiar puţin răutăcios. Ideile se învălmăşesc, ai vrea să-ţi reaminteşti cît mai multe lucruri deodată şi cît mai repede cu putinţă — într-o singură clipă, ca să nu uiţi absolut nimic, să nu treci nimic cu vederea. Şi ţi se pare că ai uitat tocmai esenţialul, însă n-ai timp, trebuie să te zoreşti, să te grăbeşti...

Salturile se succed mereu, tot mai dese. Dușmanul e tot mai aproape. Iată-l aproape de tot. Încă o clipă și salturile vor înceta ; după ultimul salt urmează asaltul. În vederea acestei clipe cumplite, în vederea asaltului, te zorești să-ți amintești toate deodată. Acolo e capătul, hăul întunecat...

M-am culcat tăcut între ostași. Mi-au făcut loc, s-au uitat cam curios la mine, fără să mă întrebe nimic. Au rămas tăcuți ca și înainte. Am stat cîteva clipe cufundat în această liniște de mormînt care îmi apăsa sufletul. Mi-am scos punga cu tutun, am răsucit o țigară și am aprins-o.

— Vrei să fumezi, tovarășe ? l-am întrebat pe unul din vecinii mei.

El a înălțat capul, ca și cum nu m-ar fi înțeles dintr-o dată, uimit de întrebarea mea ; l-a mirat mult că aude pe neașteptate, *în acest loc, și în clipa aceea* un glas omenesc. A chibzuit o clipă și deodată ochii i s-au luminat, s-au înveselit.

— Bine zici, dă-ncoace, și a întins mîna spre punga mea. Ascultă Sergheev, își strigă el îndată vecinul, ce tot frămînți pămîntul ? Mai bine aprinde și tu una cu noi.

Sergheev a ridicat încet capul, așa cum a făcut Klimov, și ne-a aruncat o privire posomorîtă, aspră, pe urmă a răsucit o țigară, a aprins-o și s-a înveselit. Nu s-a înfiripat nici o discuție ; doar din cînd în cînd aruncam cîte un cuvînt : e umed... înțeapă... s-a stins... uite, vine...

— Salt înainte ! a răsunat o comandă.

Cît ai clipi am fost în picioare. Întregul lanț de trăgători a sărit în sus deodată, ca și cum ar fi fost de cauciuc. Ostașii nu s-au îndreptat complet, ci au încremenit gheboșați.

— Pas alergător, marș ! s-a auzit pe dată.

Toți au luat-o la fugă, avîntînd puștile cît mai departe înaintea lor. Am alergat și eu, curbat ca un arc, cu pași

inegali, şchiopătînd. Duşmanul a început să-şi ţăcăne mitralierele şi să tragă grăbit salvă după salvă.

— Culcat! a răsunat pe dată o nouă comandă.

Ne trîntim toţi jos, ne facem una cu pămîntul. Cîteva clipe stăm în această poziţie, nemişcaţi. Pe urmă, încet, ostaşii încep să se mişte, capetele se ridică, privesc în jur. Cei care s-au culcat prea în faţă se dau înapoi ca să fie în rînd cu ceilalţi; cei rămaşi în urmă înaintează încet, tîrîş, cu capul aproape lipit de pămînt; nimeni nu vrea să rămînă singur, nici înainte, nici în urmă.

Klimov, care alergase mai iute şi se trîntise la pămînt în faţa noastră, se trăgea acum îndărăt ca un rac şi, dacă nu m-aş fi ferit, m-ar fi izbit drept în obraz cu bocancul lui american...

Stăm culcaţi şi tăcem. Aşteptăm o nouă comandă. Nu mai încercăm nici să fumăm, nu mai schimbăm nici vorbe răzleţe. Klimov şi Sergheev sînt unul lîngă altul. Amintindu-şi, pesemne, de uşurarea pe care o simţise adineauri, cînd începusem discuţia, Klimov încearcă să intre în vorbă cu Sergheev.

— Sergheev...

— Ce-i?

— Uite o gîză, şi arată cu degetul în iarbă.

Sergheev nu-i răspunde. Stă tăcut, morocănos, bosumflat.

— Sergheev, stăruie celălalt.

— Ce vrei? face Sergheev, fără chef.

Klimov nu-i mai răspunde; suspină şi, pe urmă, ca şi cum şi-ar fi adunat gîndurile, spune încet:

— Pe Liubanka au măritat-o după unul din Pronino...

Şi-a adus aminte, pesemne, de o fată din satul lui, poate chiar de iubita lui, cine ştie? Nici de data asta Sergheev nu-i răspunde. Dîndu-şi seama că încercările lui sînt zadarnice, Klimov tace. Cu mine, se vede că nu are poftă să vorbească. Se lipeşte şi mai strîns de pămînt, şi-şi plimbă degetul printre rarele fire de iarbă,

abia răsărite; aci strivește o gîză și se uită cum se zvîrcolește și moare pe degetul lui mare și murdar, aci desprinde un bulgăre de pămînt, îl ia între degete și-l fărîmițează încetul cu încetul, lăsîndu-l să se scurgă fărîmă cu fărîmă printre degete, pînă nu mai rămîne nimic.

— Salt înainte! Pas alergător, marș!!!

Sărim sprinteni în picioare și alergăm înainte cu privirea înnebunită, cu fața schimonosită, cu nările larg deschise, și așteptăm. Alergăm și așteptăm, alergăm și așteptăm... Comanda mult visată: „Culcat!".

Ne trîntim la pămînt ca niște trupuri moarte, înțepenite. Încremenim, ne ghemuim, ne strîngem ca broaștele țestoase, pe urmă încet, încet ne venim în fire, începem să ne mișcăm, să ne uităm în jur cu sfială, cu teamă.

Cu noi, e și Marusia Reabinina, o fată de nouăsprezece ani; cu pușca în mînă ea pășește semeață, nu vrea să rămînă în urmă. În clipa aceea ea nu știe, draga noastră prietenă, că peste cîteva zile, lîngă Zagleadino, va merge, tot așa ca și acum, la ofensivă, va trece rîul prin vad, se va avînta printre cei dintîi la atac și că un glonț dușman o va lovi de moarte drept în frunte, și Marusia noastră va cădea răpusă, iar corpul ei, cald încă, va pluti pe valurile reci, însîngerate ale rîului Kinel... Acum zîmbește, strigîndu-mi cuvinte prietenoase, dar din cauza depărtării nu le înțeleg...

Pe tovarășii mei din Ivanovo nu-i mai văzusem de două luni și nici nu apucasem să aflu că Nikita Lopar și Bocikin sînt și ei aici, în același regiment cu mine; au venit de la unitățile din Uralsk, căci se plictisiseră să lupte în alte regimente. Pe Terenti n-am izbutit să-l văd de data asta. Lopar însă, de partea cealaltă a mlaștinii, își flutura șapca și își scutura pletele lungi, roșcate...

Pretutindeni fețe cunoscute, fețe dragi... Dar era cu neputință să mă opresc: pînă la șuri nu mai aveam decît vreo sută de stînjeni. În fiecare clipă ne puteam aștepta la un foc prin surprindere. Pe front se folosește

foarte mult acest sistem de luptă: te pitești, încremenești pe loc, ochești bine, lași dușmanul să se apropie cît mai mult și pe urmă dai deodată drumul mitralierelor și tragi salvă după salvă, lovești neîntrerupt, cu înverșunare, ca să seceri rîndurile, să înalți mormane de trupuri omenești, să-l vezi pe dușman șovăind, dînd înapoi, luînd-o la fugă și să tragi, să tragi mereu după el, ba să arunci poate asupra lui și cavaleria, care așteaptă ascunsă undeva în apropiere, ca să nimicești, să căsăpești dușmanul pus pe fugă în derută, înnebunit de spaima morții.

Eram pregătiți pentru orice. În dreapta răsună deodată două salve scurte, urmate numaidecît de țăcănitul grăbit al unei mitraliere. O iscoadă pornește călare, ca vîntul, ca să afle ce s-a întîmplat; după două minute ne vestește că-s ai noștri; voiau să-l provoace pe inamic în flancul drept. Dar n-a primit nici un răspuns. Ai fi putut crede că satul fusese părăsit, dar trăgătorii noștri sînt pățiți și înaintează spre șuri încet, prevăzători, pe dibuite. Cîțiva mitraliori, ajutați de cîțiva ostași, au luat o mitralieră, au alergat spre șura cea mai apropiată și, punînd-o în bătaie, s-au pregătit să deschidă focul. Nici o mișcare. Liniște. Dinspre flancul drept se deslușesc undeva departe niște strigăte, niște urale. Ai noștri plecaseră la atac și, aproape fără luptă, izbutiseră să captureze tot grupul de ostași inamici care asigurau paza satului. Din spatele crestei, din stînga, bubuiră, una după alta, trei lovituri de tun. Apoi bubuitul și vuietul slăbesc, stingîndu-se încetul cu încetul. Nu se mai aud decît loviturile, iar exploziile răbufnesc slab, ca un ecou îndepărtat: înseamnă că dușmanul nu mai trage spre Piliughino, ci undeva în altă parte. Își îndreptase un foc susținut asupra unităților ce înaintau la extremitatea flancului stîng, ca să-l învăluie. Își deplasase focul de artilerie în această direcție, retrăgîndu-se în grabă și lăsînd în fața noastră doar cîteva mici subunități; abia mai tîrziu am aflat toate astea. Dar deocamdată o serie

de lucruri ne erau neclare, şi ne aşteptam la orice întorsătură, la orice rezultat. Cînd mitraliorii s-au instalat lîngă şură, comandantul batalionului şi cu mine ne-am apropiat de ei şi i-am întrebat dacă n-au văzut, dacă n-au observat ceva prin ogrăzi; acolo însă era linişte ca şi înainte; nu se arăta nimeni, nici un alb, nici un locuitor, de parcă satul ar fi fost mort, pustiu. Înaintam încet, prevăzători, uitîndu-ne atenţi în jurul nostru, cercetînd stogurile, şurele şi hambarele. Nici un zgomot, nici un foşnet, nici un cuvînt, nici o împuşcătură. O astfel de tăcere e mai groaznică decît focurile de armă. Pe front tăcerea e cumplită, îngrozitoare.

Nu mult după noi, veneau cei din Ivanovo-Voznesensk; stelele lor roşii se zăreau ici, colo printre şure şi stoguri de fîn. Această înaintare grăbită, inegală şi şovăitoare, se desfăşura într-o tăcere de mormînt, în aşteptarea permanentă, clipă cu clipă, a unui foc dezlănţuit prin surprindere...

În depărtare s-a ivit o siluetă de femeie, desigur o ţărancă. Trebuie să ne informăm cît mai repede.

Am pornit în trap într-acolo...

3. Intrarea noastră în sat

Femeia stătea în picioare, la gura pivniţei, şi se uita la mine cu o privire fixă, tulbure, pierdută, o privire îngrozită în care se citeau suferinţele pe care le îndurase cu puţin înainte; i se vedea în ochi o nedumerire sfîşietoare, o teamă că se va abate o nouă nenorocire asupra ei, o nenorocire inevitabilă, de neînlăturat; aveai impresia că se aşteaptă la o lovitură pe care ar vrea s-o împiedice, şi-i este cu neputinţă s-o facă. „Mai ţine mult oare?" părea că întreabă privirea ei obosită şi, fără îndoială, nu eram eu primul pe care-l întreba şi la care se uita atît de chinuită femeia, implorînd un răspuns: „Mai ţine mult oare?" Lîngă ea, ridicase cineva che-

pengul : se ivi o femeie tot atît de chinuită, pămîntie la faţă, ce părea pe jumătate moartă ; sub ochi îi atîrnau nişte pungi vinete, buzele îi erau arse, părul îi ieşise de sub cîrpele care-i acopereau capul. În privirea ei îndurerată, întrebătoare, se citea o rugăminte fierbinte.

— Albii sînt aici sau au plecat ? întrebai eu.

— Au plecat, au fugit, răspunse prima femeie. Spune-mi, dragul meu, putem ieşi afară ? N-o să mai trageţi ?

— Nu, nu mai tragem, ieşiţi.

Începură să iasă din pivniţă femei una după alta ; bărbaţi — nici unul. Apoi ieşiră copiii mici, înfăşuraţi în plăpumi, rogojini, saci... Credeau, se vede, că un biet sac care fusese cîndva plin cu făină ar fi putut să-i apere de şrapnele... Apoi, trăgîndu-l de braţele lungi şi uscate, scoaseră de acolo un bătrîn cu ochii cenuşii, umezi, şi cu o barbă albă ce-i acoperea tot pieptul. Funia lungă de la brîu îi slujea probabil pentru coborîrea în pivniţă.

După ce ieşiră toţi, porniră încet, în şir, unii după alţii, sprijinindu-se de garduri, uitîndu-se cu teamă în jur. Fiecare privea mai cu seamă spre căsuţa lui. Era un tablou mişcător, să vezi aceste făpturi tîrîndu-se ca nişte umbre de-a lungul gardului, într-o tăcere mormîntală, tragică, stăpînite încă de frică, chinuite de groază, amorţite din pricina umezelii şi a frigului din pivniţă.

La un colţ de uliţă se înghesuia un grup de ţărani. Nu ştiau ce să creadă : se terminase oare lupta ? Puteau să stea pe loc ? Sau mai bine să se ascundă iar prin izbe, prin hambare sau băi.

— Bună ziua, tovarăşi, le strigai eu.

— Bună ziua... Noroc, tovarăşe ! răspunseră ei într-un glas. În sfîrşit, aţi venit, slavă domnului...

Nu ştiam dacă trebuie să mă încred în cuvintele lor de bun venit. Poate că îi întîmpinaseră cu aceleaşi cuvinte şi pe albi, de frică, de groază, ca să-i lase în pace. Le-am citit însă pe obraz o bucurie adevărată, neprefăcută, o bucurie autentică, pe care nu o poţi simula şi pe

care o față simplă de țăran nu o poate oglindi dacă n-o trăiește. La rîndul meu, mă bucuram și eu.

Ne îndreptarăm spre mijlocul satului. Acolo altă mulțime, dar se vedea cît colo că nu erau țărani.

— Ce-i cu voi, băieți, sînteți prizonieri?

— Da, prizonieri.

— Mobilizați?

— Da, mobilizați.

— De unde sînteți de loc?

— Din regiunea Akmolinsk.

— Cîți sînteți?

— Vreo treizeci, ceilalți s-au ascuns prin șoproane. Uite-i, vin de prin grădini...

— Va să zică, ați rămas aici?

— Da, am rămas singuri, de bunăvoie.

— Și unde vă sînt armele?

— Le-am așezat grămadă, lîngă gard.

M-am apropiat și am văzut într-adevăr o grămadă de puști. Am pus pe dată oameni de-ai noștri să păzească armele și să-i vegheze pe prizonieri, pînă îi vom trimite la statul-major al diviziei.

Prizonierii aveau o înfățișare jalnică și erau îmbrăcați mizerabil, care cu ce apucase: cu cîte o șubuliță veche, cu un zăbun, cu un paltonaș rupt ca vai de el; încălțămintea era tot atît de proastă: unii purtau pîslari, alții opinci rupte, într-un hal fără de hal. Nu semănau de loc a soldați, păreau mai degrabă o adunătură de zdrențăroși. Te întrebai cu mirare: de ce sînt oare atît de prost îmbrăcați, cînd trupele lui Kolceak erau aprovizionate cu prisosință cu materiale din străinătate?

— Ia spuneți, măi băieți, întrebai eu, de ce v-a îmbrăcat Kolceak atît de prost? Așa-i îmbracă pe toți?

— Nu, numai pe noi.

— Și de ce?

— Păi, pentru că nu mai vrem să mergem cu el. Mulți de-ai noștri au fugit ; unii din ei s-au întors pe la casele lor, alții au intrat în Armata Roșie...

— Care va să zică nu de bunăvoie v-ați dus la Kolceak ?

— Ce nevoie aveam noi de el ! Pe ai lui i-a gătit, i-a împopoțonat, da pe noi, ia uitați-vă, și arătară zdrențele și cîrpele de pe ei. Și apoi ne mîna totdeauna în linia întîi, în bătaia focului. „Pe lepădăturile astea, zicea el, n-avem de ce să le cruțăm."

— Ar fi trebuit să fugiți mai de mult.

— Nu era chip, că ne pusese oameni de-ai lui în spate ; ăia nu luptau, ne păzeau numai pe noi să nu fugim...

— Și acum, cum de ați izbutit ?

— Apăi tot prin grădinile de zarzavat, printre straturi... Ne-am culcat, am așteptat, și pe urmă am ieșit...

— Și ce aveți de gînd ? Vreți să intrați în Armata Roșie ?

— Păi de asta am și rămas, ca să intrăm în Armata Roșie. Unde să ne ducem ? Asta vrem.

Și cu asta, discuția luă sfîrșit.

Am pornit în galop de-a lungul satului, îndreptîndu-ne spre dealul după care dispăruse dușmanul. De aici se vedeau unitățile noastre urcînd pe costișă, îngrămădindu-se pe podeț, coborînd povîrnișul nisipos.

— Au fost mulți albi pe aici ? întrebai eu pe drum.

— O mie au fost, îmi răspunseră țăranii.

Dar niciodată nu trebuia să iei de bune aceste „mii" ; cîteodată „mia" e în realitate cinci sau șase mii, altă dată numai două sute. Abia mai tîrziu, după ce confrunți zeci de informații, din diferite surse, cu declarațiile prizonierilor, poți stabili o cifră mai mult sau mai puțin exactă. În tot cazul, judecînd după coloanele de transport, fuseseră multe trupe aici. La Piliughino, dușmanul nu opusese o rezistență atît de îndelungată și de dîrză ca

de obicei, pentru că observase, pesemne, manevra de învăluire de la flancul stîng, şi îi era teamă.

— Au şters-o de mult albii ?

— Nu de mult, răspundeau ţăranii. Cu puţin înainte de a veni voi. Cred că nici n-au avut timp să ajungă prea departe de deal.

Dar unităţile noastre, istovite, nu erau în stare să urmărească duşmanul. Cel mult am fi putut trimite, pentru încercare, cavaleria, dar aveam prea puţină cavalerie, nu ne puteam bizui nici pe ea.

Cei care plecaseră înainte şi urcaseră dealul nu pierduseră încă nădejdea să pună mîna pe coloanele de aprovizionare ale duşmanului. Totuşi, nu izbutiră să captureze decît o mică parte, care rămăsese mai în urmă ; grosul coloanei se îndepărtase demult.

Piliughino era un sat aşezat la poalele unui deal înalt, cu povîrnişuri abrupte. După ce treceai podul, numai cu mare greutate puteai să ajungi pe culme. În focul luptei, s-a petrecut acolo o întîmplare tragică : unităţile înaintaie, care urcau pieptiş dealul, ajungînd în vîrf observară în celălalt capăt nişte lanţuri de trăgători înaintînd tîrîş. Deschiseră focul. Li se răspunse. Începu un schimb de focuri : şi unii şi ceilalţi erau de-ai noştri, dar nu se recunoscuseră. Rezultatul : doi morţi şi cinci răniţi. Lucrurile ar fi putut avea un sfîrşit şi mai tragic, dacă comandantul regimentului care urca dealul dinspre stînga n-ar fi înţeles la timp ce se întîmplă. Punîndu-şi cu abnegaţie viaţa în primejdie, făcînd semne cu batista şi cu şapca, el se avîntă peste cîmp, spre cei care trăgeau, ajunse la ei şi le explică care era situaţia. Cînd am ajuns pe culmea dealului, am văzut vreo şaizeci de călăreţi care descălecaseră şi stăteau lîngă caii lor asudaţi, albi de spumă : le-am ordonat să se împartă în două grupuri : unul s-o ia spre stînga, să afle dacă nu cumva sînt semne că se apropie unităţile noastre de învăluire ; celălalt grup l-am trimis spre dreapta, în direcţia spre care porniseră

coloanele de transport ale dușmanului. Pînă la urmă însă n-am izbutit să stabilim legătura cu unitățile însărcinate să execute învăluirea. Mai tîrziu am aflat că fusese la mijloc un fel de trădare și am fost nevoiți să arestăm cîțiva inși și să-i trimitem în fața tribunalului. Pentru moment însă nu bănuiam nimic, și nădăjduiam mereu că, de îndată ce regimentele noastre vor apărea în spatele dușmanului, vor putea obține rezultate chiar cu lovituri mai reduse. Dar regimentele acestea nu se arătară de loc, și dușmanul a putut să se retragă în liniște, nestingherit, luînd cu el și coloanele de transport. După ce se depărtară cercetașii, trimiși spre dreapta, cam la vreo trei sute de stînjeni, din liniile care se retrăgeau se abătu asupra lor un foc aprig; ei fură siliți să se lase într-o rîpă, și să înainteze mai departe prin hățiș.

Un mitralior s-a urcat în vîrful dealului, aducînd cu taceanka [1] o mitralieră. I-am spus să mă urmeze și am plecat înainte. În zare se vedeau, unduind, lanțurile de trăgători dușmani. Se retrăgeau printr-o poiană netedă, îndreptîndu-se vădit zoriți spre pădure, deoarece se așteptau, pesemne, să fie urmăriți de cavaleria noastră, neștiind că noi nu aveam cavalerie aproape de loc. Evident că noi singuri nu puteam face nimic, totuși mai aveam o umbră de nădejde. Așteptam să auzim din clipă în clipă, în spatele inamicului, primele împușcături; atunci, chiar numai cu mitraliera noastră am fi putut să mărim mult panica, să demoralizăm dușmanul și să-i luăm coloanele de transport. Dar toate așteptările au fost zadarnice. Ne-am luat pe urmele dușmanului în retragere, cam o verstă și jumătate: cercetașii în dreapta, noi pe deal, trăgînd necontenit asupra albilor. Ei răspundeau, retrăgîndu-se spre pădure, pînă ce au dispărut. Ne-am întors cum am plecat, fără nici un rezultat.

[1] Căruță ușoară, folosită la transportul mitralierelor (n. r.).

Pe culmea dealului se oprise regimentul din Ivanovo-Voznesensk. În timp ce mă apropiam de ei, împreună cu mitralionul, am văzut că mai mulţi oameni, luînd poziţie de tragere în genunchi, ocheau spre noi, aşteptînd să tragă cînd vom ajunge mai aproape. Le-am strigat cît am putut că sîntem de-ai lor, făcîndu-le semn cu batista, şi astfel am preîntîmpinat o altă nenorocire. Cîţiva oameni s-au ridicat şi au venit spre noi : cînd m-au recunoscut, au început să clatine din cap, să exclame şi să se mustre pentru greşeala lor. Apoi am coborît dealul şi am intrat în sat.

Acolo l-am întîlnit pe Ceapaev, care inspecta unităţile. Luase parte personal la atacul din faţa şurei şi de acolo intrase în sat. Am întors calul şi, împreună cu el, am plecat îndărăt, spre deal.

Satul prinsese din nou viaţă. Casele erau toate ticsite cu ostaşi roşii. Muierile se înghesuiau pe la fîntîni, cărau zorite apă, încălzeau în grabă samovarele şi îi ospătau pe tovarăşii veniţi. Nu se mai fereau şi nu se mai sfiau, iar tineretul se înfierbîntase de-a binelea. Fetele de la ţară se împrietenesc atît de repede cu ostaşii roşii că te minunezi, nu alta !

Iată, de pildă, acum.

Lanţurile noastre de trăgători s-au oprit pe deal. Undeva foarte aproape, în pădure, se retrag trupele duşmanului ; fumul prafului de puşcă nu s-a împrăştiat încă, totuşi, prin ferestrele deschise ale unei căsuţe, armonica îşi trimite de pe acum chemarea răsunătoare, la care răspund cu dragă inimă şi ostaşii şi fetele. Fără îndoială, curînd va începe jocul. Fără asta nu se poate...

Un alt motiv pentru care regimentele roşii sînt primite aici cu atîta bucurie e următorul : nu numai că nu se pradă şi nu se fac silnicii, dar nu se aude nici cel mai mic cuvînt de jignire, sau de ocară. Ostaşii roşii *au venit ca tovarăşi la tovarăşi*, plini de respect şi apropiaţi sufleteşte.

Fiindcă cea mai mare parte din oameni n-au încăput în case, s-a aşezat un bivuac, în piaţă, lîngă căruţe.

Am căutat o casă mai bună, mai încăpătoare, ca să instalăm statul-major al brigăzii şi biroul de operaţii al diviziei, care în ultimele zile ne urma peste tot, nelipsit. S-au întins cablurile, a început să ţăcăne telegraful şi să prindă glas telefoanele. Curînd şi-a făcut apariţia şi un samovar. În jurul mesei s-au aşezat comandanţii şi lucrătorii politici. Care mai de care se grăbea să povestească ce făcuse, ce văzuse şi simţise în timpul luptei. Se întrerupeau unii pe alţii, nu-şi terminau vorba, săreau de la un subiect la altul, făceau larmă şi ţipau cît îi ţinea gura, fiecare voia să povestească şi nu să asculte ; toţi erau plini de impresiile foarte proaspete încă. Nici urmă de oboseală. Şi aşa, cu discuţii, cu zarvă, a trecut pe nesimţite o jumătate de ceas.

Deodată răsună un tunet, apoi încă unul şi încă unul... Ne uităm înmărmuriţi unul la altul, sărim de la masă, neştiind ce s-a întîmplat, şi fugim spre uşă. Să fi scăpat cineva o grenadă ?

În apropiere răbufnesc trei explozii... Dacă trage artileria ? Dar de unde poate să tragă ?

În clipa aceea se aude un foc de puşcă, pe urmă altul şi iar altul — din toate părţile împuşcături de-a valma. Ostaşii roşii, care stăteau tolăniţi pe lîngă furgoane, sar în picioare şi o iau la goană, care încotro. Piaţa s-a golit. Deasupra capetelor noastre un aeroplan inamic pluteşte lin, fără zgomot, ca o lebădă de argint, spre zarea albastră. Obuzele explodaseră într-o grădină uriaşă din vecini, în care nu se afla nici un ostaş roşu.

Curînd s-a aşternut iar liniştea şi totul şi-a recăpătat înfăţişarea de pînă atunci. S-a lăsat lumina tremurătoare a amurgului şi după el a coborît domol o noapte de primăvară, liniştită şi înstelată. Satul e cufundat în tăcere. Nimic nu mai aminteşte de lupta care se terminase nu demult, de moartea nesăţioasă şi necruţătoare care scotocise peste

tot, căutîndu-şi victime. Mîine, o dată cu răsăritul scarelui vom porni iarăşi. Şi iarăşi ne vom afla între viaţă şi moarte, ca nişte fluturaşi care roiesc în jurul unei flăcări...

„Ce-o să se mai întîmple azi ? te întrebi în fiecare dimineaţă, cu strîngere de inimă, chinuit de nelinişte. Cine-o să rămînă în viaţă ? Cine o să plece dintre noi ? Cu cine vom porni din nou a doua zi în zori, pe cine nu voi mai vedea niciodată după lupta de azi ? Ne aşteaptă marşuri nesfîrşite şi, în fiecare zi, lupte înverşunate. E primăvară... E începutul... Abia primele rînduri ale trupelor lui Kolceak au prins a se clătina ; trebuie nimicită însă întreaga-i armată uriaşă, de o sută de mii de oameni. Cît de scump o vom plăti ? Cîte victime vor cădea pînă la toamnă dintre tovarăşii care merg astăzi alături de mine, cîţi dintre ei nu vor mai răspunde la apel ?!"

După această luptă, descrisă atît de amănunţit, drumul spre Buguruslan era deschis. Ca şi cea mai mare parte dintre oraşe — nu numai în luptele de acum, dar în general în cursul întregului război civil — Buguruslanul a fost cucerit printr-o manevră de învăluire. Pe străzile oraşelor mari se dădeau rareori lupte. Lupta principală, ultima şi cea hotărîtoare, se desfăşura de obicei în imediata apropiere a oraşelor şi atunci cînd lupta se sfîrşea defavorabil pentru apărător, acesta lăsa de obicei, fără luptă, oraşul în mîinile învingătorului. Aşa s-au petrecut lucrurile şi cu Buguruslan.

XI

SPRE BELEBEI

Divizia lui Ceapaev înainta atît de repede, încît celelalte unităţi, rămînînd în urmă din pricini mai mult sau mai puţin întemeiate, zădărniceau, prin încetineala lor, planul general, unic, al ofensivei combinate. Divizia o luase mult înaintea celorlalte trupe, lovind duşmanul în plin, fără a-l nimici sau a lua prizonieri, mai mult punîndu-l pe fugă. Luptătorii, călîţi în lupte, ştiau uimitor de bine să rabde, să îndure orice, să se mulţumească cu puţin. Erau ferm hotărîţi să înfrunte loviturile, în orice clipă, în orice împrejurare şi în orice condiţie de luptă. Se întîmpla uneori ca după un marş de mai multe verste, tocmai cînd se simţeau mai vlăguiţi, să izbucnească deodată lupta. Atunci nu mai rămînea nici urmă de oboseală, respingeau atacul, treceau ei înşişi la ofensivă, atacau, îl urmăreau pe duşman... Altădată însă luptele şi marşurile zilnice îi sleiau de puteri. La primul popas se prăbuşeau la pămînt ca morţi ; de cele mai multe ori nici nu apucau să ia măsurile de pază necesare şi adormeau buştean toţi : comandanţi, soldaţi şi santinele...

Urcau dealuri, se strecurau pe poteci înguste, treceau rîurile prin vad (duşmanul, retrăgîndu-se, arunca podurile în aer), pe ploaie, prin noroi, prin roua dimineţii şi prin ceaţa înserării, o zi sătui, două flămînzi, cu hainele zdrenţuite şi încălţările scîlciate, cu picioarele zdrelite,

julite, adeseori răniţi ; şi, cu toate astea, rămîneau în front, înaintau victorioşi din sat în sat, nestăviliţi, neînfrînţi, îndurînd orice, mîndri şi dîrji în apărare, semeţi, cutezători şi temuţi la atac, aprigi în urmărire. Luptau ca nişte eroi şi mureau ca nişte cavaleri roşii ; dacă se întîmpla să cadă prizonieri, piereau ca nişte martiri, în chinuri şi cazne ! Cu astfel de forţe de nădejde nu se putea să nu învingi ; trebuia numai să ştii să le conduci. Ceapaev era înzestrat în cel mai înalt grad cu acest dar al conducerii, şi anume darul de a conduce *acea* masă, în *acel* moment, şi în *acea* situaţie. Mulţimea, oricît de eroică ar fi fost, nu era de ajuns de coaptă ; în clipele acelea dramatice, în focul luptelor, multe se treceau cu vederea, multe se iertau, punîndu-se pe seama caracterului excepţional al situaţiei. Masa era ca electrizată, starea ei de spirit nu poate fi redată prin cuvinte : această stare de spirit este, credem, unică în felul ei, deoarece se datora unui întreg şir de evenimente, de tot soiul, mari şi mici, petrecute în trecut şi în prezent, în zilele războiului civil. Aşa cum Volga nu-şi va întoarce niciodată apele, tot aşa nici cauzele acestea nu vor mai reveni, starea de spirit de atunci, o anumită stare de spirit, nu se va mai repeta niciodată. Vor veni alte clipe *noi,* minunate, cu conţinut adînc, dar *altele.*

Şi Ceapaevi s-au aflat numai în zilele acelea ; în alte timpuri oameni ca Ceapaev nu există şi n-ar putea exista : pe *Ceapaev* l-a născut *acea* masă, în *acel* moment şi în *acea* situaţie. Din pricina asta şi-a putut conduce atît de minunat divizia „sa". Nici el nu-şi dădea seama cît de îndreptăţit era să numească glorioasa Divizie 25, divizia *lui,* divizia lui Ceapaev.

Cele mai de seamă însuşiri ale trupelor semipartizane din acele vremuri se concentrau în Ceapaev, se reflectau în el ca într-o oglindă : vitejie fără de margini, hotărîre nestrămutată, rezistenţă înverşunată, dar şi o asprime, o cruzime inevitabilă. Pentru ostaşi el însemna întruchipa-

rea eroismului, cu toate că nu făcuse nimic excepțional deocamdată: ceea ce făcea el făceau mulți alții, dar *nimeni nu cunoștea* isprăvile acestor anonimi, în timp ce toți cunoșteau isprăvile lui Ceapaev, amănunțit, cu înfloriturі, cu amănunte legendare, cu născociri de basm. În 1918, Ceapaev fusese un luptător desăvîrșit; în 1919 nu i se dusese numai vestea de luptător, ci și de *erou-organizator*. Era însă numai într-un anumit sens organizator, într-un sens convențional: neputînd suferi „statele-majore", trecea în această categorie toate instituțiile și formațiunile care duceau războiul altfel decît cu baioneta, indiferent dacă era vorba de serviciul de aprovizionare, de comenduire, de transmisiuni, sau de orice altceva. După el, numai ostașul cu arma în mînă ducea războiul și cîștiga victoriile. Statele-majore nu-i plăceau și, pentru că nu prea pricepea mecanismul lor, nici nu reușise vreodată să le *organizeze* ca lumea. De cîte ori apărea la statul-major, mai mult îi dojenea pe oameni decît să-i ajute, să-i lămurească sau să-i îndrume.

Ceapaev era organizator numai în măsura în care reușea, fiind atît de iubit și bucurîndu-se de atîta autoritate, să cimenteze, să contopească într-un singur tot divizia *lui*. El știa să-i insufle diviziei spirit de eroism, s-o însufletească, să-i imprime năzuința lui arzătoare de a merge înainte, s-o împingă spre cucerirea victoriei. Ceapaev sădea și cultiva în rîndurile ostașilor tradiții eroice, tradiții — ca de pildă lozinca: „să nu te retragi niciodată!" — care erau sfinte pentru ei. Ostașii din regimentele „Razin", „Pugaciov" și „Domaskin", păstrînd aceste tradiții de luptă, făceau față unor greutăți de neînchipuit, se avîntau în cele mai înverșunate lupte, țineau piept dușmanului, nu dădeau înapoi și biruiau. Pentru regimentul „Stenka Razin" o retragere însemna dezonoare, însemna o pată veșnică pe gloriosul său nume.

Cît de frumoase sînt toate acestea, dar cît de greșite, cît de primejdioase și dăunătoare!

În vîltoarea luptei, Ceapaev se simţea la largul lui. În clipele de acalmie, tînjea, se enerva, se plictisea, se lăsa copleşit de gînduri apăsătoare. În schimb îi plăcea peste măsură să alerge de la un capăt la altul al frontului. Nefiind întotdeauna neapărat necesar s-o facă, îşi căuta singur cîte un pretext ca să zboare ca vîntul, la cincizeci, şaptezeci, o sută de verste... Cum ajungea la o brigadă, cei din brigada vecină, auzind că e acolo, îi telefonau: „Vino imediat. O chestiune urgentă..." Şi Ceapaev pornea în goana mare într-acolo. Bineînţeles, nu era nici o chestiune „urgentă"; comandanţii de acolo, prietenii lui, doreau pur şi simplu să stea de vorbă cu el. Ei, tovarăşii lui de drum, răspîndiseră faima faptelor lui de arme, ei făcuseră cunoscută gloria comandantului. Fără ei, Ceapaev — ca şi oricare luptător de felul lui — nu s-ar fi bucurat niciodată de atîta faimă. Faptele vitejeşti, răsunătoare, nu pot asigura ele singure o glorie răsunătoare, e nevoie întotdeauna de oameni care să le ducă vestea, oameni devotaţi nelimitat, care să creadă în măreţia eroului, care să fie orbiţi, inspiraţi de ea, şi care să-şi găsească propria lor bucurie în osanalele ce i le ridică...

Sîntem înclinaţi întotdeauna să-i dăm unuia „erou" mai mult decît i se cuvine, să nu dăm în schimb tot ce i se cuvine unui „om de rînd" merituos, excepţional chiar.

Oamenii lui Ceapaev se socoteau fericiţi numai pentru că se aflau în preajma lui (să nu ne înspăimînte cuvîntul „eroism", el are toate drepturile la existenţă, numai că trebuie să ştim ce fel de drepturi sînt acestea): aureola gloriei lui îşi răsfrîngea razele şi asupra lor. În regimentul „Stenka Razin" erau doi eroi care-şi pierduseră picioarele în luptă: se tîrau pe cioturile lor, unul din ei umbla — de bine, de rău — în cîrje, dar nici unul dintre ei nu voia să părăsească regimentul lor glorios, se socoteau fericiţi cînd Ceapaev, trecînd pe acolo, schimba cu dînşii cîteva cuvinte. Ei nu erau o povară pentru regiment: amîndoi slujeau ca servanţi la mitraliere.

Zilele noastre eroice vor trece, şi urmaşilor noştri le va veni greu poate să creadă ce-a fost, vor spune că-s poveşti, şi, totuşi, acesta-i adevărul: doi ostaşi roşii, cu picioarele ciumpăvite, au luat parte la lupte ca servanţi la mitralieră! Era şi unul orb cu desăvîrşire, nu vedea absolut nimic. Cu ajutorul prietenilor săi, a întocmit într-o zi o scrisoare pe care a trimis-o gazetei diviziei; scrisoarea aceasta o păstrăm şi acum. O reproducem aici, deşi, ce-i drept, nu în întregime:

SCRISOAREA UNUI OSTAŞ ROŞU ORB[1]

„Tovarăşe redactor,

Vă rog să publicaţi în gazetă povestea unui eveniment fatal, peripeţia mea: fuga de la căzăcimea din Uralsk la tovarăşii bolşevici. Vă aduc la cunoştinţă, pe scurt, că noi locuiam între căzăcime şi Armata Roşie, într-o staţie de drum de fier pe linia Uralsk. Cei doi fraţi ai mei mai mari făceau servici la tren în timpul războiului căzăcimii cu Armata Roşie. Cînd a avut loc ofensiva a dintîi a tovarăşului Ermoşcenko asupra Uralskului, la 20 aprilie (3 mai stil nou) asupra gării Semiglavii-Mar, la 23 april, adică 6 mai, guvernul oastei a dat ordin să se mobilizeze ţăranii şi orăşenii din regiunea Uralsk. Fraţii mei n-au vrut să lupte cu arma în mînă împotriva Armatei Roşii; trebuiau să fie mobilizaţi la cazaci, dar au spus sus şi tare că nu luptă cu tovarăşii lor bolşevici, pentru care au fost împuşcaţi de cazaci la 23 iunie, la ora 12 noaptea. Am rămas singur, orfan, fără adăpost. Părinţii mei au murit acum cinci ani şi nu mai am nici un fel de neamuri pe nicăieri. Pe deasupra sînt orb, fără vedere; după împuşcarea fra-

[1] Am lăsat aidoma diversele greşeli gramaticale şi de exprimare, limitîndu-ne la introducerea unor semne de punctuaţie, pe alocuri, pentru ca să înlesnim citirea (n. r. ruse).

ţilor mei, m-am dus la guvernul oastei să cer adăpost ; guvernul oastei mi-a spus : «Fraţii tăi nu au vrut să lupte împotriva Armatei Roşii, du-te şi tu la tovarăşii tăi bolşevici, să te ţină ei». Atunci le-am răspuns : «N-o să vă săturaţi, pesemne, niciodată de sînge nevinovat, fiare nesăţioase ce sînteţi». Pentru asta m-au băgat la închisoare şi mă aşteptam să fiu împuşcat ; am stat la închisoare cincisprezece zile şi pe urmă mi-au dat drumul. După ce am umblat cîteva zile pe străzi, fără o bucată de pîine, m-am hotărît să mă duc să caut adăpost la tovarăşii mei bolşevici şi, cu toate că sînt orb, m-am hotărît să viu la tovarăşii mei sau să pier undeva în stepă decît să cad în mîinile cazacilor. Un tovarăş m-a condus în taină din Uralsk pînă la şosea şi mi-a spus : «Mergi tot înainte, aşa fel ca soarele să-ţi bată în ceafă, în felul ăsta poţi să ajungi în Rusia». Mi-am luat rămas bun de la tovarăşul meu şi am plecat. După cîteva verste m-am abătut din drum şi am luat-o la întîmplare. Atunci am început să mă gîndesc la moartea fraţilor mei, la nenorocirea, durerea, suferinţele şi chinurile mele grele. Şase zile am rătăcit prin stepă, flămînd şi îngheţat ; în a şasea zi am simţit că mă părăsesc puterile, buzele îmi erau însîngerate, că n-aveam nici o bucată de pîine, nici o picătură de apă, nimic cu ce să-mi potolesc foamea care mă chinuia îngrozitor. Udam calea cu lacrimi amare, fără nici o nădejde să-mi salvez viaţa. Atunci am strigat cu glas tare : «Fraţii mei dragi ! Voi zăceţi liniştiţi în pămînt, iar pe mine m-aţi lăsat să mă chinuiesc. Luaţi-mă cu voi, puneţi capăt suferinţelor mele, mor de foame în mijlocul stepei ; cine va veni aici să-mi aline lacrimile amare, nu-i nimeni de jur împrejur...» Deodată aud în faţă lătratul unui cîine şi glasuri de copii, mă îndrept după auz spre ei şi-i întreb ce cătun e : căzăcesc sau de ţărani. Mi-au răspuns că-i un cătun ţărănesc, Krasnii Tali, la şapte verste de graniţa ţinutului căzăcesc. Un ţăran m-a adăpostit în casa lui, mi-a dat să beau şi să mănînc, potolindu-mi foa-

mea ; dimineața m-a condus în satul Malahovka și de acolo am ajuns cu greu pînă în plasa Petrovska...“

Mai departe, arată cît de bine a fost primit în Rusia Sovietică, cu cîtă dragoste a fost înconjurat și ce îngrijire i s-a dat.

„Președintele sovietului, Ivan Ivanovici Deviţin, m-a primit călduros, era tare bucuros și încîntat. Acum, la tovarășii mei bolșevici am uitat suferințele și mă simt în afară de orice primejdie. Secția economică și cea de aprovizionare m-au instalat într-o casă unde mi-au dat o odaie mare, un pat moale, mi-au scos rufele murdare și rupte, mi-au dat altele, m-au încălțat și m-au îmbrăcat în haine curate și noi... Trăiesc ca un adevărat «burjui», și-mi exprim marea mea recunoștință și sentimentele mele profunde...“

Urmează lista persoanelor cărora le exprimă recunoștința. Scrisoarea se încheie cu următoarele cuvinte :

„Trăiască Republica Sovietică a întregii Rusii, trăiască tovarășul Lenin, trăiască eroul de neînvins, tovarășul Ceapaev, trăiască sovietul plășii și secția economică și cea de aprovizionare !“

După cum vedeți, nu e o scrisoare, ci un adevărat poem ! Și acest martir care s-a dăruit Puterii sovietice, acest ostaș roșu orb, care venera faptele eroice ale lui Ceapaev ca pe lucrul cel mai sfînt, era cel mai minunat povestitor, bandurar[1] ce-l proslăvea pe Ceapaev, povestind fapte reale sau născocite, și care credea mai mult propriile-i născociri, pentru că erau scornite și înfrumusețate de el. Și cine ar avea atîta tărie încît să nu creadă propriile-i născociri ?

[1] Cîntăreț din *bandură* — instrument muzical ucrainean cu 8 pînă la 24 coarde (n. r.).

Gloria lui Ceapaev se răspîndise departe, depăşind rîndurile Armatei Roşii.

S-a mai păstrat o altă scrisoare, trimisă de un oarecare activist sovietic din Novouzenski. Citiţi-o şi veţi vedea cît de nemărginită era credinţa în atotputernicia lui Ceapaev: oamenii îl socoteau nu numai conducător de oaste-luptător, ci şi stăpîn cu depline puteri peste locurile pe unde treceau şi luptau regimentele din divizia Ceapaev. Scrisoarea era bătută la maşină, pe hîrtie ceratã, împăturită cu multă grijă şi trimisă lui Ceapaev cu un curier special. Un activist sovietic, pe nume Timofei Panteleimonovici Spicikin, i se plînge lui Ceapaev de nedreptăţile din Novouzenski, îi cere ajutor şi speră că numai Ceapaev va găsi soluţia grabnică şi justă a problemei lui. Iată ce scrie:

„Urgent
Comandantul de divizie, tovarăşului
Vasili Ivanovici Ceapaev
Din partea preşedintelui consiliului judecătorilor populari din Novouzenski,
Timofei Panteleimonovici Spicikin.

Plîngere strigătoare,

Vă rog, tovarăşe Ceapaev, să acordaţi acestei plîngeri deosebita dumneavoastră atenţie de erou. *De mai bine de un an, de cînd există frontul Uralskului, mă bucur de renumele de activist sovietic cinstit, dar nişte oameni răi, hoţi şi criminali din Novouzenski, încearcă să mă ponegrească şi să mă scoată nebun, pentru ca reclamaţiile mele contra hoţilor să nu fie luate în seamă. Lucrurile se prezintă astfel: şaisprezece hoţi au furat...* (Urmează enumerarea numelor, e arătat fiecare cît a furat.) *Cînd eu, Spicikin, am făcut reclamaţie la Samara despre aceste furturi, cei paisprezece hoţi rămaşi în libertate (doi sînt arestaţi) au declarat că Spicikin este nebun şi au cerut*

să fiu examinat de medici. Medicii m-au declarat sănătos la minte. Atunci cei paisprezece hoți și tîlhari din Novouzenski le-au spus: «Nu avem încredere în voi», și m-au trimis la Samara, la comitetul executiv gubernial, pentru ca să fiu examinat de către medici psihiatri. Dar, avînd în vedere că în prezent toată dreptatea și adevărul se află pe front, la eroii și ostașii roșii, de seama Dumneavoastră, tovarășe Ceapaev, eu, Spicikin, Vă rog urgent să dați dispozițiile necesare: să ajutați ca toți cei paisprezece hoți din Novouzenski să fie arestați și trimiși la Samara, pentru ca să fie deferiți Tribunalului Revoluționar, pentru care populația o să vă fie adînc recunoscătoare, deoarece în opinia poporului numele Dumneavoastră este glorios, ca al unui erou plin de abnegație și apărător neclintit al republicii și al libertăților. Îmi pun toată nădejdea în Dumneavoastră, tovarășe Ceapaev. Apărați-mă și pe mine de cei șaisprezece hoți și tîlhari din Novouzenski.

TIMOFEI SPICIKIN."

25 aprilie 1919

În „anexe" la această plîngere, Spicikin îi arăta lui Ceapaev unde și cum „să dezgroape" tot materialul, și încheia cu următoarele cuvinte:

„Vă rog să arestați neîntîrziat și fără nici o șovăială pe toți hoții rămași liberi și repet numele Dumneavoastră glorios va fi și mai glorios dacă apărați populația împotriva hoților și țefuitorilor și scăpați locuitorii de acești păianjeni-microbi murdari."

Nu mai puțin strălucită este „cererea" lui Spicikin care, după cît se pare, este un rezultat al persecutării lui de către cei paisprezece „păianjeni-microbi".

„Dumneavoastră, tovarăşe Ceapaev, sînteţi un erou recunoscut de tot poporul, şi numele Dumneavoastră glorios răsună peste tot. Vă pomenesc pînă şi copiii. Eu, Spicikin, sînt de asemenea un erou recunoscut, însă nu în arta militară, ci în arta civilă. Am şi eu măreţe năzuinţe spre glorie şi fapte de vitejie. Vă rog să mă credeţi! O să Vă convingeţi de asta din fapte. Eu, Spicikin, sînt întruchiparea energiei înfocate a muncii. Aş fi fericit să Vă văd în persoană, ca şi Dumneavoastră să mă cunoaşteţi pe mine, Spicikin. Fiind de la natură un om de o cinste cristalină şi iubindu-mi poporul pentru care mi-am dăruit sufletul (ceea ce Vă pot povesti personal despre faptele mele mari), aş vrea să devin neîntîrziat mîna Dumneavoastră dreaptă şi să-mi dau toată energia înfocată pentru acţiunea Dumneavoastră militară de respingere a banditului Kolceak, pe care îl urăşte toată lumea.

Vă rog să mă primiţi neîntîrziat voluntar în rîndurile Armatei Roşii, în gloriosul Dumneavoastră regiment care poartă numele lui Stenka Razin.

Preşedintele Consiliului judecătorilor populari din Novouzenski,
Timofei Spicikin."

Atît „plîngerea strigătoare", cît şi „cererea" lui Spicikin sînt pline de contraziceri, de lucruri neprecise şi fac într-adevăr impresia unei aiureli de bolnav, dar tot ceea ce este exprimat în ele, concentrat, se repeta într-o altă formă în practica lui Ceapaev, la fiecare pas. Este caracteristic faptul că Ceapaev nu refuza niciodată să intervină în asemenea cazuri : dimpotrivă, îi plăcea să cerceteze singur totul, să stabilească adevărul în toate amănuntele, să-i dea în vileag pe derbedei şi pe ticăloşi. Scrisorile de mai sus sosiseră în toiul ofensivei, aşa că nu le putuse da nici o urmare, dar ele îl frămîntau ; Ceapaev le-a ţinut minte mult timp, şi voia mereu să se ducă la faţa locului şi să

constate despre ce-i vorba. S-a mărginit însă la o scrisoare amenințătoare, în care tuna și fulgera împotriva celor vinovați. În ochii lui Ceapaev, încă de pe acum, fără nici o cercetare prealabilă, cei paisprezece „păianjeni-microbi" erau în lipsă, absolut indiscutabil, niște *ticăloși*. Credea totul cu o ușurință extraordinară, de altfel, cu aceeași ușurință își schimba părerea în toate chestiunile ; în toate, în afară de cele militare : aci, dimpotrivă, nu se încredea în nimeni, ci se bizuia exclusiv pe „mintea lui".

Cînd stai să te gîndești dacă Ceapaev avea unele însușiri deosebite, „supraomenești", care i-au adus gloria nemuritoare de „erou", vezi că însușirile lui erau dintre cele mai obișnuite, dintre cele mai „omenești" ; mai mult chiar : o seamă de calități prețioase îi lipseau cu desăvîrșire, iar cele pe care le avea se deosebeau doar printr-o uimitoare prospețime, precizie și intensitate. Ceapaev știa să folosească admirabil aceste calități ; ieșit din mijlocul masei de țărani simpli, primitivi, un fel de semipartizani, el electriza mulțimea pînă la refuz, o satura cu ceea ce dorea și cerea ea însăși, punînd în centrul atenției propria-i persoană.

Gloria lui Ceapaev a fost creată nu atît de faptele lui eroice, cît de oamenii care-l înconjurau. Acest lucru nu micșorează cîtuși de puțin rolul uriaș pe care l-a jucat personalitatea lui în cursul războiului civil ; totuși e bine să știm și să nu uităm că fiecare nume de erou e nimbat de o aureolă legendară, care se adaugă la faptele istorice cu adevărate. Dar, se pune întrebarea, de ce aceste legende se creau mai cu seamă în jurul *lui*, al lui Ceapaev, de ce tocmai numele lui se bucura de această mare popularitate ?

Pentru că el întruchipa, *mai deplin decît mulți alții*, masa simplă, primitivă și eroică a ostașilor „săi", le era apropiat prin faptele lui. Ceapaev era înzestrat cu calitățile acestei mulțimi, calități pe care ea le prețuia și le cinstea mai presus de orice : curajul, vitejia, îndrăzneala

şi hotărîrea. Adeseori, aceste însuşiri ale lui Ceapaev nu se manifestau într-o măsură prea mare, ci chiar într-o măsură mai mică decît la ceilalţi, dar el ştia să-şi înfăţişeze cu atîta măiestrie faptele, şi oamenii din apropierea lui îl ajutau atît de mult în această privinţă, încît, drept urmare, faptele lui aveau întotdeauna un iz de vitejie de basm. Erau mulţi ostaşi mai viteji ca dînsul, mai inteligenţi, mai talentaţi în conducerea detaşamentelor, cu nivel politic mai ridicat, însă numele acestor „mulţi" au fost date uitării, pe cînd vreme Ceapaev trăieşte şi va trăi vreme îndelungată, pentru că întrunea într-o măsură uimitoare trăsăturile răzleţite, împrăştiate, la toate celelalte individualităţi ale tovarăşilor lui de arme.

Nu e nevoie să descriem toate operaţiile militare, să înşirăm ordinele de operaţii, calităţile şi defectele lor, succesele şi înfrîngerile noastre ; de aceasta se vor ocupa cei care vor întocmi studii militare de specialitate. În ceea ce ne priveşte, nu ne propunem să facem în schiţa noastră o expunere completă a evenimentelor, într-o ordine riguros cronologică, notînd cu exactitate datele, locurile şi numele... Ne limităm exclusiv să creionăm aspecte ale modului de viaţă care se zămislea în acele vremuri, caracteristic pentru acele vremuri. Acum, de pildă, în drum spre Belebei, nu vom urmări desfăşurarea operaţiilor militare, ci vom schiţa doar două-trei tablouri din viaţa de atunci.

Brigada lui Sizov înainta dincolo de Buguruslan, de la satul Dmitrovskoe spre Tatarski Kondîz. Acolo avuseseră loc lupte înverşunate. Duşmanul, părăsind Buguruslanul, nu putea crede că o dată cu acest oraş pierduse şi iniţiativa, că se apropia sfîrşitul înaintării lui triumfale, că de aci încolo, mînat din urmă, va fi nevoit să se apere şi să se retragă. El îşi încorda ultimele forţe, răspunzînd cu lovituri puternice la presiunea regimentelor roşii. Dar era prea tîrziu : elanul şi încrederea în victorie părăsiseră

armatele albe şi se statorniciseră în rîndurile ostaşilor roşii, dîndu-le curaj, inoculîndu-le o neobosită energie, o neobişnuită vitejie, pe care o găseşti numai acolo unde este încredere în victorie.

Momentul în care iniţiativa trece dintr-o parte în cealaltă este întotdeauna un moment însemnat, pregnant, numai un orb nu-l bagă în seamă. Dintr-o dată una din părţi păleşte, slăbeşte, se pierde, pe cîtă vreme cealaltă, ca şi cum ar sorbi o misterioasă sevă dătătoare de viaţă, se arcuieşte ca un armăsar nărăvaş, se zbîrleşte, scapără, devine tot mai de temut, tot mai cutezătoare, mai falnică. Apoi vine clipa în care armata care păleşte şi slăbeşte se hodorogeşte de tot, îşi pierde vigoarea, vlaga, într-o asemenea măsură încît nu-i mai rămîne altceva decît să piară. Acest proces dinlăuntrul armatei învinse, îndelungat şi istovitor, răbufneşte în cele din urmă, aducînd sfîrşitul : moartea. Într-o astfel de stare se găsea armata amiralului alb în zilele evenimentelor de la Buguruslan ; deşi vie încă, această armată pînă nu de mult atît de puternică, de nebiruit, era acum muribundă, inevitabil condamnată la moarte. Istoria pusese atunci, cu mînă-i aspră, pecetea ruşinoasă a unei morţi fără de glorie, pe fruntea ei îngustă, de criminal.

În schimb Armata Roşie, viguroasă, încordată ca un arc, împrospătată de şuvoaie de oameni din fabrici şi uzine, din sindicate şi din celule de partid, părea în acele zile un luminos viteaz legendar trezit la viaţă, gata să-i învingă, să-i înfrîngă pe toţi duşmanii, un viteaz în faţa căruia se prăbuşesc forţele întunericului.

Aceeaşi stare de spirit domnea şi în divizia lui Ceapaev, în aceeaşi stare de spirit brigada lui Sizov îl zdrobea pe duşman la Russki şi Tatarski Kondiz.

La statul-major al brigăzii sosi Frunze. Se informă repede asupra situaţiei, interesîndu-se de ultimele succese repurtate de Sizov, şi acolo pe loc, în izbă, întocmi un ordin prin care-i aducea mulţumiri.

Acest eveniment spori elanul luptătorilor, iar Sizov, încurajat de laudă, făcu jurămînt să repurteze noi succese, să obţină noi victorii.

— Dacă-i aşa, îi spuse Ceapaev, nu jura în vînt. Vezi culmile acelea ? şi-i arătă lui Sizov pe fereastră, undeva, înaintea lui, o direcţie neprecisă, fără să indice nici o localitate, nici un rîu, nici un sat. Cucereşte-le şi-mi dau cuvîntul că-ţi dăruiesc sabia mea de argint !

— S-a făcut ! izbucni în rîs, vesel, Sizov.

La vreo două zile după aceste solemne făgăduieli, erau cît pe ce să se împuşte unul pe altul. Feodor Klîcikov, răcit groaznic, zăcea în pat şi-l trimisese pe Krainiukov, ajutorul său, să cutreiere frontul cu Ceapaev. La al treilea drum, se petrecuse „istoria" despre care lui Klîcikov, fiind suferind, nu i se povestise nimic ; la urechile lui ajunseseră doar vagi ecouri despre întîmplare. Ceapaev nu spunea nici el nimic, ocolind, încruntat, răspunsul ori de cîte ori venea vorba despre această chestiune. În schimb, Sizov nu se lăsă rugat şi îi povesti totul, în amănunt, imediat ce Feodor se însănătoşise şi venise la el, la statul-major.

— A fost o neînţelegere, tovarăşe Klîcikov, pur şi simplu o neînţelegere, îi spunea el lui Feodor. Amîndoi am cam scăpat frîul... O nerozie... Pe scurt, o prostie — nici n-ar merita să mai vorbim de asta ; dar, fie, am să-ţi povestesc pentru că şi mie îmi place să-mi aduc aminte de neroziile astea. Îl ştii doar cum e — iute, scapără ! Ce să-i faci ? Şi cînd se aprinde, e prăpăd, ia foc... Trebuie supravegheat, ţinut în frîu, dar tu lipseai atunci. Locţiitorul tău, băiat de treabă, săracu, făcea haz, dar nu cuteza să se pună în gură cu el şi, de altfel, Ceapaev nici nu prea ascultă pe oricine. Pe scurt, se vede, aşa a fost să fie, ca să ne răţoim unul la altul, bine că nu s-a întîmplat nici o nenorocire ! Îmi aduc aminte, ca acum, eram ostenit de nu mă mai ţineau picioarele, simţeam că pic de oboseală. Şi ce mi-am zis ? Hai să mă culc puţin,

poate că-mi trece. Cum m-am trîntit, îndată am adormit! Vaska — agentul meu — îl ţii minte cred, un pişicher făr' de pereche, găsise o izbă mică la un tătar: mică, murdară şi, pe deasupra, goală; n-avea decît o laviţă lîngă perete, şi atît. M-am trîntit pe laviţă şi am adormit buştean. Înainte de a adormi, îi spusesem însă lui Vaska: „Ascultă pungaşule, mîine dimineaţă vreau găină friptă. Ai înţeles?" „Înţeles!" zice el. Şi să vezi ce aiureală am visat atunci... Se făcea că în loc de găină îl înţepam cu furculiţa chiar pe Kolceak. Eu dau să-l înţep, el se fereşte. Eu dau să-l înţep, da el se apleacă, ba mai întoarce şi capul, cîinele, şi îmi rîde în nas. Atunci m-am înfuriat atît de tare, încît l-am pocnit o dată cu furculiţa peste căpăţînă, de mi s-a frînt sabia în două, ca şi cum nu l-aş fi lovit cu furculiţa, ci cu o sabie. Pun mîna pe o bucată şi dă-i, şi dă-i în cap, cînd deodată ce văd? În locul capului lui Kolceak e un stîlp de telegraf şi iată că pe dinaintea ochilor încep să-mi apară una după alta, ca nişte pui de cioară, literele unei telegrame. Înţeleg atunci că e un ordin de la Ceapaev, dar eu nu eram de acord cu ordinul. „Tu zdrobeşte-i, zice el, că de urmărit o să-i urmărească altă brigadă." „Du-te, ştii tu unde, îmi zic; trebuie să răzbun sîngele vărsat, sau ba? Cine-mi plăteşte pentru cei o sută de oameni pe care i-am pierdut pe culme? Kurghin, am strigat eu, scrie un ordin..." Kurghin are întotdeauna la-ndemînă hîrtie şi un creion după ureche. Vine valvîrtej! Nici nu apucasem să-mi termin vorba, că şi scrisese titlul ordinului. „Spune, îi zic, în ordin: Imediat ce inamicul va fi dat peste cap trebuie bătut şi urmărit cincisprezece verste! Ai înţeles?" „Înţeles!" îmi răspunde el. Ăştia doi, Vaska şi cu el, mă pricepeau numai după mlădierile glasului. Unul era mai grozav ca celălalt. Ştiam bine că Ceapaev are să mă săpunească zdravăn, dar ce era să-i fac dacă încurcase lucrurile? L-am chemat la telefon ca să-i explic tot, să-l fac să mă înţeleagă, dar nemernicul ăla de Pleşkov — el era

şef de stat-major la divizie — nici n-a vrut să-l cheme la aparat: „Ordinul a fost dat, zice, şi nu mai încape nici un fel de discuţie." „Bine, mi-am zis, aşa să fie, dar eu am să fac cum ştiu eu." Kurga a întocmit ordinul, eu l-am iscălit şi hora a început. Eram sigur că n-o să iasă bine: Ceapaev nu poate suferi să i se schimbe ordinele. Am dormit cît am dormit, visînd tot felul de năzbîtii, şi o dată am sărit de pe laviţă... Încă nu se luminase de ziuă, abia răsărea soarele, dar Ceapaev se şi înfiinţase acolo — nu-l răbdase inima, galopase toată noaptea.

— Ce ţi-a venit, zice el, nemernicule?

— Nu-s nemernic, tovarăşe Ceapaev, îi răspund eu, nu mă luaţi aşa...

Dă să pună mîna pe revolver, urlînd: „Te împaşc!", da pînă să deschidă tocul revolverului, eu îl şi scosesem pe al meu, şi-i spun: „Al meu e cu glonţul pe ţeavă, hai să ne ciuruim unul pe altul..."

— Afară de la comanda brigăzii! urlă el. Te înlocuiesc imediat... Fă un raport! Mihailov are să te înlocuiască. Mihailov trece în locul tău, iar tu cară-te, cară-te imediat! Ce fel de comandant eşti? Eu spun *opriţi-vă!* da ei gonesc cincisprezece verste. Ce-i asta, spune ce-i asta? Aşa procedează un comandant de brigadă?

Şi m-a făcut cu ou şi cu oţet, cum i-a venit la gură, dar revolverul nu l-a mai scos, şi de altfel şi eu mi l-am pus la loc... N-a mai fost chip să-i explic. L-am chemat pe Kurga şi i-am spus să întocmească ordinul... A scris tot, aşa cum ceruse.

— Să vină patru călăreţi...

Au venit în galop.

— Duceţi plicurile astea imediat lui Mihailov, fuga!

În aceeaşi clipă şi-au şi luat zborul... Stăteam amîndoi muţi. Furtuna trecuse, nu mai aveam ce ne spune. Eu şedeam pe laviţă, dar Ceapaev n-avea unde să se aşeze şi stătea în picioare, rezemat de perete... Ochii lui albaştri scăpărau de mînie... Nu-i nimic, nenişorule, spuneau

parcă, ți-o trece pofta, te poloteşti tu... În clipa aceea, Vaska îşi vîrî capul pe uşă şi strigă :

— Ce mai staţi, găina-i gata de mult...

Sfada-i sfadă, da de poftit la masă trebuie să-l poftesc.

— Tovarăşe Ceapaev, îi zic eu, haidem în grădină, să mîncăm o găină...

Era acolo o grădină mică.

— Bine ! zice el.

Simţeam că glasul nu-i era prietenos, însă-i pierise orice urmă de mînie. Poate că ar fi zîmbit, dacă nu i-ar fi fost ruşine...

Am ieşit în grădină, ne-am aşezat, fără să scoatem o vorbă.

— Sizov, îmi zice el, cheamă înapoi călăreţii.

— Nu pot să-i mai opresc, tovarăşe Ceapaev, îi răspund eu, cine să-i mai poată opri cînd zboară ca vîntul ?

— Trimite alţii mai buni, îmi strigă el, şi iar se face stacojiu la faţă.

— N-am alţii mai buni, ăştia sînt cei mai buni...

— Trimite alţii şi mai buni decît cei mai buni ! Ce, nu înţelegi ce vreau să spun ?

Cum să nu înţeleg, înţelesesem tot. Însă îmi spuneam în gînd : „Ia să-l înţep eu un pic, că de ce mi-a zis «nemernicule» ?"

— De ce, zic eu, m-ai făcut nemernic ? Am şi eu mîndria mea. Dacă am greşit, dă-mă în judecată, trimite-mă în faţa tribunalului să mă împuşte, dacă e cazul, dar nu-ţi dau voie să mă faci nemernic...

— Eram furios, zice el, da tu nu le lua pe toate-n seamă...

Ei bine, am trimis alţi călăreţi, de data asta şase. Au pornit — ca gîndul ! Un ceas mai tîrziu s-au întors toţi : îi opriseră cu focuri de armă pe cei plecaţi...

M-am apucat imediat să fac bucăţele toate ordinele, să le arunc...

— Nu te atinge, îmi zice el, de ordinul tău, lasă să-l ducă, să nu contramandezi niciodată un ordin dat. În ce mă privește, eu am să schimb ce trebuie...

Asta-i tot — nimic mai mult. După ce am mîncat găina, nu ne-am mai spus nici un cuvînt neplăcut. La noi, tovarășe Klîcikov, e totdeauna la fel, încheie Sizov. Ne certăm, dar pe urmă ne așezăm să bem ceai împreună și să tăifăsuim în tihnă...

— Și asta a fost tot ? întrebă Feodor zîmbind.

— D-apoi ce să mai fie, rîse Sizov, dezvelindu-și dinții. Atîta doar că atunci cînd m-am întors, după ce am terminat tot, am recucerit culmile și am luat la prizonieri cu ghiotura — știi, ăia pe care i-am trimis mai zilele trecute la divizie. Ceapaev vine iar :

— Noroc, Sizov ! zice el, și începe să rîdă voios.

— Noroc, Ceapaev, zic eu, cum o duci cu sănătatea ?

Nu mi-a răspuns nimic, s-a apropiat, m-a strîns în brațe și m-a sărutat de trei ori.

— Ține, ia-o, zice el, ai cucerit-o de la mine pe merit.

Și-și scoate sabia-i de argint, îmi trece cureaua peste umăr și stă nemișcat, fără să spună o vorbă.

Cînd l-am văzut așa, fără sabie, m-a cuprins părerea de rău ; am luat atunci sabia mea cu teacă neagră :

— Ține, i-am spus eu, să-ți aduci și tu aminte de mine !

Că doar cînd Ceapaev promite ceva, se ține întotdeauna de cuvînt, de altfel o știi și tu...

Și cu asta convorbirea se încheie. Sizov fu chemat la telefon ; un regiment îi cerea ceva. De altfel nici Feodor n-a mai revenit asupra acestui subiect ; era evident că Sizov îi spusese tot ce era de spus cu privire la întîmplarea de atunci. Nu era nimic serios, nimic grav. Dar întăritați cum fuseseră ar fi putut să facă o mulțime de prostii. Ar fi avut nevoie în permanență de o dădacă mereu trează și vigilentă, care să-i vegheze neîntrerupt ; cum îi scăpai din ochi, cum te puteai aștepta să-și rupă picioarele, sau să le frîngă pe ale altora !

Regimentul 220 s-a instalat să se refacă în satul Trifonovka, pe care-l cucerise prin lupte. Cînd au intrat ostaşii roşii în cea dintîi cocioabă din marginea satului, au rămas uluiţi văzînd cîte pete de sînge avea duşumeaua. S-au interesat ce s-a întîmplat, l-au întrebat pe stăpînul casei, dar acesta tăcea cu îndărătnicie, nu scotea o vorbă. Ostaşii roşii l-au încredinţat, dîndu-i cuvîntul de onoare, că nu se vor atinge de el, ba mai mult chiar : i-au făgăduit că „la nevoie" vor pune o vorbă bună pentru el pe lîngă comandamentul şi comisarul lor, numai să le povestească sincer tot ce se petrecuse în casă. Atunci, fără să mai lungească vorba, ţăranul i-a dus sub un şopron, s-a oprit în faţa unei grămezi de gunoi şi, după ce a scormonit puţintel în vîrful mormanului, le-a arătat ceva însîngerat, diform, plin de cheaguri murdare, spunîndu-le : „Priviţi !" Ostaşii s-au uitat unul la altul nedumeriţi şi pe urmă, apropiindu-se, au recunoscut în masa aceea informă, scăldată în sînge, trupuri omeneşti. Au dat la o parte gunoiul cu baionetele, cu pumnalele, cu mîinile, şi au scos două cadavre calde încă : doi ostaşi roşii.

Deodată, unul din cadavre mişcă o mînă. Ostaşii care îl ridicaseră tresăriră, se traseră instinctiv înapoi, aruncînd din nou leşul pe grămada de gunoi... După mînă, un picior se îndoi, se întinse şi se îndoi la loc... Apoi tresări o pleoapă şi ochiul, aşezat deasupra unor pungi umflate şi negre, se întredeschise, dezvăluind o sticlire rece, ca de plumb, care nu mai oglindea nici un fel de gînd... Vestea despre această sinistră descoperire se răspîndi în tot regimentul. Ostaşii veniră în fugă să vadă cele două cadavre, nimeni nu ştia ce se petrecuse şi se făceau tot felul de presupuneri. Ţăranul fu supus unui interogatoriu. El nu se împotrivi, ci povesti amănunţit tot ce se întîmplase.

Cu cîteva ceasuri mai înainte, doi ostaşi roşii, bucătari la regimentul „Internaţional", nimeriseră acolo din greşeală, luaseră Trifonovka, ocupată de albi, drept un alt sat în care se aflau trupele roşii. Ajunşi în faţa izbei cu

pricina, întrebară de serviciul de aprovizionare. Cazacii aflați în izbă dădură buzna afară, tăbărîră asupra bucătarilor uluiți, îi traseră jos din căruță și-i tîrîră în casă. Mai întîi îi încolțiră cu întrebările: unde se duc și de unde vin, ce unități sînt prin apropiere, unde anume, și ce efective au? Cazacii făgăduiră celor doi ostași roșii că nu vor păți absolut nimic dacă vor spune adevărul. Minciună sau adevăr, în orice caz, ostașii roșii le-au îndrugat ceva. Cazacii ascultau, își notau, întrebau din nou. Asta ținu cam vreo zece minute, după care unul din cazaci întrebă:

— Altceva nu mai știți nimic?

— Nimic, răspunseră prizonierii.

— Da asta ce-i aici, pe căciulă, o stea? Semnul Puterii sovietice, hai? Ia te uită la ei cum și le-au agățat!

Ostașii roșii tăceau, presimțind pesemne că nu-i a bună: cazacii își schimbaseră brusc atitudinea. Cît timp le luaseră interogatoriul nu-și bătuseră joc de ei, însă din clipa cînd se legară de „stea" începură să-i înjure, să-i amenințe, ba să-i dea unuia din ei cîțiva ghionți între coaste...

— Tu făceai mîncare?

— Da, răspunse bucătarul.

— Și-i hrăneai pe bolșevici?

— Pe toți îi hrăneam, răspunse celălalt și mai încet.

— Pe toți?! se răsti cazacul. Lasă că știm noi cum îi hrăneați pe toți, mișeilor! Ați jefuit tot, ați distrus tot.

Înjura ca un birjar și, făcîndu-și vînt, îl plesni pe ostașul roșu peste față, atît de tare încît îi țîșni sîngele pe nas... Ceilalți atîta așteptară. Fu ca un semnal: lovitura aceasta peste obraz le dezlegă tuturor mîinile; vederea sîngelui trezise în ei fiara sălbatică, crudă, însetată de sînge. Cazacii săriră de pe scaune și începură să-i lovească cu ce le venea la îndemînă, îi trîntiră la pămînt, călcîndu-i în picioare și scuipîndu-i.

În sfîrşit, unul dintre ticăloşi născocì o cazmă drăcească. Îi ridicară de pe jos pe cei doi nenorociţi, îi aşezară pe scaune şi îi legară cu funii ; pe urmă începură să le taie, de la gît în jos, fîşii din trupul însîngerat. Tăiau o bucată şi presărau locul cu sare, mai tăiau una, şi iar presărau cu sare. Înnebuniţi de dureri insuportabile, ostaşii urlau îngrozitor, dar urletele lor nu făceau decît să întărîte şi mai mult acele fiare înverşunate. Îi chinuiră aşa cîtva timp : tăiau şi sărau... Pe urmă unul din ei îşi înfipse baioneta în pieptul unuia dintre ostaşi, altul făcu la fel... Dar ceilalţi îi opriră : nu cumva să-l înjunghie de moarte şi să înceteze prea repede suferinţa ! Totuşi unul fu ucis. Celălalt abia îşi mai trăgea sufletul — cel care-şi dădea abia acum sfîrşitul, în faţa regimentului...

Cîteva ceasuri mai pe urmă, părăsind în grabă Trifonovka, albii îi luaseră pe cei doi bucătari măcelăriţi şi-i ascunseseră în bălegar...

Asta era tot...

Regimentul asculta într-o tăcere mormîntală această îngrozitoare poveste. Cei doi morţi fură expuşi ca să fie văzuţi de toţi, apoi se făcură toate pregătirile ca să fie îngropaţi cu toate onorurile.

Tocmai atunci sosiră Feodor şi Ceapaev. Îndată ce aflară cele întîmplate, adunară ostaşii, arătîndu-le în cîteva cuvinte cît de lipsită de sens este această cruzime şi atrăgîndu-le atenţia ca nu cumva să plătească şi ei cu aceeaşi cruzime cînd le vor cădea în mînă prizonieri albi.

Dar mînia ostaşilor roşii era nemăsurată, indignarea lor — nemărginită. Ostaşii martiri fură înmormîntaţi, se trase trei salve în amintirea lor, apoi toţi cei de faţă se împrăştiară care încotro. În lupta de-a doua zi dimineaţa n-a fost adus viu nici un prizonier la statul-major al regimentului... Nici o cuvîntare din lume, nici un fel de asigurări nu pot stăvili răzbunarea în luptă : acolo sîngele se plăteşte cu sînge !

Chiar Feodor a resimţit înrîurirea vagă, dar neîndoielnică, a acestei întîmplări : a doua zi a semnat, pentru prima oară, sentinţa de condamnare la moarte a unui ofiţer alb.

Acest episod merită, fără îndoială, să fie relatat.

Iată cum s-au petrecut lucrurile.

Sosiseră la Sizov, în satul Russki Kondîz. Acesta luase în dimineaţa aceea vreo optzeci de prizonieri şi îi lăsase aproape fără nici o pază.

— Fii pe pace, nu fug ei, să-i ciomăgeşti şi tot nu se-ntorc înapoi la Kolceak ! Sînt în culmea fericirii că au căzut prizonieri !

— Iar ai adunat atîţia, Sizov ? întrebă Klîcikov, arătînd cu capul în direcţia prizonierilor.

— După cum vezi, zîmbi celălalt. Voiam să-i încerc puţin cu baionetele, dar au început să scîncească : „Ne predăm, nu ne omoriţi, pentru numele lui Hristos". Şi atunci i-am luat şi i-am adus încoace.

— Dar ofiţerii ?

— Au fost şi ofiţeri, dar n-au vrut să ne urmeze... Spuneau că nu-i bine la noi...

Sizov îi aruncă o privire plină de înţeles lui Feodor şi acesta nu mai stărui.

— Or fi rămas pe-aici ?

— Poate, dar tac chitic.

— Şi soldaţii nu-i denunţă ?

— Vezi dumneata, îi explică Sizov, soldaţii lor sînt din diferite unităţi, nu se cunosc, le-au mai sosit şi nişte rezerve...

— Ia să încercăm, zise Feodor, să-i dibuim amîndoi... Dar înainte de asta aş vrea să le spun cîteva cuvinte prizonierilor, aşa, despre toate cîte puţin.

Feodor începu să vorbească. Cea mai mare parte dintre prizonieri îl ascultau cu gîndurile aiurea, fără interes, şi se uitau la el miraţi, uluiţi chiar. Se vedea cît de colo că unele lucruri le auzeau pentru prima dată, că nu ştiau

nimic — tot ce le spunea Klicikov era complet nou pentru ei şi nici nu le venea a crede.

— Uite, v-am explicat totul, încheie Feodor. Fără să exagerez, fără să vă mint, v-am înfăţişat adevărul golgoluţ, în rest hotărîţi singuri ce vă e scump şi drag: ceea ce aţi văzut sau n-aţi văzut la Kolceak, sau cele despre care v-am vorbit eu. Dar să ştiţi că nu avem nevoie decît de oameni curajoşi şi conştienţi, de adevăraţi apărători ai Puterii sovietice, de oameni pe care să ne putem bizui oricînd. Gîndiţi-vă bine. Şi dacă cineva dintre voi hotărăşte să lupte alături de noi, s-o spună, noi nu respingem niciodată pe cei care, ca şi voi, au ajuns la Kolceak atraşi prin minciuni...

Şi cu asta, Feodor sfîrşi de vorbit. Se porni apoi o ploaie de întrebări de ordin politic, militar, şi în legătură cu înrolarea în Armata Roşie. Mai mult ca jumătate din prizonieri s-au alăturat ostaşilor roşii, iar Sizov n-a regretat niciodată că i-a primit în glorioasele sale regimente.

Prizonierii fură adunaţi pe două rînduri. Klicikov îi trecu în revistă, le cercetă îmbrăcămintea şi încălţămintea, şi le puse fel de fel de întrebări. Unele figuri atrăgeau luarea-aminte: se vedea că nu erau muncitori, sau simpli flăcăi de la ţară; aceştia erau scoşi deoparte, conduşi la statul-major şi interogaţi suplimentar, stabilindu-li-se amănunţit identitatea. Unul dintre ei, mai ales, dădea de bănuit. Avea o privire impertinentă, o atitudine provocătoare, stătea trufaş şi zîmbea ironic, rîzîndu-şi de cercetări şi de interogatoriu, ca şi cum ar fi voit să spună: „Nu e de nasul vostru, prostănacilor, să ne luaţi nouă interogatorii!"

Veşmintele lui erau pe jumătate soldăţeşti, grosolane. Dădeau însă de bănuit pantalonii şi cizmele care erau de cea mai bună calitate; cămaşa ponosită, numai găuri — se vedea că nu era a lui: abia încăpuse pe trupu-i dolofan şi îngrijit, iar gulerul nu-i cuprindea de loc grumazul roşu, de taur, ce aducea cu o pulpă de porc. Pe

cap avea o bonetă obişnuită de soldat, care se vedea cît de colo că nu era a lui ; nu-i stătea bine de loc şi nici nu ştia s-o poarte. Totul arăta că nu era un simplu soldat.

Feodor trecu mai întîi pe lîngă el, fără să-i spună nici un cuvînt, la întoarcere însă se opri în faţa lui şi, privindu-l ţintă în ochi, îl întrebă :

— Dumneata eşti ofiţer, nu-i aşa ?

— Eu ? Nu. Sînt soldat, se grăbi să răspundă celălalt, tulburat. Ce vă face să credeţi c-aş fi ofiţer ?

Klîcikov folosi un şiretlic :

— Pentru că te cunosc, îi răspunse el.

— Mă cunoaşteţi ? De unde ? întrebă celălalt privindu-l fix.

— Te cunosc, mormăi Feodor. Dar, uite ce-i : nu-i momentul acum să dezgropăm amintirile. Te întreb încă o dată : dumneata eşti ofiţer ? Da sau nu ?

— Repet încă o dată, răspunse celălalt, luînd poziţia şi ridicînd capul, nu sînt ofiţer...

— Bine, pe urmă să nu te plîngi...

Feodor îl scoase din rînd împreună cu alţi cîţiva şi trecu cu tot grupul printre cele două şiruri de prizonieri. Dar înainte de asta, el le ţinu soldaţilor lui Kolceak o cuvîntare scurtă şi înflăcărată, explicînd rolul pe care-l joacă ofiţerimea albă, arătînd că oamenii muncii trebuie să lupte împotriva acestor duşmani, că ofiţerii albi trebuie nimiciţi, pentru că se ridică făţiş împotriva Puterii sovietice.

Trecînd printre rînduri, le arătă soldaţilor aliniaţi grupul, întrebîndu-i dacă nu recunosc printre ei vreun ofiţer. Cînd i se scoase acelui coconaş ghiftuit boneta de pe cap, cîţiva soldaţi îl recunoscură de îndată.

— Cum să nu-l cunoaştem ? E ofiţer, nu încape nici o îndoială... strigară ei, indicînd şi numele unităţii pe care o comandase.

— Nu l-am văzut decît două zile, dar cum să nu-l recunoaştem... Adineauri îşi ridicase gulerul şi îşi trăsese

boneta pe ochi, aşa că nu-i vedeam faţa. Dar acum, cum să nu-l recunoaştem! El e...

Soldaţii îl „identificau" cu o vădită plăcere. Aşa au fost identificate atunci mai multe persoane, dar printre ei era numai un singur ofiţer, toţi ceilalţi fiind fel de fel de funcţionari, slujbaşi sau oameni din administraţie.

— Ei, ce zici? întrebă Feodor, întorcîndu-se spre el.

Ofiţerul, cu ochii în pămînt, tăcea cu încăpăţînare.

— E adevărat ce spun soldaţii? întrebă încă o dată Klicikov.

— Da, e adevărat! Şi ce-i cu asta?

Dîndu-şi seama cît de gravă era situaţia, hotărî să rămînă tot atît de arogant şi de sfidător ca şi la primul interogatoriu, cînd minţise.

— Păi, eu te-am întrebat şi te-am avertizat.

— Şi eu n-am vrut să răspund, îi tăie vorba ofiţerul.

Feodor se hotărî să-l trimită la statul-major, împreună cu grupul de funcţionari, dar îşi aminti că prizonierii nu fuseseră percheziţionaţi.

— Ordonă să-l percheziţioneze! îi spuse el lui Sizov, care stătea alături fără să scoată o vorbă.

— Ce să mai dau ordin, se grăbi acesta, îl percheziţionez chiar eu.

Şi începu să-l scotocească prin buzunare şi să scoată din ele tot felul de fleacuri.

— Nu mai ai nimic?

— Nimic.

— Poate mai ai ceva? întrebă Sizov.

— Am spus nu, deci n-am, răspunse brutal ofiţerul.

Tonul acesta arogant, plin de dispreţ şi provocator, te scotea din sărite. Sizov găsi o scrisoare în buzunarul ofiţerului. O despături şi i-o întinse lui Feodor. Acesta parcurse în grabă rîndurile: află că ofiţerul era un fost seminarist, fiu de popă, şi că lupta împotriva Puterii sovietice de mai bine de un an. După cît se părea, scrisoarea era de la logodnica lui. Ea îi scria dintr-un oraş

vecin, de unde fuseseră alungaţi albii nu demult. *„Albii nu se retrag pentru multă vreme, spunea ea, ai răbdare... Cu roşii nu avem trai... Dumnezeu să te aibă în pază! Păzeşte-te şi tu, ca să te răzbuni pe bolşevici...“*

Feodor simţi că i se urcă sîngele la cap.

— Destul! Luaţi-l de aici! strigă el.

— Să-l împuşcăm? îl întrebă fără ocol Sizov, cu un glas firesc ce te înfiora.

— Da, da, duceţi-l...

Ofiţerul fu luat. După două minute se auzi o salvă; îl împuşcaseră.

Altă dată, poate, Feodor ar fi procedat altfel, dar acum prea puternic îi stăruiau în minte cele două cadavre ale ostaşilor roşii martirizaţi, fîşiile de carne, rănile presărate cu sare...

Şi apoi această îndărătnicie, acest ton provocator şi impertinent al ofiţerului şi, în sfîrşit, scrisoarea logodnicei care dezvăluia — cu o precizie neîndoielnică — fizionomia ofiţerului-logodnic...

Klicikov era tulburat. I-a nins şi i-a plouat toată ziua. Nu zîmbea, nu glumea, vorbea puţin şi în silă, căuta mereu să fie singur... Această stare n-a dăinuit însă mai mult de o zi; în dimineaţa următoare, parcă nu s-ar fi întîmplat nimic. De altfel, ar fi fost ciudat să te laşi copleşit multă vreme, pe front, de astfel de frămîntări cînd în fiecare zi, în fiecare ceas asişti la scene îngrozitoare, vezi murind nu un singur om, ci zeci, sute, mii de oameni...

Urmele de sînge ale războiului — cadavre ciopîrţite, trupuri schilodite, sate incendiate, locuitori pribegi, murind de foame — aceste urme de sînge, pe care înaintează armata şi spre care se îndreaptă necontenit, nu-ţi îngăduie să te laşi multă vreme copleşit de una din miile de scene macabre ale războiului! Vor veni altele care o vor estompa, împingînd-o pe al doilea plan. La fel se întîmplă şi cu

Feodor : a doua zi dimineaţa îşi amintea liniştit că în ajun ordonase pentru întîiaşi dată să fie împuşcat un om...

— Ţi se pare nemaipomenit ! rîdea de el Ceapaev. Da dacă ai fi fost cu noi în 1918 ? Pe atunci nu puteai să te descurci altfel ! Luai, de pildă, prizonieri nişte ofiţeri, dar nu era cine să-i păzească, căci aveai nevoie de fiecare ostaş ca să porneşti la atac şi nu ca să-l laşi de veghe. Atunci îi lichidai pe toţi... De altfel, şi ei făceau la fel. Crezi că ne cruţau ? Ehei, frate !

— Dar tu îţi aminteşti, Ceapaev, de prima ta execuţie ?

— Poate că nu chiar de prima, dar ştiu că mi-a venit greu... în această privinţă începutul e întotdeauna anevoios, pe urmă te obişnuieşti...

— Cu ce ? Să ucizi ?

— Da, răspunse cu simplitate Ceapaev, să ucizi. Uite, să luăm un exemplu : vine un cavalerist de la vreo şcoală militară. Ştie să lovească cu sabia în toate felurile, de te minunezi nu alta. Se pricepe să spintece de minune cu sabia, puşlamaua, dar numai văzduhul, dacă e vorba de-un om, s-a zis cu iscusinţa lui : prima oară şi a doua oară nu face nici o brînză. Pe urmă se învaţă şi merge treaba... Prima dată nu-i niciodată uşor...

Feodor mai vorbi despre acest lucru cu alţi ostaşi călîţi, încercaţi în lupte. Toţi îl asigurau, într-un glas, că indiferent dacă e vorba să înjunghii un om, să-l tai, să dai ordin să fie împuşcat sau să-l împuşti chiar cu mîna ta, oricît de tari nervi ai avea şi oricît de dur ai fi — *prima dată* omul simte o teamă, e tulburat şi pocăit. În schimb mai tîrziu, mai cu seamă în război, cînd simţi tot timpul miros de sînge, sensibilitatea se toceşte, şi nimicirea duşmanului, în oricare formă s-ar săvîrşi, capătă un caracter aproape mecanic.

— Uite, de pildă, Stiopkin, agentul meu, îi spuse Sizov lui Feodor, trebuia să fie împuşcat ; eu însumi am dat ordinul.

— Cum asta, împuşcat ? se miră Feodor.

— Păi, uite cum...

Şi Sizov îi povesti cum, pe frontul din Uralsk, Stiopkin era într-adevăr să fie împuşcat.

— Era servant la mitralieră, începu Sizov. Afară de asta era ca toţi ceilalţi, un băiat de încredere. Şi iată că într-o staniţă mi-l aduc sub escortă: necinstise, cică, o muieruşcă. „Staţi puţin, măi băieţi, le zic, aşa o fi? Ia aduceţi muierea încoace să-i luăm un interogatoriu, iar tu, Stiopkin, rămîi aici să vă anchetez pe amîndoi." Stiopkin stă şi tace. Îl întreb: dă din cap şi bolboroseşte cuvinte fără noimă. În sfîrşit, tocmai cînd să vină muierea, zice: „E adevărat, am făcut-o!" În clipa aceea iată şi femeia în prag. N-avea gusturi proaste băiatul; alesese o muiere pe cinste, una de vreo douăzeci şi cinci de ani. Între timp vine şi comisarul, se strînseseră cu toţii. N-avem ce face, trebuie să-l împuşcăm pe Stiopkin, ca să le fie de învăţătură şi celorlalţi. Armata Roşie înaintează, aduce oamenilor libertatea, iar el se apucă de siluit femei. Pentru asta, vrei nu vrei, nu poţi să faci decît într-un singur fel. Şi-apoi mai fuseseră cazuri din astea, cînd îi executaserăm pe-ai noştri... De ce să fie Stiopkin mai norocos? Dacă-l iertăm, ne gîndeam noi, ar fi ca şi cum am spune: daţi-i înainte, băieţi, că n-o să vă pedepsim. Judecînd lucrurile la rece, totul îmi părea limpede, însă era de ajuns să mă uit la Stiopkin ca să mi se facă milă de el, mai cu seamă că în marşuri nimeni nu-l întrecea. Comisarul şi dăduse ordin plutonului de execuţie şi soldaţii se prezentară.

— Pe cine luăm?

— Mai staţi puţin, le spun, îi luăm interogatoriu. Ei, Stiopkin, ai siluit-o pe femeia asta? Mărturiseşte!

— Păi ce, zice el, nu mărturisesc?

— De ce ai făcut asta? mă răstesc eu la el.

— Deh, zice el, ştiu eu? Nu-mi aduc aminte...

— Ştii tu, Stiopkin, ce pedeapsă te aşteaptă pentru ce ai făcut?

— Nu știu, tovarășe comandant...

— Trebuie să te împușcăm, cap sec, să te îm-puș-căm...

El răspunse încet :

— Cum doriți, tovarășe comandant, dacă-i așa, atunci... așa să fie...

— Nu se poate să nu te împușcăm, Stiopkin, îi explic eu. Trebuie să înțelegi. Toată stanița are să spună că sîntem niște huligani, și pe bună dreptate... Pentru că, ce fel de Armată Roșie mai sîntem noi, dacă ne năpustim asupra femeilor ?

Stiopkin tace, doar capul și-l apleacă și mai jos.

— Dacă te-am ierta pe tine, ar însemna să iertăm pe toată lumea. Așa e, sau nu ?

— Păi, asta așa-i.

— Ai înțeles tot ce ți-am spus ? îl întreb eu.

— Da, am înțeles tot...

— Uf, drac împielițat ce ești ! m-am înfuriat eu. Ce ți-a trebuit muierea asta ? Să fi stat naibii în taceankă și nu s-ar fi întîmplat nimic... Pe cînd așa, poftim !

Stiopkin se scărpina după ceafă și tăcea. Atunci o întreb pe muieruscă : „Cum a fost ?", da muierea era isteață și bună de gură :

— Cum ? A pus mîna pe mine și gata... Țip cît mă ține gura, îl scuip în mutra lui spurcată, da el... Ia privește-l cît e de zdravăn ! Puteam să mă măsor cu el ?

— Atunci înseamnă că...

— Păi asta înseamnă, zice ea.

— Noi vrem să-l pedepsim, îi spun eu.

— Bine-i faceți, ticălosu dracului, începu să turuie femeia cazacă. Ia uitați-vă ce mutră scîrboasă... l-ar trebui o mamă de bătaie de să țină minte...

— Nu-i vorba de bătaie, trebuie să-l îm-puș-căm !

Muierea încremeni, se făcu mică și rămase cu gura căscată, cu ochii holbați, cu brațele în lături...

— Da, da, trebuie să-l împușcăm ! îi repet eu.

— Cum se poate una ca asta? se văicări ea, împreunîndu-şi mîinile. Doamne Dumnezeule, e cu putinţă să ucideţi un om ca el?... Doamne, cum se poate! se frămînta ea, făcînd înconjurul mesei şi bocind...

— Tu te-ai plîns, acum e prea tîrziu! îi spun eu.

Iar ea:

— Cum adică m-am plîns? Cînd m-am plîns? Am spus numai că s-a luat după mine... Voia să pună mîna pe mine, dar nu m-a ajuns...

— Aşa, va să zică!

— Păi aia e, că nu m-a ajuns... De unde să ştiu ce voia spurcăciunea, zice ea, ce gînd avea, că doară nu m-am uitat în capul lui...

O privesc drept în ochi, văd că minte, dar n-o opresc, o las să mintă: aşa poate că Stiopkin ar putea scăpa... Numai de nu s-ar duce să bată clopotul prin tot satul, să ne facă de ruşine. Cît despre cele ce s-au întîmplat între ei, puţin îmi pasă. Poate că şi ea a fost dornică... Dacă boceşte şi se roagă, îmi zic eu, înseamnă că o să spună în toată staniţa că a minţit, că a vrut să-l ponegrească pe Stiopkin... Şi, ca s-o întărît, îi spun:

— Destul, femeie... Totul e limpede, trebuie să-l ducă...

— Unde să-l ducă? strigă femeia. N-am să vă las să-l luaţi, asta-i...

Şi o dată se repede la Stiopkin, îl înlănţuie cu braţele, se agaţă de el, plînge, ne ocărăşte cum îi vine la gură, nu se mişcă din loc şi tremură ca o frunză bătută de vînt...

— Tu ai putea să-l scapi, dar n-ai să vrei. Uite, de doi ani n-ai bărbat, da arăţi ca un măr pîrguit. Dacă te-ai mărita cu el, atunci mai calea-valea... Altfel nu-i nici o scăpare...

— Da de ce să mă mărit cu el? Nu vreau să mă mărit!

— Nu vrei, zic, atunci trebuie să ne facem datoria.

Şi mă ridic de pe scaun, ca şi cum aş vrea să plec.

— El n-are să vrea să se cunune! Cred că nici nu ştie de Dumnezeu, îmi strigă ea printre lacrimi, înlănţuindu-l pe Stiopkin cu braţele.

El stătea locului, ca un viţel, nu scotea o vorbă şi nu făcea o mişcare, ca şi cum n-ar fi fost vorba de dînsul...

— Apăi, treaba voastră, îi răspund, mie numai să-mi spuneţi hotărît: vă împăcaţi sau nu vă împăcaţi?

Ea desface braţele, îi dă drumul „mirelui" ei, şi un zîmbet îi luminează faţa:

— Apăi, de ce ne-am certa? zice.

Şi puşlamaua rîdea şi el: pricepuse despre ce era vorba şi cum întorsesem noi lucrurile.

Ca să nu mai fie nici un fel de discuţie, îi dăm pe amîndoi afară, că, mă rog, tinerii însuraţei nu au ce căuta aici. Ceilalţi rămîn în jurul mesei, fac haz pe seama lor şi le dau tot felul de sfaturi... Aşa că în seara aceea lui Stiopkin i-a mers bine... Iar a doua zi dimineaţă, îl chem şi-i spun:

— Uite ce-i, Stiopkin: te-am însurat ieri ca pe un nătăfleţ, dar mîine plecăm la luptă. Să nu cumva să-ţi iei muierea cu tine, chiar dacă v-aţi legat, într-adevăr, unul de altul... Ca să-ţi ispăşeşti păcatul trebuie să te porţi în aşa fel încît să meriţi o răsplată... În cea dintîi luptă trebuie să meriţi să fii răsplătit, că de nu, n-am să ţi-o iert niciodată şi la cel dintîi prilej am să te socot un nemernic.

— Am înţeles, zise el, aşa o să fac...

— Şi s-a ţinut de cuvînt? întrebă Feodor.

— Ba bine că nu! A primit o tabacheră de argint. Îşi ţine în ea mahorca. A făcut o ispravă straşnică: mitraliera lui ne-a adus dintr-o singură dată vreo două sute de prizonieri... E drept că şi-a rupt piciorul, şi de atunci a trecut la serviciul auxiliar... A nimerit la mine, şi acu e pe aici...

— Da cu femeia lui cum a rămas?

— Păi cum să rămînă? zîmbi Sizov. În seara aceea a rămas la ea, femeia l-a ospătat şi i-a copt turte pentru drum...

— Şi nunta? întrebă Feodor rizînd.

— Ce nuntă ? dădu din mină Sizov. Nici pomeneală de aşa ceva ! Ea se socotea binefăcătoarea lui, îi tot îndruga că-l scăpase de la moarte, iar Stiopkin mînca şi bea ceai cît patru, şi nu zicea nimic, ori mai înşira din cînd în cînd cîte o bazaconie. A apărut dimineaţa, cînd să plecăm.

Venise apoi vorba despre „foamea sexuală", despre siluirile nelipsite de pe front. Citară exemple, îşi împărtăşiră amintiri. Discuţia aceasta îl interesa foarte mult pe Ceapaev ; el punea mereu întrebarea dacă un luptător poate trăi doi-trei ani pe front fără femeie. Şi tot el trăgea concluzia că „trebuie neapărat să fie aşa, că altfel ce fel de soldat ar fi acela ?"

De la brigada lui Sizov se duseră la brigada lui Şmarin. Dacă Sizov, pizmuind gloria lui Ceapaev, încerca să se măsoare cu dînsul, apoi era într-o mare măsură îndreptăţit s-o facă, fiindcă şi el era un viteaz, un erou. Şmarin se căznea însă degeaba. Alerga şi se agita foarte mult, nu cunoştea o clipă de răgaz, era mereu în mişcare, mereu frămîntat, pînă şi în somn avea o figură preocupată. Îi făcea multă plăcere să îndruge vrute şi nevrute despre faptele sale ! De cîte ori se întîlnea cu Feodor începea să turuie. E drept, variantele se schimbau de obicei : cîteodată uita, iar altă dată mai adăuga cîte o rană, cîte o contuzie, cîte un atac : în total însă avea şase sau şapte fapte glorioase, pe care le ştia pe de rost şi se desfăta povestindu-le. Cînd începea să istorisească ameţea, fermecat de strălucirea evenimentelor ce se precipitau vertiginos, admira întorsăturile pe care le luau întîmplările şi se entuziasma în faţa diverselor fapte neprevăzute pe care le născocise în clipa aceea. În timp ce povestea, se trăgea mereu, în chip ciudat, de cîrlionţii lui negri, se apleca peste masă, atingînd-o cu vîrful nasului, şi bătea pe marginea ei darabana, cu două degete — mijlociul şi arătătorul. Dădea impresia că nu se adresează celor de faţă, ci mesei, căreia îi făcea morală, o mustra, o dăscălea.

La început, oamenii îl ascultau, chiar dădeau crezare spuselor lui, dar mai tîrziu au văzut şi au înţeles că povestirile lui cuprindeau mai mult născociri decît adevăr, şi au încetat să-l mai asculte, să-l mai creadă. Dar să nu vă închipuiţi că făurea numai plăsmuiri. Nicidecum. Povestea fapte reale, care se petrecuseră aievea. Nenorocirea era însă că dacă în cursul unei operaţii dădea cineva dovadă de curaj şi de talent, Şmarin prezenta lucrurile ca şi cum el ar fi făcut totul. Mai tîrziu ieşea la iveală că toată întîmplarea se petrecuse în flancul stîng, în timp ce el, Şmarin, se învîrtise în cel drept, ori că, de fapt, comandantul batalionului fusese acela care dăduse dovadă de pricepere, de talent, iar nu Şmarin, care era comandantul regimentului, sau, mă rog, alte născociri de acelaşi soi... Într-un cuvînt, grozav îi mai plăcea omului să se împăuneze cu meritele altora! De altfel, Feodor observase că Şmarin nu era singurul care proceda astfel; să uzurpi o faptă de eroism, să ţi-o însuşeşti şi s-o dai drept a ta era pentru unii lucrul cel mai uşor, cel mai firesc. Cum ajungi la Şmarin, îndată începe: înşiră la cai verzi pe pereţi, şi dacă ai timp să-l asculţi trăncăneşte de cu seară pînă-n zori. El a fost „încercuit" şi a reuşit să „răzbească" pe undeva, deşi fiecare ştia precis că în sectorul lui nu avusese loc nici o luptă în ajun. Flancurile lui erau întotdeauna „grozav de ameninţate", brigăzile vecine nu-i veneau niciodată în ajutor, ba chiar îi aduceau prejudicii şi, fără îndoială, „trăiau" de pe urma succeselor lui, îşi însuşeau victoriile brigăzii lui, primeau laude, mulţumiri şi recompense, în vreme ce el, Şmarin, adevăratul erou, este uitat de toţi, nimeni nu-l bagă în seamă, nimeni nu-l evidenţiază, este socotit, pesemne, un om lipsit de importanţă, neştiindu-se că el, Şmarin, este de fapt autorul unor isprăvi măreţe, pe care şi le însuşesc alţii, lăudîndu-se cu ele.

Cînd au ajuns prietenii noştri la el, venind de la Sizov, şi i-au povestit că aceste capturase un mare număr de pri-

zonieri, Șmarin a ascultat cu atenție, apoi și-a lipit deodată de obrazul galben și nespălat palma lui mare, cu toate cele cinci degete, murmurînd încet, ca dus pe gînduri:

— Da, da, acuma înțeleg... Nici nu se putea altminteri... Știam eu că n-aveau nici o scăpare...

— Cine n-avea nici o scăpare? îl întrebă Ceapaev.

— Păi cei pe care i-a luat prizonieri Sizov. Știți, tovarășe Ceapaev, ce-i cu prizonierii ăștia? Mai întîi le-am dat eu o chelfăneală straşnică în lupta care a avut loc în flancul meu drept, vă aduceți aminte? Cum, nu vă amintiți? În halul în care ajunseseră nu mai aveau altceva de făcut decît să se predea...

Șmarin avea un mare cusur: diminua meritele altora, chiar și acolo unde nu putea să tragă nici un folos.

Cînd a văzut că și de data asta Șmarin e dispus să istorisească „succesele sale din ajun", Ceapaev i-a pus o întrebare extrem de necesară și de importantă, pe care Șmarin n-o putea ocoli sau ignora în nici un chip.

— Ce se petrece pe frontul brigăzii tale?

Intrară la statul-major — o cămăruță cu pereții negri, afumați, cu un aer greu, plin de felurite duhori, de parcă fumul și tutunul s-ar fi cuibărit acolo de-o veșnicie. La statul-major al lui Șmarin lucrau o mînă de băieți pricepuți, care-l ajutau cu toată conștiinciozitatea. Cu toate că era un flecar care se afla mereu în treabă, un palavragiu primejdios, totuși Șmarin nu-și îndeplinea rău misiunile pe care i le încredința divizia. La drept vorbind, nu era un prost executant, dar, în ceea ce privește spiritul creator, nu era nimic de capul lui, nu avea pic de inițiativă, nu știa să întreprindă nimic, aștepta întotdeauna indicații de sus și nu era atît de clarvăzător ca să deosebească, în orice împrejurare, esențialul.

Cei de la statul-major erau toți bine struniți, cunoșteau obiceiurile lui Ceapaev: îi expuseră situația pînă în cele mai mici amănunte; lui Șmarin nu-i mai rămăsese aproape nimic de adăugat. După ce se edifică asupra situației,

Ceapaev hotărî imediat să treacă pe la regimentele brigăzii, angajate în ofensivă. Șmarin lăsă un înlocuitor și plecă și el.

Cifrele auzite la statul-major, cu privire la efectivele noastre și ale trupelor dușmane, traseul rîurilor și al drumurilor însemnate pe hartă, petele verzi ale pădurilor și cele cafenii ale înălțimilor — toate acestea erau uimitor de vii, de clare în mintea lui Ceapaev. Mergea călare alături de Șmarin și-i spunea ce se găsește dincolo de cutare colină care se zărea în depărtare, ce trupe trebuie să fie ascunse în spatele pădurii vecine, cam pe unde se află vadul apei. Știa tot și-și imagina totul cu precizie. Cînd ajungeau la o răspîntie de drumuri, fără să stea mult pe gînduri, Ceapaev alegea unul din ele și pornea cu aceeași siguranță cu care ar fi mers pe o stradă cunoscută dintr-un mic orășel. Nu greșea aproape niciodată. Se poticnea numai atunci cînd nimerea un drum ocolit sau o fundătură, dar se descurca imediat : se oprea pe loc, arunca o privire în jur, cumpănea o clipă, aducîndu-și aminte de cutare coturi sau puncte de reper întîlnite în cale și — la drum ! Noaptea se orienta mai greu, ziua însă mergea aproape întotdeauna la sigur. Avea un talent nemaipomenit să iasă din orice situație, oricît de încîlcită ar fi fost. În această privință nimeni n-ar fi cutezat să se măsoare cu dînsul ; cînd Ceapaev spunea ceva, era bine spus.

Ajunseră la primul regiment, împrăștiat prin niște locașe de tragere mici, proaspăt săpate. Mai bine zis nu erau locașe de tragere, ci niște construcții foarte șubrede, ca niște căsuțe din cărți de joc, ridicate în glumă : cîteva movilițe de pămînt, mărunte, care în vîrf aveau înfipte cîte o creangă de pin, astfel încît nici nu puteai să-ți dai seama unde își ascundeau oamenii capul, sub crengi sau înapoia movilițelor de pămînt, semănînd cu niște mușuroaie săpate de cîrtițe în pădure. Fie că dușmanul lua într-adevăr aceste crengi drept tufiș, fie că pur și simplu nu voia să se agațe de ai noștri, să-i provoace la luptă,

lucru cert este că inamicul tăcea, nu trăgea, cu toate că stătea pitit pe aproape, în spatele dealului.

Mîncarea se aducea pînă în tranşee de-a buşilea. Lungit cu burta la pămînt, ţinînd gamela sau cana cu supă cu braţul întins, ostaşul venea tocmai de la bucătărie tîrîndu-se, şerpuind ca o rîmă, ajutîndu-se cu coatele şi genunchii. Ostaşii mîncau, se odihneau şi după masă porneau din nou la ofensivă. Unii aveau cîte o carte sau cîte un ziar ; se vedea că erau străvechi după cît erau de soioase şi de zdrenţuite. Culcat pe spate, cu capul ascuns sub creanga de brad, cu înfăţişarea serioasă şi liniştită, ostaşul ţinea cartea sau ziarul în faţa ochilor şi citea. Şi totul părea atît de obişnuit şi de firesc, încît aveai impresia că flăcăul se afla într-un colţ de grădină din satul lui, că era zi de sărbătoare şi se culcase la umbră, ca să scape de zăpuşeala lui iulie.

Ceapaev, Feodor şi Şmarin treceau prin spatele lanţului de trăgători şi inamicul nu trăgea asupra lor. Ceapaev căzu pe gînduri.

— Eşti sigur că duşmanul se află după deal ? De unde ştii ? Poate că a fost şi nu mai este ? îl întreabă el pe Şmarin. Să se verifice imediat !

Cîţiva cercetaşi porniră tîrîş, în direcţii diferite. Doi dintre ei ajunseră pe coasta dealului ; ieşind de-a buşilea, se ridicară puţin, apoi mai sus, şi mai sus, şi mai sus, pe urmă, în picioare, cît erau de lungi. Se înapoiară şi raportară că de partea cealaltă nu era ţipenie de om ; duşmanul se retrăsese, desigur, prin pădurricea care începea chiar la poalele dealului.

Porniră mai departe, se urcară pe creştetul dealului şi începură să cerceteze împrejurimile cu binoclul.

— Vedeţi, zise Ceapaev, încotro merge pădurea ? Cred că vor să ne cadă pe acolo în spate.

— N-au cum să ne cadă, obiectă Şmarin. De trei zile îi tot fugăresc, unde să se mai întoarcă ? Fug, de nici nu le vezi călciiele.

— Ei bine, în a patra zi o să-ţi vadă ei călcîiele, îi răspunse cu toată seriozitatea Ceapaev, cercetînd mai departe cu binoclul împrejurimile.

— Nu se întorc, stărui Şmarin, care lua lucrurile prea uşor.

— Şi dacă se întorc ? îi tăie scurt vorba Ceapaev, nemulţumit. Şi dacă nu-i neghiob comandantul lor, şi va pricepe că-i va fi mai uşor să fugă după ce te-a lovit pe la spate ? Pînă să te dezmeticeşti tu, ei pot ajunge departe ! Eşti un nătăfleţ ! Mai bine adînceşte lucrurile, stoarce-ţi puţintel creierii ! Îţi închipui poate că duşmanul are să se plimbe pe sub nasul tău ?

Şmarin tăcea ; n-avea ce să-i răspundă. Ceapaev îi arătă ce trebuia să facă ca să preîntîmpine o eventuală manevră de întoarcere ; îl sfătui să rămînă acolo pînă se va limpezi situaţia, iar el, însoţit de Feodor, plecă spre celelalte două regimente ale brigăzii.

Oriunde se ducea, şi de orice problemă se interesa, Ceapaev găsea întotdeauna ce trebuie îndreptat şi cum, de ce ajutor este nevoie şi unde. Pe cînd se aflau la al treilea regiment, în extremitatea flancului drept al brigăzii, sosi un curier de la Şmarin, care îl înştiinţa că a fost într-adevăr descoperită o manevră de întoarcere, însă duşmanul şi-a dat singur seama că i s-a dezvăluit intenţia şi s-a retras în direcţia pe care pornise la început. Şmarin îşi încheia ţidula cu următoarea frază bombastică : „*Am lichidat imediat încercarea criminală, fără să pierd un singur soldat...*"

Se pare că în cazul de faţă nu avusese nimic de „lichidat" ; norii se împrăştiaseră de la sine.

Rămaseră peste noapte la regimentul trei. Statul-major era instalat în sat, pichetele se postaseră de jur împrejur. Un lanţ de ostaşi roşii se îngropaseră în pămînt, în semicerc, dincolo de marginea din faţă a satului, urmînd să stea acolo toată noaptea. În cocioaba în care poposiseră pîlpîia o nenorocită de gazorniţă, abia desluşeai feţele.

Erau obosiţi şi le pierise orice chef de vorbă ; începură să se grămădească prin colţuri, să se întindă pe laviţe, să-şi caute fiecare un culcuş mai potrivit pentru somn, se tîrau în penumbră ca nişte momîi negre.

Între timp fu adus la interogatoriu un băiat de vreo paisprezece ani. Îl interogau cei din statul-major al regimentului, bănuindu-l spion. Îl întrebară mai întîi cine este, de unde vine, încotro se duce, cu ce scop ? Băiatul povesti că n-are nici mamă, nici tată, că muriseră amîndoi în timpul celuilalt război, că e refugiat polonez, şi că face parte din „batalionul 3 de voluntari roşii". Cum nimeni nu cunoştea un astfel de batalion, bănuielile crescură.

— Cum te cheamă ?

— Jenea.

— Parcă ziceai că te numeşti Alioşa ? încercă cineva să-l încurce.

— De unde aţi mai scos-o şi pe asta, răspunse băiatul cu tărie şi cu un soi de demnitate firească. N-am spus niciodată că mă cheamă Alioşa. E o născocire de-a dumneavoastră.

— Bun mai eşti de gură, băiete !

— Şi de ce să nu fiu ?

— Lasă pălăvrăgeala şi răspunde la întrebări. Vii de la albi ? Spune, ce te mai prefaci ? Dacă spui, n-o să păţeşti nimic.

— Nu spun nimic pentru că n-am ce spune, răspunse băiatul cu o voce tremurîndă, apărîndu-se de atacul „anchetatorilor".

— Hai, hai, nu minţi ! Un batalion ca ăsta nici nu există. L-ai scos din capul tău. Mai bine spune cinstit unde te duceai şi pentru ce ?

Şi, tot aşa, fiecare încerca să-l descoasă, ca să afle cine l-a trimis, unde şi cu ce scop.

Îl ameninţară în fel şi chip, pînă şi cu împuşcarea...

— Dacă-i aşa, împuşcaţi-mă ! zise Jenea printre lacrimi. Dar v-o spun că n-aveţi de ce. Sînt de-al vostru... Greşiţi...

Feodor hotărî să intervină. Pînă atunci stătuse culcat şi ascultase, aşteptînd să vadă cum se va termina interogatoriul. Acum încolţise în el dorinţa să-l salveze pe băiat — indiferent dacă era de-al nostru sau nu — să-l ia pe lîngă el şi, de va fi nevoie, să-l reeduce. Ordonă să se termine interogatoriul şi-l chemă pe Jenea, care nu mai putea de bucurie, să se culce lîngă el, pe podea. Pînă la urmă, Feodor izbuti să facă din Jenea un flăcău conştient şi valoros ; mai tîrziu, el a îndeplinit diferite sarcini de transmisiuni la brigadă şi la regiment.

Din nou se lăsă liniştea. Gazomiţa fumega, oamenii adormiţi sforăiau şi şuierau prin unghere ; afară caii, gata înşeuaţi, rumegau sub fereastră. Înainte ca toţi să se fi cuibărit în culcuşurile lor, Şmarin, sosit între timp în goana mare la regiment, hotărî să se facă o inspecţie, ca să vadă dacă totul este în ordine, şi ieşi din izbă. Cît timp trecuse, nimeni nu ştia, însă se crăpa de ziuă cînd Şmarin veni în fugă, cu sufletul la gură, strigînd tare prin uşa deschisă, turuind ca o mitralieră :

— Repede, repede, duşmanul atacă !!!

Toţi săriră în picioare ca unul şi o clipă mai tîrziu erau pe cai.

— A şi ajuns pe deal, la vreo două sute de stînjeni ! gîfîi Şmarin, căznindu-se să pună piciorul în scară.

Calul nărăvaş se învîrtea ca un titirez, cabra. Şmarin îşi făcu vînt şi-l lovi cu toată puterea peste bot...

Ţîşniră gloanţe pe poartă. Siluetele negre se împrăştiau în toate părţile, pierzîndu-se în întunericul ce începea să se risipească. Încotro alergau era greu să-ţi dai seama ; nu se îndreptau într-o singură direcţie, ci se vînzoleau, în mare grabă, de colo-colo. Ajunşi în uliţă, se despărţiră numaidecît fără nici o vorbă : nu era timp de discuţii. Unii se repeziseră pe drum, vrînd s-o întindă ca să-şi scape pielea... Ceapaev se orientă fulgerător şi se îndreptă în goana mare spre batalionul de rezervă din apropiere.

Șmarin și Klicikov porniră în galop spre dușmanul care ataca, și-n fața căruia pesemne se retrăgeau lanțurile de ostași roșii. Klicikov porni în galop cu Șmarin ca să oprească retragerea și, prin exemplul personal, să ridice moralul ostașilor. Ca un fulger îi trecu prin minte discuția aprinsă pe care o avusese la Uralsk cu Andreev, referitor la lanțurile de trăgători, la apărare, la participarea la luptă în caz de panică și, deodată, se simți vesel, mîndru și triumfător.

— Alarmă falsă. E o greșeală. Pe deal sînt lanțurile noastre de trăgători!

— Încetarea! urlă deodată Șmarin.

Cui i se adresa această comandă nimeni n-ar fi putut spune: de altfel, prin apropiere nu se afla nimeni în afară de cîțiva ostași răzleți, care alergau de colo-colo. Trimiseră călăreți ca să-i cheme imediat înapoi pe Ceapaev și pe toți cei care plecaseră la drum. Îi opriră cu strigăte și cu focuri de armă. După zece minute toți erau înapoi.

Larma, țipetele și focurile de armă fuseseră auzite la regiment, stîrnind nedumerire; oamenii ajunseră chiar să presupună că fuseseră învăluiți și că trebuie luate măsuri grabnice. Ostașii, neliniștiți, erau numai ochi și urechi; se pregăteau să sară în ajutor. Se hotărîse chiar să se trimită peste tot patrule de cercetare, cînd sosi deodată vestea că totul n-a fost decît o alarmă falsă. Reîntorși în izbă, cu toate că era foarte devreme, nu se mai culcară; se așezară în jurul mesei, începînd să discute între ei. Înjurau pe cineva, însă pe cine anume nu știa nimeni. Pe Șmarin? Nu, pentru că era de datoria lui să dea alarma din moment ce i se păruse că se apropie o primejdie și nu avusese timp să verifice cum stau lucrurile. Pe ei înșiși? Nu, nici ei nu se puteau socoti vinovați; trebuie să fii nebun să stai liniștit în izbă, în timp ce dușmanul atacă alături.

Recunoscură toţi că învălmăşeala fusese inevitabilă şi cu asta, basta. Cu toate că nu găsiseră un ţap ispăşitor, fiecare se simţea ruşinat, încurcat, fără să ştie de ce ; vorbeau în doi peri, îşi fereau privirile, schimbau numai cîte-un cuvînt, două, uitîndu-se pe deasupra capului interlocutorului, pe fereastră, în bezna neagră...

— Mai lipsea puţin şi ar fi fost o panică grozavă, zise Şmarin, aplecîndu-se deasupra mesei ca să-şi aprindă o ţigară la flăcăruia gazomiţei. Acu poftim de încearcă să afli cine ne-a jucat festa...

— Dar ţie cine ţi-a spus că atacă albii ? îl întrebă Ceapaev.

— Cineva de la statul-major al regimentului. Venea în goană spre mine...

— Dar cine anume era ?

— Uite nu-mi aduc aminte, nu l-am recunoscut. Am galopat mai departe şi am văzut un lanţ de trăgători venind... Atunci am crezut...

— Nu pe crezute, ci pe ştiute ! i-o reteză scurt Ceapaev. Ştii ce ni s-a întîmplat odată ? Nu acum, ci în timpul războiului cu Germania, acolo, în Carpaţi. Ăia-s munţi, nu glumă, nu-s deluşoare ca cele de aici : dacă te-ai căţărat sus, nu mai cobori cu una cu două... Şi, uite-aşa, urcam şi tot urcam, da austriecii se vîrîseră în toate văgăunele, se pitiseră pe după stînci, pe după tufişuri, se culcaseră în nisip, pe scurt, erau acasă la dînşii şi nu trebuia să-i înveţi unde să se ascundă. Noi ăştilalţi ne împrăştiam ca la piaţă, cînd deodată ne atacă pe la spate şi ne iau tot convoiul. Cînd dau peste artilerie — iau şi artileria... De data asta pusesem convoiul în mijloc, iar noi îl încadram pe de lături şi mergeam aşa. Fiindcă ne lipseau caii, am luat boi, dar noaptea mugeau al dracului, şi ne dădeau de gol... Nici vorbă să-i faci să tacă. Dacă-i loveam cu patul puştii, răgeau şi mai tare. Cît timp am avut pîine, le astupam gura cu o bucată de pită şi tăceau...

Pe urmă, însă, nenorocire... O dată, a trebuit să umblăm toată noaptea... Cercetaşii trimişi înainte raportaseră: „nu-i nimic, se poate înainta". Ne pregătirăm şi pornirăm; convoiul cu boi la mijloc... Şi ce nopţi sînt în munţi — numai cine a fost acolo poate să ştie cum e. Ce să mai vorbim, nimic nu poate fi mai rău... Ce mi-i smoala, ce mi-i noaptea acolo — totuna... Înaintam fără zgomot, doar pietrişul se rostogolea din cînd în cînd sub picioarele noastre, pînă jos în vale! Şi cînd mergi noaptea, cîte nu ţi se năzar! Ţi se pare mereu că vezi duşmani pitiţi pe după tufişuri sau căţăraţi în copaci. Vezi un bolovan şi în întuneric îţi pare un om. La naiba, oricît de curajos ai fi, tot tresari în fiecare clipă. Cel mai îngrozitor lucru e că noaptea nu ştii niciodată de unde vine primejdia: nu poţi să tragi, fiindcă nu vezi nimic, nu poţi să fugi, fiindcă nu ştii încotro s-o iei; parcă ai fi într-o încercuire... Să comanzi? Cum să comanzi pe orbecăite?! Ce ai altceva de făcut decît să stai şi să aştepţi pînă ce-ţi sare duşmanul în spate. Cînd ataci tu, e altceva... Poţi să faci zarvă, şi pe urmă s-o întinzi... Dar în munţi, unde nu ştii nimic, ce-i de făcut? Mergem noi cît mergem şi deodată unuia dintr-ai noştri, din fruntea coloanei, i se pare că zăreşte un duşman... Pac — trimite un glonţ. Nici un răspuns... Mai trage o dată. Imediat se stîrneşte o ploaie de gloanţe; dă-i şi dă-i. Păşeam pe o potecă, prin flanc cîte unul. Trăgeau şi cei din faţă, şi cei din spate. Deodată s-au repezit la vale şi ţine-te fugă, căci începuseră să cadă morţi. Dar de unde veneau împuşcăturile cu neputinţă de deslușit. Te dai de-a berbeleacul la vale, dar ce faci cu căruţele, cu boii; dobitoacele se speriaseră şi o luaseră şi ele la sănătoasa. Totul s-a rostogolit de pe munte... Şi cei care se întorceau îi strigau pe cei rămaşi locului. Se făcuse o harababură de nu era chip să treci nici cu căruţa, nici pe jos. Pe unde să scoţi cămaşa? Se repeziră unii peste alţii — altă ieşire nu era. Cei care erau mai jos, crezînd că ăi

de sus sînt dușmani, începuseră să tragă în ei. Fugeau și trăgeau ; întorceau capul, și trăgeau. Ce de lume s-a prăpădit în noaptea aceea ! Vai și-amar ! Și toate astea de ce ? Panica, vezi, asta e... Oricine vine și-ți spune că a auzit ceva sau a văzut ceva, controlează, cască ochii, nu urla : „Ajutor ! Dușmanul atacă !"...

— Cum să țipi ! În nici un caz nu trebuie să țipi ! întări Șmarin, ca și cum n-ar fi înțeles că tocmai despre el era vorba. De la strigăte încep toate.

— Aia e, că de la „strigăte", făcu Ceapaev, fără a se adresa cuiva anume, uluit de această manevră a lui Șmarin.

— Cred, interveni Feodor, că există situații în care e cu neputință să se pună capăt panicii, absolut cu neputință... Oricine ai fi și orice-ai face tot n-ai izbuti... Uite, de pildă, în cazul de față...

— Da, ar fi putut să fie un adevărat prăpăd, încuviință Ceapaev.

— Un prăpăd, și noi singuri ne-am fi făcut-o, cu mîna noastră, continuă Klîcikov firul gîndurilor sale. Cu panica nu trebuie să lupți, ci *s-o combați*, s-o previi. Dar cum să faci asta ? Să mă ia dracu dacă știu ; de fiecare dată altfel... În asemenea cazuri, cum a fost în Carpați, cred că ar fi trebuit trimiși înainte numai soldați aleși, unul și unul... Și o patrulă de cercetare pe cinste, care să nu se lase de loc înspăimîntată de nălucirile nopții. Și pe urmă, focul trebuia deschis organizat, trebuiau stabilite diferite semne, semnale. Și să se tragă numai la semnal și nu după cum i se năzare fiecăruia...

— Nu-i vorba de semnale, îl opri Ceapaev. Ce semnale ! Ce poate să-ți ajute un semnal cînd caii, speriați, o iau la goană și boii la fel. Nu trebuia să-i bage în mijlocul trupei... Așa ceva nu merge noaptea. De altfel nici marșul nu trebuia făcut noaptea.

— De ce să nu se poată ? Ba se poate, dacă se iau măsuri de siguranță...

— Şi straşnice măsuri au mai luat, începu să rîdă Şmarin. Nici că se puteau măsuri de siguranţă mai bune...

Acest rîs ciudat şi cuvintele acestea, nelalocul lor, curmară discuţia. Nimeni n-avea poftă să doarmă, să mai stea locului, de altfel nici nu mai era nevoie să rămînă acolo. Mijea de ziuă. Mai stăruia încă răcoarea nopţii. Linişte deplină. Satul, alarmat la o oră nepotrivită, se potolise, adormise. Ceapaev aştepta în pridvor să i se aducă calul înşeuat. Feodor îşi puse singur şaua pe cal. După cîteva clipe călăreau pe drumul cunoscut pe care veniseră în ajun.

XII

TOT ÎNAINTE

Divizia lui Ceapaev înainta pe la nord de Belebei; nu ea avusese misiunea să cucerească orașul, însă toți comandanții au slăbiciunea să se vîre în locurile cele mai importante și să dovedească cu orice preț că au luat parte în mod activ la cucerirea lor.

În războiul civil nu se urmărea întotdeauna numai distrugerea inamicului ca forță vie; de cele mai multe ori se urmărea ocuparea vreunui teritoriu și, în special, a orașelor mari, însemnate. De altfel, această tendință n-avea la bază numai considerente de ordin militar, ci și de ordin politic: fiecare centru mare, fiecare oraș important, era în același timp și centrul politic al unei regiuni mai mult sau mai puțin întinse; activitatea sau lipsa de activitate a regiunii respective depindea într-o mare măsură de faptul că centrul ei se afla în mîinile albilor sau ale roșilor. Și cum în perioada războiului civil principalul resort al acțiunii era politica, fiecare se străduia să pună stăpînire cît mai repede pe punctele centrale.

Cu toate că Belebei nu era cine știe ce centru de seamă, totuși avea și el importanța lui, deoarece grupa în juru-i o regiune. Brigada de la flancul drept al diviziei lui Ceapaev, ajungînd la porțile orașului exact în clipa în care avea loc încăierarea hotărîtoare, luă parte

la bătălie şi intră în oraş o dată cu divizia vecină. Se iscară certuri, proteste şi numeroase discuţii, ca să se stabilească cine cucerise *de fapt* oraşul? Cine intrase în el mai întîi? Cine dăduse dovadă de inventivitate, de eroism, de talent? etc. etc. Cînd două unităţi militare ocupau în acelaşi timp una şi aceeaşi localitate, aveau întotdeauna loc astfel de certuri. Ceapaev nu luă parte la aceste controverse, ci-l însărcină pe comandantul de brigadă, Potapov, să-l reprezinte. Acesta îşi desfăşură cu mult zel toată iscusinţa lui diplomatică.

Regimentele se instalară la nord, pe malul rîului Usen. Aşteptau. Aici — roşii; dincolo, pe malul celălalt — albii. Se scurseră aşa cîteva zile.

Ostaşii se odihneau, îşi refăceau forţele şi se pregăteau de luptă. Ceapaev tuna şi fulgera, înjura tot timpul, nemulţumit de acest popas pe malul Usenului, pe care-l socotea drept o crimă.

— Ce odihnă? ţipa el. Cine-i dobitocul care se odihneşte pe front?! Şi apoi, cine are nevoie de odihna asta? Poate statele-majore? striga Ceapaev mîniat foc. Vorbele lui ascundeau credinţa că la mijloc ar fi o trădare, o tărăgănare intenţionată, o stăvilire a înaintării năvalnice şi victorioase a trupelor roşii. Şi, într-adevăr, înaintarea era foarte lentă. Cu popasuri, cu opriri, pregătiri şi regrupări se ajungea în medie la vreo opt-zece verste pe zi; se găseau binevoitori care se ocupau de astfel de calcule şi îi arătau apoi lui Ceapaev nişte cifre care-l scoteau din sărite.

— Eu nu-s obosit, nu-s obosit! tuna Ceapaev bătînd cu pumnul în masă. Cînd oi cere, atunci să mi se dea răgaz, acum însă trebuie să înaintăm! Duşmanul fuge şi noi trebuie să ne ţinem pe urmele lui, să nu stăm aici pe malul apei, la odihnă...

— Ehei, Vasili Ivanîci, i se spunea, tu te iei numai după divizia ta. Sucit om mai eşti. Dar celelalte? Trebuie înlocuite, întărite, trebuie îndreptată linia frontului,

şi cîte şi mai cîte nu cere frontul. Nu trebuie să ai în vedere numai divizia ta şi să-ţi închipui că e în stare să facă singură totul.

— Şi ce, crezi că n-ar face ? întrebă Ceapaev, iar ochii îi scăpărau furioşi. Că grozav mă mai ajută alţii ! Ai văzut să mă ajute cineva măcar cu atîtica ? Pot s-aştept mult şi bine ! Află că aş putea să cuceresc Ufa numai cu divizia mea, numai să nu mi se pună beţe-n roate şi să nu-şi bage nasul...

— Cine să nu-şi bage nasul ?

— Nimeni să nu-şi bage nasul. Mă descurc şi singur, răspunse Ceapaev, de astă dată pe un ton mai potolit, ca şi cum s-ar fi răzgîndit, dîndu-şi seama că sărise peste cal...

Discuţii din acestea, mai mult sau mai puţin vijelioase, se purtau adeseori. Ceapaev se arăta tot timpul nemulţumit de mersul operaţiilor, pînă au ajuns în faţa oraşului Ufa, cu toate că divizia lui obţinea victorie după victorie. I se părea mereu că n-are suficient cîmp de acţiune, că i se încătuşează iniţiativa, că nu i se iau în seamă spusele, că părerile lui nu sînt ascultate.

— Ce văd ei acolo, o hartă ? tuna el. Păi noi nu ducem războiu' pe hartă, ci pe pămînt. Da, pe pămînt ne batem, fir-ar al dracului, se înfierbînta el din ce în ce mai mult. Aici, noi ştim şi vedem totul singuri. N-avem nevoie să fim duşi de mînă. Să ni se dea numai sprijin ! Atît şi nimic mai mult !

— Iar greşeşti, Vasili Ivanici, îl lămurea Feodor. Acţiunile trebuie coordonate, concentrate...

— N-au decît să le concentreze, cine-i împiedică ? Dar să nu-mi pună mie beţe în roate, asta vreau. Acum cînd e momentul să înaintăm cu tot avîntul, noi ce facem ? Stăm cu burta la soare pe malul Usenului...

— Cum adică stăm cu burta la soare... Ia lasă te rog, îl combătea Feodor. Ajunge, am păţit destule cînd ne-am pripit. Experienţa ne-a învăţat...

— Să stăm cu braţele încrucişate, nu-i aşa ? se repezea Ceapaev. Pe malul apei ? În timp ce Kolceak fuge de-i sfîrîie călcîiele ? N-aveţi decît să luptaţi voi aşa, frate, noi însă nu ştim să ne batem în felul ăsta... Uite, s-au apucat să schimbe diviziile, da ce, acu e vreme de aşa ceva ? bodogănea el. Ce, s-au rugat soldaţii, ori s-au plîns ? Uf, drace ! Las totul baltă şi mai bine mă duc să comand iar un detaşament. Cel puţin acolo, dacă-ţi pui în gînd ceva, ai toată libertatea, pe cînd aici... şi Ceapaev scuipă energic.

— Te nemulţumesc schimbările ? tot încerca să-l convingă Klicikov. Ciudat om mai eşti ! Înseamnă c-o exista vreun temei, că doar nu de pomană au hotărît să facă toate aceste schimbări tocmai acum. Poate că într-adevăr diviziile sînt sleite şi oamenii istoviţi de tot.

— Aş ! făcu el, cu un gest de plictiseală. Nu e nimeni istovit. Uite, ieri am întîlnit un ostaş roşu. Mergea singur, şontîc-şontîc, prin pădure, tîrîndu-şi piciorul. Mă uit la el — e bandajat peste tot, pirpiriu, slab ca o scrumbie... „Ce-i cu tine, unde te duci ?" îl întreb. „Mă întorc, zice, la unitate." „Şi de ce şchiopătezi ?" „Sînt rănit." „Dar de ce nu te îngrijeşti ?" „N-am timp, tovarăşe, îmi zice el, nu-i vreme să ne odihnim acum, trebuie să luptăm. Dacă mă ucide, zice, atunci am să stau culcat în groapă, n-am să am altceva de făcut, şi atunci am să mă îngrijesc..." Şi a început să rîdă. M-am uitat la dînsul. Măi, drăcie, aşa viteaz mai zic şi eu, mi-am spus. Îmi scot ceasul de la mînă şi i-l dau : „Uite, îi spun eu, poartă-l şi nu-l uita pe Ceapaev". Se vede că nu mă recunoscuse de la început... Faţa i s-a luminat de bucurie, dar n-a vrut să primească ceasul ; făcea semn cu mîna că nu-l ia. Pînă la urmă l-a luat. Eu mi-am văzut de drum, iar el a rămas locului nemişcat şi m-a urmărit cu privirea pînă ce m-a pierdut din ochi. Iată cum arată cei istoviţi. Cu istoviţi ca ăştia îi fac praf pe toţi Kolceakii !

— E drept, sînt mulţi din ăştia, încuviinţă Feodor. Foate chiar majoritatea, totuşi şi ei pot să ajungă într-o bună zi la capătul puterilor...

Era însă cumplit de greu să-l faci pe Ceapaev să-şi schimbe părerea. Nici numele lui Frunze nu-l putu convinge, cu toate că Ceapaev avea un adînc respect pentru el.

— Ştii bine că nu pleacă nici o dispoziţie fără ştirea lui Frunze. Doar nu le iscălesc numai generalii!

— Dar dacă? se împotrivi încet Ceapaev, cu un aer misterios.

— Cum s-ar putea una ca asta?

— Foarte simplu. Kolceak cunoaşte ordinele noastre înainte de a le primi noi. Aşa că vezi...

— De unde ai mai scos-o şi pe asta? se miră Feodor. Poate să-i fi căzut în mînă vreun ordin de-al nostru sau două, dar de aici nu se pot trage astfel de concluzii, Vasili Ivanîci!

Orice insistenţă era zadarnică... Ceapaev era de neclintit; în ce priveşte „statele-majore", pînă-n ultima clipă a vieţii nu a avut încredere în ele...

Au pornit de cu zori spre Davlekanovo, străbătînd un codru des, înflorit. Urcau cîte un colnic, coborau cîte o vale, treceau peste apele vreunui pîrîiaş cristalin, cutreierau la trap poteci, mărginite cu măiini înmiresmaţi. Drumul era învăluit de tăcere, mîngîiat de lumină, înviorat de sunete şi pătruns de aromele dimineţii de primăvară...

Din pădure porniră pe la brigăzi şi regimente, pe la ostaşii roşii — murdari, plini de păduchi, sleiţi de puteri, flămînzi, zdrenţăroşi... Cu cît se apropiau de Ufa, cu atît mai înverşunată era rezistenţa trupelor inamice. Se cătărau pe dealuri, alcătuiau grupuri de izbire, dădeau contraatacuri şi ţineau coloanele de transport cu dinţii, le trimiteau, din vreme, mult înaintea lor, apărîndu-le cu detaşamente mari; pesemne ţineau să nu dea prilej Armatei Roşii să se aprovizioneze cu ajutorul lor.

Pe zi ce trecea, înaintarea era mai anevoioasă. La tot pasul te izbeai de spioni. Pentru Kolceak lucrau propriii lui agenți, lucrau țăranii-chiaburi și adeseori tătarii, care, în cea mai mare parte, erau amăgiți cu tot felul de povești despre bolșevicii care veneau să le pîngărească pe Alah și să distrugă geamiile.

Cînd intra un regiment roșu în cîte un sat tătăresc, de multe ori era întîmpinat cu focuri de armă trase de la ferestre. Trăgeau localnicii tătari — și nu bogătanii, ci oamenii săraci lipiți pămîntului. Cei care trăgeau erau aproape întotdeauna prinși. Și ce soartă-i aștepta? Depinde: unii erau împușcați pe loc — la război nu te porți cu mănuși, alții erau dați pe mîna ostașilor roșii-tătari, ca să-i lămurească. Aceștia le explicau foarte repede celor de un sînge cu ei pentru ce țel luptă ei și nu rareori se întîmpla ca, după o astfel de scurtă convorbire, respectivul să se înroleze voluntar în Armata Roșie. Spionii erau mai întotdeauna prinși.

La Davlekanovo, soldații roșii îl înștiințară pe Feodor că la coloana de transport a unui regiment se pripășise o fată, găsită pe drum: îi rugase s-o ducă la Ufa, spunînd că vrea să intre în oraș o dată cu trupele roșii. Acolo erau mama, surorile și rudele sale.

— Aduceți-o la mine, ordonă Klîcikov.

Aduseră fata. Avea cam nouăsprezece ani. Șchiopăta. Terminase nu de mult liceul. Era prost îmbrăcată. Vorbea mult despre Ufa. Voia să se întoarcă acolo cît mai curînd. Nu dădea nimic de bănuit. Și totuși, instinctiv, Feodor simți că e ceva necurat la mijloc, și asta fără nici un motiv, fără nici un temei, fără nici un fapt cît de mic care să-i îndreptățească bănuiala. Hotărî s-o încerce, spunîndu-și: „Dacă greșesc, ce risc? Îi dau drumul și gata!"

Discută cîtva timp cu ea, de una, de alta, și deodată o întrebă direct:

— De mult ai fost rănită?

— Da, de mult. Adică, cum ? Nu ! Ce vă face să credeţi că am fost rănită ?

— Pentru că şchiopătezi, răspunse răspicat Feodor, privind-o drept în ochi.

Alături şedea tovarăşul Tralin, şeful secţiei politice a armatei, urmărind în tăcere acest original interogatoriu.

— Păi da, făcu ea încurcată, am fost... la picior... Dar asta a fost demult, foarte demult...

Feodor îşi dădu seama că trebuie să o ia într-un foc de întrebări fulgerătoare una după alta, ca s-o încurce, s-o ameţească, să nu-i dea răgaz să gîndească răspunsurile şi să găsească soluţii.

— Unde ai fost rănită ? Cînd ?

— Duceam o hîrtie la statul-major.

— Se dădea vreo luptă prin apropiere ?

— Da.

— Lucrai în serviciul lor de spionaj ?

— Nu, eram dactilografă.

— Minţi, minţi ! strigă el deodată. Uite ce-i, eu ştiu tot. Auzi ? Tot ! Te cunosc, informatorii noştri mi-au spus totul despre dumneata ! Dă-mi imediat legitimaţia. Pe hîrtie de-aia... Ştii de care ?

— De care ? întrebă ea cu sfiiciune.

— Pe hîrtie din aia subţire, subţire de tot. Doar ştii cum e, ca foiţa de ţigară. Haide, hai, scoate mai repede ! Informatorii noştri ştiu, au văzut cînd ai primit-o... Haide, ce mai aştepţi, dă-mi-o...

Feodor o scrută, privind-o ţintă, şi se miră singur de efectul neaşteptat pe care-l obţinuse. Fata îşi pierdu cu totul cumpătul cînd auzi vorbindu-i-se de această hîrtie. Se ştie că toţi spionii poartă la ei astfel de documente scrise pe petice mici de hîrtie foarte subţire, pe care le ascund în cutele îmbrăcăminţii, într-o găurice din tocul încălţămintei, în ureche, pe scurt, fiecare unde-l taie capul.

Fata scoase un țigaret, îl răsuci de trei ori, apoi trase afară o hîrtiuță făcută sul, care se lipise de pereții interiori ai țigaretului. Pe ea erau trecute numele, pronumele etc. ...

Succesul fusese desăvîrșit.

Spioana a fost apoi supusă unui interogatoriu oficial, întîi chiar acolo, pe loc, iar apoi la armată. A fost interogată și de Frunze, personal, care întîmplător era acolo atunci. Fata a dat un număr mare de informații prețioase, declarînd între altele că unii informatori roșii lucrau în același timp și în serviciile de spionaj ale albilor. În scurt timp aceștia au fost lichidați. De la ea s-au aflat o mulțime de lucruri, care ne-au fost de mare folos...

Au mai fost și alte întîmplări de felul acesta, dar nu atît de însemnate, ci cu rezultate mai mici. Printre altele, soția unui colonel, bănuită de spionaj, a fost închisă într-o baie, apoi s-a trimis la ea un comunist isteț, care s-a dat drept ofițer alb ; muierea, „poale lungi și minte scurtă", i-a trăncănit vrute și nevrute, furnizîndu-i o grămadă de informații foarte valoroase.

Regimentele înaintau spre Cișma. Era vădit că albii nu vor ceda cu una cu două un punct atît de important : acolo se încrucișau două rețele : Samara-Zlatoust și Volga-Bugulma. La vreo zece verste de stație, ostașii roșii au dat peste tranșee adînci și drepte, lucrate cu grijă, avînd excelente adăposturi, ieșiri tainice înspre vale, șanțuri subterane de comunicație pînă sub deal. Fuseseră tăiate crînguri întregi și curățite locuri speciale pentru ambuscade de cavalerie, iar cîmpurile erau învăluite într-un păienjeniș des și încîlcit de sîrmă ghimpată. Nu văzusem așa ceva nici la Buguruslan, nici la Belebei ; mai cu seamă tranșee atît de solid și atît de trainic lucrate nu mai întîlnisem de mult. Era clar că dușmanul se pregătise temeinic.

Spre Cişma înainta brigada lui Sizov, şi anume regimentele „Stenka Razin", „Domaşkin", „Pugaciov". În timp ce parcurgeau ultimele verste, luptele se înteţeau din ce în ce. Cu cît se apropiau de Cişma, cu atît mai aprigă era încleştarea. Duşmanul respingea atacurile noastre şi în mai multe rînduri a trecut el însuşi la contraatac.

Totuşi, se simţea de pe acum că soarta îi este pecetluită : chiar atacurile lui cele mai înverşunate erau lipsite de anumite elemente necesare pentru a dobîndi victoria : încrederea în propriile-i forţe, năzuinţa de a-şi spori izbînzile obţinute. Duşmanul îşi mai arăta doar colţii, dar nu visa să mai iasă învingător...

Aţi văzut cîndva pe stradă vreo javră prăpădită, fugărită de un ciine mai puternic şi mai sigur de el, care nu-şi slăbeşte victima ; o urmăreşte, o hărţuieşte, o muşcă de coadă, o sfîşie ? Jigodia nu se mai năpusteşte, nu se mai încaieră, nu mai poate decît să mîrîie, să muşte din cînd în cînd, uneori chiar zdravăn ; dar aceasta nu este o încăierare, javra e pusă pe fugă, va fi învinsă în mod ruşinos. Ei bine, acolo la Cişma, trupele lui Kolceak aminteau de javra care-şi arată colţii. Treceau la contraatac, dar părea că o fac numai ca să asigure retragerea forţelor principale şi a coloanelor de transport. Părea că luptă numai ariergărzile, elementele de protecţie a retragerii celor care se aflau undeva, înainte... În fapt, însă, lucrurile nu stăteau aşa : intraseră în acţiune forţe mari, grosul armatei, forţele principale ale inamicului. Dar pierduseră iniţiativa încă de la Buguruslan, şi nu mai erau în stare s-o redobîndească. În armata lui Kolceak începuse o „descompunere" dezastruoasă, care creştea vertiginos. Nici un fel de măsuri de luptă, favoruri, represalii, execuţii — nimic nu mai era în stare să oprească acest proces, istoriceşte de neînlăturat. În afară de cauzele generale ale descompunerii, care se resimţea mai mult sau mai puţin în toate armatele, la Kolceak existau şi motive speciale,

care stimulau acest proces. În primul rînd, Kolceak mobiliza populația „de-a valma", urmărind mai mult cantitatea decît calitatea ; în al doilea rînd, încercînd să cimenteze, să închege această uriașă oaste, pe care o mobilizase cu ajutorul unui mănunchi de cadre devotate lui, era nevoit să le dea mînă liberă acestora, în ceea ce privește represaliile față de propria lui „oaste". Toate moravurile vechii „cătănii" renăscuseră în armata lui Kolceak într-o măsură mai mare decît în orice altă armată albă. Compoziția pestriță a trupelor și cruzimea cadrelor conducătoare au fost cele două cauze care au grăbit foarte mult procesul de descompunere a armatei lui Kolceak.

O dată, după o luptă, lui Klîcikov i-a căzut în mînă un maldăr de documente : telegrame, ordine, dispoziții, cereri de lămuriri din partea comandamentului kolceakist. De exemplu : *„Adunați-i laolaltă, în cel mai scurt timp, pe toți oamenii slab instruiți, și pregătiți-i pentru a fi transportați cu trenul ; pentru însoțire numiți «neapărat un ofițer»."* Aceste ultime cuvinte sînt mai mult decît semnificative : ele dovedesc frica de moarte pe care o simțea conducerea kolceakistă față de propria-i „oaste cu teama lui Dumnezeu".

Dar situația s-a dovedit încă și mai gravă, și mai tragică ; din documente reieșea că nici în ofițeri nu exista o încredere nelimitată : căci în orice clipă aceștia te puteau vinde comandamentului roșilor. Se și întîmplase așa ceva. Vreo zece călăreți roșii dădură pe neașteptate peste un lanț de trăgători dușmani. Erau acolo vreo sută douăzeci de soldați, doi ofițeri și o mitralieră. S-ar părea că nimic n-ar fi fost mai ușor decît să pună mîna pe călăreți, ori să-i dea jos, într-o clipă, de pe cai. Dar iată cum s-au desfășurat lucrurile. Ofițerii au ordonat soldaților : „Nu trageți !" și, alergînd în întîmpinarea cavaleriștilor, le-au declarat că vor să treacă, împreună cu toți soldații lor, de partea roșilor. Și asta în ciuda a tot felul de povești cu privire la „neomenia bolșevicilor", la cruzimea lor ne-

cruțătoare față de ofițerii albi ; nu le-a fost teamă, și-au luat inima-n dinți și au trecut la ei.

Să f. văzut cît de mult s-au rugat călăreții de comandanții lor, ca și cum pe cei ce se predaseră de bunăvoie i-ar fi pîndit cu adevărat o primejdie de moarte.

Cei doi ofițeri erau un fost funcționar și un fost învățător. Ei au povestit o mulțime de lucruri despre „disciplina" kolceakistă. Ofițerii sînt împușcați pentru cea mai mică manifestare de familiarism în convorbirile cu soldații ; respectarea etichetei și a deosebirilor de castă este impusă sub amenințarea celor mai nemiloase pedepse. Frica de propria-i „oaste" scosese din minți comandamentul superior, încît pînă și cea mai simplă și neînsemnată convorbire dintre ofițer și soldat o luau drept „agitație" dăunătoare și conștientă. Printre ofițerii inferiori erau mari frămîntări : divergențele dintre ei și ofițerii superiori erau vădite, adînci, agravîndu-se pe zi ce trece.

Cei doi ofițeri spuseseră fără îndoială adevărul. Feodor avu posibilitatea să verifice acest lucru și din documentele menționate mai sus.

„Ordon să fie supravegheat locotenentul Vlasov", se spunea într-un ordin al unui comandant de divizie. *„Să fie supravegheați îndeaproape ofițerii Markov, Iuk și Lizențov, care au încercat să angajeze discuții cu soldații"*, se spune într-un alt ordin al acestuia. Existau adrese prin care se cereau relații și note informative despre ofițeri — toate cu caracter de spionaj.

Era vădit că lucrurile stau prost la Kolceak. Disciplina a slăbit chiar și printre ofițeri — un șir de telegrame semnalează cazuri de nesupunere, de neexecutare de ordine. Pentru ca să mențină „moralul" armatei, ofițerii superiori recurg la măsuri cu totul nedemne : își atribuie unele victorii repurtate de trupele roșii, în ordine și manifeste menționează ca fiind ale „lor" localități și sate deasupra cărora filfîia steagul roșu cel puțin de o săptămînă. Desigur că trupele află toate acestea și încetează cu de-

săvîrşire să mai dea crezare chiar şi informaţiilor adevărate.

Într-un cuvînt, era evident, neîndoielnic, că armata lui Kolceak se destrăma. Trupele roşii contribuiau din plin la acest proces. În spatele trupelor albe se aducea literatură de agitaţie cu carul, milioane de mesaje, apeluri şi tot felul de chemări erau împrăştiate prin mijlocirea locuitorilor, din avioane sau prin oameni trimişi anume. Agitatorii roşii pătrundeau în inima dispozitivului inamic, în mijlocul soldaţilor albi, şi acolo îşi desfăşurau cu îndrăzneală, pe faţă, eroica lor muncă.

Cu toate acestea se dădeau citeodată lupte atît de serioase, atît de înverşunate, încît se clătina credinţa că armata albă s-ar afla în plină descompunere. La aceste cumplite încleştări luau parte cele mai dîrze regimente ale albilor; în comparaţie cu totalitatea forţelor, aceste regimente erau puţine la număr, însă luptau bine şi dispuneau şi de o tehnică excelentă. În apropiere de Cîşma, avusese loc o bătălie atît de aprigă, încît unele companii ale regimentelor roşii rămăseseră numai cu cîte treizecipatruzeci de soldaţi. Ostaşii roşii luptaseră vitejeşte, cu îndîrjire, cu avînt. Se năpustiseră cu grenada asupra trenurilor blindate, pierzînd oameni la tot pasul, alergaseră pe urmele monstrului, strigînd „ura", zvîrliseră îngrozitoarele sticle albe ca pe nişte mingi. Cînd apărură automobilele blindate, trăgătorii se trîntiră la pămînt, fără să ridice măcar capul: mitraliera din automobilul blindat „nu-l răpune pe cel culcat". Şi aşa scăpară cu viaţă... Automobilul trecu peste linii, se plimbă în spatele frontului, trăgînd de zor, dar fără nici un rezultat; şi cînd o luă la goană, ostaşii alergară după el, ca şi după trenul blindat, aruncînd cu sticle albe.

Eroismul atingea culmi nebănuite; numeroşi au fost ostaşii roşii care au căzut în apropiere de Cîşma, sub focul mitralierelor din automobile şi trenuri blindate.

Douăzeci de minute după ce se sfîrşise lupta, cînd fumul prafului de puşcă mai plutea încă deasupra cîmpului şi în văzduh mai răsunau vaietele răniţilor, în Cişma, ca şi în alte sate răscolite de încleştările celor două armate, viaţa reintra pe făgaşul ei obişnuit. Din subsoluri şi din pivniţe, din şure şi din cămări, de pe cuptoare şi de prin fel de fel de cotloane, de prin tainiţe şi păduri, de pretutindeni ieşeau ţărani, înspăimîntaţi de bubuitul tunurilor, şi începeau să forfotească în jurul ostaşilor roşii, vlăguiţi, sleiţi de puteri.

Găleţile zăngăneau în mîinile femeilor, samovarele cîntau, ceştile şi lingurile, oalele şi farfuriile clincheteau vesele. În izbe, zarvă mare ; toţi povestesc, discută. Se deapănă amintiri : fiecare istoriseşte cum a trăit, ce-a văzut, ce-a auzit, şi ce-a suferit în ultimul timp, ce aşteptau şi ce le-a fost dat să vadă... După ce se ospătară şi băură ceai, ici-colo se încinseră jocuri. Jucau capra cu atîta însufleţire, de-ai fi crezut că flăcăii nu erau după luptă, ci se adunaseră de prin satele vecine, sau mai depărtate, ca să sărbătorească cum se cuvine un hram.

Seara, la regimentul „Stenka Razin", se adună un cor. Erau vreo douăzeci şi cinci de cîntăreţi, mulţi dintre ei înzestraţi cu voci foarte frumoase, dar, din nenorocire, luptele şi marşurile nu le dăduseau răgaz să înveţe să cînte împreună. Dorinţa de a cînta era însă atît de mare, încît la primul popas, cum îşi trăgeau puţin sufletul, toţi cîntăreţii, fără să-i cheme nimeni, se strîngeau în jurul dirijorului, pe care-l iubeau şi-l respectau. Şi se porneau pe cîntat. Treptat, li se alăturau şi alţi ostaşi, pînă se strîngea aproape jumătate de regiment. Atunci nu mai cîntau doar cei douăzeci şi cinci de ostaşi, ci începeau cu toţii un cîntec pe care-l cunoştea întreg regimentul şi toate glasurile se contopeau într-o singură melodie... Se înălţau felurite cîntări. Dar cele mai iubite erau cîntecele care preamăreau isprăvile lui Stenka Razin şi Ermak Timofeevici. Răsunau apoi cîntece vesele de joc. Cîte un flă-

cău cu glas subţire, făcînd cu ochiul şi privind şiret printre gene, începea pe un ton foarte înalt :

Of, tu, Duniuşka, Dunia...
Of, tu, Duniuşka, Dunia !

Corul răspundea ca un şuvoi vijelios de glasuri :

Of, tu, Dunia, Dunia, Dunia...
Dunia, Duniuşka, Duniaşa !

Băteau din palme şi loveau duşumeaua cu tocurile, în tactul muzicii. Dar asta era deocamdată numai o „fugă pe loc". La a doua strofă nu-i mai răbda inima să stea locului şi cînd corul relua :

Of, tu, Dunia, Dunia, Dunia...

doi-trei dansatori ţişneau în mijlocul cercului şi ţin'te neică ! Joacă îndrăcit, asudă leoarcă, ameţeşte. Şi mai vin, mai vin. Unii după alţii...

Glasurile nu mai prididesc, le sare în ajutor o armonică. Jocul şi armonica înlocuiesc adesea corul : cîntăreţii s-au săturat de cîntat, şi au răguşit...

„Intelectualitatea" regimentului — magazinerii, furierii, secretarii — joacă cel mai îndrăcit. Nici comandanţii de batalicane şi de companii nu se lăsau mai prejos, jucau şi ei cu foc.

Adeseori cîntecul lua din nou locul jocului. Cîntau cît cîntau şi cînd oboseau începeau să joace. Apoi se săturau de jucat, îşi trăgeau sufletul, şi se apucau iar să cînte. Şi aşa o ţineau într-una, cît răbdau gîtlejul şi picioarele...

În ultimele două luni îndrăgiseră două cîntece noi ; le plăceau mai ales refrenele acestor cîntece şi le cîntau cu foarte mult avînt şi însufleţire. Melodiile erau vechi, dar

cuvintele, noi. Iată cum fusese ticluit primul refren din textul vechi :

Fanfara sus ! Cîntaţi izbînda-n cor !
Noi am învins, duşmanu-i dat de-a dura...
Pentru Consiliul comisarilor
Strigăm cu toţii : Ura ! Ura ! Ura !

Al doilea refren făcuse înconjurul Armatei Roşii :

Pentru Puterea sovietică noi vom lupta,
Şi vom muri pînă la unul pentru ea !

Cuvintele care urmau n-aveau cine ştie ce semnificaţie, căci acesta nu era un cîntec izbutit, refrenul însă... Refrenul îl cîntau minunat.

— Ce-ar fi să cîntăm „veşnica pomenire" ? propuse deodată cineva din mulţime.

Cîntăreţii se uitară unul la altul, întrebător.

— Să cîntăm oare ?

— Şi de ce nu ?

— Hei, solistule, ia vino-ncoa !

Un flăcău înalt, adus de spate, cu obrazul ciupit de vărsat, îşi făcu loc prin mulţime. Ajuns în mijlocul grupului, fără să stea mult pe gînduri, începu cu o voce răguşită, de bas profund.

— Viaţă paşnică şi fericită, sănătate, mîntuire şi spor întru toate, biruinţi asupra potrivnicilor noştri, dă-ne nouă, doamne !

Se opri, privind în jur, ca şi cum ar fi vrut să spună : „Ei, haideţi, acum e rîndul vostru !" şi cei din jur începură să psalmodieze cu glas tărăgănat :

— Do-o-amne, mi-i-luie-eşte !...

— Armatei Roşii socialiste a întregii Rusii, cu conducătorul ei tovarăşul Lenin, continuă să tune basul, eroicilor comandanţi ai Diviziei douăzeci şi cinci infanterie

şi întregului regiment două sute optsprezece „Stenka Razin", dă-le doamne viaţă îndelungată.

Corul izbucni : „Mulţi ani trăiască"...

— ... Artileriştilor, cavaleriştilor, telefoniştilor, motociclişti-lor, mitraliorilor, aruncătorilor de grenade şi de mine, aviatorilor, cercetaşilor, infanteriştilor, curierilor, bucătarilor, măcelarilor şi tuturor celor de la aprovizionare dă-le, doamne, viaţă îndelungată !...

Din nou, ca un singur glas vesel şi puternic, corul reluă : „Mulţi ani trăiască !"

Toţi aveau o înfăţişare veselă, feţele străluceau de voioşie, privirile triumfătoare şi mîndre parcă spuneau : „Noi n-am luat de nicăieri cîntecul ăsta, ci l-am ticluit aici în regiment !"

Solistul continuă cu o voce şi mai joasă, ca din mormînt :

— Dă-le, doamne, odihnă veşnică şi fericită : cîrmuitorului suprem din Siberia, călăului tuturor oamenilor muncii, excelenţei-sale amiralului alb Kolceak, cu toată turma lui păzită de Dumnezeu — mitropoliţii iezuiţi, arhiepiscopii şi episcopii, banditii, spionii, agenţii, funcţionarii, galonaţii şi toţi tămîietorii lui, kolceakiştii albi, flăcăi înşelaţi şi nemernici lingăi, domnii cehi, veşnica lor pomenire !

Urmă prohodul cîntat tărăgănat, fals, pe nas. Simţeai că te-apucă scîrba, ca şi cum într-adevăr s-ar fi răspîndit un miros de mortăciune.

— Tuturor contrarevoluţionarilor, urmă solistul corului, ca să termine, imperialiştilor, capitaliştilor, feluriţilor socialişti albi, carieriştilor, monarhiştilor şi altor aventurieri, trădătorilor şi transfugilor, speculanţilor şi sabotorilor, jefuitorilor şi dezertorilor, bancherilor pîntecoşi şi tuturor canaliilor de soiul ăsta, ve-eşni-ica lor po-omeni-ire !

Corul şi împreună cu ei toţi ostaşii roşii aflaţi de faţă intonară prelung „veşnica pomenire".

După ce isprăviră, rămaseră cîteva clipe tăcuți, nemișcați, ca și cum ar fi așteptat cuvinte de laudă. Toți ostașii regimentului erau peste măsură de mîndri de acest acatist : le plăcea tare mult să-l audă, și cîteodată îl cîntau de cîte trei-patru ori în șir.

Cîntecele și dansurile ținură pînă noaptea tîrziu, iar a doua zi, cum mîji de ziuă — din nou la drum ! Nici n-ai fi zis că nu dormiseră toată noaptea cînd îi vedeai cum înaintau, cu pas ușor și sprinten !

Cișma era socotit un punct nodal în acțiunea de cucerire a Ufei. Drumul fusese curățat. Era clar că dușmanul va trece dincolo de rîul Belaia și va opune o rezistență serioasă numai pe celălalt mal.

Trupele se avîntară mai iute, mai stăruitor pe urmele armatei kolceakiste în retragere.

— Acum Ufa e ca și a noastră, spunea Ceapaev, numai să nu ne joace vreo festă cei din dreapta !

Ceapaev se referea la diviziile care acționau la flancul drept.

Dacă-l întrebai :

— Ce te face să fii atît de sigur ?

— Kolceak nu mai are de ce să se agațe ; acum o să se rostogolească pînă în Siberia.

— Și noi ne agățasem de Samara, i se răspundea, și ții minte cum am întins-o de-acolo.

— Ne agățasem. Ei, și ce-i cu asta ? încuviință el cam încurcat. Se frămînta, se chinuia și, negăsind nici o explicație, spunea : Ei, și ce dacă ne-am agățat ? El, însă, n-are să se poată agăța. Ufa va fi a noastră.

Această încredere în victorie era proprie majorității, dar flacăra ei ardea cu putere mai cu seamă în inimile ostașilor de rînd. Cînd se vorbea în regimente despre posibilitățile imediate și despre luptele în perspectivă, se socotea numai în zile și în ore. Niciodată nu se pomenea despre forțele adversarului, despre armamentul lui, despre pregătirea și despre puterea lui de rezistență.

Se făceau diferite calcule şi se ajungea numai la concluzii de felul următor: „Marţi dimineaţa vom fi în cutare sat, iar spre seară vom ajunge la rîu. Dacă podeţul nu e distrus, în aceeaşi seară vom trece pe malul celălalt. Dacă-i distrus, nu ajungem dincolo înainte de a se lumina de ziuă... Miercuri seara trebuie să fim trecuţi de cutare staţie, iar joi..." etc., etc.

Se fixau cu atîta precizie zilele, orele şi locurile în care trebuiau să se afle, ca şi cum ar fi fost vorba de un simplu marş şi nu de înfruntarea inamicului. Şi numai rareori se greşeau aceste calcule, de obicei se ajungea în locurile respective mai devreme decît se prevăzuse. Chiar Ufa a fost cucerită înainte de data stabilită.

Cîteodată, viteza cu care înaintau stîrnea uimire. Puterea de rezistenţă a ostaşilor roşii era uluitoare. Ei nu cunoşteau obstacole, nu admiteau nici o stavilă. Într-adevăr, lupta de la Cişma, cînd atacaseră cu grenade trenurile blindate, dovedise că e greu să te aşezi în calea ostaşilor roşii. Pentru bătălia de la Cişma fuseseră acordate recompense, care urmau să fie împărţite pe regimente. Cu acest prilej s-a întîmplat ceva interesant. Unul dintre eroicele regimente, care se distinsese în mod deosebit, a refuzat răsplata. Atît soldaţii cît şi comandanţii, cărora li se acordaseră recompense, au declarat că întregul lor regiment a apărat Republica Sovietică, că toţi au luptat cu aceeaşi vitejie şi cu aceeaşi cinste, că printre ei nu se află nici răi, nici buni, iar laşi, nici pomeneală, căci dacă ar fi fost s-ar fi răfuit cu ei în cadrul regimentului. „N-avem nevoie de nici un fel de recompense, au spus ei. În regimentul nostru vrem să fim toţi deopotrivă..." În acele vremuri se întîmplau foarte des astfel de lucruri. Oamenii erau stăpîniţi de porniri atît de nobile, de un elan atît de înălţător, încît te minunai! Lucrurile erau privite drept în faţă, cu un soi de simplitate şi de dezinteresare totală. „De ce să fiu eu în frunte? Prefer să fiu egalul tuturor. Cu ce e vecinul meu mai rău sau mai bun

decît mine ? Dacă e mai rău, hai să-l îndreptăm ; dacă e mai bun, trebuie să mă îndreptaţi pe mine, şi asta e tot."

La regimentul „Pugaciov", vreo trei sute de ostaşi organizaseră, încă în 1918, o „comună" originală. Nimeni n-avea nimic propriu : tot avutul — hainele, încălţămintea — era considerat bun comun, fiecare îmbrăca ceea ce socotea el că îi e mai potrivit în momentul respectiv. Puneau solda şi tot ce primeau de acasă laolaltă... În luptă, acest grup era deosebit de solidar şi de unit... Acum, firește, fuseseră mai toţi omoriţi şi schilodiţi, deoarece dovediseră un eroism fără seamăn.

Refuzul regimentului de a primi recompensele nu era decît expresia cea mai vie a disprețului pentru distincţii, care caracteriza întreaga divizie, inclusiv pe comandanţi, pe lucrătorii politici, mari şi mici. Cel puţin în ziua aceea, tovarăşii, adunaţi la secţia politică, îl rugară pe Klîcikov, care era întru totul solidar cu ei, să trimită Comitetului Central al partidului un protest în legătură cu sistemul recompenselor şi să arate punctul lor de vedere în această problemă. Dezbătură această chestiune şi trimiseră următoarea scrisoare :

„Dragi tovarăşi !

Cînd am început să dăm recompense unuia din eroicele regimente, ostaşii roşii au protestat şi au renunţat la ele, declarînd că toţi au luptat, luptă şi vor lupta la fel pentru Puterea sovietică şi de aceea n-au nevoie de nici un fel de distincţii şi vor să rămînă egali, deopotrivă cu toţi ostaşii din regimentul lor. Această înaltă conştiinţă ne obligă pe noi comuniştii să ne gîndim în general la sistemul de recompense statornicit în Armata Roşie. Nu poţi să-l alegi niciodată pe cel mai bun, deoarece nu se poate stabili un criteriu de apreciere unic. Unul dovedeşte multă iniţiativă, altul — spirit de prevedere, datorită căruia se salvează sute de vieţi omeneşti ; un al treilea dă dovadă de curaj, de stăpînire de sine, de sînge rece ; un al patrulea

— de o neasemuită vitejie ; un al cincilea contribuie prin munca sa sistematică şi migăloasă la creşterea capacităţii de luptă a unităţii sale, şi aşa mai departe, nici nu pot fi enumerate toate posibilităţile.

La drept vorbind, recompensele se dau adesea la nimereală. S-au acordat uneori chiar prin tragere la sorţi. Aceste recompense au stîrnit şi ciocniri, încăierări sîngeroase : după părerea noastră, ele au un efect dăunător, neîngăduit. Ele aţîţă invidia şi ura ostaşilor celor mai destoinici, dau naştere la tot felul de bănuieli, de bîrfeli josnice, de discuţii cu privire la reîntoarcerea la sisteme perimate ş.a.m.d.

Pe cei slabi îi îndeamnă să recurgă la umilinţe, linguşiri, slugărnicii. N-am auzit încă de nici un ostaş recompensat care să fie entuziasmat de recompensa primită, s-o preţuiască, s-o respecte în mod deosebit. Nimic din toate astea. Toţi comandanţii şi ostaşii de rînd, cu care am avut prilejul să stăm de vorbă, sînt deopotrivă revoltaţi şi protestează împotriva recompenselor. Firesc că dacă vom primi recompense şi în viitor, ele vor fi împărţite, dar dacă vor fi desfiinţate complet, credeţi-ne, nimeni nu va regreta ci, dimpotrivă, toţi se vor bucura şi vor răsufla uşuraţi..."

Această scrisoare a fost trimisă la Comitetul Central al partidului. N-au primit însă nici un răspuns.

Scrisoarea cuprindea multe greşeli şi naivităţi : problema nu era privită prin prisma intereselor de stat, tonul ei era cam dulceag, duios şi blajin, în schimb tot ce scria acolo era sincer, izvorît din inimă, în spiritul caracteristic acelor vremi.

Scurt timp după aceasta, numai la cîteva zile, trimiseră a doua scrisoare la Comitetul Central, apoi o a treia — dar despre aceasta din urmă vom vorbi mai tîrziu.

Cea de a doua scrisoare avea acelaşi ton ca şi prima, şi fusese întocmită în legătură cu noile solde. Cu toate

că trecuseră prin scurte perioade de foamete, în timpul înaintării spre Ufa stăteau binişor cu hrana, deoarece în momentele critice puteau procura alimente şi de la locuitori. Sufereau de foame numai atunci cînd, dintr-un motiv sau altul, aprovizionarea înceta cu desăvîrşire, iar regimentele străbăteau, în grabă, regiuni în care totul fusese jefuit, pîrjolit, distrus. Da, e drept, atunci o duceau greu!

Pe front se întîmplă adeseori să n-ai ce face cu banii, să ajungă o adevărată povară pentru cei care nu sînt atraşi în mod special de ei. În cursul acestor luni şi ani, oamenii în plin avînt spiritual şi cu o mare sensibilitate sufletească erau deosebit de scrupuloşi şi de susceptibili. Aceasta se vădea pînă şi la activiştii cu funcţii mai înalte, chiar în problemele şi împrejurările cele mai lipsite de însemnătate.

Comisarul se îmbrăca simplu, ca orice soldat de rînd, mînca laolaltă cu ei, de la cazan, în marşuri păşea totdeauna umăr la umăr cu ceilalţi, dar la moarte, în luptă, era primul! Aşa se comportau cei mai buni. Cît priveşte puşlamalele, cei interesaţi, laşi şi în general toţi cei care nu erau în stare să facă faţă unor astfel de împrejurări excepţionale, toţi aceştia erau îndepărtaţi de la sine din armată: erau alungaţi, mutaţi, ori pur şi simplu dezertau ei. Înaltul prestigiu de care se bucurau comuniştii în armată nu fusese cîştigat degeaba şi nici uşor. În toate acţiunile primejdioase, în toate operaţiile grele, comuniştii erau întotdeauna cei dintîi care se ofereau, cei dintîi care erau trimişi să îndeplinească aceste sarcini. Din cincisprezece sau douăzeci de morţi sau răniţi într-o mică ciocnire, lipsită de importanţă, jumătate sau trei sferturi erau comunişti.

Aşadar, repetăm, orientarea către „nivelare" era pe atunci foarte serioasă şi legitimă. Nu erau de loc rare cazurile cînd comandanţii sau comisarii renunţau la drepturile lor băneşti şi vărsau prisosul la casieria regimentu-

lui, mulţumindu-se exact cu ceea ce primeau soldaţii de rînd.

Tendinţa spre „nivelare" era atît de puternică, încît Feodor şi Ceapaev ajunseseră într-un rînd să se sfătuiască, cu toată seriozitatea, cum să găsească o cale ca să impună în cadrul diviziei regula ca toţi să se adreseze unul altuia cu „tu". Motivul care determinase aceste preocupări era următorul :

Cei cu funcţii de răspundere îl tutuiau aproape întotdeauna pe ostaşul roşu, şi asta nu din dispreţ, ci numai pentru că socoteau în mod cu totul firesc că acel politicos „dumneavoastră", folosit în lumea bună, era cu totul de prisos în condiţiile aspre ale luptelor. În astfel de împrejurări formulele de „politeţe" sună caraghios ; în orice caz, în clipele acelea ar fi fost cu totul nelalocul lor. Comandanţii şi comisarii erau ei înşişi fie muncitori, fie ţărani ; ei se purtau cu soldaţii tot atît de simplu cum se obişnuiseră toată viaţa să se poarte cu tovarăşii din uzină sau din sat. Ce să caute la ei politeţea de salon ! Se purtau simplu, deci şi ceilalţi trebuiau să se poarte cu ei simplu.

În regiment, în general, toţi se tutuiau. Dar mai sus, nu. Ostaşului i se spunea „tu", însă el parcă nu „se încumeta" să răspundă în acelaşi fel. Ei bine, pe tema aceasta a „nivelării" se sfătuiseră Ceapaev şi Feodor, discutînd, căutînd soluţii, făcînd tot felul de propuneri. Pînă la urmă nu ajunseseră însă la nici un rezultat.

Închipuiţi-vă acum ce s-a întîmplat atunci cînd divizia a aflat că se măriseră soldele tuturor... Tuturor, dar nu şi ostaşilor de rînd. Cei dintîi protestară lucrătorii politici. Şi aceasta pentru că într-adevăr nu voiau să se deosebească de soldaţi. Toate reproşurile şi suspiciunile cădeau de obicei asupra lor, mai repede şi mai deplin decît asupra oricui. Lor li se spunea în asemenea cazuri : „Uite, poftim, în vorbe este egalitate şi frăţie, dar în fapte, vezi cum stau lucrurile ?"

S-ar părea că aceste simple şi obişnuite întrebări n-ar fi trebuit să-i tulbure, că ar fi fost timpul să se obişnuiască cu ele, şi totuşi lucrurile stăteau cu totul altfel: lucrătorii politici, care erau ostaşi roşii ca şi toţi ceilalţi, se declarau ei înşişi nemulţumiţi în asemenea cazuri, şi de cele mai multe ori nu se mărgineau numai să potolească spiritele în regiment, ci îşi luau angajamentul „să se intereseze", „să protesteze" ş.a.m.d.

Cînd s-a auzit de noile solde, s-au tulburat spiritele în toate regimentele. La secţia politică începură să curgă protestele unul după altul. În timpul inspecţiilor pe la unităţile diviziei, Feodor nu auzi nimic altceva decît comentarii cu privire la „lefurile fabuloase". Să nu credeţi însă că era vorba despre un spor într-adevăr însemnat. Nu, sporul era infim; pe vremea aceea însă şi cele mai neînsemnate firimituri păreau pîini cît o roată.

Se întîmplase ca în zilele acelea să se întrunească o consfătuire de partid pe întreaga divizie pentru a dezbate pe scurt şi grabnic o serie de chestiuni în legătură cu apropierea noastră de Ufa...

La această consfătuire i se ceru lui Klicikov să trimită un nou protest la Comitetul Central şi Feodor, văzînd că şi majoritatea comandanţilor erau de aceeaşi părere, trimise la Comitetul Central o nouă scrisoare:

„Scumpi tovarăşi!

Vă scriu în numele lucrătorilor politici ai diviziei noastre şi din partea celor mai bune cadre de comandă. Sîntem nemulţumiţi şi indignaţi de noile solde care ne-au fost fixate. Sînt nişte solde fabuloase, neînchipuit de mari. Ce să facem noi cu banii? Soldele astea nu vor face decît să aducă în rîndurile noastre destrăbălare. Fără a mai vorbi de devalorizarea rublei, de creşterea rapidă a preţurilor la alimente ş.a.m.d., dar chiar noi înşine ajungem să ne obişnuim cu luxul, să ne boierim, să risipim banii, ori, dimpotrivă, să-i ascundem, să adunăm sume mari,

să ajungem niște zgîrciți. În același timp, soldele ostașilor roșii nu s-au mărit de loc. Știe oare acest lucru partidul? Nu cumva oameni răuvoitori caută să semene vrajbă între noi și ostași? Protestul surd al Armatei Roșii devine din ce în ce mai evident. Poate că soldele mari își au rostul pe frontul Petrograd sau pe alte fronturi, unde oamenii îndură foame, dar ce nevoie avem noi de ele, cînd aici pîinea și untul sînt aproape pe degeaba? Ar fi poate mai bine să se stabilească un sistem diferențial pe zone. Noi voiam tocmai să nivelăm soldele lucrătorilor politici cu cele ale ostașilor, și iată că ni se acordă nouă sporuri. Pe cei hrăpăreți n-o să-i puteți sătura niciodată, iar în ce ne privește, nu ne trebuie suplimente: flămînzi să fim, și tot nu vom părăsi lupta.“

Această scrisoare este străbătută mai mult de căldură sufletească decît de seriozitate, iar pe alocuri conține vădite exagerări, cum ar fi chestiunea cu „luxul“ și „boieria“. Despre ce fel de lux poate fi vorba pe front, despre ce fel de boierie în toiul marșurilor și luptelor?

De fapt nu putea fi vorba decît de infime perspective de îmbunătățire a situației materiale, și aceste „vorbe“ nu trebuie considerate, bineînțeles, decît ca niște „vorbe de duh“. Și acum, ceva în legătură cu Comitetul Central. Oare de ce se adresase cererea de-a dreptul Comitetului Central și nu armatei, organelor frontului sau organelor centrale ale Armatei Roșii? Pentru că problema era socotită, bineînțeles, ca o problemă cu un caracter general și nu ca o chestiune ce privea exclusiv divizia sau armata. În schimb încrederea în Comitetul Central era nemărginită, ajunsese un soi de venerație, iar convingerea că cererea lor va avea succes era atît de mare, încît așteptau un răspuns imediat...

Naivitatea noastră se vedea printre altele și din postscriptum-ul scrisorii adresate Comitetului Central, care

părea adăugat fără nici o noimă, fără să aibă nici în clin nici în mînecă cu scrisoarea.

În acest post-scriptum se spunea că resursele de care dispunem, pentru organizarea de spectacole și concerte, sînt insuficiente, și se încheia cu aceste cuvinte : *„Este necesar să se facă presiuni acolo unde trebuie ca să se alcătuiască culegeri de piese noi, de cîntece înălțătoare și de opere în proză și în versuri, cu adevărat artistice. Dacă asemenea culegeri au și fost editate (în orice caz noi nu le cunoaștem), expediați-le, urgent, pe poziții!"*

Aici nu se vede numai încredere în puterea nelimitată a Comitetului Central, ci și lipsa oricărei speranțe într-un eventual sprijin din partea „direcțiilor" din cadrul armatei. Ce oameni naivi ! Aflați acolo în primele linii, ei nici nu-și dădeau seama că nu se poate ordona să se „alcătuiască", că ele trebuie create, trebuie lăsate să se coacă și să se nască pe cale normală, cînd le vine sorocul. Ei însă n-aveau timp și nici răbdare să aștepte „alcătuirea" normală a culegerilor. De aceea, neavînd nici o ieșire, pentru orice chestiune băteau la toate ușile, la nimereală. În activitatea lor se înregistrau dese divergențe, certuri, amestecuri inutile în treburile altora, jigniri nejustificate, amenințări, sancțiuni.

Să luăm, de pildă, „problema femeilor" în Armata Roșie. Ce nu se spunea și ce nu se scria în această chestiune, cîte ordine nu se dădeau. Și care era rezultatul practic ? În practică întotdeauna lucrurile se rezolvau „de la caz la caz". Se dădeau ordine — nu întotdeauna oficiale și cu caracter public — să se îndepărteze din armată toate soțiile și, în general, toate femeile. Și această tendință de „epurare" era justificată de o seamă de motive foarte serioase : nu numai comandanții și comisarii aveau soțiile cu ei ; șiruri lungi de soții urmau regimentele roșii, deseori luînd cu ele toate catrafusele, iar unele și copiii... Această uriașă „oaste de spate" era transportată cu căru-

ţele regimentelor! Gîndiţi-vă numai ce număr mare de căruţe ţărăneşti erau ocupate mereu în mod neproductiv! Apoi mai existau şi alte considerente: ca de obicei, din cauza femeilor izbucneau, din diferite motive, tot felul de conflicte, adevărate scandaluri, cu totul inevitabile în armată, în astfel de situaţii. Şi putea oare să fie altfel, cînd armata era nevoită să ducă, luni şi ani de-a rîndul, o viaţă a ei, aparte, închisă, lipsită de o bună parte din ceea ce se numeşte strictul necesar?

În afară de asta, ostaşii, în loc să se ocupe numai de chestiunile militare, pierdeau mult timp cu femeile, în general, şi cu soţiile, în special, preocupări care nu aveau nici o legătură cu viaţa de luptător. Şi apoi printre femei se descopereau adeseori spioane şi informatoare.

Pe scurt, motive de a da ordine şi dispoziţii speciale în problema femeilor erau multe la număr.

Închipuiţi-vă însă ce scandal stîrnea aplicarea acestor ordine. Întîi se revoltau regimentele, mai ales cînd auzeau că la divizie toate femeile au fost lăsate locului. Cu chiu cu vai lucrurile se aranjau. Se trecea apoi la curăţirea diferitelor servicii; acolo era cu mult mai greu să îndepărtezi femeile decît să înlături din regiment cîteva sute de soţii ale ostaşilor roşii. Cum să îndepărtezi colaboratoarele necesare, mai ales cînd realmente nu ai cu cine le înlocui? Cum şi de ce să îndepărtezi din regiment femeile-sanitare, luptătoarele-eroine care se băteau ca simpli ostaşi şi mureau pe cîmpul de luptă? De ce să înlături lucrătoarele politice, femeile comuniste, sanitarele, felceriţele, atît de puţine la număr şi atît de necesare? Or, de multe ori, ordinele se dădeau fără rezerve, fără să se prevadă excepţii, fiind interpretate ca atare şi executate întocmai!

Într-o zi, ţesătoarele-ostaşi roşii veniră în fugă, gîfîind, la Feodor, rugîndu-l să intervină, deoarece trebuiau să fie înlăturate din regiment. Îi istorisiră în grabă că într-adevăr printre ele fuseseră patru „nedemne", însă că ele în-

sele le excluseră din cercul lor şi le alungaseră din regiment. Klîcikov fu nevoit să se ducă personal la regiment şi să-i lămurească pe respectivi să lase ţesătoarele în pace şi să nu le îndepărteze din regiment.

Închipuiţi-vă cît de complicată şi de încurcată era această chestiune, dacă nici conducerea diviziei nu era în stare s-o scoată la capăt cum trebuie!

Brigada lui Sizov cucerise Cişma, printr-o lovitură vijelioasă, fulgerătoare, luînd-o înaintea brigăzii lui Potapov, care fusese însărcinată cu această operaţie. Potapov înaintase cu regimentele sale tot pe lîngă lacul Leli-Kuli, în susul rîului Dioma, şi, în clipa cînd căzuse Cişma, se afla la o zvîrlitură de băţ de sat.

Pe front se întîmplă adeseori ca un mic succes răpit altuia să constituie începutul şi cauza unei mari şi grave catastrofe. Cîte un comandant se avîntă, încearcă să dea prin surprindere o lovitură puternică, de efect, ia asupra sa o parte din misiunea încredinţată vecinului, şi biruinţa lui încurcă toate socotelile. Mai bine n-ar fi fost această izbîndă! Victoria nu înseamnă întotdeauna un succes, ea poate să aibă şi rezultate nedorite.

Se execută, de pildă, o manevră adîncă de întoarcere a inamicului cu flancurile dispozitivului propriu, în scopul de a-l încercui şi a-l captura în întregime şi, între timp, un „deştept" loveşte deodată duşmanul drept în frunte, îl alarmează, încurcă tot planul de acţiune şi, prin „victoria" lui parţială, aduce pagube de netăgăduit concepţiei de ansamblu, de-o amploare şi de o importanţă mult mai mare. Acelaşi lucru s-ar fi putut întîmpla şi acum, cînd Sizov a dat buzna în Cişma, în timp ce în spatele lui, pe malul rîului Dioma, rămăseseră regimentele duşmanului. Ele ar fi putut să-l scarmene binişor, dacă Potapov nu ar fi ajuns acolo la timp cu brigada lui. Spiritul de întrajutorare fiind extrem de dezvoltat în divizia lui Ceapaev, fiecare unitate se străduia să vină repede în ajutorul altei unităţi, care se afla într-o situaţie grea.

Totuşi nu era întotdeauna aşa. Uneori se întîmpla şi altfel. Urmările erau invariabil grave.

Îndată ce se lămuri asupra situaţiei, Potapov angajă neîntîrziat lupta cu duşmanul, atrase asupra sa toată atenţia acestuia şi, profitînd de zăpăceala care domnea în rîndurile lui, îl împinse mereu spre rîu. Canonada fu atît de puternică, încît trei tunuri au fost scoase din uz. Inamicul fu alungat dincolo de Dioma. În retragere a distrus toate podurile ; pesemne nu se mai gîndea să se reîntoarcă, şi fugea spre rîul Belaia mîncînd pămîntul. N-au mai fost popasuri lungi. Cişma era ultimul punct, înainte de Ufa, în care îşi mai puseseră oarecari speranţe armatele lui Kolceak ; după asta, moralul lor a suferit, se pare, o schimbare adîncă şi iremediabilă ; ceea ce-a urmat n-a fost decît o retragere organizată, fără încercări serioase de a realiza pe malul acesta începutul „cotiturii" despre care nu încetaseră să vorbească şi în care îşi puseseră nădejdea, aşa cum sperase odinioară comandamentul roşu la Buzuluk şi Buguruslan.

XIII

UFA

Inamicul se retrăsese dincolo de rîu, aruncînd în aer toate podurile, şi punînd în bătaie, pe malul înalt dinspre Ufa, tunurile, mitralierele şi baionetele diviziilor şi corpurilor de armată. Concentraseră acolo numeroase forţe. Kolceak nu voia să abandoneze raionul Ufa şi, de pe înălţimile malului drept al rîului Belaia, favorabile lui, domina categoric diviziile roşii, care se apropiau din mai multe părţi deodată.

Se hotărîse ca Ufa să fie cucerită printr-o manevră de întoarcere. Diviziile de la flancul drept primiră misiunea să iasă la uzina Arhanghelski, în spatele inamicului, însă din pricina greutăţii deplasării nu trecuse nici un soldat dincolo de Belaia pînă în momentul în care diviziile stabilite au atins malul rîului.

Divizia lui Ceapaev apăru în faţa Ufei. Ea se opri cu flancul său drept — brigada lui Potapov — înaintea uriaşului pod care se întindea, înalt, peste rîu şi ducea spre oraş, în timp ce flancul lui stîng — brigăzile lui Şmarin şi Sizov — ajunse la Krasnîi-Iar, un sătuc situat la vreo douăzeci şi cinci de verste mai jos pe Belaia.

Cînd unităţile de la Krasnîi-Iar aveau să traverseze rîul şi să se îndrepte spre oraş, brigada lui Potapov trebuia să le sprijine, trecînd podul. Acesta — un pod uriaş de fontă — era încă întreg, nimeni nu credea însă că

dușmanul îl va lăsa neatins ; se presupunea că podul trebuie să fie neapărat minat și că de aceea nu e cazul să se treacă pe el. Calea ferată, cu terasament înalt, care brăzda podul, era pe alocuri demontată, iar în mijlocul podului zăceau mai multe vagoane, încărcate cu pietre și cu moloz. Deocamdată nu dispuneau de nici un mijloc pentru trecerea rîului. Abia mai tîrziu aduseră ostașii niște bărci, bîrne și scînduri, din care înjghebară niște plute mititele și șubrede.

Totuși, lovitura principală urma să fie dată dinspre Krasnîi-Iar. Cavaleria lui Vihor fu adusă pe mal. Nu departe de Krasnîi-Iar, pe Belaia, pluteau cît se poate de liniștit un remorcher și două vaporașe. Pe punți era o mulțime pestriță, bineînțeles cei mai mulți militari, printre care și vreo treizeci de ofițeri. Nepăsarea aceasta era surprinzătoare, de neînțeles ; ai fi zis că acestor oameni nici nu le trece prin cap că ar putea fi atacați dinspre mal sau că habar n-aveau că regimentele roșii sînt atît de aproape.

Cavaleriștii rămaseră cu gura căscată zărindu-i pe punte pe „domnii" cu epoleți. Ofițerii nu-și dădură nici ei seama, din primul moment, cu cine aveau de-a face ; îi luaseră, desigur, drept de-ai lor.

— Opriți ! răsună un ordin pe mal.

— De ce să oprim ? li se răspunse de dincolo.

— Opriți vapoarele, de nu, deschidem focul ! Trageți la mal ! strigau cavaleriștii.

Cei de pe vase înțeleseră în sfîrșit ce se întîmplă și încercară să mărească viteza, cu intenția să ajungă în dreptul mlaștinilor, unde cavaleria nu se putea apropia de mal... Cum băgară de seamă manevra, cavaleriștii începură să strige, amenințător :

— Oprește, oprește ! ! !

Vapoarele înaintau mereu. De pe punte răsunară cîteva împușcături. Cavaleria răspunse. Începu o luptă inegală. Aduseră repede o mitralieră, care intră în funcțiune. Cei

de pe vapoare începură să urle, ascunzîndu-se care pe unde nimerea. Puntea se goli într-o clipă. Vapoarele se îndreptară spre mal. Ca să nu se predea vii, aproape toţi ofiţerii îşi zburară creierii, sau se aruncară în valuri... Vaporaşele acestea au fost o adevărată comoară; ele au ajutat enorm regimentele roşii în trecerea de partea cealaltă a rîului, îmbunătăţind situaţia grea în care se aflase comandamentul roşu. Vaporaşele acostară într-un loc mai ferit, ca să nu afle inamicul că ne-a căzut în mînă o comoară atît de preţioasă.

Cu două zile înaintea ofensivei, sosi un automobil în care erau Frunze, Ceapaev şi Feodor. Aceştia convocară imediat o consfătuire cu comandanţii şi comisarii, ca să precizeze toate particularităţile situaţiei, ca să cumpănească toate posibilităţile şi să cîntărească o dată şi încă o dată forţele proprii şi şansele de succes.

Frunze avea o trăsătură minunată, care-l ajuta în primul rînd pe el însuşi să descurce repede chestiunile cele mai încîlcite şi complexe: îi convoca la o consfătuire tovărăşească pe toţi cei interesaţi, le punea deschis, în faţă, problemele cele mai importante, lăsînd pentru moment la o parte problemele secundare, punea diferite ipoteze faţă în faţă şi provoca discuţii, dirijîndu-le pe făgaşul cuvenit. Cînd se terminau discuţiile, nu-i mai rămînea decît să totalizeze şi să cîntărească şansele, să coordoneze şi să tragă concluziile care se impuneau de la sine. Acest procedeu, în aparenţă foarte simplu, nu reuşeşte oricui. Frunze însă îl stăpînea de minune.

La Krasnii-Iar, la consfătuirea conducătorilor diviziei, trebuiau luate în consideraţie nu numai mijloacele tehnice şi numărul soldaţilor, ci şi calitatea acestora din urmă, ţinîndu-se seama de caracterul excepţional al situaţiei. Sorţii căzură asupra regimentului de muncitori din Ivanovo-Voznesensk. Această alegere nu era întîmplătoare. Victoriile obţinute acoperiseră regimentele brigăzii lui Sizov de o glorie nemuritoare; ele ocupau

primul loc sub raportul combativității, dar *în clipa de față* a fost ales totuși regimentul țesătorilor roșii, oameni cu o conștiință înaltă, deoarece în situația dată nu era de ajuns numai o vitejie fără de margini.

Consfătuirea luă sfîrșit. Săriră cu toții în șa și porniră în galop spre mal, spre punctul unde urma să înceapă trecerea rîului. Lăsară caii la o depărtare de vreo jumătate de verstă și o luară pe jos, pe povîrnișul nisipos, uitîndu-se din cînd în cînd spre celălalt mal, așteptînd din clipă în clipă ca dușmanul să deschidă focul. Totul era însă cufundat în tăcere. Urcară pe culmea povîrnișului, și de acolo cercetară prin binoclu malul opus, alegînd un loc potrivit, stabilind definitiv și cu precizie amănuntele trecerii peste rîu. Apoi se întoarseră. Scurt timp după asta, două vaporaşe se îndreptară spre locul unde se afla punctul de trecere; al treilea se împotmolise într-un banc de nisip. Se apucară să încarce combustibil și să mestereasscă niște punți.

Rămaseră pe loc încă douăzeci și patru de ore în cap. Se apropiau clipele hotărîtoare... Se înțeleseră ca Ceapaev să conducă operația de trecere a trupelor la Krasnii-Iar, Feodor urmînd să stea la pod, unde era desfășurată brigada lui Potapov, și să conducă operația pînă la intrarea trupelor în oraș. Se despărțiră.

Încă de cu seară, pe mal, în apropiere de Krasnii-Iar, începu o activitate neobișnuită. Dar și tăcerea era, în asemenea cazuri, tot neobișnuită. Oamenii lunecau de colo-colo ca niște umbre, se grupau, se topeau în beznă și dispăreau, se strîngeau și iar dispăreau: era regimentul din Ivanovo-Voznesensk, care se pregătea să treacă rîul. Pe vapoare se îngrămădeau atîția soldați, că nu mai aveai unde să arunci nici un ac. Cum ajungea de partea cealaltă, vaporul venea înapoi, lua alți ostași, pleca din nou și iar se înapoia. Astfel, ocrotiți de întuneric, fără cel mai mic zgomot, tot regimentul fu transportat pe celălalt mal. Trecuse de mult de miezul nopții, se crăpa de ziuă.

În clipa aceea, bateriile de la Krasnii-Iar deschiseră focul. Trăgeau asupra tranşeelor înaintate ale duşmanului, care barau cotul rîului. Trăgeau în acelaşi timp cîteva zeci de tunuri. Reglajul se făcuse mai înainte, aşa încît rezultatele nu se lăsară mult aşteptate. Sub un asemenea foc, era cu neputinţă să stai în tranşee. Duşmanul începu să se retragă în dezordine, spre celelalte linii de tranşee din spate. Îndată ce raportară cercetaşii că inamicul fuge, artileria tăcu, iar regimentul Ivanovo-Voznesensk porni ofensiva, fugărind duşmanul pînă în satul Novîie-Turbaslî. Albii se retrăgeau în panică valvîrtej. Regimentul intră în Turbaslî, urmărind pas cu pas duşmanul. Aci se opri; trebuia să aştepte ceva întăriri de pe celălalt mal, căci era foarte primejdios să se avînte singur prea departe.

Se refăcură în sat. Între timp, regimentul „Pugaciov" înainta de-a lungul malului spre Alexandrovska...

Ostaşii regimentelor „Razin" şi „Domaşkin" se îmbarcaseră pe vaporaşe; trebuiau să vină imediat în ajutorul regimentelor plecate înainte. Trecuseră rîul şi patru automobile blindate, dar trei dintre ele se răsturnară şi rămaseră imobilizate pe şosea; mai tîrziu cavaleriştii le ridicară, punîndu-le din nou în mişcare, şi ele intrară în luptă.

Între timp, duşmanul, aruncat spre culmea povîrnişului, îşi revenise şi trecuse la atac împotriva regimentului din Ivanovo-Voznesensk. Era deja ora şapte sau opt dimineaţa. Cît stătuseră în Turbaslî şi respinseseră atacurile demonstrative ale duşmanului, ţesătorii consumaseră toate cartuşele, rămînînd aproape cu mîinile goale, fără să poată nădăjdui că vor primi curînd alte cartuşe şi avînd viu în minte ordinul lui Sizov, care comanda întreaga grupare dincolo de rîu: „Nu vă retrageţi! Ţineţi minte că n-aveţi în rezervă decît baioneta!"

Într-adevăr, ţesătorilor nu le mai rămăseseră în rezervă decît baionetele. Şi cînd, în loc de atacuri demonstrative, duşmanul dezlănţui o ofensivă adevărată, de mare am-

ploare, ostaşii nemaiputînd rezista cedară, bătînd în retragere.

În fruntea regimentului se afla acum vechea noastră cunoştinţă — Burov : schimbase funcţia de comisar cu cea de comandant de regiment. Comisarul era Nikita Lopar. Galopau amîndoi pe la flancuri, strigînd oamenilor care se retrăgeau să se oprească, explicîndu-le în grabă că tot n-au unde fugi, în spatele lor este rîul, că nu pot fi transportaţi dincolo şi că trebuie să se oprească, să se consolideze şi să înfrunte atacul. Şi ostaşii, care cedaseră la început, se opriră, nu se mai retraseră.

În clipa aceea cîţiva călăreţi se apropiară în galop şi coborîră de pe cai. Erau Frunze, însoţit de Tralin — şeful secţiei politice a armatei — şi cîţiva colaboratori apropiaţi de-ai lui. Ridicînd deasupra capului o puşcă, Frunze se repezi înainte strigînd : „Ura ! Ura ! Tovarăşi ! Înainte ! ! !" Toţi cei care se aflau în apropiere îl recunoscură. Ştirea se răspîndi iute ca fulgerul pe lanţul de trăgători. Ostaşii fură cuprinşi de entuziasm şi se avîntară în luptă nebuneşte. A fost o clipă de neuitat ! Trăgeau rar de tot, căci nu aveau cartuşe ; cu baionetele înfipte, flăcăii înaintau năvalnic asupra puhoiului duşman, pornit la atac. În faţa unui elan atît de uriaş (elan eroic), liniile inamice cedară, duşmanul se întoarse luînd-o la goană... Sizov trimise însoţitorii săi să se ţină ca nişte umbre de Frunze şi le ordonă : „Dacă-l ucid, să-l ridicaţi cu orice preţ de pe cîmpul de luptă şi să-l aduceţi la punctul de trecere, pe vapor !"

Dinspre mal soseau în goană căruţe cu cartuşe. Soldaţii transportară apoi cartuşele mai departe, tîrîş, îndată ce lanţurile de trăgători se opriră dincolo de Turbaslî. În momentul în care începuse atacul, un glonţ îl lovi pe Tralin drept în piept ; doi ostaşi îl apucară de subsuori şi-l scoaseră de pe cîmpul de luptă. În locul unde a sîngerat mica rană ucigătoare îi scînteiază pe piept „Drapelul Roşu".

Momentul primejdios trecuse, situaţia fusese restabilită. Frunze părăsi regimentul şi, însoţit de Sizov, plecă în galop spre regimentul „Pugaciov". Urcară pe coline, pe creste, cercetară terenul, se sfătuiră cum să desfăşoare mai bine operaţia, studiară de mai multe ori harta, examinînd atent fiecare punct şi confruntînd-o cu ceea ce vedeau în realitate. Regimentul „Pugaciov" înainta mereu de-a lungul rîului. Între timp se apropiase regimentul „Razin" şi batalioanele regimentului „Domaşkin", desfăşurîndu-se de-a lungul şoselei. La amiază, se dădu ordin să se treacă la ofensiva generală. Regimentul „Pugaciov" urma să înainteze mai departe, de-a lungul rîului, regimentul „Razin" şi batalioanele regimentului „Domaşkin" — la centru, iar la flancul stîng — ţesătorii din Ivanovo-Voznesensk ocupaseră satul Starîie-Turbasli şi se opriră acolo ca să-şi mai tragă sufletul. Exact în aceeaşi clipă se iviră coloanele regimentelor duşmane, ameninţînd să lovească de la nord, pe lîngă regimentul ţesătorilor, în centrul grupării pregătite de ofensivă.

— Or fi nişte cirezi de vite, spuseră unii.

— Ce cirezi? Uite cum strălucesc baionetele! răspunseră alţii.

Nu se putea spune dacă se desluşea într-adevăr strălucirea baionetelor, dar nimeni nu se îndoia că se apropiau regimentele duşmanului şi că lupta aceasta era hotărîtoare. Frunze voia să ia parte şi la această încleştare, însă Sizov îl rugă stăruitor să se ducă la punctul de trecere şi să grăbească transportul regimentelor din cealaltă divizie. Se învoiră că aşa era mai bine, şi Frunze plecă în galop spre rîu. Curînd, un obuz explodat în apropiere îi omorî calul de sub el, provocîndu-i şi lui o puternică contuzie. Dar, deşi contuzionat, el nu părăsi punctul de trecere, rămînînd pe mal. Grăbi îmbarcarea, dădu ostaşilor diferite sfaturi şi trimise dincolo o parte din artilerie.

Primul care-şi aduse bateria aproape de regimentul din Ivanovo-Voznesensk fu Hrebtov. Se opri îndărătul lanţu-

rilor de trăgători şi chiar de la primul asalt al duşmanului, atunci cînd ţesătorii încremeniseră într-o aşteptare înfiorătoare, împietrită, el deschise focul. Ostaşii, auzindu-şi bateria, tresăriră înviorați şi se avîntară iar.

Totuşi nu izbutiră să desfăşoare ofensiva : uriaşa avalanşă care venea dinspre nord se năpusti cu toată greutatea sa asupra regimentului „Razin" şi a batalioanelor din regimentul „Domaşkin". Forţele erau mult prea inegale ; era greu de stăvilit, de înfruntat această năvală şi flăcăii din regimentul „Razin" cedară, se retraseră. Unul din batalioane intră în panică — acolo erau puţini ostaşi vechi şi mai mult tineret, neobişnuit cu luptele. Batalionul o luă la fugă, îndreptîndu-se spre mal ; după el se repeziră cîţiva ostaşi şi din alte batalioane. Ceilalţi se retrăgeau încet, în ordine, opunînd rezistenţă inamicului care-i urmărea pas cu pas. Regimentul din Ivanovo-Voznesensk se opri la Turbaslî. Acum, o parte din forţele duşmane se îndreptară împotriva lui. Sizov se duse galop la Hrebtov :

— Hrebtov, regimentul „Razin" se retrage, trebuie ajutat ! Întoarce tunurile şi trage mai spre dreapta, asupra unităţilor care îi urmăresc pe ai noştri în retragere !

Şi Hrebtov începu să tragă. Ochiul exersat, iscusinţa şi măiestria de artilerist cu experienţă, călit în lupte, făcură minuni : obuzele cădeau unul după altul exact acolo unde erau mai dese rîndurile duşmanului. Albii îşi pierdură capul, încetară urmărirea, se opriră locului, începură să se retragă încet-încet, în timp ce focul se înteţea mereu şi obuzele cădeau tot mai des şi tot atît de precis, secerînd rîndurile duşmanului. Atacul fu oprit. Ostaşii regimentului „Razin" îşi reveniră şi prinseră din nou curaj. În acest timp, pe celălalt mal, Mihailov îl ajuta pe Ceapaev să organizeze trecerea. Văzînd că o mulţime de ostaşi roşii se îngrămădiseră spre mal înţelese că lucrurile nu stau bine şi dădu fuga la Ceapaev să-i raporteze ; acesta însă ştia ce se întîmplase — vorbise cu puţin înainte la telefon cu Sizov.

Nici nu apucă Mihailov să deschidă gura, să-i spună ce văzuse, că Ceapaev îi şi ordonă :

— Ascultă, Mihailov ! Adineauri am mai îmbarcat un batalion. Acolo e nevoie de forţe. Ce-am trimis noi nu-i destul. Trebuie luaţi ăştia de pe mal. Ai înţeles ? Numai ei ne încurcă. Du-te, ia-i cu tine şi du-i înapoi ! Ai înţeles ?

— Am înţeles !

Cît ai clipi, Mihailov şi ajunse pe celălalt mal.

Nu-şi pierdea vremea cu discuţii şi de altfel nici nu era timp de aşa ceva. Ameninţîndu-i pe unii dintre fugari cu biciul, pe alţii cu revolverul, îi opri şi le strigă :

— Nu mai fugiţi nici un pas ! Unde fugiţi ? Staţi pe loc ! Singura scăpare e să înaintaţi ! Urmaţi-mă ! Nu crîcneşte nimeni. Cine încearcă să fugă, îi zbor creierii ! Împuşcaţi-vă vecinul, dacă fuge ! După mine, tovarăşi, înainte ! ! !

Cuvintele acestea simple, şi atît de necesare în clipa aceea, risipiră panica. Fugarii se opriră, încetară să alerge de colo-colo pe mal şi se strînseră laolaltă, privindu-l pe Mihailov cu nedumerire, cu teamă şi cu speranţă : „Nu cumva tu eşti cel ce ne vei salva într-adevăr, neîndurătorule comandant ?“

Şi el îi salvă.

În clipele acelea nu se putea proceda cu blîndeţe. Mihailov adună fugarii, îi luă cu sine şi-i aşeză în formaţie, transformînd din nou gloata într-o trupă organizată. Cînd apăru urmat de aceşti oameni în faţa celor două batalioane din regimentele „Razin“ şi „Domaşkin“, care se retrăgeau, ostaşii tresăriră de bucurie şi începură să strige :

— Vin întăriri, ne vin întăriri !

Să le fi spus că se înşeală, ar fi fost o crimă într-un moment ca acesta ; îi încredinţară deci că erau într-adevăr întăriri. Batalioanele se întoarseră şi porniră la atac... Totuşi nu se obţinu o victorie. Cu chiu cu vai reuşiră să alunge duşmanul şi, dîndu-l înapoi, împinseră forţele lui

principale asupra regimentului din Ivanovo-Voznesensk. Acesta se pomeni supus unei lovituri puternice, totuşi reuşi să respingă, unul după altul, patru atacuri date de cîteva regimente inamice. Cu acest prilej, ţesătorii dădură dovadă de un eroism şi o dîrzenie neobişnuite. Ei înfruntară cu succes duşmanul, rezistînd, nedînd înapoi nici un pas, pînă la sosirea celorlalte regimente roşii, şi astfel situaţia lor grea se îmbunătăţi.

Pentru ca regimentul „Pugaciov", care înaintase de-a lungul rîului, să nu se rupă de restul forţelor, el trebuia repliat. Cînd i se dădu ordin să se retragă, inamicul, care pînă atunci tăcuse, urmărind probabil să-l atragă într-o cursă, dezlănţui patru atacuri puternice, unul după altul. Regimentul „Pugaciov" se retrăgea suferind pierderi mari. Se încleşta cu duşmanul, îl respingea, dar nu trecea la contraatac, căci se grăbea să ajungă cît mai repede pe linia celorlalte regimente.

În momentul în care toate unităţile se repliaseră din nou spre şosea, sosi vestea că Ceapaev fusese rănit la cap şi că lui Sizov i se încredinţase comanda diviziei... Trista ştire se răspîndi ca fulgerul la toate regimentele, stîrnind adîncă durere în inimile tuturor... Deşi ostaşii nu-l văzuseră pe Ceapaev în timpul luptei, ştiau totuşi că e cu ei, că toate aceste atacuri, ofensive şi retrageri nu fuseseră executate fără ştirea lui. Şi, oricît de complicată ar fi fost situaţia, erau încredinţaţi că el va găsi o scăpare, că greutăţile vor fi învinse, că nişte comandanţi ca Ceapaev şi Sizov nu-i pot duce la pieire.

Auzind de rănirea lui Ceapaev, toţi deveniră parcă mai tăcuţi şi trişti... Ofensiva se oprise; amurgul curmase schimbul de focuri. Vuietul contenise. Deasupra regimentelor se lăsă liniştea. Pretutindeni erau instalate pichete de pază, în toate direcţiile se trimiseseră patrule. Regimentele se odihneau. Ofensiva generală fusese fixată pentru a doua zi în zori.

Aflat la punctul de trecere, Ceapaev lua din zece în zece minute legătura telefonică ba cu Sizov, ba cu comandanţii de regiment. Legătura fusese foarte bine organizată ; fără o astfel de legătură, operaţia s-ar fi desfăşurat cu mai puţin succes. Ceapaev cunoştea în permanenţă, cu precizie, situaţia de dincolo de rîu. Şi cînd cei de dincolo începeau să se îngrijoreze din cauza lipsei de obuze sau de cartuşe, Ceapaev şi cunoştea această nevoie şi trimitea cu primul vapor cele necesare. El cerea mereu informaţii despre starea de spirit din regimente, despre activitatea inamicului, despre rezistenţa lui, se interesa de cîtă artilerie dispune inamicul, dacă are mulţi ofiţeri, care este compoziţia trupelor sale ; toate acestea îl preocupau, le cumpănea şi ţinea seama de ele. Ţinea necontenit frînele conducerii în mînă, şi, indicaţiile scurte pe care le dădea prin telefon, dispoziţiile pe care le trimitea prin curieri, totul dovedea cît de precis, cît de limpede cunoştea situaţia în fiecare moment. O clipă îl tulburară avioanele duşmane, dar nici atunci nu-şi pierdu cumpătul, ci îl cuprinse furia ; aviatorii noştri nu aveau benzină şi deci nu se puteau înălţa în întîmpinarea inamicului. În cazul de faţă, oricît ar fi tunat şi-ar fi fulgerat Ceapaev, tot nu putea face nimic : aparatele noastre nu puteau intra în acţiune. Întreaga activitate de pe mal trebuia să se desfăşoare sub explozia bombelor şi sub focul mitralierelor de pe bordul avioanelor... Nu era nimic de făcut. Curînd focul artileriei îi sili pe aviatorii albi să se ridice mai sus, totuşi nu se îndepărtară. Bombardamentul aerian şi focul de mitralieră din aeroplane pricinuiră mari pierderi. În timpul acesta fu rănit şi Ceapaev. Glonţul îi găuri capul, dar se opri în os... Încercară să i-l extragă, dar dădură de şase ori greş. Şedea pe scaun. Nu scotea nici un cuvînt. Suporta durerea fără cel mai mic geamăt. Fu pansat şi transportat la Avdon, un orăşel aflat la vreo douăzeci de verste de Ufa. Era în seara zilei de opt, iar ofensiva fusese fixată pentru dimineaţa zilei de nouă, în zori.

Munca îndîrjită desfăşurată pe mal, comportarea excepţională a artileriştilor, funcţionarea excelentă a legăturilor, transportul rapid, energic al trupelor pe vapoare, totul arăta coeziunea, spiritul de organizare şi perseverenţa de care dăduseră dovadă în timpul operaţiilor. Nu era meritul unei singure persoane ; aci se manifestase voinţa colectivă de a învinge. Ea se întrezărea în fiecare dispoziţie, în fiecare acţiune, în fiecare pas, în fiecare mişcare a oricărui comandant, comisar sau ostaş de rînd...

Seara, tîrziu, fu adus la Sizov un muncitor fugit de la albi. El susţinea că a doua zi dimineaţă, în zori, două batalioane de ofiţeri şi regimentul lui Kappel vor porni la atac ; ele se vor năpusti asupra regimentului „Pugaciov", pentru ca să facă o breşă şi apoi să izoleze şi să încercuiască celelalte regimente, nimicindu-le cu sprijinul celorlalte unităţi albe oprite mai la nord.

Muncitorul se jura că e de la uzina din Ufa, că simpatizează cu Puterea sovietică şi că fugise, primejduindu-şi viaţa, numai ca să-i prevină pe tovarăşii săi roşii de primejdia care-i ameninţa. Aceste informaţii le auzise, cu totul întîmplător, pe cînd lucra în casa unde avusese loc consiliul albilor. Jura că spune adevărul şi declara că e gata să sprijine cele spuse cu dovezile ce i se vor cere.

I se dădu şi nu i se dădu crezare. Pentru orice eventualitate, Sizov îşi amînă ofensiva cu o oră. Întări patrulele. Se pregătiră să primească duşmanul cu zeci de mitraliere. Muncitorul fu pus sub pază şi i se spuse că va fi împuşcat dacă informaţiile sale se vor dovedi false şi albii nu vor ataca...

Noaptea se scurse chinuitor de încet. Aproape nici unul dintre comandanţi nu dormea, cu toate că erau frînţi de oboseală după ziua aceea istovitoare. Toţi fuseseră încunoştiinţaţi de cele ce spusese muncitorul. Toţi erau gata să întîmpine duşmanul. În sfîrşit, sosi ceasul aşteptat...

Rînduite în coloane negre, în cea mai deplină linişte, fără să se audă o şoaptă sau un zăngănit de armă, ba-

talioanele de ofiţeri şi regimentul lui Kappel porniră la atac. Se desfăşuraseră în cîmpie, acoperind o întindere imensă. Avuseseră, probabil, intenţia să se apropie în linişte, să ajungă pînă sub nasul ostaşilor noştri, vlăguiţi, dormind buştean şi, atacîndu-i prin surprindere, să-i injunghie cu baionetele, să-i împuşte de aproape, să stîrnească panică, să-i nimicească pe toţi...

Încleştarea fu îngrozitoare. Batalioanele îi lăsară să înainteze pînă aproape de tot, apoi, deodată, la o comandă, zeci de mitraliere, pregătite din timp, începură să ţăcăne înfiorător... Răpăiau şi secerau... Culcau inamicul la pămînt, rînd după rînd, nimicind totul în faţa lor... Ostaşii roşii săriră din locaşurile lor — gropi micuţe — şi se avîntară asupra duşmanului. Batalioanele de ofiţeri zăceau la pămînt, în rînduri secerate ; cei din regimentul lui Kappel fugeau în toate părţile, cuprinşi de panică ; ei fură urmăriţi pe o distanţă de multe verste... Acest succes neaşteptat dădu aripi regimentelor, sădindu-le în inimi cele mai trandafirii speranţe.

Muncitorul, ţinut sub pază, fu trimis cu mare alai la divizie şi de acolo, se pare, la comandamentul armatei...

Toată această istorie i-o povesti mai tîrziu Sizov lui Feodor (acesta rămăsese atunci la pod cu brigada lui Fotapov) ; îi mai spuse cum, după acest succes, unităţile înaintară victorios, fără oprire ; în seara zilei de nouă ajunseră în apropiere de Ufa.

După ce se despărţi de Ceapaev, Feodor, însoţit de cîţiva tovarăşi, porni spre locul unde era instalată brigada lui Potapov. Dealul nisipos al oraşului Ufa se vedea dinspre Avdon de la o distanţă de vreo douăzeci de verste ; pe povîrniş se zăreau, ca nişte puncte negre, clădirile, foişorul de foc străpungea văzduhul ca un stîlp uriaş, iar cupolele aurite ale bisericilor sclipeau în soare. Galopînd, călăreţii ajunseră repede într-o poiană largă. Inamicul bătea pînă acolo cu artileria şi cum poiana se întindea în faţa lui

se-n palmă, de îndată ce observa cea mai mică mişcare deschidea focul. Nu înaintară mai departe cu toţii grămadă, ci se înşirară prin flanc, la o depărtare de vreo şaptezeci de paşi unul de altul şi, rînd pe rînd, se avîntară în galop spre statul-major al brigăzii. Traversară caiea ferată ; pe terasament şi pe şine zăceau o mulţime de vagoane arse, distruse, sfărîmate... De undeva, de după dîmb, artileria trăgea spre Ufa ; dincolo de pădure răpăiau, guralive, mitralierele.

Ajunseră la Potapov. Acesta se oprise într-o haltă de cale ferată, la două-trei verste de malul rîului. Aci tocmai avea loc o consfătuire cu comandanţii ; căutau cele mai bune procedee pentru a traversa pe celălalt mal. Hotărîră să organizeze punctul de trecere exclusiv în raport cu înaintarea altor două brigăzi şi să nu se lase pradă nici unei tentaţii ; de pildă, să nu se avînte pe podul care, după părerea aproape a tuturor, era minat şi va fi aruncat în aer. Discutară despre mijloacele de trecere care lipseau cu desăvîrşire. Se apucară să caute asemenea mijloace pretutindeni, şi în cele din urmă găsiră cîte ceva.

Pe malul rîului Belaia se aflau două mici cantoane ca nişte gherete ; acolo fu instalat telegraful şi traseră cabluri telefonice. Regimentele se pitiseră în iarbă, pe mal, de ambele părţi ale podului. În spatele lor, dincolo de pădurice, se instalaseră bateriile. Hotărîră ca, în noaptea aceea chiar, să tatoneze inamicul ca să afle precis dacă podul era minat sau nu (brigada fusese informată că muncitorii din Ufa nu lăsau trupele albe nici să arunce podul în aer, nici să-l mineze). La ora unsprezece, cînd o să se întunece de-a binelea, trebuia să sosească primul detaşament de muncitori ; ei se oferiră să repare podul, pe care erau îngrămădite o mulţime de vagoane, şi să refacă linia de cale ferată care fusese demontată. S-a făcut ora unsprezece, douăsprezece, unu... Detaşamentul nicăieri ! Sosi abia după ora două, cînd zorii începeau să risipească întunericul nopţii... Îndată ce se află că detaşamentul e aproape, arti-

leria, așezată în spatele pădurii, începu să-i „curețe" drumul spre pod ; bateriile deschiseră, toate deodată, focul asupra malului opus, încercînd să scoată dușmanul din prima linie de tranșee, să stîrnească panică și să-i abată atenția de la detașamentul de muncitori. Dar planul dădu greș. La focul artileriei, dușmanul răspunse printr-un foc și mai intens, și mai năprasnic, și, îndată ce răsună prima lovitură de ciocan pe șine, pe celălalt mal începură să bubuie tunurile grele. Inamicul își reglase focul de minune, cu cea mai mare precizie ; se vedea bine că, în așteptarea oaspeților roșii, trupele albe făcuseră exerciții din belșug și se pregătiseră serios în vederea întîlnirii. Primele două obuze căzură aproape de stîlpul de piatră din față, ca și cum ar fi vrut să dibuie locul căutat și să indice, prin jaloane de foc, unde trebuie să cadă al treilea. Și îl indică cu precizie ; al treilea obuz explodă exact pe traversele primei deschideri a podului. Șinele trosniră, bucăți de traverse zburară în toate direcțiile. Muncitorii se repeziră înapoi și nu mai izbutiră să ajungă la vagoanele care se profilau întunecate în fața lor... Abia apucară să se retragă, că se dezlănțui un foc vijelios, precis, direct asupra obiectivului. Obuzele cădeau necontenit pe pod, exact pe traverse și șine, mutilînd în scurt timp calea ferată. Detașamentul fu repliat în spatele cantonului, apoi trimis din nou pe pod și cu toate întreruperile, lucrul progresă.

Cînd focul se deplasă dincolo de pod, Feodor, Anna Nikiticina [1], două infirmiere și vreo douăzeci de ostași se urcară pe scara de pe marginea terasamentului, ghemuindu-se pe trepte sau lungindu-se pe panta rambleului. Deodată, deasupra capetelor lor explodă un obuz ; toți se rostogoliră de-a dura. De data asta avură noroc — se aleseseră numai cu doi răniți. Infirmierele îi pansară pe loc, dar flăcăii nu plecară, ci rămaseră acolo. Cînd se sculară în picioare, se repeziră toți, instinctiv, spre canton, adăpos-

[1] Soția lui Dmitri Furmanov (n. r. rusă).

tindu-se în spatele lui, lipiți de perete. Obuzele țiuiau și horcăiau, gemeau deasupra capului, iar cînd exploda un șrapnel, o ploaie de schije cădea peste canton, așternîndu-se cu zgomot pe acoperiș, străpungîndu-l sau alunecînd de acolo, proiectate chiar în picioarele oamenilor. La început, aceștia încremeniseră parcă și stăteau mai mult morți decît vii, într-o tăcere deplină. Obuzele tunurilor proprii zburau și ele pe deasupra capului, venind de dincolo de pădure, și toți ascultau cu nesaț țiuitul și șuieratul lor pătrunzător, dar mai atenți ciuleau urechile la zborul obuzelor inamice.

Un gînd sinistru sfredelea creierul fiecăruia : „O cădea aici, sau mai departe ?"

Țiuitul se apropia, creștea, se transforma într-un vuiet înfiorător, strident. Părea că niște plăci enorme de fontă se freacă una de alta, mai repede, tot mai repede, că huruie, gem și scrîșnesc cu zuruitul lor de fontă nesuferită.

„Asta cade peste noi, sau trece mai departe ?"

Și iată că țiuitul e chiar deasupra capului. Îți sfredelește creierul, încremenește în urechi, trece ca un uragan prin mușchi, prin sînge, prin nervi, făcîndu-i să tremure, să dîrdîie mărunt și des. Cu o mișcare repede, involuntară, toți își string capul între umeri, se apleacă, se ghemuiesc, se îngrămădesc unii într-alții, își acoperă obrazul cu mîinile, ca și cum palmele ar putea să-i apere împotriva năprasnicului obuz încins. O bubuitură asurzitoare. Toți se cutremură și rămîn apoi încremeniți o secundă, fără să clipească măcar, ca și cum s-ar aștepta ca după explozie să urmeze ceva și mai îngrozitor decît trăsnetul acela teribil. Pe acoperiș plouă cu schije ; foșnesc prin frunzișul copacilor, retează crengile, cad jos, stîrnind pentru o clipă învolburări mici de praf. Cîteva clipe toți rămîn încremeniți, cu răsuflarea oprită, într-o tăcere mormîntală, apoi unul din ei se mișcă și, cu glas tremurător, încearcă să glumească :

— A trecut... Să aprindem o țigară, băieți.

Pare curios, dar după astfel de clipe îngrozitoare conversaţia începe întotdeauna cu o glumă şi aproape niciodată altfel. Pe urmă toţi amuţesc şi din nou rămîn neliniştiţi, aşteptînd alte explozii. Aşa trec ore nesfîrşite, pînă-n zori...

De cîteva ori venise Potapov, ieşind de alături. Feodor trecuse şi el, la rîndul său, în fugă pe acolo, dar de fiecare dată se înapoiase iar la postul său. Un gînd cutezător îi obseda : dacă vor reuşi să stabilească cu precizie că podul nu e minat, să năvălească în oraş măcar cu un singur regiment ; şi, atacînd inamicul prin surprindere, să stîrnească panică, ajutînd astfel brigăzile care vin dinspre Krasnîi-Iar...

Cum se lumină de ziuă, focul încetă. Porniră spre halta unde se afla instalat statul-major. Istoviţi după o noapte de nesomn, adormiră îndată. Cînd se lăsă amurgul, se înapoiară iar la pod, şi din nou începură tatonările pentru a constata dacă e intact sau nu. Cercetaşii ajunseră la mijlocul podului, dar acolo fură observaţi şi primiţi cu foc de mitralieră. Însoţit de comisarul regimentului, Feodor porni şi el spre vagoanele de pe pod. După ce înaintară aproape două sute de paşi, începură să cînte *Internaţionala*... Un sentiment ciudat trebuie să-i fi cuprins pe soldaţii kolceakişti, căci nu deschiseră focul. Atunci Feodor strigă din răsputeri :

— Tovarăşi !

Mitralierele începură pe dată să ţăcăne. Se trîntiră pe şine, luînd-o înapoi tîrîş. Scăpară cu bine. Ajunseră la capătul podului, urcară pe scară şi coborîră apoi spre canton. Ajunşi acolo, porniră de-a lungul malului, unde erau ascunse lanţurile de trăgători. Oştenii se risipiseră prin iarbă ; unii se tîrau pînă în pădure, acolo aprindeau cîte-o ţigară, adunîndu-se în grupuri mici. Alţii o luau de-a buşilea pînă la rîu, îşi umpleau gamelele cu apă, apoi se întorceau şi goleau rînd pe rînd gamelele, trecîndu-le din mînă în mînă, muşcînd din pîinea uscată şi sorbind apa cu înghiţituri mici. Îi

puteai vedea mereu lunecînd în jos pe mal, ascunzîndu-şi capul în rogozul aspru, cu frunze ascuţite, legănînd gamela în faţa obrazului.

Noaptea aceasta a fost la fel cu cea trecută. Primirăm informaţii că două brigăzi înaintaseră pe malul celălalt, îndepărtîndu-se de Krasnîi-Iar, ceea ce însemna că şi acolo se pregătea ceva hotărîtor. Patrulele de cercetare încercară rînd pe rînd să treacă pe malul opus, sau să ajungă cel puţin la vagoanele care baricadau drumul, dar inamicul supraveghea atent orice crăpătură, orice gaură pe unde s-ar fi putut strecura cineva. Era o noapte ca de smoală. Dincolo, pe celălalt mal, pîlpîiau luminiţe slabe — nu se vedea nimic din ceea ce se petrecea la duşman. Pe la orele două, artileria amuţi. Se înscăună o linişte nefirească. Începuse să se crape de ziuă...

Şi, deodată, podul sări în aer, cu un bubuit asurzitor. Uriaşul de fontă se prăvăli în apă ; pe unda valurilor dănţuia o flacără orbitoare. Era lumină ca ziua...

Toţi cei care se adăpostiseră lîngă canton se repeziră pe terasament, aţintindu-şi privirile dincolo de mal, curioşi să afle ce se petrece la duşman. Şi de ce distrusese tocmai acum molohul de fontă ? E semn că ceva nu e în regulă... Poate au şi început să se retragă ? Poate că brigăzile roşii au ajuns în apropiere de Ufa ?

Toţi erau cuprinşi de o nerăbdare febrilă. Ceasurile se scurgeau încet... Cum se află că brigăzile înaintează într-adevăr spre oraş, se dădu ordin de trecerea rîului. Ca din pămînt apărură nişte bărci, ostaşii scoaseră din iarbă şi lăsară pe apă nişte plute mititele, legate cu ce au avut la îndemînă, aruncară în apă bîrne, se aşezară călare pe ele şi porniră pe rîu.

Inamicul deschise un foc viu, însă dezordonat. Se vedea că era foarte alarmat, poate chiar cuprins de panică. Artileria noastră intensifică focul, trăgînd asupra tranşeelor inamice de pe mal. Cîte unul, cîte doi, sau în grupuri mici ostaşii roşii înotau mereu sub focul inamicului, ajungeau

la mal, săreau pe uscat şi, lungiţi la pămînt, săpau în grabă nisipul, făcînd moviliţe, ascunzîndu-şi capul îndărătul lor şi deschizînd focul...

Soarele de amiază dogoreşte. E o arşiţă îngrozitoare. Sudoarea curge şiroaie. Setea e cumplită.

Linia roşie se întinde, se lăţeşte, creşte mereu. Focul devine tot mai intens, iar rezistenţa tot mai slabă, tot mai anemică. Duşmanul e demoralizat.

„Ura !..." Ostaşii se ridică în picioare şi pornesc în goană... Prima linie de tranşee e curăţată ; pe unii i-au pus pe fugă, pe alţii i-au făcut prizonieri şi s-au culcat iar la pămînt. Alături de ei stau lungiţi prizonierii ; dezarmaţi, uluiţi, cuprinşi de o spaimă de moarte. Şi aşa, salt după salt, se depărtează tot mai mult de mal şi pătrund tot mai adînc în oraş.

Trupele roşii se revarsă pe străzi din mai multe direcţii. Pretutindeni, muncitorii, strînşi în grupuri mari, îşi manifestă prin strigăte frenetice bucuria copleşitoare. Răsună exclamaţii entuziaste, urări de bun venit la adresa glorioaselor regimente roşii, rîsete, lacrimile de bucurie curg în voie... Muncitorii se apropie în fugă de ostaşii roşii, îi trag de bluze — nu-i cunosc, dar cît de aproape îi simt şi cît de dragi le sînt — îi bat prieteneşte pe umăr, le strîng mîinile... Emoţia acestor scene nu poate fi redată !

Cămăşile de lucru, mînjite de ulei, fac zid de-a lungul străzilor în faţa mulţimii ; fericirea victoriei e în primul rînd fericirea lor.

Dincolo de muncitorii în cămăşi de pînză groasă, în spatele lor, pe trotuare, în ulicioare, la ferestrele deschise, căţăraţi pe acoperişuri, pe stîlpi — sînt prezenţi toţi cetăţenii din Ufa eliberată, bucuroşi şi ei să întîmpine Armata Roşie. Cei care nu erau mulţumiţi au plecat cu Kolceak. Trupele roşii trec mereu regiment după regiment. Perfect aliniaţi, cu baionetele sclipind mîndru în bătaia soarelui, ostaşii păşesc calm, siguri de sine, pe deplin conştienţi de forţa lor de nebiruit. Această sigu-

ranţă maiestuoasă, solemnă, întipărită pe feţele lor istovite, acoperite de praf, nu se poate uita vreodată.

Fără zăbavă, ei se îndreaptă în primul rînd spre închisoare: o mai fi rămas vreun supravieţuitor? Să-i fi împuşcat oare pe toţi, pînă la unul? Porţile grele se deschid scîrţîind din ţiţînile ruginite. Ostaşii roşii aleargă pe coridoare, spre celule, spre carcere. Iată un deţinut, apoi altul şi încă unul. Mai repede, tovarăşi, ieşiţi mai repede din închisoare! Scene zguduitoare! Deţinuţii se aruncă de gîtul eliberatorilor! Cei mai slabi şi mai chinuiţi nu se mai pot stăpîni, izbucnesc în hohote de plîns. Aici, la fel ca şi dincolo de zidurile închisorii, rîsetele se amestecă cu lacrimile de bucurie, atmosfera sumbră a închisorilor imprimă întîlnirii o forţă deosebită, profundă, simbolică, misterioasă...

Fugind de regimentele roşii, generalii albi n-apucaseră să-i împuşte pe ultimii lor prizonieri. Dar nu numai pe ultimii... Doar nopţile întunecoase ale Ufei şi jandarmii lui Kolceak ar putea să spună unde sînt tovarăşii noştri pe care-i duceau în fiecare noapte, în grupuri mohorîte, nu se ştie unde, ca să nu se mai întoarcă. Supravieţuitorii au povestit mai tîrziu ce îngrozitor era să trăieşti în această atmosferă de batjocuri mîrşave, să înduri ocări josnice şi stupide de la lepădăturile acelea în uniformă de ofiţer şi să te aştepţi în fiecare seară că noaptea îţi va veni rîndul...

Îndată ce au fost eliberaţi deţinuţii, se instalară peste tot gărzi: în oraş — patrule, la periferii — posturi fixe. Nici jafuri, nici brutalităţi, nici un fel de fărădelegi şi scandaluri — se simţea că în oraş intrase Armata Roşie, disciplinată, pătrunsă de conştiinţa datoriei ei revoluţionare.

În aceeaşi zi, se perindară, una după alta, delegaţii de muncitori şi funcţionari de la diferite instituţii, unii ca să le ureze bun venit, alţii ca să ducă mulţumiri pentru restabilirea liniştii şi a ordinii în oraş. Sosi o delegaţie

a Partidului Socialist Evreiesc şi relată atrocităţile pe care le îndurase populaţia evreiască în timpul stăpînirii lui Kolceak. Batjocurile şi represaliile nu cunoşteau margini; fuseseră întemniţaţi fără nici un motiv. Orice nemernic cu epoleţi socotea drept cea mai mare plăcere să lovească sau să omoare în bătăi un evreu, în plină stradă, fără teamă de pedeapsă.

— Dacă vă retrageţi, declară reprezentantul partidului, vom pleca cu voi, toţi pînă la unul... Mai bine Moscova pustie şi înfometată, decît acest coşmar îngrozitor, strălucitor şi îndestulat.

În aceeaşi zi, tineretul evreiesc formă un detaşament de voluntari, care intră în rîndurile Armatei Roşii.

Secţia politică a diviziei desfăşura o activitate uriaşă. Încă din primele ceasuri fură difuzate un număr de manifeste, lămurind populaţiei situaţia. Pretutindeni, în oraş, fură afişate gazete de perete, iar cu începere de a doua zi dimineaţa începu să apară cu regularitate gazeta diviziei. În toate colţurile oraşului se organizau necontenit, unul după altul, mitinguri fulger. Locuitorii îi întîmpinau cu aclamaţii entuziaste pe vorbitori, pe mulţi îi purtau pe braţe, îi ridicau în sus, şi nu pentru calităţile lor oratorice excepţionale, ci pentru a-şi arăta bucuria şi simţămintele calde ce le umpleau inimile. Marele teatru al oraşului fu ocupat de trupa artiştilor diviziei; aici lucra neobosita Anna Nikiticina: se ocupa de decoruri, căuta prin oraş costume, regiza spectacole şi tot ea juca. Teatrul era veşnic plin pînă la refuz de ostaşi roşii. După cîteva zile, cînd Ceapaev, rănit, sosi în oraş şi se duse la teatru, o felicită în numele tuturor ostaşilor pe Anna Nikiticina, şi-i oferi un buchet de flori; întreaga sală, uriaşă, o aclamă pe colaboratoarea favorită cu strigăte entuziaste şi aplauze frenetice; a fost cea mai mare recompensă primită din partea soldaţilor roşii şi pe care n-a uitat-o nici pînă azi.

Oraşul se scuturase parcă dintr-o dată şi începuse să trăiască o viaţă nouă. Cei care duseseră o viaţă grea, de

mizerie, în vremea „libertăților" ofițerești, simțeau cu prisosință atmosfera proaspătă, limpede.

Dincolo de Ufa, Kolceak fu urmărit de alte divizii; Divizia 25 se oprise aici ca să se odihnească; ea rămase în raionul Ufa mai bine de două săptămîni. Dar nu pierdeau timpul degeaba: unitățile se refăceau și se puneau în ordine după o campanie atît de lungă și istovitoare. Statele-majore și serviciile făceau și ele rînduială și rînduiau, încetul cu încetul, tot ce se strînsese și se îngrămădise în cursul perioadei de marșuri necontenite și lupte aprige. Secția politică desfășura o muncă susținută; în locul lui Rîjikov, se găsea în fruntea ei Suvorov, un muncitor din Petersburg, după înfățișare un om liniștit, timid, dar un activist destoinic, neobosit. Stătea tot timpul la secția politică, îl puteai găsi acolo la orice oră. Pesemne că și noaptea dormea tot acolo. Krainiukov, ajutorul lui Feodor, legase prietenie cu Suvorov și își petrecea timpul liber tot la secția politică: de fapt, ei doi au dus toată uriașa muncă politică în cele două săptămîni cît au stat pe loc. Klîcikov îi ajuta doar cu sfaturi și lua parte la diferite consfătuiri: cea mai mare parte din timp i-o răpea munca cu alte organe ale diviziei, cu care el și Ceapaev intraseră în contact pentru prima oară după Belebei.

Curînd începură să sosească vești îngrijorătoare de pe frontul Uralskului. Acolo, cazacii înregistrau succese după succese, fără să izbutească, totuși, să pătrundă în Uralskul asediat. Știrile veneau prin ziare, prin comunicatele armatei și telegrame și, cele mai multe, prin scrisori. Ostașii roșii aflară că bandele sălbatice de cazaci cutreierau ca un vifor pustiitor satele lor de baștină, distrugeau gospodăriile, ucideau, îi torturau pe cei ai căror fii, bărbați sau frați plecaseră în Armata Roșie. Regimentele începură să se alarmeze, să se frămînte, cereau să fie trimise în stepele Uralskului, jurînd să lupte acolo cu

puteri înzecite împotriva bandelor cazace care întrecuseră orice măsură.

Ceapaev şi Feodor discutau adeseori despre această chestiune şi-şi dădeau seama că deplasarea diviziei era un lucru necesar şi util, numai dacă nu se vor ivi împrejurări excepţionale care să-i împiedice. Discutară de nenumărate ori cu centrul, îi aduseră la cunoştinţă şi lui Frunze starea de spirit care domnea în rîndurile ostaşilor roşii şi îi arătară cît de dăunătoare ar fi fost această stare de spirit pentru orice alt front în afară de cel al Uralskului. Pe deasupra, începură să sosească, de prin părţile acelea, refugiaţi sau pur şi simplu voluntari care nu voiau să se înroleze în altă parte decît în „divizia lor". Tensiunea creştea. Centrul ţinu seamă de situaţie: curînd sosi ordinul ca divizia să plece spre stepele Uralskului. Entuziasmul regimentelor nu cunoscu margini: se pregăteau de luptă ca şi cum ar fi fost vorba de o plimbare plăcută, triumfală. Ceapaev era tot atît de fericit ca şi soldaţii de rînd: pleca în stepe, în stepele acelea în care luptase luni de-a rîndul, unde totul îi era atît de cunoscut, atît de drag, de apropiat, nu ca aici, printre aulele tătăreşti. Pregătirile fură terminate mai repede ca oricînd şi divizia porni la drum.

XIV

ELIBERAREA URALSKULUI

Uralskul rămase multă vreme împresurat de cazaci — pînă la sosirea diviziei lui Ceapaev, eliberatoarea lui. Apărarea eroică a Uralskului înscrie o pagină strălucită în istoria războiului civil. Izolaţi de restul lumii, locuitorii lui înfruntaseră eroic asediul cazacilor: respinseseră în mai multe rînduri, cu multă vitejie, atacurile duşmanului, executînd ei înşişi cîteva ieşiri, hărţuindu-i necontenit pe cazaci. Garnizoana, sleită de puteri, în rîndurile căreia intraseră ca voluntari muncitorii din Uralsk, nu s-a plîns niciodată de oboseală, de foame; nimănui nu i-a trecut prin minte să se predea duşmanului. Se ducea o luptă pe viaţă şi pe moarte. Toţi ştiau că nu există cale de mijloc şi că prizonieratul la cazaci înseamnă torturi, chinuri, plutonul de execuţie. În oraş s-au descoperit în mai multe rînduri comploturi. Albgardiştii din oraş, trecînd peste garnizoana locală, făceau totul ca să ia legătura cu unităţile de cazaci de la care primeau instrucţiuni şi, la rîndul lor, informau comandamentul cătăcesc despre cele ce se petreceau în oraş. Obuzele, cartuşele, alimentele erau pe sfîrşite, şi poate că nu peste mult timp eroii roşii vor fi nevoiţi să lupte numai cu baionetele, dar nimic nu-i sperie: asediaţii aveau moralul ridicat, erau siguri, calmi, plini de curaj. Cînd sosi ştirea că divizia lui Ceapaev le vine în ajutor, se risipi orice umbră de

îndoială şi ultimele atacuri ale inamicului fură respinse cu şi mai multă dîrzenie şi eroism.

În drum spre Uralsk nu s-au dat lupte mari, cu toate că ciocnirile izolate se ţineau lanţ, zi de zi. Cazacii care cunoşteau regimentele lui Ceapaev, încă din 1918, nu prea aveau chef să dea piept cu ele şi preferau să se retragă, hărţuindu-le cînd se ivea prilejul. În apropierea staniţei Sobolevskaia, cazacii, sprijiniţi de două automobile blindate, trimiseră cavaleria pe flancuri şi porniră împotriva regimentului din Ivanovo-Voznesensk. Nădăjduiau că sub focul automobilelor blindate rîndurile ostaşilor roşii se vor clătina, că o vor lua la fugă şi atunci cavaleria va putea lovi din plin! Totul se petrecu însă foarte simplu şi încercările n-avură nici un rezultat; puşcaşii rămaseră culcaţi, ca morţi, se traseră în lături, lăsînd automobilele blindate să pătrundă în spatele liniilor şi începură să tragă în cavaleria şovăielnică a inamicului. Între timp, bateria roşie îşi trimitea obuzele tot mai precis şi mai aproape de maşinile semănătoare de moarte. Mitralierele se retraseră, aşa cum veniseră, fără să fi făcut vreo ispravă. Atacul duşmanului fusese primit şi lichidat cu atîta calm şi simplitate, în mod atît de organizat, încît nu s-au înregistrat nici un fel de pierderi.

Totuşi, nu departe, tot în apropiere de Sobolevskaia, cazacii încercuiră o companie de ostaşi roşii, rămasă izolată, măcelărindu-i aproape pe toţi. Li se trimise în ajutor o altă companie, dar şi ea avu pierderi mari. Fu trimisă o a treia, cu aceeaşi soartă. Numai atunci au priceput că nu se poate da un ajutor eficace, cu întăriri atît de neînsemnate, că aceasta însemna doar o risipă zadarnică de vieţi şi muniţii. În cele din urmă fu trimis un regiment care îşi îndeplini misiunea cu o repeziciune uimitoare. Cînd auzi Ceapaev de toate acestea, tună, înjurînd ameninţător pe comandantul regimentului:

— Nu eşti comandant, eşti un cap sec! Trebuie să ştii o dată pentru totdeauna: cazacii nu se pricep să lupte, ci doar să ciupească, şi iată că ne-au ciupit companiile una după alta. Mă, nătăfleaţă! S-ar cuveni să-ţi dau o „lecţie" s-o ţii minte...

Deşi în fiecare zi aveau loc ciocniri cu cazacii, regimentele înaintau repede: străbăteau pe jos, în marş, cîte cincizeci de kilometri pe zi. Locuitorii staniţelor şi satelor îi primeau pe ostaşii roşii ca pe nişte eliberatori: le ieşeau în întîmpinare, îşi manifestau bucuria, îi ajutau cît puteau şi cu ce aveau, împărţeau cu ei ceea ce le mai rămăsese...

Ceapaev era primit cu alai, ca un adevărat „erou al zilei".

— Spune-ne o vorbuliţă, o singură vorbuliţă! îl rugau ţăranii. Au să mai vină înapoi cazacii, sau i-ai alungat pentru totdeauna?

Ceapaev îşi răsucea zîmbind mustaţa şi răspundea binevoitor, voios, încîntat:

— Haideţi cu noi, atunci nu s-or mai întoarce. Că dacă vă ţineţi de fustele muierilor, cine are să vă apere?

— Păi, cum să mergem?

— Apoi uite aşa, ca şi noi, răspundea Ceapaev, arătîndu-i pe cei din jurul lui.

Şi începea să le explice ţăranilor în ce sta puterea Armatei Roşii, cît de necesară era pentru Rusia Sovietică, ce atitudine trebuia să aibă ţărănimea muncitoare faţă de ea.

Ceapaev îşi întipărise bine în minte vreo zece teze juste, incontestabile, pe care în parte le citise undeva, dar mai ales le auzise şi le memorase. De pildă, despre compoziţia de clasă a armatei noastre: despre faptul că pe atunci, nu întîmplător, cazacii erau în majoritatea lor duşmanii noştri; că centrul înfometat trebuia să primească ajutor neîntîrziat de la periferiile îndestulate etc., etc. Îşi însuşise aceste teze atît de simple şi de convin-

gătoare cu toată puterea gîndurilor sale limpezi şi curate, şi le însuşise o dată pentru totdeauna, irevocabil şi, mîndru că le cunoaşte şi le ţine minte, căuta neapărat să le plaseze în timpul discuţiei, indiferent dacă se potriveau sau nu se potriveau.

Îi plăcea deosebit de mult să dezvolte aceste teze în faţa ţăranilor, care-l ascultau cu atenţia încordată. Uneori adăuga tot felul de bazaconii, dar rezultatul final era întotdeauna dintre cele mai bune. De exemplu, nu-şi imagina decît cu mare greutate şi cu totul neclar ce înseamnă o mare gospodărie colectivă, sistemul de muncă din cadrul ei, relaţiile care trebuie să existe între membrii ei etc., adeseori o lua razna şi vorbea despre „împărţeală", despre „independenţă" etc. În acest domeniu nu ştia să dea nici o lămurire ca lumea şi totuşi chiar aceste convorbiri dădeau unele rezultate pozitive. Ceapaev îi îndemna pe ţărani să muncească cu rîvnă, să se ridice împotriva lăcomiei şi egoismului, a neştiinţei şi întunericului, pronunţîndu-se pentru aplicarea unor procedee de muncă noi, perfecţionate, în gospodăria ţărănească. Într-un sat, a descris atît de mişcător foametea pe care o îndura muncitorimea din fabrici şi i-a mustrat cu atîta indignare pe ţărani, arătîndu-le că ei, fiind sătui, uitaseră cu desăvîrşire de fraţii lor înfometaţi, încît ţăranii luară pe dată hotărîrea de a organiza o colectă de cereale, care să fie trimise la Moscova. Chiar acolo, în cadrul adunării, fură aleşi organizatorii, şi ţăranii îi jurară lui Ceapaev că vor trimite neapărat la Moscova tot ce vor strînge, iar pe el îl vor înştiinţa pe poziţie.

Nu se ştie dacă au strîns şi au trimis, dar pe Ceapaev n-au mai avut cum să-l anunţe : nu-i mai rămăsese mult de trăit, scurt timp după asta Ceapaev a căzut...

Regimentele roşii, întîmpinate pretutindeni cu bucurie, se apropiau de ţintă. Curînd ajunseră sub zidurile Uralskului. O ultimă luptă, şi cazacii fură puşi pe fugă : cercul care înconjura oraşul se frînse. Conducătorii garnizoanei

asediate le ieşiră în întîmpinare la vreo zece verste de Uralsk, luînd cu ei un escadron de cavalerie şi o fanfară. Se întîlniră în sunetele *Internaţionalei*, cu strigăte vesele şi lacrimi de bucurie; oamenii se îmbrăţişau, dornici să-şi spună dintr-o dată o mulţime de lucruri, dar nu erau în stare s-o facă, atît erau de mişcaţi, de tulburaţi, de dezlănţuiţi.

— Fedea! strigă o voce chiar lîngă automobil.

Klicikov întoarse capul şi-l văzu pe Andreev, călare pe un cal înalt şi negru ca pana corbului. Se sărutară prietenește. În ochii frumoşi de culoare deschisă ai lui Andreev se vedea acum o expresie nouă, pe care Feodor nu o observase niciodată pînă atunci: era o expresie rece, aspră, neîncrezătoare. Ai fi zis că nici nu era bucuros de întîlnire, dar vocea sa, toate cuvintele acelea frumoase şi calde, pe care le rostise la început, dovedeau contrariul. Cutele de pe frunte se adînciseră, iar una dintre ele, transversală, deasupra rădăcinii nasului, nu se mai descreţea de loc, părea o crăpătură.

Începură să discute şi Feodor află că Andreev luase parte activă la lupta împotriva trădărilor şi a comploturilor în care Uralskul, asediat, ar fi putut să se încurce ca într-o plasă. A trebuit să se răfuiască crunt cu ticăloşii, nimicindu-i cu hotărîre, fără milă. Această luptă chinuitoare îşi pusese pecetea pe faţa lui de adolescent, lăsînd o urmă adîncă, de neşters. (La scurt timp după aceea, împrejurările făcură ca Andreev să ajungă la un regiment; acolo a fost încercuit şi, după o luptă înverşunată, căsăpit bucăţi, cu săbiile, de duşmanul turbat de furie.)

Era cu neputinţă să străbaţi străzile Uralskului ticsite de muncitori şi de ostaşi. Toată populaţia ieşise pe străzi.

„Slavă eroului! Slavă lui Ceapaev! Trăiască regimentele diviziei Ceapaev! Trăiască conducătorul roşu Ceapaev!"

Aceste strigăte de bucurie răsunau prin tot Uralskul eliberat; automobilul lui Ceapaev şi Feodor îşi făcea

loc cu greu prin mulțimea de mii de oameni care inundaseră străzile. Oamenii se uitau la Ceapaev cu extaz, îl aclamau zgomotos, își zvîrleau căciulile în văzduh, cîntau cîntece de izbîndă, de victorie. Orașul se împodobise cu drapele roșii, pretutindeni se instalaseră tribune, se organizaseră mitinguri. Cînd vorbea Ceapaev, mulțimea era cuprinsă de frenezie, tălăzuia ca valurile mării pe timp de furtună, entuziasmul ei nu cunoștea margini. Primul cuvînt era primit cu o tăcere mormîntală, iar ultimul cuvînt stîrnea explozii de nestăvilit. Zeci de mîini de muncitori îl apucau cînd cobora din automobil și-l ridicau în sus, iar mai tîrziu, cînd pleca, toți alergau după mașină, ca și cum ar fi vrut să-l ajungă și să-i mai arate încă o dată și încă o dată recunoștința, admirația sinceră, pornită din suflet.

Regimentele erau și ele prețuite: locuitorii Uralskului se străduiseră să-și arate toată grija și atenția plină de duioșie, le aclamau în timpul parăzilor, organizau o mulțime de distracții; se îngrijeau de hrana lor, strîngînd tot ce puteau, punîndu-le la dispoziție tot ce aveau.

Serbările țineră mai multe zile — erau serbări sub exploziile șrapnelelor! Un obuz căzu drept pe acoperișul teatrului, în timpul unui spectacol. Dar întîmplările de acest fel nu tulburau cîtuși de puțin starea de spirit sărbătorească ce pusese stăpînire pe toți. Cazacii o șterseseră dincolo de fluviu; trebuiau alungați neîntîrziat mai departe, ca să nu le rămînă timp să-și adune iarăși forțele, pentru a înlătura pericolul ce amenința orașul, pentru a-i îndepărta de Uralsk — acest magnet care-i atrăgea continuu. Noi succese pe front ar fi constituit cea mai bună recompensă pentru Ceapaev; de aceea îndată ce se potoli primul val de entuziasm al întîlnirii, el și începu să alerge ca vîntul de la un regiment la altul, supraveghind în continuare trecerile peste fluviu.

Podul peste fluviu era în curs de amenajare, iar două regimente roșii se și aflau pe malul celălalt — traver-

saseră apa care cum putuseră. Lucrările trebuiau grăbite, pentru ca şi artileria să poată trece fluviul, căci fără sprijinul ei regimentele se simţeau neputincioase; imediat începură să soscască de la comandanţi ştiri dintre cele mai alarmante. A doua sau a treia zi după sosirea sa la Uralsk, Ceapaev se duse dis-de-dimineaţă să controleze personal ce se făcuse peste noapte şi să vadă, în general, cum mergeau, cum înaintau lucrările.

Îl însoţi şi Feodor. Pe povîrnişul verde forfoteau peste tot ostaşii roşii — grinzi enorme trebuiau tîrîte spre fluviu... În jurul fiecărei grinzi se îngrămădeau fără rost cîte patruzeci de oameni, ghiontindu-se, încurcîndu-se unul pe altul, iar lucrul nu înainta. Urcau grinda pe un antetren; totul ar fi trebuit să meargă strună, dar ei tăbărau grămadă, şi nu ieşea nimic.

— Şeful unde-i? întrebă Ceapaev.

— Colo, pe pod.

Ne apropiarăm de pod. Inginerul, căruia îi fusese încredinţată lucrarea, şedea pe nişte bîrne şi fuma liniştit. Cum îl zări pe Ceapaev — fuga la mijlocul podului! Se opri acolo şi se uită în jur, ca şi cum nu s-ar fi întîmplat absolut nimic, el ar fi supravegheat tot timpul lucrările şi n-ar fi fumat nepăsător pe mal.

În astfel de împrejurări Ceapaev era peste măsură de brutal. Îi mai sunau încă în urechi rugăminţile desperate ce veneau de peste rîu; îşi amintea mereu că regimentele de peste rîu pot pieri în orice clipă. Şi suferea cumplit. Fiecare secundă era preţioasă. Trebuiau să se grăbească, să muncească din răsputeri; nu degeaba trimisese acolo puzderie de ostaşi roşii; pînă şi jumătate din plutonul său de comenduire. Toată fiinţa lui era copleşită de grija pentru acest pod, aştepta din oră în oră să fie gata şi deodată... Deodată găseşte o totală lipsă de organizare, pe unii forfotind fără rost, pe alţii fumînd nepăsători.

O dată s-a avîntat pe pod, s-a repezit la inginer, ca o fiară întărîtată, şi-a făcut vînt şi, fără să scoată un cuvînt, l-a plesnit din toate puterile peste obraz! Inginerul s-a clătinat pe bîrne, gata-gata să cadă în apă, s-a făcut alb la faţă şi a început să tremure de frică, ştiind că poate fi împuşcat pe loc. Într-adevăr, Ceapaev duse mîna la tocul revolverului, însă Feodor, uluit de această întîmplare neprevăzută, îl opri. Ceapaev, foc şi pară, revărsă un potop de înjurături, cele mai tari, cele mai straşnice sudalme. Inginerul tremura ca varga.

— Sabotorilor! Ticăloşilor! Ştiu eu că nu vă pasă de soldaţii mei. Sînteţi gata să-i daţi pe toţi pierzării, leprele dracului! U-uf, mişeilor! Pînă la prînz să-mi fie gata podul! Ai înţeles?! Dacă nu e gata, te împuşc ca pe un ciine.

Inginerul începu pe dată să alerge încolo şi încoace, îndepărtă grămada de oameni din jurul fiecărei grinzi, opri trei-patru, şi îi puse pe ceilalţi la altă treabă. Ostaşii roşii se aşternură pe lucru. Treaba mergea zbîrnîind, ca pe roate. Şi, ce să vezi? Podul, care în patruzeci şi opt de ore înaintase abia pe sfert, *la amiază a fost gata!*

Ceapaev ştia să te facă să munceşti, dar măsurile la care recurgea erau neobişnuite şi crude. Dar trăiam astfel de timpuri, încît în unele clipe cele mai straşnice măsuri trebuiau socotite scuzabile; era iertată pînă şi cea mai dură, cea mai îngrozitoare din aceste măsuri: „bătaia peste faţă". Erau cazuri cînd un comandant era nevoit să-şi bată cu cravaşa propriii săi ostaşi şi aceasta *salva întreaga unitate.*

Era oare inevitabil ceea ce se petrecuse pe pod? E cu neputinţă să dai un răspuns. În orice caz este neîndoielnic că amenajarea podului era un lucru de o excepţională urgenţă, că Ceapaev, personal, îl chemase în repetate rînduri pe inginer la el şi el însuşi se dusese la faţa locului, dăduse ordine, îi zorise pe toţi, înjurase,

amenințase. Dar lucrările se desfășurau cu aceeași încetineală de melc.

Era încetineala o acțiune conștientă de sabotaj, sau ceva întîmplător? Cine știe! În dimineața aceea, însă, paharul se umpluse — inevitabilul se produsese, iar podul... a fost la prinz gata. Iată un exemplu al logicii aspre, neînduplecate, de fier, a războiului!

Erau și împrejurări în care Ceapaev manifesta un fel de samavolnicie sumbră, o naivitate neobișnuită, vecină cu neînțelegerea celor mai simple lucruri.

În timpul petrecut la Uralsk, cam la o săptămînă sau o săptămînă jumătate de cînd se aflau acolo, într-o zi dau buzna la Feodor medicul veterinar și comisarul. Amîndoi tremurau ca varga, iar medicul avea lacrimi în ochi. Tremurau, vorbeau grăbit — nu era chip să pricepi nimic. (Comisarii veterinari, în genere, sînt oameni gingași.)

— Ce s-a întîmplat?

— Ceapaev... înjură... țipă... vrea să împuște...

— Pe cine înjură? Pe cine vrea să-mpuște?

— Pe noi... pe noi amîndoi: „Ori vă bag la închisoare, zice, ori vă împușc..."

— Pentru ce?

Feodor îi pofti să stea jos, îi liniști și ascultă o poveste ciudată, aproape de necrezut.

La Ceapaev sosise dintr-un sat un țăran cunoscut, un vestit „doftor de cai", care se îndeletnicea de vreo opt sau zece ani cu meșteșugul de veterinar. Un om, fără îndoială, trecut prin ciur și prin dîrmon, și care își cunoștea meseria. Și iată că astăzi Ceapaev îl cheamă la el pe medicul veterinar al diviziei, împreună cu comisarul, și îi poftește să ia loc la o masă. Țăranul era și el de față. Ceapaev „îi ordonă" veterinarului să-l examineze în fața lui pe „doftorul de cai" și să-i elibereze o adeverință precum că și el, țăranul, poate fi „doctor veterinar".

Şi ca hîrtia să aibă mai multă putere, s-o semneze şi comisarul... Să-l examineze sever, dar să nu încerce să saboteze. „Vă ştiu eu, zice el, pe voi, ticăloşilor, nu-i daţi pas nici unui ţăran să iasă doctor!"

— Noi îi spunem că uite aşa şi pe dincolo, vezi că nu avem dreptul să-l examinăm şi nu-i putem da nici un act. Da el, de colo, sare ca ars şi izbeşte o dată cu pumnul în masă: „Gura! zice. Să-l examinaţi îndată, în faţa mea, că de nu, vă bag la închisoare, ticăloşilor... Vă împuşc!"... Atunci comisarul i-a spus de dumneavoastră. „Hai să mergem, zice el, să-l întrebăm cum să ţinem examenul, să-i cerem sfatul..." Cînd a auzit de dumneavoastră, s-a mai potolit. Ne-a dat cinci minute răgaz... Ne aşteaptă... Cum să ne ducem acum la dînsul? Ne împuşcă...

Şi amîndoi se uitau întrebător, şi totodată rugător, la Klîcikov.

Acesta îi opri la el, nu le dădu voie să plece nicăieri; ştia că Ceapaev o să vină el singur. Într-adevăr, după zece minute năvăleşte Ceapaev, aprig, furios, cu ochii scăpărînd de mînie, şi drept la Feodor:

— Tu ce vrei?

— Dar tu? zîmbi Feodor drept răspuns la tonul lui ameninţător.

— Şi tu eşti de partea lor? tună Ceapaev.

— În ce privinţă? zîmbi din nou Feodor.

— Sînteţi cu toţii nişte mişei!... „Intelectuali"!... Îndată să mi-l examinaţi, se adresă el veterinarilor, care tremurau ca varga, marş imediat la examen!

Feodor văzu că lucrurile iau o întorsătură serioasă şi hotărî să-l învingă pe Ceapaev cu arma sa obişnuită: calmul.

În timp ce Ceapaev ţipa şi-şi vîntura pumnii pe sub nasul lui Feodor, ameninţîndu-l şi pe el cînd cu împuşcarea, cînd cu bătaia, Klîcikov căuta să-l domolească prin argumente şi se căznea să-i arate ce prostie ar face dacă

ar elibera un astfel de certificat. Dar metoda convingerii acționa de astă dată deosebit de greu și Klîcikov trebui să accepta un „compromis".

— Uite ce, îl sfătui el pe Ceapaev, această chestiune n-o putem hotărî noi aici. Hai să-i trimitem o telegramă lui Frunze, să-l întrebăm pe el ce e de făcut. Cum ne va răspunde, așa vom face. Ce zici, merge?

Numele lui Frunze avea întotdeauna asupra lui Ceapaev un efect liniștitor. El se domoli și de astă dată, încetă să mai facă larmă și încuviință tăcut. Îi lăsară pe comisar și pe veterinar să plece, scriseră telegrama, o semnară, dar Feodor nu i-o trimise lui Frunze.

Cinci minute mai tîrziu, beau prietenește ceai și atunci, în cadrul unei discuții potolite, Klîcikov izbuti, în sfîrșit, să-l convingă pe Ceapaev că telegrama trebuie arsă și nu trebuie arătată nimănui, ca să nu se facă de rîs. Ceapaev tăcea; se vedea că se învoiește. Telegrama n-a fost trimisă.

Ceapaev avea astfel de ciudățenii cu duiumul. Se spunea că în 1918 bătuse cu cravașa o persoană „sus-pusă", că alteia îi răspunsese la telegraf înjurînd-o de mamă, iar alteia îi pusese pe o dispoziție sau pe o intervenție o rezoluție de roșeai pînă în vîrful urechilor numai citind-o. Originală făptură! Multe lucruri nu le păirunsese încă, multe lucruri nu și le însușise, dar în multe privințe începuse de pe atunci să tindă, conștient, nu numai din instinct, spre ceea ce e înțelept și luminos. Peste doi-trei ani s-ar fi dezbărat definitiv de o seamă de metehne, dintre care unele începuseră să și dispară, și s-ar fi îmbogățit cu multe cunoștințe; începeau să-l intereseze, să-l preocupe și să-l atragă, cu o putere de neînfrînt, o sumedenie de lucruri.

Dar altfel a fost să fie...

XV

FINALUL

Divizia mergea spre Lbişcensk. De la Uralsk pînă la Lbişcensk sînt mai bine de o sută de verste. De jur împrejur stepă şi iar stepă. Acolo cazacii sînt „la ei acasă", şi află pretutindeni sprijin, simpatie şi ajutoare de tot felul. Regimentele roşii sînt întîmpinate cu duşmănie. În staniţele în care mai rămîne o nică parte din populaţie, nu auzi o vorbă bună, necum să primeşti vreun ajutor, dar în majoritatea cazurilor aceste staniţe căzăceşti sînt pustii cînd sosesc unităţile Armatei Roşii, şi foarte rar se întîmplă să dai pe undeva de cîte o bătrînică neputincioasă, părăsită. Cazacii care se retrăgeau înspăimîntaseră populaţia cu baliverne despre „banditii bolşevici" şi staniţele îşi încărcau în căruţe tot calabalîcul, lăsînd numai grînele în hambare ; de cele mai multe ori însă le dădeau foc sau le amestecau cu nisip sau noroi, prefăcîndu-le într-un fel de mîzgă scîrboasă. Fîntînile erau mai toate otrăvite, multe astupate cu pămînt pînă la jumătate ; iar ciuturile dispăruseră. Tot ce putea fi stricat, fusese stricat, pînă la distrugere totală, pînă ajungea de nerecunoscut. Construcţiile de care ar fi fost nevoie le dărîmaseră, le arseseră, le fărîmaseră. Părea că aceşti cazaci plecaseră cu gîndul să nu se mai întoarcă niciodată. Dincolo de Lbişcensk, cazacii se retrăgeau dînd necontenit lupte ; se băteau cu înverşunare, opuneau o rezistenţă îndîrjită, cu hotărîre şi iscusinţă.

Statul-major al diviziei lui Ceapaev era la Uralsk, dar unităţile înaintate se depărtaseră la cîteva zeci de verste. Lipseau obuzele, cartuşele, echipamentul şi pîinea. Ostaşii roşii, flămînzi, călcau în picioare cîmpii de grîne, prin staniţe găseau munţi de grîu netreierat, dar ei duceau lipsă de hrană. Mizeria era groaznică. Pînă şi pîinea mucegăită, pe jumătate putrezită, nu ajungea, uneori, cu săptămînile pe front şi ostaşii roşii îndurau literalmente foamea... Ah, ce zile grele, aspre, de neîndurat au fost acelea!

Aproape zilnic Ceapaev şi cu Feodor se duceau cu automobilul cînd la o brigadă, cînd la alta. Acolo drumurile sînt largi, netede ca-n palmă şi te poţi deplasa foarte repede. Iar de se întîmpla să rămînă maşina în pană (of, cît de des se întîmpla asta!), încălecau pe cai şi străbăteau călare cîte o sută cincizeci de verste pe zi, plecînd în zori şi înapoindu-se la Uralsk o dată cu căderea nopţii. Ceapaev se orienta de minune în stepă şi stabilea întotdeauna cu precizie unde erau aşezate staniţele, cătunele, drumurile şi drumeagurile. Dar într-o zi dădu şi el greş: se rătăci. Întîmplarea aceasta este notată în jurnalul lui Feodor sub titlul: *Focuri în noapte*. O transcriem de acolo, avînd în vedere însă că în acest jurnal nu este redată nici a zecea parte din originalitatea stărilor de spirit trăite în acea noapte în stepă de tovarăşii care se rătăciseră, în frunte cu Ceapaev. Multe din întîmplările acelea „nocturne" Feodor nu s-a priceput să le descrie cum trebuie şi, în afară de asta, aceste întîmplări „nocturne" sînt în genere extrem de greu de exprimat şi de redat.

FOCURI IN NOAPTE

Trebuia să dăm pe la Sizov. Pregătirile de plecare au fost scurte: am înşăuat caii, am luat cu noi vreo doisprezece oameni, însoţitori de nădejde, şi am pornit în goană...

Am trecut de Ciagan şi, pe lîngă drumul plin de stîrvuri de cai, am tăiat-o prin stepă, drept către lac. Prin lanuri, prin ierburi înalte, prin cîmpii smălţuite cu flori am ajuns pînă la lacul mic cît o băltoacă. Am ieşit pe o colină, am descălecat, am coborît la apă. Caii s-au adăpat lacomi, iar noi am băut şi mai lacomi. Să fi fost ceasurile cinci-şase. Cale de vreo treizeci de verste n-am întîlnit nici un cătun. Ne-am repezit în fiecare viroagă căutînd apă, dar nu am găsit şi ne chinuia o sete de neîndurat. În depărtare, în vîrful gorganelor, au apărut călăreţi — sînt, desigur, iscoade şi străji de-ale cazacilor. Aici, în fiece clipă te poţi aştepta, din orice văiugă, la un atac brusc al cazacilor. Asta e procedeul lor favorit. Te pîndesc undeva, într-o ambuscadă, te lasă să treci cîţiva paşi mai încolo, şi după aceea năvălesc ca un uragan, chiuind şi şuierînd, cu săbiile scoase scînteind sinistru şi vînturîndu-şi suliţele : năvălesc, taie şi căsăpesc pe neaşteptate, pînă n-ai apucat să-ţi scoţi arma de la umăr. Căutăream cu ochii în patru, cercetam fiecare adîncitură, mereu pregătiţi să-i înfruntăm.

Deodată, norasţii uşori, fumurii se strîng, se îndesesc şi coboară jos de tot, negri, prevestitori de furtună. Se întunecă cu repeziciune. Vîntul prinde glas, zboară în goană peste cîmpie şi adună laolaltă norii plumburii.

Încep să cadă primii stropi, apoi alţii şi alţii, tot mai deşi. Se dezlănţuie o ploaie torenţială de stepă, asurzitoare, deasă. Ne-a udat pînă la piele. Eu, ca un făcut, neavînd pe mine decît o cămăşuică subţire, am fost primul pe care ploaia l-a pătruns pînă la oase. Mi s-a făcut frig, mă lua cînd cu cald cînd cu rece, mîinile îmi tremurau, îmi clănţăneau dinţii. Ceva mai încolo am zărit nişte căsuţe dărăpănate de lut, rămăşiţele unei foste aşezări. În preajma lor, trebăluiau, pe cît se pare, nişte oameni.

Ne-am apropiat şi am dat peste doi ostaşi de la căruţă. Nenorociţii erau disperaţi. Regimentul lor plecase departe,

înainte, iar lor — să vezi ce li s-a întîmplat : li s-au stricat roţile, ba le-a mai căzut şi calul şi nu se mai putea ridica de fel. Am hotărît să lase totul aici, lîngă fîntînă, iar ei să ajungă din urmă regimentul, pînă nu încap în ghearele cazacilor. Am găsit la ei o sticlă de un sfert, am legat-o de băţuri, am atîrnat la capăt o piatră şi am coborît-o în fîntînă. Deşi ştiam că de cele mai multe ori fîntînile sînt otrăvite, am alungat cumplitul gînd : setea a învins. Am aşteptat mult pînă ce s-a umplut sticla cu apă, — avea gîtul strîmt — şi pînă să apucăm să bem pe săturate, a început să se întunece de-a binelea. Drumul abia se mai deslușea în ierburi, dar, în mare, cunoşteam bine direcţia, aşa încît am pornit fără să şovăim. Am călărit aşa vreo patru verste şi am hotărît s-o cotim şi s-o luăm de-a dreptul prin stepă, spre un foc ce se zărea în depărtare. După socoteala noastră, ne rămîneau vreo cincisprezece verste şi peste o oră şi jumătate trebuia să ajungem. Am făcut tot soiul de presupuneri în privinţa focului şi în cele din urmă am ajuns la concluzia că se găsea în liniile noastre, şi chiar de nu era aşa, totuna e : peste ai noştri n-o să sărim, oricum, mai întîi tot peste ei dăm... Călăream. Tăceam. Cît eram uscaţi, pînă a nu ne uda ploaia, mai cîntam noi, mai ţipam, mai chiuiam, dar acum ne-am domolit — nici cîntece, nici discuţii zgomotoase. Deşi în privinţa focului am spus că „peste ai noştri n-o să sărim", totuşi fiecare mai gîndea şi în alt fel : „Dar dacă am greşit şi intrăm drept în ghearele cazacilor ?"

Gîndurile acestea ne fac să nu ne simţim în apele noastre şi ne vin în minte fel de fel de drăcii. Degeaba aprindea Ceapaev chibrit după chibrit, degeaba îşi tot plimba degetul pe hartă şi nasul pe cutia busolei, nu ieşea nimic din asta. Călăream la voia întîmplării, obosiţi, fără să ştim prea bine încotro. Focul din faţa noastră ba se înteţea, ba păleа lucind stins, gălbui, nesfîrşit de departe, misterios, ciudat ca o nălucire, o arătare care îşi bătea

joc de noi în bezna nopții. La început am presupus că e vorba de cel mult șase sau opt verste, dar iată că, după zece verste bune, focul pîlpîie liniștit, ca și pînă atunci, cînd apropiindu-se, cînd pierind undeva, în zarea depărtată... Am început să facem fel și fel de presupuneri : foc o fi oare ? Poate că e un felinar care luminează de undeva, de departe, de pe un stîlp înalt ? Dar oare de ce se tot depărtează, parcă ar fugi ?

Am hotărît să nu mai înaintăm. Drumul îl pierduserăm de mult. Caii călcau iarba înaltă, udă și deasă, culcînd-o la pămînt cu copitele, și ea trosnea, se frîngea cu zgomot, mustind fragedă. În dreapta s-a aprins un alt focușor — și acesta părea că e aproape de tot, dar, după ce am străbătut cam o verstă, ne-am dat seama că nici acolo lucrurile nu păreau să fie tocmai curate. Iată încă unul, al doilea, al treilea... În stepa întunecată, pustie și tăcută ca un mormînt, te treceau fiorii. Ploaia cînd stătea, cînd prindea să bată din nou darabana pe sărmanele noastre veșminte. Brr... Ce frig ! Și cît e de neplăcut să-ți curgă șuvițe reci de apă pe după gît, pe piept și pe spate ; asemenea unor șerpi mici și reci ce ți se tîrăsc pe corp. Ce bine ar fi să intri acum într-o izbă, să te lipești de cuptorul încins, să te încălzești. Noi însă aveam în față o noapte întreagă, la fel de rece, la fel de ploioasă, în care trebuia să rătăcim uzi și fără de adăpost. Eram într-o dispoziție cum nu se poate mai proastă ; ni se făcuse lehamite. Călăream, călăream într-una, dar încotro ? Uneori ni se părea că am făcut cale-ntoarsă, că străbăteam locuri pe care le-am mai străbătut, că ne învîrteam în jurul unui loc vrăjit parcă. Cum auzeam un foșnet pe undeva — iute întorceam capul și scrutam atenți întunericul : N-o fi oare vreo patrulă căzăcească ? Poate că ne-au luat urma... S-au apropiat tiptil... Vin după noi... Ne urmăresc pas cu pas. Și acuși-acuși... Un... doi... trei... Dracu știe ce putere mai are și bezna asta a nopții asupra omului ! Pînă și pe cei mai îndrăzneți, pe cei mai

curajoşi, îi face să se simtă neajutoraţi, temători, nesiguri, fricoşi. Iată, în depărtare, conturîndu-se, parcă din ce în ce mai neagră, o matahală lungă, nesfîrşită, greoaie... Am trimis doi oameni în recunoaştere. Au pornit în trap mărunt într-acolo, din două direcţii, şi s-au înapoiat raportînd că sînt nişte şire de grîu netreierate. Am hotărît să ne oprim şi să aşteptăm acolo, lîngă şirele de grîu, ivirea zorilor. Caii nu i-am deşăuat, nici nu i-am împiedicat măcar. Cîţiva oameni, în schimburi din două în două ceasuri, trebuiau să stea de veghe toată noaptea.

Ţineam fiecare la îndemînă armele încărcate, gata să tragem, în eventualitatea unui atac neaşteptat. Ne-am cuibărit pe lîngă snopi, ne-am scobit în paie cîte un mic culcuş şi ne-am ghemuit înăuntru. Ploaia nu înceta o clipă. Eu am apucat să-mi fac un culcuş destul de bun, am pus şi pe pămînt paie din belşug, dar peste cîteva minute m-am trezit într-o baltă de apă, într-o mîzgă nesuferită şi scîrboasă; era frig şi dezgustător. Ceapaev stătea lîngă mine cu faţa în paiele ude, şi deodată a început să cînte; încet, liniştit şi voios, cînta cîntecul lui favorit *În temniţa umedă zac zăvorît*. Era ceva atît de neaşteptat, atît de ciudat, că mai întîi mi-am spus că mi se năzare. Poate că e un murmur abia auzit şi mie mi se pare că e cîntec. Dar Ceapaev cînta într-adevăr...

— Vasili Ivanîci, ce-ţi veni?

— De ce? făcu el, cu o voce surdă.

— Au să te audă. Dacă e vreo patrulă?

— N-au să mă audă, cînt încet... Că altfel, frate, prea e frig şi scîrbos să stai în apăraia asta...

Şi acest răspuns simplu, pornit din iniină, m-a uşurat parcă şi pe mine.

— Uite, Fedea, îmi amintesc, spuse Ceapaev, că mi s-a povestit cum doi inşi s-au rătăcit într-un pustiu, uite aşa, cum ne-am rătăcit noi aici, atît că dînşii erau numai doi... Fuseseră părăsiţi ori se rătăciseră de ceilalţi, nu ştiu, numai că şedeau pe nisip şi nu ştiau încotro s-o

pomească. Noi cel puţin am păţit-o noaptea şi nu-i nimic. O să răsară soarele şi o să găsim drumul, da ei încotro s-o ia? Şi noaptea şi ziua, de jur împrejur numai nisip, aici nisip, dincolo nisip — nimic altceva. Apă aveau fiecare cîte un bidon, răbdau şi nu beau. Nu voiau să moară, ştiau că îndată ce termină apa, vine sfîrşitul... Doar cu apă s-au ţinut. Trei zile au tot umblat amîndoi, dar de găsit n-au găsit nimic, nu vedeau nici o scăpare. Într-a patra zi unul a căzut. „Eu, zice el, mor; tu culcă-te alături. Împreună am umblat, împreună să murim." A căzut în nisip şi gata... Cel care rămăsese singur s-a aşezat la căpătîiul prietenului şi cînd se uită la el, celălalt zăcea cu dinţii rînjiţi şi cu nişte ochi sticloşi, holbaţi. I s-a făcut frică, singur în pustiu. Ei, şi... a plecat el de acolo, dar l-a cuprins jalea. A mers cît a mers şi iar s-a uitat într-acolo, ca să nu-l piardă din ochi; îi era teamă. Măcar că celălalt era mort, dar tot se chema că erau împreună. Şi să vezi tu ce s-a întîmplat. Au dat peste dînsul nişte cămile, o caravană. Aşa a scăpat omul cu zile. Iar pe prieten l-a îngropat în nisip. Aşa e! Acolo n-ai unde să te duci; cît vezi cu ochii, pe mii de verste, numai nisip... Ce se aude? se întoarse el repede, sărind în picioare.

Feodor — după el. Petka sări şi el. Înhăţară armele şi încremeniră în aşteptare. Peste cîteva clipe se contură silueta unui ostaş de-al lor de la cai, iar în urma lui, ronţăind zgomotos, se apropiară caii. Se culcară iarăşi în snopii ţepoşi şi aspri...

— Dar tu de ce mi-ai povestit asta? îl întrebă Feodor pe Ceapaev.

— Păi, uite aşa, că mi-am adus aminte! Întotdeauna cînd dau de greu, încep să-mi aduc aminte cînd şi unde i-a venit cuiva şi mai greu decît mie. Da, îmi aduc aminte şi văd cîte au îndurat oamenii, şi atunci îmi zic: de ce n-aş răbda şi eu? Am mai auzit şi alta. Cică o corabie s-a sfărîmat pe mare, iar un marinar a prins o

bîrnă în brațe și s-a plimbat pe valuri, agățat de ea, timp de două zile și două nopți, pînă cînd l-au găsit. Îndată îți închipui cum i-a fost lui, cînd stătea tot timpul cu picioarele în apă, gata în orice clipă să se dea la fund. Și tot a scăpat teafăr...

Tot discutînd se ghemuiră mai strîns unii într-alții. Petka asculta cu multă luare-aminte. Cînd îi venea să tușească, își astupa gura cu palma, se cuibărea și mai adînc în paie, scoțînd niște sunete nedeslușite. În întuneric, ochii lui negri, lucioși, străluceau ca niște ochi de pisică. Cum sfîrși de vorbit Ceapaev, Petka îi aruncă repede o privire, vibrînd de nerăbdare să spună și el ceva.

— Uite... îmi dați și mie voie? îl întrebă el pe Ceapaev.

Acesta nu-i răspunse și-și netezi tăcut mustățile.

— Uite, de pildă, eu pe Don, urmă Petka, în nouă sute optsprezece... Ne închiseseră cazacii într-o șură; eram vreo douăzeci. „Dimineața, zic ei, o să vedem care din voi e bolșevic. Iar de n-o să spuneți, pe toți vă scoatem bolșevici." Ce mai, *kaput*, care va să zică! Știam c-or să ne împuște, ticăloșii. Am dibuit noi atunci o scîndură și am tot tras de ea încetișor, hîrș-hîrș, hîrș-hîrș, pînă s-a desprins. Eu eram cel mai pirpiriu din toți. „Ieși tu primul, zic ceilalți, dar dacă le cazi în labă să nu sufli o vorbă despre noi, spune că ai șters-o singur. Santinela o isprăvești cu un pietroi, mă rog, ai să vezi tu..." Pe scurt, m-am strecurat prin spărtură. Și era o noapte, uite, ca asta: ploua, și-un întuneric de să-ți bagi degetele-n ochi. Scot eu binișor un picior, merge. Mă aplec... Scot umărul... Scot o mînă și capul, apoi al doilea picior... Mă uit... Sînt pe pămînt, chiar în spatele șurei, iar după colț, așa este, stă santinela. Mă culc pe burtă și îmi zic: trebuie, dintru-ntîi, să mă apropii tîrîș, ca să văd — stă jos ori se plimbă. Și uite-așa, prin noroi, mă tîrăsc ca o rîmă, iar băieții au scos capetele afară și privesc... Santinela stă pe un buștean, cu capul plecat: poate că

dormic, îmi zic eu. Iau o cărămidă, mi-o dăduseră cei din şură, mă tîrăsc pînă la el şi cînd l-am ars o dată, drept în tîmplă! A căzut cu faţa-n jos, săracul, nici n-a apucat să deschidă gura. Iar eu l-am mai atins de vreo patru ori, de m-am stropit şi m-am mînjit tot de sînge. Pe urmă am întins-o cu tot „artelul", şura era chiar în marginea satului. Mereu tîrîş, tot tîrîş, am plecat fără să ne fi zărit nimeni. Ştiam unde ne pierdusem de ai noştri, şi i-am găsit. Ehei, ce spaimă am mai tras şi atunci!

— Spaimă, spaimă, dar ai scăpat cu zile, spuse cam în doi peri Ceapaev.

— Am scăpat! întări Petka, bucuros şi măgulit că-l asculta Ceapaev. Şi toţi au scăpat vii, am ajuns la ai noştri cu tot „artelul". Pe cinstea mea!...

— Te cred, zîmbi Ceapaev.

Petka îşi acoperi din nou gura cu podul palmei şi tuşi de două-trei ori în paie...

— Uite-i cum dorm, arătă el lui Ceapaev spre însoţitorii din jur, care stăteau culcaţi. Da eu nici nu pot să închid ochii cînd e o situaţie ca asta...

Cu toate astea, oboseala a învins. Cînd am terminat de vorbit şi ne-am cuibărit din nou în culcuşul nostru, ne-a cuprins toropeala şi am adormit iepureşte, un somn neliniştit, trezindu-ne la cel mai mic foşnet. Aşa am moţăit pînă în zori şi îndată ce s-a ivit prima geană de lumină, tulbure, alburie, ne-am ridicat osteniţi, uzi, tremurînd de frig, istoviţi de noaptea de nesomn. Am hotărît să ne încălzim călărind în goana mare. Într-adevăr, îndată ce a deslușit Ceapaev situaţia pe hartă şi a ales direcţia, am pornit în galop spre cea mai apropiată colină şi, după cîteva minute, ne-am simţit mai înviorați. Iar cînd a prins să se înalţe soarele, ne-am înveselit de-a binelea. De pe colină am văzut o coloană de transport şi am vrut să ne îndreptăm spre ea, dar oamenii de la căruţe, văzînd un grup de călăreţi, au luat-o la fugă. Petka a zburat

după ei ca vîntul, să afle măcar dacă-s de-ai noştri sau nu. Restul grupului călăream în trap mărunt. Coloana era a noastră, chiar de la brigada spre care ne îndreptam. Peste o jumătate de oră am ajuns la izba în care se instalase Sizov cu statul său major volant. Aşezarea se numea Usiha !

. . . . . .

...Nu era încă ora şase, totuşi pe Sizov şi pe comisar i-am găsit sculaţi. Urcaţi pe acoperişul plat al căsuţei de lut, cercetau atenţi cu binoclul depărtările, sfătuindu-se între ei. Cînd văzură grupul de călăreţi, coborîră şi îi conduseră în cocioaba murdară şi întunecoasă. Cei doi arătau îngrozitor : feţele galbene-verzui, cadaverice, ochii aprinşi de friguri, istoviţi în ultimul hal, purtînd în priviri pecetea unei desperări profunde. Amîndoi erau fără bluze, numai în cămaşă : lipsa de aer şi căldura din bordei nu le îngăduiau să lucreze îmbrăcaţi. Sizov era desculţ. După picioarele lui murdare, pline de jeg, puteai să-ţi dai seama că de la ultima baie pe care o făcuse trecuseră cel puţin cîteva luni. Din pricina nopţilor nedormite şi a extremei încordări, îi tremurau mîinile, iar cînd vorbea repede, vocea i se curma, începea să se înece, iar omuşorul îi tresălta nervos, coborînd şi ridicîndu-se repede ; buzele lui uscate, palide, erau brăzdate de crăpături. Sizov nu mai era în stare să rostească liniştit nici o vorbă : striga cu o voce subţirică, în falset, protestînd parcă, îşi mişca braţele în tactul cuvintelor, se bătea cu pumnii în piept demonstrînd un adevăr evident, care nu avea nevoie de nici un fel de argumente : că fără cartuşe şi fără obuze nu poţi lupta. În faţa lor se întindea un şes, aşa că de pe acoperiş se vedea pînă departe, şi Sizov, cu binoclul, putea cerceta perfect dispozitivul căzăcimii.

— O să avem cartuşe ori ba, tovarăşe Ceapaev ? întrebă el, cu o voce care se frîngea, uitîndu-i-se drept în faţă, pîndindu-i privirea şi primul cuvînt.

— Au să-ţi aducă. S-a dat ordin.

— Şi ce dacă s-a dat ordin ?... Nu pot s-o mai duc aşa !

— Mai aşteaptă puţin. De unde vrei să ţi le iau ? Că doar nu le am cu mine, îl domoli Ceapaev. Ţi-am spus, sînt pe drum, trebuie să vină curînd.

— Ştiţi, zise Sizov, plimbîndu-şi de la unul la altul privirea lui febrilă, aproape dementă, eu şi cu comisarul stăm toată ziua pe acoperiş. Nu mai e chip. Şi dau cîte patru atacuri pe zi, mişeii. Cîte patru atacuri ! Noi vedem totul, cum se pregătesc, cum se rostogolesc, ca o avalanşă ; de aici se vede totul. Dar nu putem face nimic ca lumea : n-avem cartuşe. Ieri am dat ordin să se tragă din trei în trei. Apoi din cinci în cinci. Acum din zece în zece. Îi lăsăm să se apropie la zece paşi. Numai grenadele ne mai scapă. Nu mai e chip. Doar sînt patru pe zi ! Iar terenul l-aţi văzut cum arată... ca în palmă.

— Aţi primit ordinul pentru mîine ? întrebă Ceapaev, rotindu-şi privirile de jur împrejur.

— L-am primit. Aici sînt numai de-ai noştri, îl linişti Sizov. Dar fără cartuşe nu pot face nimic. Cu mîna goală nu poţi...

— Ştiu, începu să se supere Ceapaev, ştiu, ce-ţi mai baţi gura de pomană ? Ai să simţi pe dată ajutorul. Şmarin începe... Grosul forţelor o să fie atras asupra lui, iar tu...

— E limpede, se învoi Sizov. Un lucru doar : cartuşe.

— Dar cu obuzele cum stai ? întrebă Ceapaev.

— Păi, şi cu obuzele... În sfîrşit, cu asta, de bine de rău, mai merge. Pîine... N-avem pîine de fel... Nici pe voi n-avem cu ce să vă ospătăm. N-avem nici o cojiţă, zău aşa... Numai apă chioară... Uite, în ceainic.

— O dată cu cartuşe, camioanele vă aduc şi pîine, îl lămuri Ceapaev. Noi plecăm acum la Şmarin. Nu-i timp de aşteptat. Ei, rămîi cu bine...

Am plecat de la Sizov cu un simţămînt apăsător. Trebuia să străbatem vreo cincisprezece verste. Caii flămînzi,

noi aşijderea, dar ştiam că Şmarin trebuia să primească, încă în ajun, un trasport de alimente, de aceea de îndată ce am ajuns am şi organizat prînzul. Şmarin se frămînta cu ordinul primit de la divizie: a doua zi dimineaţă, el cu brigada lui trebuia să înceapă acţiunea. Misiunea ce i se încredinţase era foarte grea, trebuia s-o chibzuiască în cele mai mici amănunte, iar sfătuitori avea cît păr în palmă. Îl consultase pe şeful său de stat-major, dar acesta nu putea să-i sugereze mare lucru. Nu era cine ştie ce de capul lui. Şeful lui de stat-major pare-se că fusese înainte furier, dar, neavînd pe cine să pună în funcţia asta, căzuse păcatul pe el. Cîte ceva tot înţelegea el, nu era prost flăcăul, dar în ceea ce priveşte munca de stat-major zău că nu ştia nimic, nici n-a auzit de ea. Am discutat în timpul ceaiului, am aflat amănunţit care e situaţia, ce aşezări sînt şi pe unde, dacă sînt departe, de ce forţe dispune inamicul, în ce măsură te poţi bizui pe informaţiile primite şi dacă nu se simte cumva că inamicul ar pregăti şi el vreo acţiune tot acum. Toate aceste amănunte le-am stabilit în timp ce-am băut ceaiul şi, îndată ce-am mai prins ceva puteri, ne-am aşezat în faţa hărţii, iar Ceapaev a început să-i explice amănunţit lui Şmarin cum trebuie să efectueze operaţia, din prima şi pînă în ultima clipă. Te minunai de spiritul lui de prevedere, de precizia supoziţiilor pe care le făcea în timp ce analiza situaţia. Capacitatea de a ţine seama de cele mai neînsemnate circumstanţe era o trăsătură a lui, caracteristică.

— Dacă ai să începi aşa, uite ce-o să se întîmple, iar la Sizov uite ce se va petrece în timpul ăsta... Peste rîu, Potapov o să fie în următoarea situaţie...

Ţinea seama de viteza de deplasare a ostaşilor istoviţi, bolnavi şi aproape desculţi; de cantitatea cartuşelor, a obuzelor şi a păinii; şi de viteza cu care se transportau toate acestea; de lipsa de apă, de posibilitatea de a întîlni populaţie sau de a nu întîlni, de a găsi satele complet evacuate; de seriozitatea şi de volumul activităţii de cer-

cetare ; de gradul de pregătire a cazacilor pentru luptă ; de eforturile de care e capabilă brigada lui Sizov ; de lipsa de drumuri orientate pe direcţia de înaintare şi de viteza de deplasare pe cîmpiile lipsite de drumuri.

Ceapaev ţinea seama, aprecia şi cumpănea cu grijă absolut totul, emitea deodată trei-patru ipoteze, justificînd-o pe fiecare dintre ele cu o mulţime de fapte şi circumstanţe premergătoare, existente, sau care puteau să survină pe parcurs. Dintr-o serie de ipoteze cu privire la eventuala desfăşurare a acţiunii, se desprindea ipoteza cea mai probabilă, şi asupra ei se concentra toată atenţia, iar pe celelalte le recomanda doar să fie reţinute ; nu uita să amintească fiecăruia ce nu trebuie să uite şi ce trebuie să facă, unde, cînd şi cum...

Consfătuirea ţinu vreo două ore. Cînd luă sfîrşit, ne pregătirăm să ne înapoiem la statul-major al diviziei, dar tocmai atunci veni o delegaţie de la regimentul din rezerva brigăzii, care se afla la vreo două verste de poziţii şi ne invită... la un spectacol. Era ceva neobişnuit. A doua zi avea să se dea o luptă atît de serioasă ; aci, alături, erau tranşeele inamicului — şi cînd colo, un spectacol ? !

— Aşa e întotdeauna, zîmbi Şmarin. Cum se opresc undeva, băieţii îi aşteaptă pe artişti cu nerăbdare şi chiar de-ar fi să înceapă lupta a doua zi, tot trebuie să le dai un spectacol. Sînt morţi după aşa ceva !

— Dar aici e atît de aproape de...

— Ce le pasă ? ! Uneori, cînd era linişte, jumătate din soldaţi plecau tîrîş din tranşee. Vedeau un act şi se întorceau înapoi, iar după ei plecau alţii. Şi aşa, pînă vedeau spectacolul...

— Şi unde are loc ? Aici, alături ?

— Alături. Anna Nikiticina nu ştie ce-i frica, se duce singură cu artiştii ei pretutindeni. Cînd aud pe undeva ostaşii roşii că vine ea cu teatrul, nu mai au altă grijă decît s-o aştepte. Se apucă să pregătească ei totul. Uneori,

cînd ajunge ea, scena e gata pregătită. Aoleu, cîte garduri au mai rupt prin staniţe !

Ceapaev şi Feodor ştiau că în ultimele săptămîni Anna Nikiticina organizase un teatru ambulant, dar nu bănuiau de loc că dă spectacole atît de aproape de tranşee. Ea nu suflase o vorbă despre asta. „Dau reprezentaţii la brigăzi", spunea ea... Şi ei n-o mai descoseau ce şi cum. Cînd se duceau pe la brigadă, abia de pridideau să discute despre problemele militare. Acum, din vorbă în vorbă, aflară că o dată, mergînd prin stepă cu trupa ei, a nimerit chiar sub foc. Brigada era în ofensivă şi regimentul lîngă care ajunsese trupa se ridicase şi pornise la atac. Fără să stea mult pe gînduri, actorii au lăsat la fiecare căruţă cîte un om, iar ei au luat arme şi au pornit la luptă, ca simpli soldaţi. Anna Nikiticina era, ca întotdeauna, călare. Ea s-a apropiat de comisarul regimentului şi, după zece minute, împreună cu el şi cu vreo cinci ostaşi, a plecat într-o acţiune de cercetare. Uimitoare vremuri ! Artistul, organizatorul, lucrătorul politic, propagandistul şi agitatorul, comisarul se contopeau înainte de toate într-o singură noţiune : ostaşul ! Artiştii diviziei erau atît de iubiţi tocmai fiindcă ostaşii roşii simţeau în ei fratele-ostaş, care e întotdeauna alături de ei şi, la nevoie, merge împreună cu ei şi la atac.

Ostaşii roşii aşteptau întotdeauna cu cea mai mare nerăbdare această trupă a lor şi de obicei ştiau în fiece clipă, cu precizie, la care brigadă se află, dacă zăboveşte mult timp acolo, dacă vine la el sau se duce la altă brigadă. Şi dacă ştiau că trupa vine la ei, moralul ostaşilor creştea şi vestea trecea din gură în gură, ca o mare bucurie. Începeau apoi pregătirile. Şi cînd sosea trupa, deşi nu dispuneau decît de mijloace sărăcăcioase, de cele mai multe ori îi pregăteau o masă prietenească. Podiumul era de obicei montat din vreme. Cînd trebuiau să se deplaseze în stepa largă, ştiind că acolo nu găsesc cherestea

şi trupa trebuie să pice din clipă în clipă, cărau după ei toată grămada aceea de scînduri...

Ce bucurie, ce sărbătoare era cînd instalau scena! Numărul curioşilor era atît de mare, încît trebuiau alungaţi prieteneşte, ca să nu se înghesuie şi să nu stînjenească aşezarea şi fixarea decorurilor, pregătirea costumelor, grimatul artiştilor. Se întîmpla uneori ca un ostaş roşu, din cale afară de curios şi dornic să le ştie pe toate, să stea în faţa vreunui cufăr cu costume, admirînd tot felul de fracuri şi de jachete, şi cînd nu băga nimeni de seamă, scotea de acolo un camizol înflorat, îl trăgea pe el de pîrîia la cusături şi, cu o mutră veselă, numai zîmbet, prindea să strige:

— Băieţi, ian priviţi un rege!

Bineînţeles, ceilalţi îl luau îndată pe „rege" de subţioară, îi smulgeau veşmîntul regesc, iar uneori îi mai ardeau vreo două-trei scatoalce, şi el o ştergea undeva, în culise, să vadă dacă nu e chip să se mai împopoţoneze cu ceva, să mai rîdă.

Timpul cît ţineau pregătirile în vederea spectacolului era poate mai distractiv decît spectacolul în sine. Artiştii începeau să se îmbrace. Dar unde să se ascundă de privirea spectatorului, pentru ca la spectacol să-l uimească, să-i păstreze plăcerea surprizei? Încercau în fel şi chip, dar nu ieşea nimic. Atunci, din două rele o alegeau pe cea mai puţin rea: sau să-i vadă toţi, rînd pe rînd, sau să adune un grup mai mic, care să vadă toate pregătirile, dar în schimb să nu sufle nici o vorbă celorlalţi. Aşa şi făceau. Alegeau patruzeci-cincizeci de oameni şi se îmbrăcau în mijlocul lor, încercau perucile, se grimau. Te cuprinde mirarea cînd te gîndeşti cît cărbune se iroseşte cu grimatul ăsta! Se poate închipui cît de bogată era recuzita de teatru în 1919, dacă o coajă de pîine neagră, uscată, era socotită drept o adevărată comoară! Îi ardea oare cuiva de farduri costisitoare? Chiar dacă se nimerea să facă rost de ceva de preţ în domeniul acesta, nu-l iro-

seau „de pomană", ci-l păstrau pentru ocazii „deosebit de solemne" ; de pildă : o victorie mare, primirea echipamentului nou, sporirea raţiilor de alimente — şi cîte bucurii nu sînt în fiecare regiment, bucurii deosebite, de front !

Actorii nu jucau prea strălucit ; cu toate acestea, produceau o impresie puternică. Trebuie să recunoaştem meritul Annei Nikiticina : dintr-un repertoriu mic şi sărac ştia să aleagă, în acea vreme, ceea ce era mai bun. Juca ea însăşi, înţelegea sufletul ostaşului, ştia că el are nevoie de ceva simplu, pe înţeles, care să-l impresioneze puternic ; asemenea piese se găseau. Cîteva din ele fuseseră scrise chiar de scriitorii noştri din cadrul diviziei. Unele nu fără talent. Numeroase (majoritatea) erau stîngace, fără calităţi literare, în schimb aveau mult firesc, forţă, orientare justă, idei sănătoase şi simţăminte puternice, deşi uneori nu izbuteau să îmbrace măreţia acestor idei şi simţăminte într-o formă artistică. Repertoriul, fără a fi grozav, era de ajuns de bine întocmit pentru acele vremuri : în alte părţi era mai prost, mai slab, ba uneori se jucau de-a dreptul piese dăunătoare.

A fost nevoie de dragostea caldă, excepţională a Annei Nikiticina pentru munca pe care o făcea ca, din „nimic", să creeze acest teatru ambulant, atît de iubit de ostaşi, şi asta în ce condiţii ! Nu e nici o minune că în alte condiţii, favorabile, luau naştere asemenea trupe, dar aici, cînd nu aveai nimic la îndemînă, cînd unităţile purtau necontenit lupte grele, aici meritul era într-adevăr mare.

Uneori mergeau prin stepă cu două-trei cămile. Actorii pe jos, iar lucrurile, pe cocoaşele cămilelor. Cînd era posibil, făceau rost de cai şi atunci se aşezau cu toţii în căruţe şi colindau de la un regiment la altul, unde nepreţuiţii oaspeţi erau de multă vreme aşteptaţi cu nerăbdare...

Cînd Ceapaev şi toţi cei de faţă primiră invitaţia să „poftească" la spectacol, totul era gata şi se putea de

îndată „ridica perdeaua", așa cum raportă unul din ostașii roșii care venise să-i invite. Hotărîră să meargă ; de ce nu ? Era aproape de tot. Cu atît mai mult cu cît la Șmarin trebuiră să-și schimbe caii cu alții, odihniți. Se apropiară de mulțimea de spectatori, care știau dinainte cine vine. Întoarseră toți capetele, și din gură în gură zburâ în grabă : „Ceapaev... Ceapaev... Ceapaev..."

Era un tablou uimitor ! Spectatorii din primele rînduri erau culcați pe jos, chiar lîngă scenă, cu burta la pămînt ; după aceștia, un alt grup ședea pe pămînt ; după ei, un al treilea grup stătea în genunchi, de parcă erau la denii, în joia mare ; după ei — și ăștia erau cei mai numeroși — un grup stătea în picioare. În spatele lor erau vreo douăzeci de căruțe în care se cocoțaseră de asemenea spectatori. În spatele acestei mulțimi, atît de original dispusă, se aflau cavaleriști călări, cu tot armamentul. Așa se instalaseră cîteva sute de oameni și, pe locul acela ca în palmă, toți vedeau și toți auzeau.

Lui Ceapaev, Feodor și Petka le făcură loc să treacă în față, „în stalul doi", să șadă jos, pe pămînt.

Se juca o piesă mică, în trei acte, scrisă chiar în cadrul diviziei. Conținutul era extrem de serios și piesa nu era rău scrisă. Se arăta cum trec regimentele roșii prin stanițele căzăcești și căzăcițele se întîlnesc cu femeile noastre din Armata Roșie ; la început se feresc de ele și le blestemă, iar după aceea încep să le înțeleagă. Iată, regimentul intră în sat. Femeile — ostași roșii, în cea mai mare parte comuniste, sînt îmbrăcate bărbătește : cămașă, pantaloni, cizme, ghete sau opinci, în cap șepci sau chipie, au părul tuns complet sau o mică frezâ. Le ies în cale femeile cazace, le întorc spatele, înjură, scuipă, le iau peste picior sau își rîd de ele :

— Ce ți-ai pus, toanto, nădragi ? Ce-ai să te faci cu ei ?

— Hei, soldat, îi strigă uneia o căzăciță, la ce-ți trebuie șliț ?

— Numai din vina voastră, afurisitelor, le ocărăsc în altă parte căzăciţele pe femeile-ostaşi roşii, numai din vina voastră se prăpădeşte totul la noi... Ne-aţi adus la sapă de lemn, blestematelor, v-au adunat atîtea aici, de nu mai au ce face cu atîtea curve. Ce-aveţi voi de pierdut, tîrfelor? Vezi bine că nimic, de-aia şi umblaţi haimanale. Cui nu-i place să se îndoape cu pîinea altuia?

— N-aveţi dreptate, încearcă să le contrazică femeile comuniste. Noi nu sîntem din alea cum credeţi voi, nu, noi sîntem muncitoare. Sîntem la fel cu voi, atîta că noi muncim în fabrici, nu la gospodăria noastră.

— Nemernice, iată ce sînteţi!

— De ce să fim nemernice? Avem şi noi familii acasă. Copii...

— Las' că ştim noi ce-i cu copiii voştri! dau cu gura muierile. Ştim noi unde vă sînt copiii, îi lăsaţi pe sub garduri!

Comunistele le demonstrează căzăciţelor că ele nu sînt „tîrfe", ci muncitoare cinstite, pe care împrejurările le-au silit să-şi lase munca şi familia, să lase totul şi să plece pe front.

— Ce mi-e aici, ce mi-e dincolo, le strigă drept răspuns căzăciţele. Oriunde ar fi, la fel vă întindeţi, stricatelor... Dacă n-aţi fi aşa, n-aţi fi venit aici... N-aţi fi venit...

— Ştiţi voi, muierilor, de ce am venit noi aici?

— Ce să ştim? Ştim, vezi bine, pufnesc celelalte.

— Ba se vede treaba că nu ştiţi.

— Nici nu vrem să ştim, le întorc vorba muierile, tot ce spuneţi e minciună.

— Ce fel de răspuns e ăsta! încep atacul femeile-ostaşi roşii. Spuneţi deschis, ştiţi ori ba? Iar de nu ştiţi, om spune...

— Om spune! Om spune, urlau muierile. N-aveţi ce ne spune, doar numai măscări!

— De ce măscări ? Altceva o să vă spunem. Of, că rele mai sînteţi ! Uite, hai să luăm o pildă : şi voi sînteţi muieri, şi noi tot muieri. Aşa-i ?

— Aşa şi nu prea...

Comunista care vorbeşte rămîne cam nedumerită.

— Cum adică ? Cum, nu sînteţi muieri ?

— Ei bine, sîntem...

— Şi rufele voi le spălaţi ? Nu-i aşa ?

— Ce-ţi pasă ţie cine le spală ? Ăi fi vrînd să furi, de tot iscodeşti ?

— De bună seamă, aveţi şi copii ? continuă ea neîntrerupt atacul dus cu pricepere, şi trebuie să-i dădăciţi.

— Păi, fără copii... Cine n-are copii ? Numai ai voştri zac aruncaţi prin ripe şi pe sub garduri...

Dar nici o ocară nu le jigneşte şi nu le descumpăneşte pe insistentele propovăduitoare.

— Te chinuieşti cu vaca, la plită, şi cîte altele...

— Lasă asta, spune ce ai de spus, îi taie vorba căzăciţa isteţei comuniste. Astea le ştiu eu mai bine decît tine.

— Pe toate trebuie să le faci, urmează răspunsul. Munceşti de te speteşti, dar lumea o vezi ? O vezi sau nu, te întreb ? Trăieşti bine, duci o viaţă fericită ? Hai ?

— Păi, ce fericire, începe s-o lase mai moale femeia cu care discută comunista.

Atacul însă e tot mai stăruitor :

— Şi cazacul te ciomăgeşte, de ce să n-o spunem. Te bate omul, aşa e, ori ba ?

— Ia mai lasă-mă, satano, începe să gesticuleze căzăciţa. Nu-i treaba ta !

— Te pomeneşti că al tău o fi mai cavaler, rîde agitatoarea. Oare e cu putinţă să nu te fi bătut niciodată ? Să-i spui gogoşi alteia, nu mie, că eu îs păţită. L-am avut şi eu pe-al meu, răposatul : mare ticălos mai era, nu i-ar mai ticni ! Umbla beat, mă bătea şi-mi mînca zilele, ca un cîine... Oare ar trebui să-mi pară rău după el ? Păi sîn-

gură viaţa mi se pare o fericire : vreau — mă scol, vreau — mă culc, nu-mi bate nimeni capul.

— Trăncăneşti prostii, fată, se împotriveşte de astă dată slab de tot căzăciţa.

— Fie şi aşa, să zicem că nu te-a bătut, se moaie cea-laltă, să zicem că nu te-a bătut, dar viaţă bună tot n-ai să cunoşti. Şi nici n-ai s-o afli vreodată, fiindcă cine are să ţi-o dea viaţa asta ? Nimeni. Tu singură ? Tu ai putea să ţi-o faci, dar eşti ca un butuc, pas de-l clinteşte din loc, şi apoi nici nu vrei să asculţi un cuvînt înţelept. Şi atunci, cine să te scoată la lumină ?

— De ce să mă scoată ? nu se dumereşte femeia. M-aţi scos voi, ajunge, şi aici sar toate cu gura.

— Trebuie ! stăruie cu hotărîre femeia-ostaş roşu. Trebuie să ieşi la drumul cel bun, abia de aici începe viaţa cea adevărată... Asta voi n-o ştiţi, muierilor !

— Începe, bombănesc căzăciţele. Toate „încep" la voi, dar de sfîrşit nu puteţi sfîrşi.

— Nu izbutim, femeie, dar tare am vrea... Of, cît am vrea să sfîrşim mai curînd ! spune cu căldură comunista, plină de o sinceră părere de rău. Pînă şi pantaloni ne-am pus ca să sfîrşim mai curînd, iar voi n-aţi priceput, şi, iaca, rîdeţi...

— Rîdem că e de rîs, i se răspunde din mulţime, dar de mult nu mai rîdea nimeni.

Împotrivirea deveni, după fiecare cuvînt, tot mai domoală, tot mai slabă.

— Mai bine aţi căuta să pricepeţi, în loc să rîdeţi, le dăscălesc ele pe muieri, rîsul nu te face mai înţelept...

— Că voi tare mai sînteţi înţelepte...

Dialogul continuă în felul acesta, vioi, natural, degajat. Actorii joacă cu mult entuziasm. Se redă foarte bine schimbarea care începe să se producă în rîndul căzăciţelor sub înrîurirea vorbelor simple, clare şi convingătoare. Asemenea convorbiri au loc nu numai o dată sau de două ori. Cît timp stau cu regimentul în staniţă, femeile-ostaşi roşii

le ajută pe căzăciţele la care au tras, la dădăcitul odraslelor, la îngrijitul vitelor, la gospodărie...

Şi cînd regimentul porneşte mai departe, vezi că tabloul s-a schimbat. Femeile cazace le-au copt „dăscăliţelor" turte, cozonăcei, ies să le petreacă cu plecăciuni, cu sărutări, cu lacrimi în ochi, cu vorbe de recunoştinţă — vorbe noi, bune...

In staniţă vor fi de acu încolo două tabere, iar femeile căzăciţe care au stat de vorbă atunci cu comunistele sînt socotite toate „bolşevice" şi sînt supuse unei crunte prigoane.

Regimentul a plecat. Staniţa a rămas singură, cu viaţa ei. Multe din căzăciţe se dau iarăşi bătute, rămîn pe deplin conştiente numai cîte una-două — dar cînd îşi amintesc de „femeile-ostaşi", tuturor, absolut tuturor, li se aprind voios privirile, simt în inimi căldură şi se pătrund de credinţa că nu-şi vor irosi întreaga viaţă în grajdul vacilor, că vor avea negreşit o altă viaţă, numai că ele nu ştiu cînd şi cine o va aduce.

. . . . . .

Piesa s-a sfîrşit. Cortina s-a lăsat. Era ordin să nu se aclame şi să nu se aplaude. Dar ostaşii aplaudau cu un entuziasm de neînfrînt trupa lor dragă.

Ce-or fi gîndit cazacii, pe poziţiile lor, auzind larma asta ? Simţeau ei oare că acolo, pe scenă, sînt prezentate soţiile lor şi că sînt convertite la „credinţa comunistă" ?

La sfîrşitul spectacolului, o surpriză. La ocuparea unei staniţe, s-a găsit într-o cocioabă o poezie dedicată lui Ceapaev, scrisă de poetul albgardist P. Astrov, a cărui semnătură figura sub ultimul vers. Această poezie fu citită acum, aici, de pe scenă, fiind copiată cu grijă. Pe urmă i-a fost oferită, ca „amintire", lui Ceapaev.

Pe sub Volga, pe sub maluri,
Către est, înspre Iaik
Se răstoarnă parcă-n valuri

Marşul roşu, bolşevic.
Fierul ţevilor străluce.
Tunurile gem uşor —
Şi cu mîna-n şold îi duce
Chiar Ceapaev, şeful lor.
Pe Iaik-ul răsculat
Vrea să-ntindă el robia.
Pune foc din sat în sat,
Scaldă-n lacrimi noi cîmpia...
Ia aminte : peste tot
Chefuri, jafuri, morţi — şiraguri.
Stau de vorbă, se socot
Tineri şi bătrîni pe praguri :
— „Praf şi pulbere vor face
Din pămîntul nostru bun.
Ia-ţi deci sulița, cazace,
Ca-n voiosul veac străbun !
Comisarii bolşevici
Ducă-se pe rînd la dracul !
Liber a trăit pe-aici
Fără ei, ani mulţi, cazacul.
Hei, voi, şoimi de pe cîmpie,
Mic şi mare vă porniţi !
Armele din panoplie,
Săbiile le-ascuţiţi...“
Într-o clipă sună staniţi
Şi spre-oştenii bolşevici,
În puhoi ce n-are graniţi
Curg cazacii cei voinici.
Cînd îi vede-n vînt cum trec,
Moşul Iaia rîde bine.
Bolşevicul e zevzec :
Dă-napoi, plin de ruşine...

Lectura acestor versuri a fost neaşteptată. Cine o pusese la cale, n-am aflat, dar nici nu ne-am interesat de altfel

prea stăruitor. În orice caz, versurile ar fi putut să nu fie citite, ci pur şi simplu să i se predea lui Ceapaev exemplarul copiat. Dar o dată ce începuseră, n-am vrut să-i întrerupem la jumătate şi am ascultat pînă le sfîrşit. Toţi au rămas nedumeriţi, miraţi.

Feodor îl ghiontì pe Ceapaev :

— Du-te, ia cuvîntul şi spune-le cum te-au „bătut" cazacii...

Propunerea nimerise taman unde trebuia, atingîndu-l pe Ceapaev la punctul lui sensibil. Ureă pe scenă şi rosti o cuvîntare scurtă, dar foarte vie, plastică, plină de episoade din viaţa lui de luptă... Sfîrşi de vorbit. Ostaşii îl conduseră cu un entuziasm de nedescris. Domnea o atmosferă înălţătoare, de sărbătoare. În dimineaţa următoare mulţi, foarte mulţi din aceşti „spectatori" au rămas sfîrtecaţi pe cîmpul de luptă, sau au fost duşi schilozi prin stanite si la Uralsk.

Acest drum a fost ultimul pe care l-au parcurs Feodor şi Ceapaev împreună. După cîteva zile, lui Feodor i s-a încredinţat o altă muncă, de mai mare răspundere, iar în locul lui a fost trimis comisar Baturin, pe care Klicikov îl cunoscuse cîndva, încă la Moscova. N-o să ne apucăm acum să istorisim unde a plecat Feodor şi ce-a făcut acolo, fiindcă asta e o altă poveste. În zadar expedia Ceapaev comandantului armatei telegrame în care stăruia să nu i-l ia pe Feodor ; totul era zadarnic, mutarea lui Feodor fusese hotărîtă dinainte. Ceapaev îşi dădea foarte bine seama că pierdea prin plecarea lui Klicikov un bun prieten. Feodor îl înţelegea de minune, îl iubea mult, îl apăra cu hotărîre, avea o atitudine înţeleaptă şi calmă faţă de izbucnirile şi înjurăturile lui adresate adeseori „ălor de sus", „blestemaţeior de state-majore" sau „comisiei extraordinare". El îi ierta şi sudălmile pe care le striga la adresa comisarilor şi a „tot soiul de şefi politici" şi nu-l pîra la consiliul revoluţionar, nu se supăra şi înţelegea

că aceste izbucniri — izbucniri rămîn. A fost o vreme cînd şi Feodor era dispus să-l bage pe Ceapaev într-o oală cu Grigoriev şi „tătucul Mahno" [1], dar pe urmă şi-a schimbat părerea, şi-a dat seama de greşeală, a înţeles că-şi formase prea pripit o părere, fiind iritat în mod inconştient... Ceapaev n-ar fi putut trăda niciodată Puterea sovietică, dar purtarea lui, înjurăturile pe care le trîntea cu sete în legătură cu cele mai delicate probleme, toate acestea puteau stîrni bănuieli în mintea unui om care nu-l cunoştea destul de bine. Îmi amintesc că undeva, lîngă Ufa, venise de la Moscova o „persoană sus-pusă", şi această persoană, văzîndu-l doar o dată pe Ceapaev şi auzindu-l pe scama lui fel de fel de bazaconii, i-a spus lui Feodor cam aşa :

„...Dacă o «scrînteşte» cît de puţin, îl legăm pe dată de mîini şi de picioare..."

Feodor se indignase cumplit şi îi trîntise chiar „persoanei sus-puse" fel de fel de obrăznicii, fapt pentru care a şi intrat în dizgraţia acesteia. Dar era de mirare ? Îndoielile acelei persoane erau pe deplin îndreptăţite, fiindcă Ceapaev se purtase faţă de ea, în prima zi, la fel cum se purta faţă de Feodor în a doua sută una zi. În orice caz, după ce timp de o jumătate de an fusese nedespărţit de Ceapaev, Feodor ducea cu el cele mai bune amintiri. Şi lui, ca şi lui Ceapaev, îi era grea despărţirea. Nu ştia că această despărţire avea să-l scape de o moarte inevitabilă, că pentru el şi în locul lui avea să piară, peste două săptămîni, înlocuitorul lui, Pavel Stepanici Baturin...

Iată ce l-a făcut pe Feodor să se frămînte şi să se întrebe apoi cu îndoială : în ce constă de fapt eroismul lui Ceapaev, care erau faptele lui eroice, există ele oare şi, în genere, există oare eroi ? Fuseseră atîta timp nedes-

---

[1] *Mahno, N. I.* (1884—1934) — conducătorul luptei armate contrarevoluţionare a bandelor de chiaburi anarhişti din Ucraina, în anii 1918—1921, împotriva Puterii sovietice (n. r.).

părţiţi, zi de zi, ceas de ceas... Erau zile grele, zile de marş, de lupte neîntrerupte... Feodor cunoştea fiecare pas al lui Ceapaev, îl vedea, îl înţelegea, pînă-n străfundurile sufletului, îi ştia pînă şi gîndurile lui cele mai tainice, îl cunoştea perfect. Acum, în ajunul despărţirii, depăna în gînd aducerile-aminte, zi cu zi, de la întîlnirea de la Alexandrov-Gai, pînă în ultimul ceas, petrecut aici, în Uralsk. Lupta de la Slomihinskaia, uriaşa lui putere de muncă, iuţeala cu care se deplasa, repeziciunea cu care judeca situaţiile, operativitatea lui. Marşul spre Ufa. Lupta de la Piliughino. Bătălia de la Ufa. Din nou aici... Unde sînt oare, concret, faptele care trebuie socotite eroice? Totuşi faima lui Ceapaev e uriaşă şi această faimă o merită, de bună seamă, mai mult decît oricine. Divizia lui Ceapaev nu cunoscuse înfrîngeri şi asta datorită în bună parte lui Ceapaev. Să contopeşti întreaga divizie ca un tot, să-i dai atîta avînt, s-o faci să creadă că e de nebiruit, s-o deprinzi să fie răbdătoare, ba chiar să privească cu nepăsare privaţiunile şi greutăţile vieţii de campanie, să formezi comandanţi destoinici, să-i alegi, să-i căleşti, să-i contaminezi de voinţa ta năvalnică, să-i strîngi în jurul tău şi să-i faci să se concentreze integral asupra unui singur gînd, asupra unei singure năzuinţe — victoria, victoria şi iar victoria — o, acesta este un mare eroism! Dar nu eroismul pe care-l leagă poporul de numele lui Ceapaev. După faima care se răspîndise în jurul lui, ai fi zis că „Ceapaev în persoană" gonea de-a lungul frontului cu sabia scoasă, fluturînd-o pe deasupra capului şi spintecînd duşmanul cu mîna lui, că se avîntă în lupta cea mai aprigă şi că prezenţa lui hotărăşte deznodămîntul luptei. În realitate însă lucrurile nu stăteau aşa. Ceapaev era un bun şi subtil organizator pentru acele vremi, în acele împrejurări şi pentru acel mediu care-l zămislise şi care îl ridicase în slăvi. În alte vremuri şi cu alţi oameni nu s-ar fi ştiut poate nimic despre eroul popular Vasili Ivanîci Ceapaev! Faima lui se răspîndea cum se răspîndeşte

pulberea peste întinsul stepei şi dincolo de ea, o împrăştiau sutele şi miile de ostaşi care *auziseră* şi ei de la alţii, crezînd în cele auzite, entuziasmîndu-se, înfrumuseţînd şi adăugînd de la ei fel de fel de născociri. Dacă-i descoşi pe aceşti trimbiţaşi ai gloriei lui Ceapaev, vezi că cei mai mulţi n-au văzut nici una din isprăvile lui, nici cel puţin nu-l cunosc pe el, şi nu ştiu nici un fapt autentic.

Aşa se nasc legendele despre eroi. Aşa s-au născut şi legendele despre Ceapaev. Numele lui va intra în istoria războiului civil ca o stea strălucitoare. Şi pe drept cuvînt : oameni ca el n-au fost mulţi.

Ne-am apropiat de deznodămîntul dramatic care va încheia însemnările noastre.

Ştim că toate stăruinţele lui Ceapaev de a-l păstra pe Feodor n-au avut nici un rezultat. Feodor era rechemat şi chemarea fusese categorică şi chiar severă, deşi Feodor lăsase să se înţeleagă că ar dori să lucreze mai departe cu Ceapaev. Aruncînd o privire asupra ultimelor şase luni, Klicikov nici nu se mai recunoştea, crescuse, se întărise sufleteşte, încercările prin care trecuse îl căliseră, învăţase să rezolve felurite probleme, simplu şi cu siguranţă, probleme care i se păruseră la început nespus de grele.

Abia acum simţea înrîurirea grelelor încercări la care-l supuseseră luptele, rolul educativ al atmosferei de pe front...

Sosi Baturin. Acesta se opri mai întîi la Feodor. Discutară prieteneşte despre viaţa din trecut, de la Moscova, apoi vorbiră despre divizie. Feodor îl puse la curent cu specificul muncii pe care Baturin trebuia să o ducă. Posacul şi tacitumul Pavel Ivanovici, care părea mîhnit de ceva, se învioră pe dată aflînd în ce mediu original nimerise...

Ziua avu loc conferinţa de partid a diviziei, pe care o conduse pentru ultima oară Feodor ; printre altele, îl prezentă şi pe înlocuitorul său. Despărţirea de Feodor a fost

caldă, tovarășii lui îi arătară multă dragoste și sincere păreri de rău; în aceste șase luni îl îndrăgiseră și se obișnuiseră să-l prețuiască; apreciau la el îndeosebi tactul cu care-l frîna pe Ceapaev și *ceapaevismul*, adică toate acele izbucniri și atacuri neplăcute, uneori chiar primejdioase, la adresa lucrătorilor politici, comisici extraordinare, statelor-majore...

Seara, după conferință, Feodor îi chemă la el pe toți comandanții și comisarii, ca să-și ia rămas bun. Printre ei era și Pavel Stepanîci. Dar se afla într-o stare sufletească ciudată: cum s-a așezat într-un colț, a rămas acolo tot timpul, nemișcat, fără să scoată o vorbă în cele cîteva ceasuri, pe care prietenii și tovarășii lui Feodor, veniți să-și ia rămas bun, și le-au petrecut depănînd amintiri din viața de luptă dusă împreună și exprimîndu-și părerea de rău că le pleacă un tovarăș destoinic, simplu și devotat...

Dimineața și-au luat rămas bun, s-au îmbrățișat și au pornit fiecare pe drumul său: Feodor spre Samara, iar Ceapaev și Baturin spre poziții, spre brigăzi și regimente.

Ofensiva se desfășura cu succes. Brigada lui Șmarin și încă una, trimisă de altă divizie, înaintau de-a lungul Uralului, pe șoseaua principală. Brigada lui Potapov se îndrepta spre părțile Buharei — așa se numesc pămînturile de peste Ural. Sizov, cu regimentele lui, efectuase o manevră spre Usiha; la el se duseseră Ceapaev și Feodor, după „focurile în noapte". Această manevră nu dăduse roadele așteptate; pierderile erau prea mari față de rezultatele dobîndite. Ceapaev, atît de iscusit și de isteț în toate acțiunile lui, atît de ager și de adaptabil la orice situație, își dădu seama că în stepă trebuie să lupți împotriva cazacilor cu alte arme decît cu cele cu care luptaseră, de curînd, împotriva țăranilor mobilizați cu sila de către Kolceak. Pe cazaci nu-i bagi în sperieți, nu-i descumpănești, cucerind teritorii: pămîntul lor este

stepa nesfîrşită, peste care gonesc străbătînd-o de-a lungul şi de-a latul. În stepă cazacul este pretutindeni bine primit de populaţia băştinaşă, şi îşi poate duce uşor traiul în spatele liniilor, fiind cu neputinţă să-l prinzi şi constituind o veşnică primejdie. Cu oştile căzăceşti n-o scoţi la capăt dacă te mulţumeşti să le alungi, şi le cucereşti una după alta staniţele ; toate acestea sînt lucruri foarte importante şi necesare, ele însă nu reprezintă *esenţialul*. Esenţialul este *să zdrobeşti* forţa vie, să distrugi regimentele de cazaci. Dacă puteai cu prizonierii luaţi de la Kolceak să completezi rîndurile rărite ale regimentelor tale, apoi cu prizonierii cazaci acest lucru nu e cu putinţă : fiecare cazac ţi-e duşman de moarte. În cel mai bun caz nu-ţi este prieten şi ajutor, şi nici nu-ţi va fi prea curînd ! Nimicirea forţei vii a duşmanului, iată sarcina pe care şi-o propusese Ceapaev. Cu cît înaintezi, cu cît te adînceşti mai mult în stepă, cu atît e mai greu să realizezi acest lucru : cresc lipsurile, te doboară oboseala, foamea şi setea, iar depărtarea mare de centru şi lipsa de legătură directă se resimt dureros şi greu.

Cazacul o va duce anevoie, dar şi mai anevoie o va duce ostaşul roşu. Deci trebuiau să lucreze repede, să încerce totul, să jertfească forţe, să facă sacrificii mari, pînă la sacrificiul de sine, ca să se înfunde în stepă, ca să nu piardă totul. Ceapaev tatona căile care ar putea să-l ducă la ţinta ce şi-a fixat-o. Manevra de la Usiha nu era ceea ce trebuia. Trupele au fost regrupate şi printr-un atac frontal au cucerit cea de-a doua capitală a Uralului : Lbişcensk... Pierderi. Da, sînt pierderi, dar de data asta se văd rezultate mai serioase. Cinci lovituri de felul acesta şi s a terminat !

După Lbişcensk a urmat Goreacenski. Lîngă Merghenevskoe se opriră. Cazacii care se retrăgeau îşi dădeau foarte bine seama de situaţia lor şi ştiau ce-i aşteaptă în ţinuturile nisipoase de pe cursul inferior al Uralului, unde bîntuia foametea. Ar fi trebuit să le dea riposta trupelor

roşii undeva pe-aici, pînă nu era prea tîrziu, pînă nu era totul pierdut. Au întărit apărarea staniţelor pînă la maximum posibil. Lbişcenskul a fost apărat cu înverşunare, au rezistat cu îndărătnicie, n-au părăsit oraşul multă vreme, pînă cînd a venit acea puternică lovitură frontală, neprevăzută, se vede, de ei. Îşi făcuseră socoteala că Ceapaev tot mai desfăşoară diferite manevre de învăluire. Se înşelaseră însă. Din greşeala asta au tras învăţăminte şi, drept urmare, au întărit Merghenevskoe, cu toate puterile şi mijloacele de care dispuneau : au folosit tranşeele adînci, rămase de pe timpul luptelor din primăvară, au masat acolo artilerie, au pus mitraliere în fiecare colţ, în fiecare ascunziş, împînzind cu ele tranşeele. Regimentele roşii au pornit să cucerească Merghenevskoe printr-un atac frontal. Şi l-au luat. Cu toată împotrivirea, l-au luat ! Au secerat destui cazaci, dar şi mai mulţi au căzut din rîndurile ostaşilor roşii. Victoria a fost dobîndită cu un preţ scump. Cazacii, sesizînd tactica lui Ceapaev, răspundeau la fiecare mişcare nouă printr-o altă mişcare. Cînd, în lupta de la Merghenevskoe, Ceapaev s-a convins că trebuie să renunţe deocamdată la atacul frontal, i-a dat lui Sizov misiunea să înainteze pe drumul cel mare, iar pe Şmarin l-a trimis spre valea Kuşumei, spre satul Kzîl-Ubinsk, pentru ca, ieşind în faţa staniţei Saharnaia, să-i uşureze lui Sizov cucerirea acestei localităţi.

În acelaşi timp, dinspre Slomihinskaia veneau regimentele căzăceşti : ele au dat peste un cătun în care se oprise coloana de transport a regimentului din Ivanovo-Voznesensk. A început un masacru îngrozitor. Doar trei ostaşi roşii s-au salvat, cu totul întîmplător, prin fugă. Ei au adus la cunoştinţă cele întîmplate. La brigadă, alarmă : nu se aşteptau să apară cazacii din direcţia aceea. Au trimis din nou regimentul spre cătun, ca să salveze coloana de transport. Dar n-au izbutit s-o aducă înapoi în întregime : tot ce fusese mai bun luaseră cazacii cu ei retrăgîndu-se.

În cătun au văzut lucruri cumplite: două fete cu sînii sfîrtecaţi, ostaşi cu capetele sfărîmate, cu feţele ciopîrţite, cu mîinile retezate. La pămînt zăcea, într-o baltă de sînge, un ostaş roşu pîrpîriu, iar în gură îi vîriseră membrul, pe care i-l tăiaseră. Dezgustător, înfiorător.

Făptuind asemenea orori, cazacii căutau, pesemne, să-şi potolească setea de răzbunare şi totodată să bage groaza în ostaşii roşii, să-i facă să tremure de frică să nu cadă în mîinile cazacilor, să tremure de spaimă numai la gîndul că se află în aceste locuri, în stepă, să-i silească să dezerteze. Rezultatele au fost inverse. Temîndu-se de prizonieratul la cazaci şi de schingiuiri, ostaşii roşii nu se lăsau să cadă vii în mîinile lor şi luptau întotdeauna cu o uluitoare dîrzenie, într-adevăr „pînă la ultimul strop de sînge". Vestea despre cele petrecute în cătun a zburat din companie în companie, prin toate regimentele. Se auzeau blesteme la adresa cazacilor călăi, ostaşii jurau să învingă sau să moară în luptă.

Sizov coborî luptînd spre Karşinsk, aşteptînd acolo veşti despre înaintarea lui Şmarin, dar acesta, rătăcind prin stepă cu regimentele lui timp de mai multe zile, nu putu să stabilească nici un fel de legătură. Trimitea călăreţi, dar patrulele căzăceşti care vegheau pretutindeni îi prindeau, încercînd să stoarcă cu sila diferite informaţii, le luau scrisorile şi actele şi apoi le tăiau capul. Să-i împuşte, le părea rău de gloanţe, iar să-i spînzure, nu aveau unde. Oricîţi călăreţi erau trimişi, toţi aveau aceeaşi soartă. Situaţia era din cale-afară de proastă: staniţe nu prea se găseau pe acolo, de jur împrejur stepă pustie, rar, rar de tot dacă întîlneai vreo aşezare. Mîncaseră toată pîinea, pînă la ultimele fărîmituri. Începuseră să înjunghie vitele, şi se hrăneau numai cu carne, perpelită la foc. Bolile se ţineau lanţ, bîntuia gălbinarea. N-avea cine să-i îngrijească pe bolnavi şi nici cu ce. Apă nu era. Se duceau pînă la albia Kuşumei — prin părţile acelea rîul secase — şi scoteau un fel de zeamă verde-cafenie, ca aceea pe

care o găsești prin iazurile vechi, împuțite. Umpleau gamelele și gălețile cu această porcărie, strecurau noroiul din ea, iar ce rămînea, beau. Cînd aduceau cîte o găleată la regiment începea bătaia: cine să bea primul?

O dată, întîmplător, dădură peste o fîntînă. De obicei puțurile căzăcești n-au apă multă: au scos cu totul cincisprezece găleți. Au fost nevoiți să pună pe ghizduri o mitralieră, iar de jur împrejur o pază numeroasă. Așa a fost împărțită în mod egal între regimente; mii de ostași cu fețele galbene, supte și istovite, stăteau în șiruri nesfîrșite, cu gălețile lîngă ei.

Fiecare se apropia, privea apa rece și în ochi i se aprindea o flacără sălbatică, de-ai fi zis că acuși se va repezi, se va prinde cu amîndouă mîinile de marginea găleții, își va cufunda în apă capul înfierbîntat și cu buzele-i lacome va bea, va bea, cu nesaț... Dacă l-ai bate, l-ai sfîșia, l-ai alunga sau l-ai împușca, nu se desclești de găleată! Poate că s-ar fi întîmplat chiar așa, dacă n-ar fi fost postați și acolo paznici, dacă n-ar fi trecut cănile mai întîi prin alte mîini. Un ostaș roșu se apropie sărmanul, i se dă în mînă cana și stă, stă și privește picul de apă de pe fundul ei.

— Încă un strop, tovarășe, îl roagă el pe cel ce împarte apa, uitîndu-se cu o privire rugătoare, tristă și abătută.

— Nu se poate. Trebuie să ajungă pentru toți...

— Măcar un strop...

— Nici măcar un strop.

Se mai uită o dată pe fundul cănii, o apropie încet de buze, nu se îndură să bea, suge prelung, de parcă în cană n-ar fi apă ci miere groasă, dulce și suculentă, pe care nu-i chip s-o soarbă toată, pînă la ultima picătură.

Pe drum, găseau fîntîni pe jumătate astupate cu pămînt. Le desfundau și pe fund nu găseau decît noroi cleios murdar: apa secase. Găsiră două fîntîni pline cu hoituri de cai și de vaci. Puțea îngrozitor. Duhoarea se

simțea de departe. Curățiră și puțurile acestea. Scoaseră afară hoiturile, iar mocirla puturoasă, cafenie, de la fund, o strecurară ca să îndepărteze murdăriile, și o băură.

Așa s-a chinuit brigada lui Șmarin pînă a dat de regimentele lui Sizov, care între timp cuceriseră Saharnaia și, fiind grăbite să plece mai departe, nu mai aștep-taseră ajutorul făgăduit.

Scos din sărite, Ceapaev îl trimise în fața tribunalului pe Șmarin pentru neexecutarea de ordin, cerînd el însuși ca acesta să fie împușcat!

Însă Sizov, care prezida comisia de anchetă, a insistat ca Șmarin să fie numai retrogradat la funcția de coman-dant de regiment. Această propunere a fost susținută de Baturin și chiar din dimineața următoare Șmarin n-a mai figurat printre comandanții de brigadă.

Regimentele se pregăteau să meargă mai departe: prin Kalmîkov, spre Guriev și apoi spre Marea Caspică. Dar tocmai atunci s-a petrecut drama care nu va fi uitată niciodată.

Statul-major al diviziei se afla la Lbișcensk; de aici Ceapaev și Baturin se duceau aproape zilnic, cu ma-șina, să inspecteze brigăzile. Se apropia vremea frigu-roasă de sfîrșit de toamnă. După zilele răcoroase, dar frumoase, se lăsa repede amurgul, iar după amurg ve-neau tot așa de repede nopțile negre, lungi de toamnă. Situația unităților căzăcești în retragere era tot mai des-perată; în fața lor: ținuturi pustii, foametea, doar colilia stepei, locuri străine. Dacă e vorba de opus rezistență, apoi acuma era timpul, pe urmă va fi prea tîrziu! Și cazacii hotărîră să facă un ultim efort desperat: să înșele vigilența adversarului lor victorios și să-l lovească drept în inimă. Ei plănuiră să pornească de dincolo de Saharnaia o incursiune adîncă pe lîngă mlaștinile Cijins-kului, pe valea Kușumei, lîngă Slomihinskaia — chiar prin prejma locurilor unde fuseseră bătuți în primăvară de

divizia lui Ceapaev — şi să iasă pe nesimţite în spatele trupelor roşii, zdrobind, printr-o lovitură dată prin surprindere, toate forţele concentrate la Lbişcensk. La acea dată se aflau acolo destui oameni, destule servicii, formaţiuni ale diviziei şi bunuri militare : cartuşe, obuze, echipament. Tocmai atunci fusese adus un stoc de îmbrăcăminte şi încălţăminte care trebuiau distribuite diviziei, căci din cauza murdăriei, a foamei şi a oboselii, companii şi batalioane întregi se îmbolnăviseră de tifos.

Pe acest drum greu, de la Uralsk la Guriev, căzuseră mai mulţi ostaşi răpuşi de tifos decît în lupte. Cocioabele de prin staniţe, căruţele regimentelor, pînă şi şanţurile de pe marginea şoselelor erau pline de ostaşi roşii bolnavi. Nici nu apucau să-i care pe unii, că se şi îmbolnăveau alţii şi, neavînd cu ce să-i transporte, rămîneau în izbele părăsite de prin staniţele pustii, sau de-a dreptul pe iarbă, prin şanţuri, pe drum...

Medicamentele lipseau, iar jumătate din personalul medical se îmbolnăvise şi murise. Cazacii n-o duceau nici ei cu mult mai bine, dar intrînd înaintea celorlalţi în staniţe, luau cu ei tot ce găseau, iar ceea ce nu puteau lua, ardeau, distrugeau, otrăveau, făceau în aşa fel ca să nu poată fi nimic folosit. Regimentele roşii treceau prin sate devastate şi pustiite, n-aveau apă, cartuşe, obuze, căruţe, cai... Cu cît înaintau, cu atît mai greu era. Cazacii ţinuseră seamă de toate acestea. Cînd îşi organizaseră incursiunea, fără îndoială că dăduseră dovadă de multă iscusinţă. Ei îşi făcuseră următoarea socoteală : pînă la urmă, statul-major va fi distrus, legătura întreruptă, iar regimentele pornite pe fluviu în jos, la vreo sută de verste, rămînînd izolate şi dezarmate, se vor preda de la sine, văzînd că n-are nici un rost să mai opună rezistenţă. Neînfricata divizie a lui Ceapaev va fi înfrîntă, îşi spuneau ei. O dată cu pieirea ei, vor fi eliberate şi stepele Uralului de roşii.

Cazacii îşi puneau foarte mari speranţe în această ope-

raţie şi de aceea pusceră în fruntea ei comandanţi militari cu multă experienţă. Deasupra Lbişcenskului se adunau nori grei, şi paşnicul oraş nici nu bănuia ce cumplită catastrofă se apropie...

Dis-de-dimineaţă, Ceapaev, mai întunecat decît de obicei, a plecat în goană cu maşina, s-a oprit pe front scurt timp şi la amiază s-a înapoiat la Lbişcensk. Ritmul înaintării începuse să scadă: tifosul secera ostaşii cu duiumul, fără milă; coloanele de transport nu făceau faţă, nu pridideau să aducă la timp tot ce era necesar. Ceapaev vedea şi îşi dădea seama că nu poate „zori" pe nimeni în nici un chip; nu poate cere ceea ce nu-i omeneşte posibil! Brigăzile munceau pînă la istovire, dar împrejurările cumplit de grele zădărniceau efortul lor eroic, plin de abnegaţie.

E întunecat Ceapaev astăzi. Intră în fugă, pentru o clipă, la Baturin, îi împărtăşeşte îndoielile şi se înapoiază în odaia sa. Măsoară în lung şi în lat camera din încăpătoarea izbă căzăcească. Vrea să găsească o soluţie şi nu poate, fiindcă această soluţie mult dorită nu există. Petka se uită prin uşa puţin crăpată şi aşteaptă nerăbdător, doar-doar i-o da vreun ordin Vasili Ivanîci.

A venit Cekov, dar Petka l-a oprit în tindă şi l-a sfătuit mai bine să nu intre. „Acuma nu-i arde de tine", îi spuse el lui Cekov şi acesta, pufăind pe sub mustăţile-i stufoase, s-a întors şi a plecat fără să spună o vorbă. Şi-a vîrît capul pe uşă şi Tiotkin Ilia. Voia să comunice „ceva foarte important", dar şi dînsul, auzind în ce dispoziţie se află Ceapaev, a plecat. Călcîndu-şi pe inimă, Petka a fost nevoit să-l lase să intre pe Novikov, şeful de stat-major. Acesta venea cu „raportul" şi Petka n-a mai cutezat să-l oprească.

Novikov, un tînăr de vreo douăzeci şi trei de ani, era unul dintre puţinii ofiţeri în care Ceapaev avea încredere; ba pe Novikov chiar îl îndrăgise. Intrase în Armata Roşie încă în 1918 şi avusese vreme să-şi dove-

dească în repetate rînduri devotamentul față de cauza comună ; fusese, pare-se, rănit, îi cunoștea personal pe toți comandanții, îi înțelegea așa cum trebuie, era cu ei în relații tovărășești, iar ei îl prețuiau și-l iubeau ; pe scurt, era un om „de-al nostru". Cît de mult îl stima Ceapaev se putea vedea chiar din singurul fapt că în tot timpul de cînd colaborau nu țipase niciodată la el, nu-l amenințase și nu-l spenase cu toate chinurile iadului ; asemenea fericiți aproape că nu existau.

Novikov intră în încăpere și se opri lîngă ușa întredeschisă, ținînd la subțioară un maldăr de hîrtii.

— Intră, ce stai ? îi spuse Ceapaev.

— La ordin ! răspunse Novikov apropiindu-se și, văzînd că Ceapaev se așază la masă, se aplecă și-și începu raportul, în picioare, indicînd pe hartă linia pe care se afla divizia, potrivit ultimelor date primite. Ceapaev îi ceru relații foarte amănunțite cu privire la brigada ce trecuse dincolo de Ural, în ținutul Buharei, și care, izolată și lipsită de posibilități de aprovizionare, lupta în condiții neînchipuit de grele. Cînd află însă că o telegramă venită de acolo anunța sosirea ultimului transport, se înveseli, deveni mai comunicativ, începu să vorbească mai calm, mai domol.

— După cum știți, raportă Novikov, ieri a fost atacată o coloană de transport aici, prin apropiere, la vreo cincisprezece verste.

— Știu.

— S-a cercetat. S-a făcut o anchetă. Sînt morți și răniți. O patrulă căzăcească, urmărindu-i, a ajuns pînă în imediata apropiere a staniței, dar pe urmă s-a îndreptat spre o direcție necunoscută.

— S-a dus cineva după ei ? întrebă Ceapaev.

— Am întîrziat, n-am văzut nici măcar în ce direcție au luat-o. Căruțașii care au scăpat nu știu nici ei.

— Nu crezi, Novikov, că aici, pe undeva pe aproape, trebuie să fie mai mulți cazaci ?

— Nu știu. Conform ordinului dumneavoastră, azi în zori au fost trimise în toate direcțiile patrule și au plecat în recunoaștere două aeroplane.

— Nu s-a înapoiat încă nimeni?

— Aviatorii sînt aici. Au raportat că n-au descoperit nimic, nu se observă nici o mișcare.

— Știi ce? urmă Ceapaev. Astăzi să pui de gardă școala de comandanți.

— Am înțeles.

Mai urmară cîteva întrebări și Novikov plecă. Apoi veni Pavel Stepanîci. El vorbise, cu puțin înainte, cu cercetașii care se înapoiaseră: aceștia nu descoperiseră nimic pe nicăieri.

Pînă astăzi rămîne o enigmă de nedezlegat: cine a scos din posturi, în noaptea aceea fatală, școala de comandanți a diviziei? Ceapaev n-a dat nimănui un asemenea ordin, Novikov e mai presus de orice bănuială: el a luptat vitejește și a suferit din greu în noaptea luptei de la Lbișcensk.

Este neîndoielnic că în staniță cazacii aveau legături. În cîteva izbe s-au descoperit ambuscade; de acolo au tras și cu arme, și cu mitraliere; depozitele și serviciile diviziei erau indicate extrem de rapid: totul fusese pregătit și cercetat dinainte.

În timp ce Baturin stătea de vorbă cu Ceapaev, a năvălit la ei, trecînd peste Petka, deși acesta încercase s-o oprească, o cazacă binevoitoare, al cărei fiu lucra la Uralsk; cu sufletul la gură, femeia le-a spus, încercînd să-i convingă că „prin cîmp umblă călăreți", dar nici acest avertisment n-a avut vreo putere: Ceapaev și Baturin s-au mulțumit să zîmbească, crezînd că femeia vorbește de patrula care atacase coloana de transport. Petka i-a povestit despre această „muiere toantă" și lui Tiotkin, care, fără să se supere, a făcut din nou cale-ntoarsă, aflînd că Ceapaev e ocupat „cu comisarul"...

Miezul nopții trecuse de mult, mijeau ușor zorii, staniţa era cufundată într-un somn adînc.

Primele patrule de cazaci se apropiară pe nesimțite de marginea staniței, omorînd fără zgomot santinelele. În urma lor soseau merou, adunîndu-se și grupîndu-se, alți cazaci, și cînd se strînseră destui, porniră ca o avalanșă neagră.

Răsunară primele împușcături, alarmate, ale patrulelor... Primejdia fusese descoperită prea tîrziu. Cazacii se și răspîndiseră pe uliţele staniței. Se dezlănțui un foc dezordonat, la întîmplare; nimeni nu știa în cine și în ce parte trebuie să tragă... Ostașii roșii săriră din pat în cămașă și izmene, alergînd năuci de colo-colo. Fuseseră luați pe nepusă masă, nepregătiți, dezorganizați. Se adunau cîțiva la întîmplare, în cîte un grup, și cei care apucaseră să-și ia arma se opreau pe unde nimereau, pe unde se puteau adăposti, și deschideau foc, apoi părăseau locul unde se instalaseră și alergau mai departe spre rîu. Toți se retrăgeau înspre malul Uralului. La marginea staniței, cazacii goneau după ostașii roșii, îi măcelăreau sau îi prindeau și-i luau cu ei; aproape nimeni nu mai opunea rezistență. Nu izbutiră însă să pătrundă în centrul staniței. Într-un loc, cîteva zeci de oameni se grupaseră în jurul lui Ceapaev și se culcaseră în lanț de trăgători. Ceapaev ieșise și el dezbrăcat, cu o pușcă în mîna dreaptă, iar în mîna stîngă cu pistolul. Întunericul se destrămase, se putea deslușî totul fără greutate... Trecură două-trei minute de așteptare chinuitoare. Lanțul de trăgători văzu venind asupra sa o avalanșă de cazaci. Trase o salvă, a doua, a treia. O mitralieră adusă în grabă prinse să țăcăne. Puhoiul dădu înapoi...

În uliţa învecinată, unde se afla secția politică, se strînsese lîngă Baturin un grup de vreo optzeci de oameni: erau acolo aproape toți lucrătorii secției politice, în frunte cu Suvorov, Baturin, Novikov, Krainiukov. Văzînd că atacurile cazacilor sînt tot mai dese și mai insistente, Baturin

porni el însuşi la atac cu micul lui detaşament. Lovitura fu atît de neaşteptată, încît mitraliorii cazacilor, care mergeau în căruţele din faţă, săriră jos şi o luară la fugă, lăsînd în mîinile oamenilor lui Baturin două mitraliere, pe care aceştia le întoarseră de îndată împotriva inamicului. Între timp, Novikov fu rănit grav la picior. Îl traseră ceva mai la o parte, dar neştiind unde să-l ducă îl lăsară acolo. El se tîrî pînă la o izbă, pătrunse în ea şi se ascunse sub o laviţă. Grupul lui Baturin rezistă cel mai mult din toate ; neavînd legătură cu nimeni, ei toţi au crezut pînă în ultima clipă că grupul lor reprezintă numai o mînă de oameni, iar lupta principală o dă grosul forţelor undeva, prin apropiere, desigur în preajma lui Ceapaev... Cu această credinţă au şi murit. Nu exista o legătură organizată şi de aceea victoria obţinută de un grup era zădărnicită de înfrîngerile celorlalte ; nimeni nu ştia ce se petrece alături, ce trebuie să facă el însuşi.

Văzînd că prin atacuri frontale nu pot dobîndi succese imediate, o parte din cazaci descălecară şi, pe după case, prin grădini, începură să se strecoare în spatele grupurilor care se apărau.

Cînd se dezlănţui focul şi din spate, în timp ce din faţă năvăleau neîncetat alte valuri de cazaci, grupul lui Baturin nu mai rezistă, începu să se retragă şi se împrăştie. Ostaşii alergau să se ascundă pe unde nimereau. Nu scăpă, bineînţeles, nici unul. Localnicii îi dădeau pe toţi pe mîna cazacilor ; scăpară numai cei care fugiseră spre fluviul Ural şi reuşiseră să-l treacă cu bine. Baturin se adăposti în cocioabă şi se ascunse undeva, sub cuptor, dar gospodina îl trădă de îndată, spunînd cazacilor că „ăsta trebuie să fie chiar comisarul" ; se vede că-l ţinea minte, blestemata, de la adunarea la care Pavel Stepanovici le vorbise locuitorilor staniţei. Cazacii ieşiţi din minţi, turbaţi, aflînd că le căzuse în mînă „chiar comisarul", nici nu mai încercară să afle cîte ceva de la el, să-l interogheze şi să-i smulgă informaţii : ardeau de pofta

bestială să se răfuiască cu el cît mai repede, cît mai sîngeros. Îl tîrîră afară; fiecare dintre ei voia să fie primul care să-i înfigă în piept cuțitul rece... Fluturau deasupra capului lui armele, își încrucișau și își ciocneau săbiile și, cu fețele schimonosite de o ură animalică, așteptau clipa cînd va fi aruncat la pămînt... Și îndată ce fu aruncat, săbiile și baionetele lor i se înfipseră în gît, în pîntece, în obraz... Începură să-l schingiuiască, dar și asta le era prea puțin: îl apucară de picioare și, făcîndu-și vînt, îl izbiră cu atîta putere, încît îi sfărîmară în bucăți țeasta, iar creierii țîșniră afară. Apoi îi smulseră, îi rupseră, îi făcură bucăți, îi sfîșiară hainele, după care începură să lovească cu picioarele acest ghem de sînge și de carne, fiecare căutînd să-l izbească neapărat cu cizma în obraz. În apropiere stăteau cîțiva ostași roșii prizonieri, uitîndu-se îngroziți la ce s-a ales din viteazul comisar Pavel Stepanici Baturin. Nenorociților! Cîteva minute mai tîrziu, toți, pînă la unul, pieriră și ei de săbiile cazacilor...

Dar Ceapaev unde era?

Nu reușiră să stea multă vreme în tranșee, căci și acolo pătrunseseră, de-a lungul malului, cazacii. Trebuiau să se retragă spre malul abrupt. Malul se înălța în locul acela mult deasupra apei și să-l urci era ca și cum te-ai fi așezat drept țintă. Dar n-aveau încotro, pe ambele părți se și instalaseră mitralierele cătăcești: băteau spre apa rîului și-i ucideau pe cei ce căutau să treacă înot și să dispară pe țărmul dinspre Buhara. Un glonț îi străpunse mîna lui Ceapaev. Voind să-și șteargă fața, lăsă dîre de sînge pe obraz și pe frunte. Petka era tot timpul lîngă el.

— Vasili Ivanici, lăsați-mă să vă bandajez la cap! îi strigă el lui Ceapaev.

— Nu-i nevoie. Capul e teafăr...

— Șiroiește sîngele pe frunte, încercă să-l convingă Petka, gîfîind.

— Lasă, totuna e...

Pas cu pas, se retrăgeau spre mal. Nu era aproape nici o speranță; puțini izbuteau să scape trecînd peste învolburatul Ural. Dar pe Ceapaev hotărîră să-l salveze.

— Coboară-l în apă! strigă Petka.

Și toți înțeleseră *pe cine* trebuiau să-l coboare. Patru din cei care se aflau mai aproape, susținînd cu grijă mîna însîngerată, îl coborau pe Ceapaev ușor pe povîrnișul nisipos. Fără să stea pe gînduri, tuspatru săriră în apă și o porniră înot. Doi au fost uciși chiar în clipa cînd au atins apa. Înotară ceilalți doi, și ajunseră chiar lîngă malul celălalt, dar în ultima clipă un glonț ucigaș îl lovi pe Ceapaev în cap. Cînd însoțitorul său, care se tîrîse în păpuriș, întoarse capul, nu mai văzu nimic: Ceapaev dispăruse în valurile Uralului...

Petka rămase pe mal pînă la sfîrșit și, cînd nu mai putu face nimic cu pușca, trase șase gloanțe de nagan[1] în lanțul de cazaci, iar pe cel de-al șaptelea și-l trase în inimă. Cazacii, înnebuniți de furie, își bătură joc de trupul acestui neînsemnat, dar atît de glorios și de nobil ostaș. Mai tîrziu, tovarășii lui au identificat cu multă greutate această masă informă, însîngerată, strivită în nisip, rămășiță a unui trup omenesc...

La vreo două luni după acest tragic sfîrșit, Consiliul Militar Revoluționar al Republicii a dat un ordin prin care, pentru faptele lui glorioase, viteazul ostaș Piotr Isaiev era decorat cu ordinul „Drapelul Roșu". Această recompensă de onoare a întîrziat, a venit cu două luni prea tîrziu.

Împreună cu ceilalți s-a retras și Cekov pînă la mal, alături de Isaiev. El a fost ucis pe nisip, n-a apucat să coboare în apă, un glonț i-a străpuns țeasta.

Acum nu se mai opunea nicăieri rezistență. Cazacii goneau după fugari, îi ajungeau, îi prindeau și îi măcelăreau pe loc...

---

[1] Revolver de un sistem special (n. r.).

— Să iasă înainte jidanii, comisarii şi comuniştii!

Şi aceştia ieşeau în faţa frontului, nevoind să le primejduiască viaţa celorlalţi ostaşi roşii. Numai că nu întotdeauna îi scăpau prin asta. Ieşeau în faţa rîndurilor, păşind mîndri, maiestoşi prin tăcuta lor bărbăţie, cu buzele tremurînd de ură, cu ochii scăpărînd de mînie, blestemînd nagaica căzăcească, şi cădeau sub loviturile săbiilor, sub gloanţele armelor... Alţii erau scoşi pe cîmp şi seceraţi de focul mitralierelor... Acolo, în spatele staniţei, sînt trei gropi uriaşe de cărămidării, pline cu cadavrele celor împuşcaţi.

Brigăzile se aflau lîngă Saharnaia şi mai sus de ea, prin staniţe, cînd le sosi cumplita ştire: statul-major zdrobit, secţia politică distrusă, toate cadrele de comandă ale diviziei ucise, legăturile întrerupte, serviciul de aprovizionare capturat, nu mai sînt obuze, cartuşe, echipament, pîine... E îngrozitor să te trezeşti într-o situaţie ca asta! Ostaşii roşii, istoviţi de lupte, lihniţi de foame, se chinuiau cumplit, tifosul secera companii întregi. Izolaţi, încercuiţi de cazaci, rămaşi fără conducere, ce vor face?

Sizov preluă comanda diviziei — nimeni nu-l numise, nimeni nu-l confirmase — el singur o preluase, nu era timp de pierdut.

Să meargă înainte, n-avea rost! Să se retragă, însemna să-şi croiască drum dezarmat — cu mîinile goale — prin masele căzăceşti de la Lbişcensk. Dar această ultimă alternativă mai lăsa să se întrevadă o vagă speranţă de reuşită, pe cînd înaintarea însemna pieire sigură şi grabnică. Hotărîră să se retragă, părăsind iute şi pe nesimţite poziţiile, căutînd să inducă în eroare inamicul, să-i înşele vigilenţa. Ostaşii îşi împărtăşeau cu tristeţe şi cu groază amarnica veste şi curînd toţi, pînă la ultimul, aflară despre cele întîmplate la Lbişcensk.

— Înainte sau înapoi? se întrebau unii pe alţii şi nu ştiau că însuşi noul comandant al diviziei rămasă orfană

nu dăduse răspuns încă acestei dureroase şi chinuitoare întrebări : înainte sau înapoi ?

Brigada de la Merghenevskoe porni prima, apoi trebuia să o urmeze şi a doua, cea de la Saharnaia. Hotărîră să plece noaptea, tiptil, încît inamicul nici să nu bage de seamă că regimentele roşii pleacă. Puseră la mijloc căruţele şi artileria, lăsară pentru pază un divizion de cavalerie, se ridicară şi porniră încet, fără cel mai mic zgomot, prin bezna nopţii... În staniţă arseau focuri : cazacii vor crede că în jurul acestor focuri tot se mai încălzesc, fără de grijă, ostaşii roşii...

Între timp, ei se adînceau în stepă tot mai departe şi mai departe... Comenzile se dădeau în şoaptă şi această şoaptă se transmitea din gură în gură pe şirurile şi coloanele nezărite. Scîrţîie o roată, îl calcă unul pe picior pe un altul şi el scoate, involuntar, un geamăt, cîte unul tuşeşte înfundat în pumn, şi din nou linişte, linişte deplină. Nu mergeau, ci zburau parcă. Rămăsese în urmă cătunul Karşinski. Iată, se zăreşte Merghenevskoe... În clipa aceea se auzi din depărtare o bufnitură surdă, grea : la Saharnaia, divizionul de cavalerie, care se retrăgea ultimul, aruncase în aer obuzele rămase ; nu avuseseră cu ce să le transporte. Îndată ce le aruncară în aer, divizionul porni la trap, să ajungă din urmă unităţile de mult plecate...

Aproape două zile şi două nopţi merseră fără răgaz. Îşi trăgeau puţin sufletul şi porneau iar : nu era timp de stat, fiecare clipă era preţioasă. În cea de-a doua noapte, ajunseră în apropiere de Lbişcensk. Încă din ajun, înainte să sosească prima brigadă din Merghenevskoe, cazacii plecaseră în sus, spre Uralsk. Şi ei se grăbeau şi îşi puneau mari speranţe în surpriza şi iuţeala loviturii. Ei socoteau că unităţile, care fuseseră izolate, sînt condamnate : le vor zdrobi cei din Saharnaia ! Iar ei se grăbeau spre Uralsk ! Dar lucrurile se petrecură altfel, cu totul altfel : cei „condamnaţi" rămaseră vii şi nevătămaţi.

Acum şi a doua brigadă trecea prin sîngerosul şi sinistrul Lbişcensk... Era înfiorător, tăcut şi pustiu. Pe ulițe zăceau trupurile ostaşilor roşii străpunse, ciopîrțite de săbii, ciuruite de gloanțe. Prima brigadă nu se opri aici, ci plecă îndată spre Kojeharov. Trupurile fură ridicate, adunate şi îngropate. Îi îngropară pe cîmp, în morminte comune, pe cei care căzuseră cu sutele sub focul mitralierelor căzăceşti. Nu se rostiră cuvinte de bun rămas, nici nu se cîntară marşuri funebre ; cu capetele descoperite, ostaşii se lăsau în genunchi şi încremeneau tăcuți lîngă mormintele dragi, cu mintea plină de gînduri grele şi crunte, cu inima îndurerată...

În Lbişcensk se odihniră puțin, se încolonară şi plecară. Unitățile căzăceşti, care îi urmăreau de la Saharnaia, îi ajunseră din urmă şi se încinse o luptă pe viață şi pe moarte. Cazacilor nu le venea să creadă că trupe atît de istovite pot opune rezistență, şi se năpusteau ca turbați, grăbiți să nimicească prada ce le scăpase. Regimentele roşii, condamnate la pieire, se smulgeau însă din îmbrățişarea de fier a morții, îşi deschideau drum, respingeau atacurile, dovedind încă o dată şi încă o dată, în această situație de neînchipuit, ce însemnau regimentele din divizia lui Ceapaev.

Ajunseră lîngă cătunul Ianaiski, noaptea. Erau vlăguiți, la capătul puterilor, cădeau din picioare. Ostaşii adormiră imediat, buştean. Nici santinelele nu putură să reziste, şi pe ele le fură somnul. Tabăra roşie părea o împărăție a tăcerii. Cazacii se pregătiră pentru o lovitură prin surprindere : se furişară pînă aproape de tot, încremenind la cîțiva paşi, dar temîndu-se de bezna asta de nepătruns ; aşteptau primele semne ale zorilor timide şi tremurătoare... Mase de călăreți fuseseră trimise pe flancuri, ca să galopeze după fugari, după ostaşii roşii cuprinşi de groază... Totul era gata. Deasupra unităților roşii plutea moartea !

Cazacii dădură prima lovitură de încercare: să vadă, se va produce sau nu panica ? O vor rupe de fugă sau vor rămîne pe loc ? Şi abia prinse să se destrame, tremurînd, întunericul de nepătruns al nopţii de septembric, cînd în unităţile căzăceşti detună: „Ura!!! Ura!!!" Deschiseră foc în salve... De undeva, din spate, bubuiră tunurile...

Cît de adînc dormeau ostaşii, totuşi săriră ca arşi şi puseră mîna pe arme. Dar domnea dezordinea, nu era o rezistenţă organizată; chiar sub primele gloanţe căzăceşti căzură numeroşi comandanţi. Oamenii se zăpăciră. Nimeni nu-şi dădea seama imediat ce e de făcut, aşteptau un ordin, dar acesta nu venea. Rezistenţa era fracţionată, întîmplătoare, nesigură. Dezordinea creştea neîncetat, tot mai mare era deruta, din clipă în clipă te puteai aşiepta la o panică nebună, nimicitoare. Comandantul diviziomului de artilerie — Nikolai Hrebtov — cel ce acţionase la Krasnii-Iar, se apropie în fugă de tunuri, dar nu găsi nici un servant: unii fugiseră la căruţe, alţii stăteau culcaţi, făcîndu-se una cu pămîntul, ca să se apere de foc. Cu un strigăt poruncitor îşi ridică oamenii, trase un proiectil, al doilea, al treilea şi deschise un foc aprig, nimicitor... A fost de ajuns ca să se stăvilească panica. Îndată ce ostaşii văzură şi auziră că bat bateriile lor îşi revenira, prinseră curaj şi, între timp, în locul comandanţilor căzuţi, se ridicară alţii. Se încinse o luptă îndîrjită, sîngeroasă; de astfel de încleştări nu-şi aminteau nici vechii comandanţi care au luptat în divizia lui Ceapaev. De la rezistenţă, treceau la atac şi din nou încremeneau cînd focul mitralierelor devenea de nesuportat...

Cu vuiet şi scrîşnet două maşini blindate se îndreptau spre lanţurile de ostaşi roşii: cea din faţă, peste cîmp, cealaltă pe ocolite, printr-o rîpă adîncă. Dar ostaşii erau obişnuiţi cu ele: se lipiră şi mai strîns la pămînt, încremenind în aşteptare. Cînd monstrul se apropie, Nikolai

Hrebtov îl lovi cu un proiectil drept în față, și acesta se clătină și se opri. Entuziasmul ostașilor era fără margini. Se ridicară și porniră la un nou atac. Și loviră cu sete. Apoi iarăși se culcară la pămînt, așteptînd o nouă lovitură de răspuns a dușmanului.

Cazacii au fost alungați cale de mai multe verste. În această luptă, la Ianaiski, au căzut mulți ostași roșii, dar și mai mulți cazaci au rămas pe cîmpul de luptă. Pe alocuri, cadavrele erau înșirate unul lîngă altul: întregul lanț fusese secerat de focul nemilos al mitralierelor.

O luptă ca cea de la Ianaiski n-a mai fost... Curînd au sosit ajutoare. Cazacii au fost alungați înapoi, prin aceleași cătune și stanițe, prin care, numai cu cîteva zile înainte, trecuseră în goana mare, urmărind regimentele roșii. Acum ostașii roșii luaseră din nou ofensiva, de astă dată se îndreptau spre Guriev, pînă la ținuturile Mării Caspice...

Au trecut prin Lbișcensk, au păstrat cîteva clipe de tăcere lîngă gropile comune, au cîntat cîntece de înmormîntare, au jurat să lupte, să învingă, amintindu-și de cei care, cu o vitejie fără de margini, și-au pierdut viața pe țărmul și în valurile înspumatului Ural.

1923

CUPRINS

Prefață de Leonida Teodorescu III

I. Un detașament de muncitori 1

II. Stepa 19

III. Uralsk 37

IV. Alexandrov-Gai 50

V. Ceapaev 62

VI. Lupta de la Slomihinskaia 82

VII. La drum 120

VIII. Împotriva lui Kolceak 147

IX. În ajunul luptelor 161

X. Spre Buguruslan 176

XI. Spre Belebei 214

XII. Tot înainte 258

XIII. Ufa 286

XIV. Eliberarea Uralskului 309

XV. Finalul 320

CITIȚI CĂRȚILE APĂRUTE ÎN COLECȚIA „BIBLIOTECA PENTRU TOȚI"

1. M. Eminescu — *Poezii.* 2. I. L. Caragiale — *Teatru.* 3. F. M. Dostoievski — *Amintiri din Casa morților.* 4—5. V. Alecsandri — *Culegere de proză* (I *Călătorie în Africa,* II *Dridri).* 6. Ion Creangă — *Amintiri, poveşti, povestiri.* 7. H. Barbusse — *Focul,* roman. 8. M. Sadoveanu — *Zodia Cancerului sau Vremea Ducăi-vodă,* roman. 9. Petre Ispirescu — *Basme, legende, snoave.* 10. F. Gladkov — *Cimentul,* roman. 11. St. O. Iosif — *Versuri.* 12. H. Sienkiewicz — *Nuvele.* 13. Mihai Beniuc — *Poezii.* 14. N. Ostrovski — *Născuți în furtună,* roman. 15. G. Coşbuc — *Fire de tort.* 16. *** *Alexandria—Esopia.* 17. Anatole France — *Crima lui Sylvestre Bonnard.* 18. N. Bălcescu — *Românii sub Mihai-voievod Viteazul.* 19. Al. Davila — *Vlaicu-vodă,* dramă. 20. Tudor Arghezi — *Versuri.* 21—23. Maxim Gorki — *Trilogia autobiografică* (*Copilăria, La stăpîni, Universitățile mele).* 24. Ca-

Istrat Hogaș — *Pe drumuri de munte*. 25. Goethe — *Suferințele tînărului Werther*. 26—27. Zaharia Stancu — *Desculț*, partea I și a II-a. 28. I. S. Turgheniev — *În ajun*, roman. 29. Mihail Sadoveanu — *Soarele în baltă* și *Divanul persian*, romane. 30. Guy de Maupassant — *Bulgăre de seu*, nuvele și schițe. 31—32. Ioan Slavici — *Nuvele* (I *Moara cu noroc*, II *Pădureanca*). 33. Kovács György — *Cu ghearele și cu dinții*, roman. 34. Ion Chica — *Din vremea lui Caragea (Scrisori către V. Alecsandri)*. 35. Eschil — *Perșii* * *Cei șapte contra Tebei*. 36. V. G. Korolenko — *Fără grai*, roman. 37—38. Liviu Rebreanu — *Răscoala*, roman, 2 vol. 39. I. L. Caragiale — *La hanul lui Mînjoală*, nuvele și povestiri. 40. Boris Gorbatov — *Neînfrînții*, roman. 41—42. B. P. Hasdeu — *Scrieri literare* (I *Poezii — Micuța — Ursita*, II *Răzvan și Vidra — Trei crai de la răsărit — Ioan Vodă cel Cumplit*). 43. A. Fadeev — *Înfrîngere*, roman. 44. M. Sadoveanu — *Istorisiri despre vînători și pescari*. 45. Marin Preda — *Moromeții*, roman. 46. Jack London — *Călcîiul de fier*, roman. 47. N. D. Cocea — *Pamflete și articole*, *Vinul de viață lungă*.

48. Julius Fučik — *Reportaj cu ştreangul de gît.* 49. * * * — *Flori alese din poezia populară,* antologia poeziei lirice. 50—51. Émile Zola — *Germinal,* roman, 2 vol. 52. Nicolae Filimon — *Ciocoii vechi şi noi,* roman. 53—54. G. Călinescu — *Enigma Otiliei,* roman, 2 vol. 55. Mark Twain — *Un yankeu la curtea regelui Arthur,* roman. 56. A. Tolstoi — *Gobelinul reginei Marie-Antoinette,* nuvele. 57. Eusebiu Camilar — *Negura,* roman. 58. G. Karaslavov — *Tango,* nuvele. 59. Şalom Alehem — *Tevi lăptarul,* roman. 60. Mihail Sadoveanu — *Locul unde nu s-a întîmplat nimic — Însemnările lui Neculai Manea,* romane. 61. Mikszáth Kálmán — *Căsătorie ciudată,* roman. 62. A. P. Cehov — *Doamna cu căţelul,* nuvele. 63. G. Topîrceanu — *Balade vesele şi triste,* versuri. 64. Jan Drda — *Orăşelul de pe coline,* roman. 65. L. N. Tolstoi — *După bal,* nuvele. 66. Eugen Barbu — *Tereza,* nuvele. 67—68. Titus Popovici — *Setea,* roman, 2 vol. 69. Guy de Maupassant — *O viaţă,* roman. 70. Rabindranath Tagore — *Ghirlanda dragostei,* povestiri. 71. Gala Galaction — *Lîngă apa Vodislavei,* nuvele. 72. Eugen Jebeleanu

— *Poezii și poeme*. 73. M. I. Lermontov — *Un erou al timpului nostru*, roman. 74. Heinrich Mann — *Profesorul Unrat*, roman. 75. Ioan Slavici — *Mara*, roman. 76. John Galsworthy — *Mărul în floare*, nuvele. 77. Anton Pann — *Nezdrăvăniile lui Nastratin Hogea* * *Fabule și istorioare*. 78. Mihail Sadoveanu — *Mitrea Cocor* * *Aventură în lunca Dunării*, romane. 79. N. V. Gogol — *Serile în cătunul de lîngă Dikanka*, povestiri. 80—81. V. Em. Galan — *Zorii robilor*, roman, 2 vol. 82. * * * *Isprăvile unor vîntură-lume* (Proză picarescă spaniolă). 83. B. Delavrancea — *Sultănica*, nuvele. 84. Leonid Leonov — *Bursucii*, roman. 85. Theodor Storm — *Iezerul albinelor*, nuvele. 86. Miron Costin — *Letopisețul Țării Moldovei* * *De neamul moldovenilor*. 87. K. Fedin — *Frații*, roman. 88. Francisc Munteanu, *Lența*, nuvele și povestiri. 89—90. M. Șolohov — *Pămînt desțelenit*, roman, 2 vol. 91. Al. Odobescu — *Scene istorice* * *Cîteva ore la Snagov* * *Pseudo-cynegeticos*. 92. Vadim Kojevnikov — *Vi-l prezint pe Baluev*, roman. 93—94. Stendhal, *Roșu și negru*, roman, 2 vol. 95. Nagy István — *La cea mai înaltă tensiune*, roman.

Redactor responsabil : Tesca Nț
Tehnoredactor : Marcus Ida

Dată la cules 01.07.1961. Bun de tipar 03.10.1961. Apărut 1961. Tiraj 40.145 ex. Broșate. Hîrtie tipar de 50 g/m². Format 700×920/32. Coli ed. 18,05. Coli tipar 12. Planșe tieldruck 1. A. nr. 0619/1961. C. Z. pentru bibliotecile mari 8 S. C. Z. pentru bibliotecile mici 8 S—31=R.

Tiparul executat sub com. nr. 11.099 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. Stalin",
București — R.P.R.

În colecția

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

vor apărea:

GR. ALEXANDRESCU

Poezii * Memorial de călătorie

MARIA BANUȘ

Poezii

BALZAC

César Birotteau

roman

* * *

Tinerețe fără bătrînețe

(Lasane populare românești)

SINCLAIR LEWIS

Dilema lui Neil Kingsblood

roman, vol. I

SINCLAIR LEWIS

Dilema lui Neil Kingsblood

roman, vol. II

V. ALECSANDRI

Chirița în Iași sau

Două fete și-o neneacă

Lei 5